אלע ווערק פון שלום־עליכם

ארעמע און פרייליכע

The Norman Raithlat
Memorial Library

B'NAI B'RITH HILLEL FOUNDATION
TORONTO

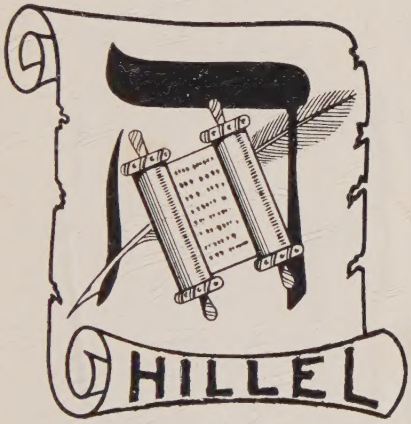

DONATED BY
LOUIS HERMAN
in memory of his father
EDWARD HERMAN

אַלע ווערק פון שלום-עליכם

אַרעמע און פרייליכע

צווייטער בוך

שלום-עליכם פאַלקספאַנד אויסגאַבע—ניו-יאָרק, 1920

אַרעמע אוֹן פּרוֹליכע. צוויטעס בוך.

Copyright 1920, by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

אינהאלט

א „ווינרישנע ביליעט" 7

מיט'ן עטאפ 51

הונדערט איינס 101

מיין ערשטער ראמאן 117

צוויי אנטיסעמיטען 149

אפגעשלאגענע הושענות 163

מען איז זיך טוחל 191

מע הוליעט 225

Digitized by the Internet Archive
in 2026

https://archive.org/details/allworksofpeaceb0000vari_e8x3

א „ווּיגרישנע ביליעט"
(א לאָטעריי־צעטל)

ערצעהלונג.

נעשריבען אין יאָהר 1902.

א „וויגרישנע ביליעט"

א.

— בנימטשיק — דאָס וואכסט ביי מיר א וויגרישנע ביליעט.

אזוי האָט געזאָגט ישראל׳ דער שמש פון דער אלטער שוהל אויף זיין זוהנדעל בנימין, וואָס האָט געהאט א שם פאר א גוט יונגעל׳ נאָך בשעת ער האָט געלערענט ביי ירחמיאל׳־משה דעם מלמד אין חדר. ירחמיאל׳־משה האָט זיך גאָר נישט געקאָנט אָפּ־לויבען פון איהם.

— אייער קליינער — האָט ער אויסגעמאָלט׳ געזאָגט צו ישראל׳ דעם שמש — איז ביי מיר, קיין עין־הרע, פון די בעסטע. ער־שטענס, איז ער א גרויסער מתמיד, א וואוילער וואָס א וואוילער הייסט; היינט דאָס קעפעל׳ זיינס, די תפיסה, מיין איך, דער זכרון — איז אזעלכעס, וואָס מע באַראַף עס זוכען; וועט ביי איהם זאָל׳ זיין דער זכרון אזוי ווי די תפיסה, מיין איך פּאַרקעהרט, די תפיסה אזוי ווי דער זכרון — עהע־הע!

דעם „עהע־הע!" ציהט־אויס ירחמיאל׳־משה דער מלמד מיט א ניגון, און ישראל׳ דער שמש ווערד בריטער ווי לענגער.

— גאָט זאָל׳ אייך געבען געזונט און פרנסה! — בענשט ער דעם מלמד און העלפט איהם צונויפלעגען דעם טלית־ותפילין. דאָס איז גלאט אזוי, א מתנה הייסט דאָס; שכר־למוד פאר זיין קינד צאָהלט ישראל׳ דער שמש נלייך מיט אלע בעלי־בתים, צוויי

פופציג יאהר האָט זיך פער׳גנב׳עט אין אונזער ווינקעל אריין א שטראהל פון ליכטיגקייט און האָט אָנגעשפּאָרט דוקא אין בית־המדרש אריין, דוקא דאָרטען, צווישען די אָרעמע בחורים, און אָנשטאָט דעם, מע זאָל לערנען „יורה־דעה", האָט מען בגנבה גענאשט א שטיקעל „ביאור", שטילערהייד געשלונגען מליצה־ספרים, זיך געוואָרגען מיט א רוסישער גראַמאַטיקע און פערבי־סען מיט מאפו׳ס א ראַמאַן. פון אזא מין לערנען האָבען קיין גאונים, רבנים מפורסמים, געווינטליך, ניט געקאָנט ארויס. אי־דישע קינדער האָבען זיך צעקראָבען איבער דער וועלט, געוואָרען א תל; דאָקטוירים, אדוואָקאטען, משוררים, מחברים, שרייבערס, לעהרערס און גלאָט אפיקורסים. קיין רב — נישט איינער א רעכטער. דאָס הייסט, רבנים זענען ארויס פון זיי א סך; נאָר וואָסערע רבנים? קאָזיאָנע! „קאָזיאָנע" איז דער טייטש אָנ־געהאַנגענע — אשטייגער, ווי מע הענגט־אָן עמיצען א לונג־און־לעבער אויף דער נאָז; צי איהר ווילט, צי איהר ווילט ניט — נאָט אייך א באַמבע און האַלט זיך מיט איהר... נאָר אזוי ווי מיט אונזער מעשה געהער זיך עס נישט אָן, לכן געהען מיר ווייטער.

אונזער בנימטשיק האָט געלערענט אין בית־המדרש נישט אַליין — מיט נאָך צווי חברים, אויך אזעלכע אָרעמע בחורים׳לעך ווי ער, און דאָס איז טאַקי געווען דער חסרון, וואָרום איין מענש אַליין קאָן אזוי גראָב נישט זינדיגען, ווי מיט יענעם בשותפות. א סימן האָט איהר פון אדם הראשון: כל זמן ער האָט זיך נע־שפּאַציערט אין גן־עדן אַיינער אַליין, איז געווען שטיל, א מחיה; און אז עס האָט זיך נאָר אריינגעמישט די מוטער חוה, אזוי האָט זי איהם באַלד אָנגערעדט, ער זאָל פערזוכען פונ׳ם עץ־הדעת, און מי יודע אויף וואָס זי וואָלט איהם נאָך ארויפגעפיהרט, מע זאָל זיי ניט בעזייטענם ארויסטרייבען... דער משל איז געוואָגט געוואָרען אפענען בנימין׳ען. בנימין זאָל געווען זיצען און לער־נען אין בית־המדרש אַיינער אַליין, וואָלט געווען אז וואוי איז איהם; ער האָט דאָך אָבער געלערענט מיט נאָך חברים, אויך

קאַרבען א זמן, א חוץ חנוכה־געלט און פורים־געלט, האָטש ישראל דער שמש לעבט אליין כמעט נאָר פון חנוכה־געלט און פורים־געלט. נאָר וואָס מאַכט דאָס אויס? דער מנהג העולם איז שוין אזוי פון קדמונים, אז מיר מוזען לעבען אומעטום איינער פונ׳ם אנדערען: איך נעם ביי יענעם און נעב אייך; איהר נעמט ביי מיר און גיט יענעם. אמת, עס מאַכט זיך גאַנץ אפט, אז נעמען ביי מיר נעמט איהר צוויי מאָל אזוי פיעל ווי מע בעראַרף, און נעבען גיט איהר יענעם א מכה; דערפאַר, אז כ׳וועל נאָר קאָנען, וועל איך ביי יענעם נעמען דריי מאָל אזוי פיעל און וועל א י י ך נעבען א מכה. מיר וועלען זיך מיט׳ן חשבון, האָט קיין יסורים ניט, אויסגלייכען. חכמים רופען דאָס אָן מיט פערשיעדענע נעמען: „געזעץ פון דער נאַטור", „לעבענס־מלחמה", „פאַליטישע עקאָנאָמיע" וכדומה; נאָר אזוי ווי מיט אונזער מעשה קעהר זיך עס שוין נישט אָן, לכן געהען מיר ווייטער.

שפּעטער, אז בנימטשיק איז דורכגענאַנגען דעם גאַנצען קורס ביי ירחמיאל־משה׳ן, האָט איהם ישראל דער שמש זעהר נעוואָלט אָפּגעבען צו רב אלי־מאיר דעם גמרא־מלמד, האָט איהם אלי־מאיר נישט געקאָנט צונעמען: ראשית, איז שוין ביי איהם געווען דער חדר פול ווי איין אויג; והשנית, האָט ישראל נישט געקאָנט צאָהלען אזא שכר־למוד, ווי די גנידישע בעלי־בתים. האָט בנימטשיק געטהאָן דאָס, וואָס אנדערע טהון: אז מע האָט ניט מיט וואָס צו צאָהלען, לערנט מען אליין. דערוויף איז פארהאן א גרויס בית־המדרש מיט א סך סטענדערס, מיט א סך שטיקלעך ליכט פון די יאָהרצייטען, מיט א סך ספרים: חומשים, פסוקים, משניות׳ען, גמראס מיט מדרשים — און וואָס ניט? אבי מע ווייל נאָר, קאָן מען לערנען אויף א בוידעם אויך. קאַרג גרויסע מענשען, גאונים, זענען אויסגעוואַכסען ביי אונז אָט אזוי, ערגיץ ביי א סטאַטשיק אין בית־המדרש? אזעלכע גרויסע מענשען, גאונים, מפורסמים וואָלטען מיר, קאָן זיין, געהאַט אי׳צטער אָהן א שעור; דער חסרון איז אָבער, וואָס אין די לעצטע פיערציג־

איז טאקי גלאט שען, אז אַרעמע קינדער ווילען לערנען. הלואי וואלטען אלע אידען געקאנט, וואלטען זיי זיך אויך אוועקגעלאזט ערגיץ אין עק וועלט, אבי מע זאל ניט דארפען מוטשען זיך, טראַגען דעם עול פון פרנסה...

ב.

וואם איז געווען דער סוף פון יענע צוויי בחורימ'לעך, איציק און יוסיל — וויסען מיר נישט, נאָר פון בנימטשיקען האָט ישראל דער שמש אין א האלב יאָהר ארום מקבל געווען א בריף ניט פון וואלאזשין, ניט פון ווילנא און ניט פון „דער מיר", נאָר פון איין אנדער שטאָדט, פון א גרויסער שטאָדט, אז ער זאל זיך נאָר ניט זאָרגען, וואָרום ער, בנימטשיק הייסט דאָס, געפינט זיך אויפ'ן „רעכטען וועג", עס וועט פון איהם, מיט גאָט'ס הילף, זיין א לייט, גאָט זאל איהם נאָר העלפען, ער זאל אפנעבען דעם עקזאמען און אריין אין גימנאזיע, וועט ער, אם ירצה השם, געהן וווייטער און „שטודיערען דאקטאָר"; און אז ער וועט „אויסשטודיערען דאקטאָר", וועט ער האבען א פיינע בכבוד'ע פרנסה אין האנד, און וועט קאנען אויסהאלטען מאַטע־מאמע אויף דער עלטער; דער טאַטע וועט פערשפאָרען הארעווען, זיין א שמש, און די מאמע א שמש'טע; און די שוועסטער וועט ער, בעזרת השם, חתונה מאַכען אלע דריי, און מע וועט זיצען אלע אינאיינעם בשלום ושלוה, און מע וועט האבען פיעל נחת. „און דאָס וואָס איז שייך צו אידישקייט, — אזוי האָט בנימין געשריבען — זאל איהר זיך, מיינע ליעבע און געטרייע, נאָר ניט זאָרגען; מע קאָן זיין געלערענט ווי די גאנצע וועלט, און פון דעסטוועגען וואָס צו גאָט איז צו גאָט. איך דאַווען, זאל איהר וויסען, אלע טאָג, און לעג תפילין, און וואש זיך צום עסען, אבי ס'איז נאָר פארהאן וואָס, מחמת עסען — עסען מיר דאָ איין מאל אין צווי טאָג, וואָס גאָט גיט, אמאל א

אזעלכע נאקעטע און באַרוויסע, הונגעריגע און דאַרשטיגע, ווי ער, — האָט מען תמיד זיך נאָר גערעסען אהין, אויף דער גרויסער לייכטיגער וועלט, אויף דער וועלט פון חכמה און פון וויסענשאפט. אלייז זענען זיי געווען דאָ, און זייער קאָפּ איז געלעגען דאַרטען, צווישען די ג ר ו י ס ע, צווישען די ג ע ל ע ר ע נ ט ע, צווישען די ג ל י ק ל י כ ע. עס האָט זיי געצויגען אהין, ווי א מאגנעט, ווי א קליין קינד ציהט אויס די הענטלעך צו דער מאַמע... איז שוין עפּעס א חידוש, אשטייגער, אז איינמאל אין א שבת־צונאכטס האָבען דריי בית־מדרש־בחורים, איציק, יוסיל און בנימטשיק, ניט געסטייעט? וואָס הייסט ניט געסטייעט? — נישטאָ און א סוף! מע האָט זיי אויסגעזוכט אין שטאָדט, וואו די וועלט האָט איין עק! מילא, יענע צוויי חברה־לייט, איציק און יוסיל, זענען קבצנ'ישע קינדער, יתומים, אָהן א טאַטען אָהן א מאַמען, — וועמען זענען זיי אָפּגענאַנגען? אָבער בנימטשיק! ישראל דער שמש האָט איינגעלעגט די וועלט, איבערגעקלערט גאָט וויסט וואָס, און האָט זיך בערוהיגט ערשט אויף מאָרגען, אז ס'איז אָנגעקומען א־בריוועל פון אלע דריי וויסע־חברה'ניקעס, מע זאל נאָר נישט איבערטראַכטען, זיי זענען, ברוך השם, געזונד און שטאַרק; זיי האָבען ארויסגעזהען (אזוי שרייבען זיי), אז דאָ אין בית־המדרש איז פאַר זיי קיין תכלית ניט, לכן האָבען זיי זיך אוועקגעלאָזט אין דער ישיבה ארץ, קיין ווילנאָ, קיין וואלאָזשין אדער אין „דער מיר"... זיי האָבען מיט א כיון אויסגערעכענט אלע דריי ישיבות, בכדי מע זאל ניט וויסען, אין וואָסער א שטאָדט זיי צו זוכען. אט דאָס הייסט אָפּגעאַרבייט קלוג, מיט שכל!...

ס'איז אָבער געווען אומזיסט דאָס פערשטעלען זיך מיט'ן בעהאלטען זיך מיט'ן אנטלויפען. ס'איז זיי קיינער מיט קיין פאָטשט נישט נאָכגעלאָפען. די שטאָדט איז געווען, אדרבה, צו־פריעדען. ערשטענס, וועט זיין ווינציגער מיט א צוויי־דריי אָרעמע בחורים, וואָס מע מוז זיי אויסהאלטען ווי ס'ניט איז; מע קאָן דאָך זיי נישט לאָזען אזוי, זיי זאלען אויסגעהן פון הונגער. והשנית,

א פּאָר משונה־מאָדנע ברילַען, וואָס זענען בעשטאַנען פון א שטי־קעל דראָט מיט צוויי בענדלַעך: אין איין אויגעל איז געשטאַנען א בלַעבעל, און דאָס אָנדערע איז געווען לַעדיג, גלַאַט א לַעבעל. האָט ישראל נישט געקאָנט זיך איינהאַלטען און האָט איהם א פּרעג געטהאָן:

— וואָס טויג אייך, רבי, אזא ברילַ? אַיהר זעהט דען עפּים אויף איהר?

— אַלץ גלַייכער ווי אָהן א ברילַ, כ'בין שוין איינגע־וואָהנט! — האָט איהם ירחמיאל־משה געענטפערט, געמוטען דאָס בריוועל א ביסעל פון דערווייטען, איין אויג (יענם וואָס אונטער'ן בלַעבעל) צוגעמאַכט, און מיט'ן אַנדערען אויג (יענם וואָס אונטער'ן לַעבעל) האָט ער גלַייענט גיך ווי א וואַסער, און הויך אויף א קול, זיך אָפּגעשטעלט אלַע מאָל און געקוקט אויף ישראל'ן, ווי איינער רעדט: „היינט פערשטעהט איהר, וואָס היסט געקאָנט לַייענען?" און ישראל איז געשטאַנען בשעת מעשה דעם קאָפּ א ביסעלע אויף א זייט און פערריסען ארויף מיט גדלות, ווי איינער רעדט: „היינט פערשטעהט איהר, וואָס היסט געקאָנט שרייבען?"...

— נו, רבי, וואָס וועט איהר היינט זאָגען? — האָט זיך ישראל אָנגערופען צו ירחמיאל־משה'ן, נאָכדעם אז ירחמיאל־משה האָט אויסגעטהאָן די ברילַען און אַוועקגעגעבען איהם דאָס בריוועל.

— וואָס זאָל איך אייך זאָגען? — האָט איהם ירחמיאל־משה געענטפערט מיט א זיפץ. — אודאי, אודאי! מהכתיתי, זעהר פיין, אבי ער דאַוועט אלַע טאָג און לַענט תפילין. הלואי ווייטער ניט ערגער, חלילה...

— איך שמועס עס אקעגען דעם, וואָס ער וואַכסט, מיין בנימטשיק היסט דאָס, א מענטש, אָט דאָס מיין איך! — אזוי מאַכט צו איהם ישראל דער שמש, און מיינען מיינט ער גאָר עפּים אַנדערש. ביי איהם אויף דער צונג לִיגען גאָר די ווערטער: „גימנאזיע", „דאָקטאָר"... נאָר ארויסלַאזען דאָס פוג'ם מויל האָט ער מורא, רופט ער זיך אָן צו ירחמיאל־משה'ן:

טרוקען שטיקעל ברויט, און אמאל איינגעטונקען אין זאלץ־וואסער, און אז עס מאכט זיך, ס׳איז נישטאָ גאָרנישט, סמאָטשקעט מען א שטיקעל צוקער. צוקער איז א סגולה צום הונגער, פערשלאָגט דעם אפעטיט. דערפאר לערענט מען אָבער געשמאק! פערגעסט ניט: פיער גראַמאטיקעס בעדאַרף מען אויסלערנען! היינט וואו איז געאָגראפיע? וואו איז היסטאָריע? און וואו איז „שאר ירקות״? מאטעמאטיקע איז בלאָטע; אלגעבּרע, זאָל אייך צו קיין חרפּה ניט זיין, האָבען מיר נאָך געלערענט אין דער היים, אין בית־המדרש, און די מליצה־ספרים, וואָס מיר האָבען זיך דעמאָלט אָנגעלייענט, קומען אונז היינט צוגוט ביי׳ם שרייבען „סאָטשיניענעס״. איין שטיקעל חסרון, וואָס דאָס לשון איז ביי אונז א ביסעל ניט אזוי שארף, ווי מע בעדאַרף. נאָר צו גאָט א האָפענונג, מיר וועלען דאָס אויך איבערקומען בשלום. איהר זאָלט זיך נאָר ניט זאָרגען, עס וועט, אם ירצה השם, אלסדינג זיין אזוי ווי מע בעדאַרף. דער עיקר — נאָר ניט געזאָרגט און געהאָפט אויף דעם וואָס לעבט אייביג!״

ישראל׳ דער שמש, אז ער האָט בעקומען דאָס דאָזיגע בריוועל, איז ער באַלד אוועק צו ירחמיאל־משה דעם מלמד, — איין אל־טער גוטער ברודער, איין עהרליכער איד און א בעל־סוד.

— זייט זשע מוחל, לייענט־דורך דאָס דאָזיגע בריוועל, און אז איהר וועט דאָס דורכלייענען, וועט איהר זיך מטריח זיין טאקי אין איינוועג אָנשרייבען איין ענטפער, דאָס הייסט, איך וואָלט געקאָנט אפילו אליין אָנשרייבען, נאָר אלץ הייסט געשריבען. אודאי וועט איהר בעסער אָנשרייבען פון מיר, למאי זאָל איך לייקענען?

ירחמיאל־משה דער מלמד ווייסט גאָנץ גוט, אז ישראל׳ דער שמש זאָגט נעבאָך א גרויסען ליגען. אזוי לאָנג שמייסט מען איהם, ווי לאָנג ער קאָן אָנשרייבען איין ענטפער! נאָר ארויסבעווייזען איהם, אז ער איז א ליגנער — איז ער ניט מחויב. למאי זאָל ער מבייש שטעלען א מענשען? האָט ער אָנגעזאָטעלט די נאָז מיט

טונקט איין די פּען און וואָרט וואָס דער שמש וועט איהם זאָגען וואָס צו שרייבען.

— שרייבט איהם, זייט מוחל, — דיקטירט איהם ישראל דער שמש — לבני חיקר מוהר"ר בנימין. ראשית שרייב איך דיר, אז מיר זענען אַלע, ברוך השם, אין בעסטען געזונט, געב גאָט דאָס נעמליכע פון איהם צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער, אמן. והשנית, שרייבט איהם, אז איך און סימע, מיין ווייב הייסט דאָס, לאָזען איהם גריסען גאָר פריינדליך, און בעטען איהם, ער זאָל אונז שרייבען אָפּטע בריוולעך פון זיין מאַכען וואָס ער מאַכט אין געזונט, און שרייבט, אז מיר ווינטשען איהם אַלדאָס גוטס און הצלחה, ער זאָל מצליח זיין דאָרטען, און שרייבט איהם, ער זאָל זיך גאָר ניט זאָרגען, גאָט איז א פּאָטער, דער עיקר, ער זאָל זיך אָפּהיטען אין געזונט זאָל ער זיך אָפּהיטען, און זיין א איד, וואָרום דאָס איז דער עיקר, און שרייבט איהם, אז איך שיק איהם א קערבעל שיק איך איהם (ישראל קראַצט זיך אין אַלע קעשענעם), און שרייבט איהם, אז איך וואָלט געשיקט מעהרער, האָב איך ניט, מחמת די פּרנסה איז איצטער זעהר געשלאָגען, עס פּאַרדיענט זיך ניט קיין געלט פּאַרדיענט זיך ניט, נישטאָ קיין יאָהרצייטען, און פון חתונות מיט ברית'ען שמועסט מען ניט, איך געדענק שוין ניט די צייט, וועז ס'זאָל זיין ביי אונז א חתונה, פון זינט רב הערש האָט חתונה געמאַכט די לעצטע טאַכטער איז ניט געווען ביז אהער איין חתונה. דאָס הייסט, ס'איז געווען א פּאָר חתונות, נאָר אַלץ הייסט חתונות. אויך מיר חתונות!...

— ששש... חאַפּט ניט אזוי! — זאָגט צו איהם דער מלמד. — איהר פּאָהרט, ווי מיט פּאָטשטאָווע פערד, איך קאָן אייך ניט דעריאָגען. נו, ווייטער?

— און ווייטער שרייבט איהם, אז מעהר איז ניטאָ וואָס צו שרייבען, און שרייבט איהם, אז איך לאָז איהם גריסען גאָר פריינדליך, און סימע, די מאַמע הייסט דאָס, לאָזט איהם גריסען גאָר

— איך שמועס אקעגען דעם, וואָס איהר זאָגט, ער לערענט זיך אויף... דאָקטאָר? הא? וואָס זאָגט איהר? איהר זענט דאָך עפּים א איד א חכם.

ירחמיאל־משה ווייסט, אז ער איז א איד א חכם, נאָר וואָס קאָן ער איהם דערויף זאָגען? אודאי, וועז ס'זאָל זיין געוועזדט אָן איהם, אָן ירחמיאל־משה'ן, וואָלט ער איהם נישט געלאָזט שטודיעדן אין די גימנאזיעס; צו וואָס טויג ישראל דעם שמש א זוהן פון גימנאזיעס מיט דאָקטוירים נאָר? נאָר, אפּנים, עמיצער פרעגט ביי איהם ניין עצה? און ירחמיאל־משה דער מלמד קוקט מיט פערגלעזערטע אויגען אויף דער וואַנט און לאָזט־ארויס א טיעפען זיפּץ. ישראל דער שמש פערשטעהט, וואָס בעדייט דער דאָזיגער זיפּץ: ער איז מיט זיך אליין אויף נאָך נישט אינגאנצען פּאַרטיג; ער איז אליין אויף נישט אזוי צופריעדען מיט דער גימנאזיע. נאָר צוריק שמועסענדיג: סטייטש, זיין זוהן, זיין בנימטשיק וועט זיין „דאָקטאָר"!

— עלעהיי — זאָגט ער צום מלמד און פער'גנבה'ט זיך מיט ווערטער — עלעהיי א בעל־מלאכה? „דאָקטאָריע" איז דען ניט קיין מלאכה? ובפרט ער דאַוונט אלע מאָל און לערנט תפילין, חלואי ווייטער, חלילה, ניט ערגער...

ישראל דער שמש שטעהט א ווייל, נאָכדעם רופט ער זיך אָן צום מלמד און קווינקעלט זיך:

— איך האָב דאָך אייך געזאָגט, רבי, אז כ'האָב צו אייך א בקשה, מטריח זיין זיך אָפּענטפערען אויפ'ן בריוועל. נאָר וואָס דען? איהר קענט דאָך אונזער שטעדטעל... מע האָט ליעב האַלטען יענעם אין מויל... און אליין בין איך א פּאַרקויפּטער מענטש... די ווייסטע פּרנסה... איך האָב אייך געוואָלט בעטען, ס'זאָל דערווייל ניין בסוד. איהר פּאַרשטעהט?...

— איך פּאַרשטעה, פּאַר וואָס זאָל איך ניט פּאַרשטעהן? — זאָגט ירחמיאל־משה און זאָטלט זיך אָן נאָך א מאָל מיט זיינע מאָדנע בריליען, נעמט א שטיקעל פּאַפּיער און א טינט־און־פּעדער,

ג.

איינמאל — ס'איז געווען ערב פסח, סימע די שמש'טע און אלע דריי טעכטער, פעסיל און סאסיל און ברכה'צי, האבען גע־ראמט אויף יום־טוב — עפענט זיך די טהיר און עם קומט־אריין עפים א יונגערמאנטשיק מיט ווייסע קנעפ, מיט א מאנע היטעל אויפ'ן קאפ, און פאלט סימען אויפ'ן האלז, און נאכדעם פעסלען און סאסלען און ברכה'צין, און עם ווערד א קושעריי.

דאם איז געווען בנימין.

סימע האט זיך אזש צעווייגט פאר פרייד.

— זוהנעניו! קריש מיינער!

איז אנגעקומען ישראל א פערסאפעטער, א דערשראקענער, און האט זיך צעשריגען אויפ'ן ווייב.

— שא, שא! זעה נאר, זי האט זיך א ביסעל צעיאכמערט, טאמער ווייסט דו וואם איז דאם געווייז וואם?

און אלץ, אז ער האט בעטראכט בנימינ'ן, ווי ער איז אוים־געוואכסען, האט ער זיך אויך קוים איינגעהאלטען פון געווין. נאר א מאנסביל איז ניט קיין אידינע. א אידינע אז זי ווינט, מוז זי באלד אנהויבען שנייצען די נאז; און א מאנסביל אז ער ווי אפילו ווינען, קאן ער מאכען אזוי, אז מע זאל מיינען, אז ער לאכט.

— ווען ביזט דו געקומען ווען? אנו, דרעה זיך נאר אוים צו מיר מיט'ן הינטען! — מאכט ער צום זוהן. — וואם איז דאם פאר א מין הלבשה אויף דיר? טהו זיך אוים, פאר וואם טהוסט דו דיך ניט אוים?

און אז בנימין האט זיך אויסגעטהאן און איז געבליבען אין א בלויען מונדיר מיט א סך זילבערנע קנעפלעך, און די בעקלעך זענען געווען רויט, און די בלויע אויגען האבען געגלאנצט, — האט ער טאקי געהאט דעם זיעבעטען חן ניט נאר ביי זיי — ביי

פריינדליך, און אלע שוועסטער לאזען איהם גריסען, פעסיל און סאסי און ברכה'צי, נאר פריינדליך, און שרייבט איהם, ער זאל אפ־היטען אידישקייט און זאל זיין א איד, דאס איז דער עיקר, און ווייטער... אז איהר וועט אפשרייבען, וועל איך זיך אפ'חתמ'נען...

אז דער מלמד האט דאס אלכדינג אנגעשריבען, האט ישראל דער שמש פערקאטשעט די ארבעל, געגומען די פען פאוואלינקע מיט צוויי פינגער און האט זיך אנגעבריט צו טהון אין „איידעלע מלאכה", אנידערגעלעגט אויפ'ן פאפיער זיין אייגענעם נאמען ישראל, און דעם נאמען פון זיין טאטען נפתלי, עליו השלום, און די פאמיליע ריטעלמאן, געדרעהט בשעת מעשה מיט דער צונג אין אלע זייטען, עם וועגדט זיך ביי וואסער איין אות; למשל: א „למד" געהט רעכטס — געהט די צונג רעכטס, א „נון" געהט לינקס — געהט די צונג לינקס. פארהאן מענשען, וואס האבען אזא טבע נישט נאר בשעת זיי אליין — אפילו בשעת יענער טהוט עפיס אין ארבייט און זיי שטעהען ביי דער זייט און קוקען, דרעהען זיי מיט דער צונג...

סע פערשטעהט זיך, אז אין שטעדטעל איז מען גיך געוואהר געוואָרען פון דעם סור, אז ישראל דעם שמש'ס זוהנדעל שטודיערט אין די גימנאזיעס „אויף דאקטאר", און עס האט איהם נישט גע־שאדט, חלילה, צו דער פרנסה נאר נישט; מע האט איהם נאר דעקוטשעט מיט ווערטער:

— וועט איהר האבען, הייסט דאס, א זוהן א „יאקטאר" אהן א היטעל? און אפשר נאך מיט א קנעפעל? וואס פאר א פנים וועט איהר דעמאלט האבען, רב ישראל? ווי א הוהן זיצט־אוים קאטשקעלעך; די קאטשקעלעך לאזען זיך שווימען אויפ'ן וואסער, און די הוהן שטעהט און קוואקעט...

ישראל דער שמש האט דאס אלסדינג איבערגעטראגען שטי־לערהייד און געטראכט ביי זיך אין הארצען: „לאכט, לאכט פון מיין בנימטשיקען; דאס איז ביי מיר א „וויגרישנע בילעט"!"...

— וואָס הייסט, ווי קומט צו מיר געלט? — ענטפערט איהם בנימין מיט גדלות. — איך פֿארדיען שוין היינט, ברוך השם, אכט קאַרבען א חודש. איך געב „שטונדען". איך לעהרען, הייסט דאָס, מיט קינדער, צאָהלט מען מיר. איך בין שוין אין גימנאזיע אין פינפטען קלאַס. אכט קלאַסען איז פֿארהאַן. נאָך דריי קלאַסען דריי יאָהר הייסט דאָס, ענדיג איך די גימנאזיע און טרעט־אריין אין אוניווערזיטעט, שטודיערען אויף דאָקטאָר...

בנימין דערצעהלט און דערצעהלט, און אַלע שטעהען און לאָזען נישט אַראָפּ פון איהם קיין אויג, און טראַכטען זיך: „אט דאָס זאָל טאַקי זיין בנימין? יענער באָרוויסער בנימטשיק, וואָס האָט זיך געוואָלגערט אין בית־המדרש?... אכט קאַרבען א חודש... אכט קלאַסען... א זיידענע פאַטשיילע... אוניווערזיטעט... דאָקטאָר"...

גאָט ווייסט, אויב עס האָט נאָך עמיצער געהאַט אזא פֿריי־ליכען פּסח, אזא געהויבענעם סדר, ווי עס האָט געהאַט ישראל דער שמש. מילא, פון וויין אויף ארבע־כוסות און פון פּסח'יגען בראָנפען, פון פיש און קניידלעך און פאַליטשיקעס, שמועסט מען ניט; איך רעד פון דער הגדה, וואָס ישראל און בנימין האָבען געזונגען ביידע איינס איבער דאָס אנדערע — ס'איז געווען א מחיה צו הערען! אז ס'איז געקומען צו „רבי אליעזר אומר מנין שכל מכה ומכה...", האָבען זיי זיך ביידע צעשאָקעלט און געגומען א הויכען טאָן, האָט סימע, וואָס איז געזעסען די גאנצע צייט און געקוקט אויף איהר טרייסט, אויף בנימין'ן, מיט א מאָל אנ־געהויבען מאכען פּיסקעס אויף צו ווייגען, האָבען זיך אַלע דריי שוועסטער, פּעסיל און סאָסיל און ברכה'צי, נישט געקאָנט איין־האַלטען און האָבען זיך צעלאכט, און אויף זיי קוקענדיג האָבען אַלע אנגעהויבען לאכען און סימע אויך — ס'איז שוין געווען א פּסח ביי זיי, וואָס זאָלט איהר קלערען!

יום־טוב אין דער פריה, אז בנימין איז געקומען אין שוהל אריין, האָט מען בעטראכט דאָס „סטערענטעל" מיט די זילבערנע

איטלִיכען אין די אויגען. וועד עם האָט איהם געזעהען, האָט זיך נישט געקאָנט זאָט אָנקוקען אין איהם. „קיין עין־הרע, אויס־געוואכסען ישראל דעם שמש׳ם זוהנדעל, געוואָרען א פּארשיין!"... פּייגה־לאה דער שכנה׳ם טעכטערעל מינצי, א מיידעל פון א יאָהר נייענצעהן מיט שוואַרצע אויגעלעך און מיט א געדיכטען שוואַר־צען צאָפּ, פערפלאָכטען אונטען מיט א רויט סטיינגעלע, וואָס פּצעסט איהר זעהר צום פּנים, איז אריינגעקומען צו סימען כלומרשט א פּרעג טהון, אפשר געפֿינט זיך ביי איהר איין איבעריג טעפּעל, וואָס זי דאַרף עם נישט? — חאָטש זי וויסט נאָכּן גוט, אז סימע האָט אויף איהר לעבען נישט געפֿרובט האָבען קיין איבעריגע טעפּעלעך. דאָס איז נאָר געווען איין אויסרעד אויף אָנצוקוקען בנימינ׳ען, א גלאָנץ טהון מיט די שוואַרצע אויגעלעך און א וואַרף טהון הין און צורוק מיט׳ן געדיכטען שוואַרצען צאָפּ און מיט׳ן רויטען סטיינגעלע, זיך אויסדרעהען און אנטלויפען, און שפּעטער אביסעל נאָך א מאל אריינלויפען, מיט א נייעם אויסרעד און וויעדער א מאל דאָס אייגענע, אזוי, אז בנימינ׳ס דריי שוועסטער, פּעסיל און סאָסיל און ברכה׳צי, אלע דערוואַכסענע שוין, האָבען א קוק געטהאָן איינס אויפ׳ס אַנדערע, ווי איינער רעדט: „טאָמער וויסט דו וואָס איז דאָס דרעהען, וואָס זי דרעהט זיך?"... און בנימין האָט דערווייל אַוועקגערופען די מאַמע אויף א זייט און האָט איהר עפּיס געגעבען א מטבע, אריינגעדרוקט אין האַנד אריין, זי זאל מאַכען „א שענעם פּסח". סימע האָט אויף איהר לעבען אזוי פּיעל געלד נישט געהאלטען אין האַנד! און פּאר די שוועס־טער האָט ער געבראַכט צו פּיהרען מתנות און מתנות: סטיינגעם, מיט קעמעלעך, מיט שפּיגעלעך, מיט שמאָכטעליאקעם אהן א שיעור! און דער מאַמען א זיידענע פּעטשיילע, א גלעזל מיט רויטע און מיט בלויע קווייטען. סימע די שמש׳טע האָט זיך אזוי צע־וויינט פּאר פּריוד.

— וואָס איז דאָס? ווי קומט צו דיר גלעזל? — פּרעגט איהם ישראל מיט א גלעזעכטער.

איז רב הערש געפאלען אויף איין עצה און האט מיט איהם אנ־
געהויבען רעדען גאר בלשון נסתר: „וואם מאכט מען? וועו
קומט מען? וועו פאהרט מען צוריק?" בנימין האט ארויסגע־
שטעלט דעם רעכטען פוס אויף צו־פריהער, איין האנד האט ער
אריינגעלענט אין בוזעם און מיט דער אנדערער האט ער געשטשי־
בעט די אויבערשטע ליפּ, אפּגעענטפערט אויף איטליכם ווארט
גייציג, גאר נישט אנגעהויבען צו שעמען זיך אפילו! רב הערשען
איז דאם יא געפעלען און נישט געפעלען: „נישט קיין נאריש
בחור'ל, נאר, דאכט זיך, איין עזות־פנים א גרויסער"... אזוי
טראכט זיך רב הערש און לאזט זיך אריין מיט בנימין'ן אין א
ברייטען שמועס צריין מכח קלאסען; וויפיעל איז פארהאן קלא־
סען? און צו וואם בעראף מען דאם דוקא אכט קלאסען? פאר
וואם ניט קיין נייען קלאסען? און וואם איז דער חילוק פון איין
קלאס ביז'ן אנדערען קלאס?... „אויף דער טאבליצע אזא שענער
איד — און אזא בהמה!"... אזוי טראכט זיך בנימין און גיט
איהם צו פערשטעהן דעם שכל, וואם איז דער חילוק פון איין
קלאס ביז'ן אנדערען. רב הערשען שטעהט ניט אן די מעשה,
וואם אזא שנעק גיט איהם צו פערשטעהן דאם, וואם ס'איז נישט
גאר צו פערשטעהן, מאכט ער צו איהם:

— מילא בקצור, דאם פארשטעהט א מינדסט קינד. אבער
פאר וואם איז דער שכל פון אכט קלאסען, ניט קיין נייען?

— ווארום וועו סע זאל זיין נייען קלאסען, וואלט איהר גע־
פרעגט, פאר וואם עפּים דוקא נייען קלאסען, ניט קיין צעהן?

אזוי ענטפערט איהם אפּ בנימין, און דער עולם צעלאכט
זיך; נאר איין רב הערש לאכט נישט. ער קלערט זיך בשעת
מעשה: „א, א רעכטער שייגעץ!" און טהוט א הוסטעל פונ'ם
האלז און פון דער נאז: „המ... המ... צייט געהן אהיים... המ...
המ... מאכען קידוש"...

וועו עם האט ניט אנגעקוקט דעמאלט ישראל דעם שמש,
וואם איז געשטאנען ביי דער זייט, געקוקט פון איינעם אויפ'ן

קנעפ, ווי א ווילדע חיה. יונגלעך, קונדייסים, האבען איהם ארומ־
גערינגעלט פון אלע זייטען, געטייט מיט די פינגער און גלאכט
אין פנים ארײן. נאר בנימין איז געשטאנען די גאנצע צייט
מיט'ן סדור'ל און האט געדאוועט, און אז ס'איז געקומען, אז
מע האט איהם אויפגערופען צו דער תורה (רב מאניש דער גבאי
האט צוליעב געטהאן ישראל דעם שמש און האט געשענקט זיין
זוהן אײן עליה), און בנימין האט געמאכט די ברכה הויך אויף
א קול מיט'ן יום־טוב'דיגען ניגון, איז אין שוהל געוואָרען א הו־
הא: „וואם זאגט איהר אויף אונזער ישראל'ס זוהנדעל!"

פאר'ן ארויסגעהן פון שוהל האט דער נגיד פון שטעטל,
רב הערש, א זאג געטהאן צום שמש, ער זאל איהם צוזיהרען
זיין זוהנדעל.

— ישראל! — האט געזאגט רב הערש צום שמש בריוטליך,
ווי א נגיד בעדארף צו זאגען בשעת ער רעדט מיט א קלענערען
פון זיך, האלט זיך בשעת מעשה ביי'ם זיידענעם גאַרטעל, קוקט
נישט גלייך אין די אויגען ארײן און רעדט מיט א צווייענדיג
הוסטעל פונ'ם האלז און פון דער נאז. — ישראל! אנו, קום נאר
אהער, המ... המ... מיט דיין זוהנדעל; לאם איך איהם... המ...
המ... אויך אנקוקען!

דערהערט, אז רב הערש וויל רעדען מיט ישראל דעם שמש'ם
„סטעדענטעל", האט זיך דער עולם א לאז געטהאן הארכען, וואם
וועט מיט איהם עפעס רעדען דער נגיד און וואם וועט ער איהם
ענטפערען. בנימין איז צוגענאנגען צו רב הערשען, ווי צו זיינעם
א גלייכען, נאר נישט געשעמט זיך, איהם אפגענעבען שלום, ווי
איין אלטער, און רב הערש האט א קוק געטהאן אויף בנימין'ן
פון אויבען אראפ, נישט געוואוסט, ווי אזוי זאל ער מיט איהם
רעדען: זאל ער איהם זאגען „איהר" — אזא וועוריק? צופיעל
כבוד פאר'ן שמש'ם זוהנדעל! זאגען איהם „דו" — איז עפעס אויך
נישט אזוי, פאַרט א „סטעדענטעל" מיט קנעפ, א גאנץ פריצ'ל...

— א כלי שלימה! — מאכט צו איהם ירחמיאל־משה, נעמט־צונויף די ליפען און שאקעלט מיט'ן קאפ.

— אבער א איד, הא? — זאגט צו איהם וויטער דער שמש און קוקט איהם אין די אויגען ארײן.

— מיט גאט'ס הילף! — מאכט ירחמיאל־משה.

— איא, א „וויגרישנע ביליעט", הא?

דערוויף טהוט ירחמיאל־משה א מאך מיט'ן קאפ, מיט די אויגען און מיט די הענד; ער מאכט אזא מינע, וואם ס'איז שווער צו פערשטעהן, וואם ער מיינט; מע קאן רעכענען אי אזוי, אי אזוי, יא א וויגרישנע ביליעט און ניט קיין וויגרישנע ביליעט. וואם וויסט א מענש?...

— א גוטען יום־טוב! — זאגט ער און קושט נאך א מאל די מזוזה. — גאט זאל העלפען דערלעבען איבער א יאהר, און מע זאל זיין געזונט און מע זאל געהן אייגער צום אנדערען אויף שמחות, אין גיכען אויף א חתונה ביי אייערע טעכטער, און נאכ־דעם, אם ירצה השם, ביי אייער זוהן, און אידען זאלען אויס־געלייזט ווערען פון אלע צרות, און מע זאל הערען בשורות טובות ישועות ונחמות אויפ'ן כלל אידען, וואהרום ס'איז שוין צייט גאט זאל עפים רחמנות האבען, אידען זאלען עפים אויפגערעכט ווערען, און ס'זאל זיך פארבעסערען אין די פרנסות, און ס'זאל גלאט עפים ווערען גוט אויף דער וועלט און פרייליך אויפ'ן הארצען, און ס'זאל זיין... ס'זאל ווערען... ס'זאל... ס'זאל... ס'זאל...

ירחמיאל־משה דער מלמד וויסט שוין אליין ניט וואם ס'זאל זיין און וואם ס'זאל ווערען. ער האט שוין, דאכט זיך, אויסגע־שאטען אלסדינג, וואם ער האט געהאט. איז ער געבליבען שטעהן ניט אהין ניט אהער; ווי אזוי געהט מען אוועק גלאט אזוי, אין מיטען דרינען, אהן א זיי־געזונד? א גליק, וואם ער האט זיך דערמאנט:

— און ס'זאל... קומען משיח!

אנדערען און געשלוגען בנימינ׳ס ווערטער, דער האָט ניט געוואהען קיין גליקליכען מענשען קיינמאל אויף זיין לעבען. ער האָט געוואַרט ביז רב הערש ווען שוין אפלאָזען זיין זוהן און ער וועט קאָנען געהן מיט איהם אהיים; דאָרט קוקט מען שוין ארויס אויף איהם, די מאַמע מיט אַלע דריי שוועסטער; אויפ׳ן טיש ליגען שוין אָנגעגרייט מסתמא די שענע מצות און אין אוויוען זידט א געשמאַלץ באָרשט א פסח׳יגער, און הייסע קניידלעך מיט שמאַלץ, און אפשר נאָך א טיגעלע אויך... און אז רב הערש האָט זיך אויסגעהוסט און איז געגאַנגען מיט זיינע מקורבים צו זיך אויף קידוש, האָט ישראל דער שמש פערבעטען צו זיך אויף קידוש זיין איין־און־אויציגען גוטען פרייַנד, זיין בעל־סוד, ירחמיאל־משה דעם מלמד, האָט איהם מכבד געווען מיט א גלעזל ווויין פונ׳ם אמת׳ן ראָזינקעס־וויין, און סימע האָט זיך אויסגעפיינט פאַר איהם מיט אזעלכע מינים חרעמזלעך, וואָס ס׳איז שווער געווען צו זאָגען מבינות, וואָס ליגט אין זיי: צי מעהר האָניג, צי מעהר שמאַלץ, מחמת זיי זענען געווען אי געגוג זיס, אי געגוג פעטט, זיי האָבען זיך אוש געקלעפט צום גומען, און די שמאַלץ האָט גערונגען איבער דער באָרד. ירחמיאל־משה, וואָס האָט געהאט א טבע פון שווייגען און זיצען, אז ער האָט געגומען דאָס ערשטע גלעזל ווויין פונ׳ם אמת׳ן ראָזינקעס־וויין, האָט זיך איהם שוין אָנגעהויבען דרעהען דער קאָפּ און די צונג האָט זיך ביי איהם אויפגעבונדען, און ער איז מיט א מאל געוואָרען בעל־רעדעוודיג, האָט פערהערט בנימינ׳ען, צי ער געדענקט נאָך דעם חומש מיט רש״י, וואָס ער האָט אמאל גלערנט מיט איהם אין חדר.

בנימין האָט געדענקט אי דעם חומש, אי די רש״י, און ישראל דעם שמש׳ם הארץ איז שיער נישט ארויסגעשפרונגען פאַר תענוג.

— וואָס זאָגט איהר אויף איהם? — האָט ער זיך אָנגערופען צום מלמד שוין אויף יענער זייט טהיר.

זאָל זיך צעווייגען. נאָר א מאַנסביל איז פּאָרט א מאַנסביל; ער האָט זיך מיישב געווען און האָט נאָר אַנגעהויבען ווערטלען זיך, חאָטש עם האָט זיך ניט געקלעפט צו ווארט צו א ווארט, און ארומטאַנצען הין און צוריק, ווי א משוגע'נער, געהאָלפען בנימין'ן זיך אַנטהון, געמאַכט חוזק פון די זילבערנע קנעפּ מיט דער פּאַדקע וואָס פון הינטען, און סוף כל סוף, נאָך אַלע ווערטלעך זאָגען מיט'ן ארומטאַנצען, האָט ער אויסגעזוכט, ווי א מענש, וואָס האָלט ביי ארויסרייסען זיך א צאָהן.

נאָך איין נשמה איז געווען פערצאַרעמט און שטאַרק טרויעריג פון בנימין'ס אַוועקפאָרען, חאָטש יענע נשמה האָט זיך אַנגעקעהרט מיט איהם א ווילד־פרעמדע. דאָס איז געווען פייגה־לאה דער שכנה'ס טעכטערל מיצי מיט די שוואַרצע אויגעלעך, מיט'ן געדיכטען שוואַרצען צאָפּ אַזן מיט'ן רויטען סטיינגעלע. וואָס פאַר א מחותנת'טע איז דאָ געווען מינצי? וואָס האָט זיך אַנגעקעהרט מיט איהר בנימין, וואָס זי איז ארויסגעגאַנגען איהם בעגלייטען אַזוי אין דרויסען ארויס, געשטאַנען צונויפגעלעפט די הענד אויפ'ן האַרצען און געזיפצט? און וואָס האָט בעדייט דאָס קוקען, וואָס זיי האָבען זיך ביידע אַזוי געקוקט אין די אויגען אַריין? וועז האָבען זיי צייט געהאַט צו בעקענען זיך, אז א גאַנץ פּסח איז בנימין געווען אין געפּענגעניש ביי זיינע דריי שוועסטער, וואָס האָבען איהם נישט אָפּגעלאָזט אויף קיין מינוט? נאָר אויך די אייגענע מעשה, וועט קאָן דאָס ערוב זיין פאַר א בחור מיט א מיידעל, אז זיי זיצען־אַפּ א פּאַר וואָכען אונטער איין דאַך און עס ציהט זיי איינס צו דאָס אַנדערע, ווי א מאַגנעט? אפשר האָבען זיי זיך דורכגעוואַרפען מיט א פּאַר ווערטער און זיך נאָך א קוועטש געטהאָן די האַנד אויך — וועט קאָן דאָס וויסען?... אפשר האָבען זיי זיך בעגעגענט פּאַרנאַכטלעך אין הויז ערגיץ אין א ווינקעלע און האָבען זיך אין דער פינסטער שטילערהייד צעקושט — איך ווייס? למאי זאָל איך זאָגען אזעלכעם, וואָס איך האָב נישט געזעהען מיט די אויגען?... א קונץ נעמען און אויס־

— אָמן! — האָט איהם געענטפערט ישראל׳ דער שמש און אין האַרצען ביי זיך האָט ער געטראַכט: לאָז פריהער מיין בנימין ענדינען דאָקטאָר און נאָכדעם לאָז קומען משיח...

ד.

ווי לעבעדיג און ווי פרייליך עס איז געווען ביי ישראל׳ דעם שמש אין שטוב בשעת בנימין איז אָנגעקומען, אזוי איז דאָרטען געווען אומעטיג און טרויעריג ביי זיין אַוועקפאָהרען צוריק אין דער גרויסער שטאָדט אריין. ווייגען האָט קיינער נישט געווייגט, נאָר ס׳איז גלאַט געווען איטליכען בעזונדער אָנגעזאָלעט־ אויפ׳ן האַרצען, ווי צו א לויה חלילה. סימע האָט זיך אפילו א פּאָר מאָל יא א נעם געטהאָן צום פּארטוך, האָט ישראל׳, וואָס אלע אין שטוב האָבען געציטערט פאַר איהם און געהאָט דרך־ארץ, געגעבען אויף איהר אזא קוק, אז זי האָט פערשטאַנען, אז מע דארף נישט ווייגען. ישראל׳ האָט געוואָלט, ס׳זאָל דוקא זיין פרייליך, האָט ער פריהער בעוואָהרענט, אָנגעזאָגט דעם ווייב און אלע דריי טעכטער, אז קיינער זאָל זיך ניט דערוועגען לאָזען א טרער. נאָר אז בנימין האָט זיך אָנגעהויבען קושען און ס׳איז געקומען צו דער מאַמען, האָט סימע ארויסגעלאָזט עפּים א מאָד־ נעם קוויטש פונ׳ם האלז און איז פערשטאָרבען געוואָרען אויף בנימינ׳ס האלז; דעמאָלט האָבען זיך אלע דריי שוועסטער גע־ נומען שנייצען די נעזער, מחמת זיי האָבען דערפיהלט, אז ביי זיי אויף די ברעמען טאַנצען טרערען און אין האלז איז ביי זיי געוואָרען מיט א מאל שרעקליך ענג... נאָר איין ישראל׳ האָט זיך געהאלטען, ווי א מענש; ער האָט ניט אויפגעהערט צו לאַכען פון דער „וויבערייי" מיט זייערע „וואָלוועלע טרערען", חאָטש אליין האָט ער געפיהלט, ווי טויזענד קעץ גראַבלען איהם מיט די נעגעל׳ ביי דער נשמה, און ס׳איז איהם אָפּגעגאַנגען א מינוט ער

אנטלויפט מיט איהר קיין לאָנדאָן — און נעה לאָד מיך! יענער, דער פרינץ, איז אָבער אויך נישט קיין פראָמאָך, יאָגט ער זיי נאָך מיט א געזונדען פּאָלק זשאנדארמען און וויל זיי חאפען; וואַרפט־אראָפּ בנימין די מאסקע, מע טהוט א קוק — שא, ס'איז גאָר דער פרעזידענט פון פראנקרייך! פאָלען זיי אין אָהנמאכט, און מע טהוט פאָר איהם קניהען און בוקען, און מע פיהרט איהם מיט גרויס פּאַראַד קיין פּאַריז אינאייניעם מיט מינצי'ן, און פון דאָרטען פאָהרען זיי גלייך אהיים, אָנגעשטאָפּט מיט גאָלד און מיט בריליאַנטען, און קומען־אָן פונקט אין דער צייט, וועו ישראל ליגט פאָר צרות און פאָר הונגער טוידט־קראנק, סימע איז שוין לאַנג געשטאָרבען (סע שפּיעלט א גרויסע ראָלע, טאָמער שטאַרבט א אידיע אין א ראָמאן!), אלע דריי שוועסטער, פּעסיל און סאָסיל און ברכה'צי, שטעהען אויף די קניהעס ביי'ם טאָטע'ס בעט און גיסען מיט טרערען, און פייגה־לאה די אלמנה ברעכט די הענד און בעוויינט איהר מינצי'ן מיט זודיגע טרערען.

— שוין באלד א יאָהר — רופט זיך אָן צו איהר ישראל מיט זעהר א שוואכער שטימע — שוין באלד א יאָהר זינט אונ־זערע ליעבע קינדער זענען פארשוואונדען געוואָרען, און מיר הע־רען נישט אויף צו ווייגען. מיין סימע נעבאָך איז געשטאָרבען; איך שטאַרב עוועק און לאָז־איבער מיינע דריי טעכטער, ווי אויפ'ן וואסער. וואָס וועט זיין פון זיי? גוואלד, גאָטעניו, וואָס שווייגסט דו?!

פלוצים עפענט זיך די טהיר, און עס פאלען אריין אין שטוב אריין בנימין דער פרעזידענט פון פראנקרייך און מינצי די פרינ־צעסין פון לאָנדאָן, אָנגעטהאָן בגדי־מלכות.

— ליעבער פאָטער!
— ליעבע מוטער!
— ליעבער ברודער!
— ליעבע שוועסטער!
— טהייערע טאָכטער!

טראכטען פון׳ם קאפ גלאט א בבא־מעשה? מילא בנימין — גאַרנישט; ער וועט זיך אוועקפאהרען צוריק אין דער גימנאזיע און וועט פערגעסען דעם זיי־געזונד; אבער מינצי? מינצי איז א מיידעל צו לייטען, און א שען מיידעל דערצו! זי בעדאַרף חתונה האבען, איהר קאן דאס חלילה שאדען צום שידוך!... אודאי וואלט געווען א גרויסער יושר, אז דער ראמאן זאל זיך נישט ענדיגען אזוי גיך, אז די ליעבע צווישען זיי זאל ברענען ווי א העלישׁ פייער, אז עס זאלען געהן הין און צוריק פלאמפייערינג בריוולעך, אז בנימין זאל ענדיגען דאקטאר און קומען און פאלען מינצי׳ן צו די פיס; אדער לאז ער נישט ווארטען, ביז ער וועט אמאל ענדיגען דאקטאר, און באלד ארויס׳גנב׳ענען מינצי׳ן דורכ׳ן פענסטער און אנטלויפען מיט איהר קיין פאריז, אהין וואו עס לויפען אלע העלדען פון אונזערע זידישע נאטירליכע „העכסט־אינטערעסאנטע" ראמאנען... אי, וואס וועלען זיי טהון אין פאריז? זיי וועלען דאך דארט פגר׳ען כאר הונגער! א דאגה מיר — אודאי דארף איך געהן פערזאָרגען דעם תכלית פון ישראל דעם שמש׳ם זוהן מיט פייגה־לאה דער אלמנה׳ס טאכטער! וואס איז? איך קאן ניט בעשטעהן, אז בנימין אדער מינצי זאל פלוצים בע־קומען עפעס א צעהן מילי׳אנשטיקלעך ירושה כדי א רייכען פעטער, וואס איז געווען פריהער א באנדיט און נאכדעם א בארא׳ן, ווי אין אלע „העכסט־אינטערעסאנטע" ראמאנען? צי איך קאן ניט אויספיהרען, אז בנימין אליין זאל געפעלען וועלען אין פאריז און זאל ווערען פרעזידענט? אדער אין מינצי׳ן זאל זיך פערליעבען א פרינץ (וואס מאכט אייך אויס וואסער פרינץ? קאנג פרינצען פארהאנען אויף דער וועלט — טאטעניו!), און זי זאל פער־לייקענען פאר איהם, אז זי איז א כלה פאר׳ן פרעזידענט, דאס הייסט פאר בנימין׳ען, און ער, דער פרינץ הייסט דאס, זאל זי אפגיליטען פון קאפ ביז פיס, און אז עס קומט צו דער חופה, וואכסט־אויס בנימין, געווינטליך פערמאסקירט, מיט נאך צווי באנדיטען, און גנב׳עט־אווק די כלה פון אונטער דער חופה און

שטארק, און בנימין איז ניט געשלאָפען קיין נעכט, ווייל ער האָט זיך געגרייט צום עקזאמען.

„גאָט זאָל מיר העלפען, איך זאָל שוין אריבערשפרינגען דעם עקזאמען, — אזוי האָט בנימין געשריבען אהיים — ווען איך דער־מאָלט קומען צו פאָהרען צו אייך, מיינע ליעבע און געטרייע, אויף א גאנצען זומער זיך אויסרוהען די ביינער!"...

און ישראל דער שמש האָט ארויסגעקוקט אויף דער גוטער בשורה פון „אקזאמענט", ווי מע קוקט ארויס אויף משיח'ן. איהם האָט זיך פארגעשטעלט, אז בנימין קומט צו פאָהרען א פאר־טיגער דאקטאָר, א גרויסער דאקטאָר; די גאנצע שטאָדט לויפט זיך צונויף אָנקוקען „ישראל דעם שמש'ס דאקטאָר"; מע שלאָגט איהם אָפ די טהירען, דער מיט אזא בקשה און דער מיט אזא בקשה; איטלעכער זוכט זיך א צד; אפילו ענזל דער אייני־בינדער, א שלים־מזל מיט א קרום פיסעל, — אז ער געהט שפרינגט ער אונטער, — איז אויך געקומען צו שפרינגען.

— וואָס ביזט דו דא פאר א רב שמעלקע, הא? — פרעגט איהם ישראל.

ענזל דער אייניבינדער, געגוג ער הינקט־אונטער אויף א פוס, רעדט ער נאָך שפילאווע אויך, קאָן ניט אויסרעדען קיין רי"ש.

— סטייטש, יב ישיאל, איך בין דאָך אייעיעי איין אייגענעי קיוב.

— וואָס פאר א קרוב ביזט דו? — פרעגט איהם ישראל, חאָטש ער וויסט גאנץ גוט, אז ער איז א קרוב, אפילו א וויט־ליכער, נאָר פארט א קרוב.

— מיין עלטער־פעטער יאובן און אייער סימע'ס מוהמע ייזל זענען געווען אייגענע שוועסטער און בידער.

— אודאי קעהרסט דו זיך אָן מיט מיין זוהן א קנעפעל! — זאָגט צו איהם ישראל. נאָר ענזל דער אייניבינדער מאכט אזא קרום פנים, אז ער האָט אויף איהם רחמנות און לאָזט איהם צו.

— וואו זענט איהר געווען אזוי לאנג?
— אין פּאריז און אין לאָנדאָן.
— וואָס איז ביי אייך דאָרטען אין די זעק און אין די טשע־מאָדאנקעס?
— גוטע! סאמע אימפּריאַלען! דאָס האָבען מיר אייך נע־ברַאכט א מתנה... יאָ, איהר ווייסט, אז אונז קומט מזל־טוב?
— וואָס איז דען?
— מיר זענען דאָך חתן־כלה!
— אויב אזוי, קומט דאָך אונז אַלעמען מזל־טוב!
— מזל־טוב! מזל־טוב! מזל־טוב!!!

. . . . . .

אזוי וואָלט איך געטהאָן, וועו איך זאָל שרייבען א נ א ט י ר־ל י כ ע ן „העכסט־אינטערעסאַנטען ראָמאַן". נאָר איך דערצעהל גלאַט א מעשה פון איין אַרעם־בחור, וואָס האָט זיך אַוועקגעלאָזט נישט קיין פּאריז און נישט קיין לאָנדאָן, נאָר גלאַט אזוי אין א גרוי־סער שטאָדט אריין זיך לערנען, — האָבען מיר נישט נויטיג אויסצו־טראַכטעל פּונ׳ם קאָפּ נסים ונפלאות, וואָס נישט געשטויגען נישט געפלויגען, און דערצעהלען בעסער די מעשה וואָס איז געווען.

ה.

דריי יאָהר זענען איבערגעגאַנגען פון יענעם גליקליכען פּסח, וואָס מיר האָבען בעשריבען. א סך וואַסערען זענען אָפּגעלאָפּען, א סך צרות זענען אויסגעשטאַנען ישראל דער שמש דאָ און זיין זוהן בנימין דאָרטען; א סך נעכט איז ניט געשלאָפּען ישראל דער שמש דאָ און בנימין זיין זוהן דאָרטען; ישראל דער שמש איז ניט געשלאָפּען קיין נעכט, וויל ער האָט איבערגעטראַכט און גע־האָט יסורים פון זיין בנימינ׳ען, וואָס ער האָרעווועט נעבאָך אזוי

שלאָפען שוין? אלץ דער שמש — אז אך און וועה איז איהם! און טאָמער ווייסט איהר, וואָם האָט ער דערפון? צרות האָט ער דערפון, מיט עגמת־נפש, מיינע שונאים, מיט בזיונות, מיט גריזאָטע, אז קיין שכירות נעמט ער ניט, בלייבט נאָר די הכנסה, דאָם וואָם עס מאַכט; איז ווי באַלד עס מאַכט זיך, מאַכט דאָם, און אז עס מאַכט זיך ניט, מאַכט דאָם מכות...

— ישראל! וועסט מוחל זיין א לויף טהון צו מיר אהיים. — אזוי האָט איהם אין יענער צייט א זאָג געטהאָן אייגמאָל רב הערש דער נגיד און האָט זיך בשעת מעשה געגלעט דאָם בייכעל און געגעבען אלע מאָל א צווייענדיג הוסטעל. — טהו א שפרונג אויף איין פוס צו מיר אהיים, זיי מוחל, און המ... המ... זאָג מיין שרה'ן, אז ביי מיר אינטער'ן קישען המ... המ... האָב איך איבערגעלאָזט די שליסעלעך; טאָמער וועט זי זיי זוכען, זאָל זי ווייסען המ... המ... ווּאו זיי צו זוכען.

ישראל דער שמש איז געווּאהנט געווּארען שטעהן פאַר רב הערש דעם נגיד, ווי א סאָלדאָט פאַר א גענעראַל, און אייידער ער לאָזט־ארויס דאָם ווּארט „געה", לויפט ער שוין; נאָר איצטיגם מאָל האָט זיך ישראל עפּים נישט אזוי געהאַפט און האָט געמורקעט אונטער דער נאָז:

— שליסעלעך... טאָטענ'ס משרת... לאָז מען געהן, אז מע דאַרף... אבי טרייבען יענעם ווי א הונט...

— וואָם מורקעסט דו? — פרעגט איהם רב הערש דער נגיד, וואָם איז ניט געווּאהנט געווּארען צו אזעלכע זאכען.

— ווער מורקעט ווער? איך מורקע דען? גלאָט איך זאָג, לאָז מען געהן, אז מע דאַרף... דאָם הייסט, איך געה, אָטאָ געה איך... אָטאָ...

ישראל לאָזט זיך לויפען מכח די שליסעלעך און שעלט בשעת מעשה רב הערש דעם נגיד מיט אלע נגידים, זיי זאָלען געהן כהקלע. לאָז נאָר גאָט העלפען זומער, אז ס'וועט קומען צו פאַהרען זיין זוהן — שלאָגט ער מיט זיי אלעמען כפרות!...

— נו? — פרעגט איהם ישראל ביי'ם ארויסגעהן פון בנימין'ן. — וואָם הערט זיך, שלים־מזל?

— הונדעיט און צוואַנציג יאָהי זאָלט איהי לעבן! — ענט־פערט איהם הענזל, האָלט א זשמענע מיט גאָלד, שפרינגט אויפ'ן פיסל און דאָם פנים פלאַמט איהם און שוויצט אזש.

— די משפחה דיינע! — זאָגט ישראל צו סימן מיט א שטאָך און בעווייזט איהר מיט די אויגען אויפ'ן שלים־מזל הענ־זל דעם איינבינדער.

— נעבאָך א גרויסער אבין! — פערענטפערט איהם סימע.

— דערימאָך איז וואָם? קאַרג אָדער לייט פאַרהאַן אין שטאָדט?... — אזוי זאָגט ישראל, נאָר מיינט מיינט ער עפּים אנדערש; ער האָט מורא, אז מע וועט אזוי שלעפּן ביי זיין זוהן כסדר, וועט מען איהם מאַכן פּאַר א קבצן.

— נעמוג! — זאָגט ישראל און שליסט צו די טהיר. — נעמוג אייך שוין צו געהן אויף־און־אָפּ! לאָזט איהם אָפּרוהען זיך חאָטש א ביסל פונ'ם וועג!...

ישראל דער שמש איז אין זיינע לופטיגע גילדענע מחשבות פערגאַנגען אזוי וויט, אז ער האָט אָנגעהויבען מאַנקירען מיט דער שטעלע; ס'איז איהם נמאס געוואָרען דאָם שמשות, זיין איטליכען א משרת, אויסשטעהן יעדעמ'ס קאַפריז, טראָגען אויפ'ן קאָפּ איט־ליכעמ'ס יאָהר־צייט, חנכה'נען איטליכען בעזונדער, יוצא זיין פּאַר, קיין עין־הרע, אזא עולם מיט אידען, וואָם אלע ווילען דוקא דעם אויבען־אָן אין מזרח, אלע ווילען דוקא שישי, אלע ווילען דוקא דעם ערשטען פּסוק פון „אתה־הראית"! און אז די גבאים צווישען זיך קריגען זיך, איז וועד דאָם כפרה־היהנדעל? דער שמש! אז צוויי נגידית'טעם אין שוהל צעמאַפערען זיך איבער'ן אתרוג, וואָם מע האָט צו אייגער געשיקט פריהער ווי צו דער אנדערער, איז וועמען פליהט דעמאָלט אין טאַטען אריין? — דעם שמש! וועד האַרוועט מעהר פון אלע? וועד קומט אהיים שבת און יום־טוב שפּעטער פון אלעמען? וועד זעצט זיך צום טיש דעמאָלט, וועז אלע

שניידט? פֿאר וואָס שניידט מען? הכלל, ער זאָל איהם אַרויס־שרייבען אלסדינג באריכות, און זאָל גאָר ניט זאָרגען, ער זאָל זיך פערלאָזען אויף דעם וואָס לעבט אייביג, ער קאָן אלץ, און דער עיקר, ער זאָל זיין א איד, וועט אלסדינג, אם ירצה השם, זיין גוט...

אויף דעם דאָזיגען בריעף און אויף אלע איבעריגע בריעף האָט שוין אָבער ישראל דער שמש מעהר קיין ענטפער נישט בעקומען. ישראל איז נישט געוואָהנט געווארען, אז פון בנימינ'ען זאָל אזא צייט קיין בריעף ניט זיין. ער האָט אזוי לאַנג איהם געשריבען און געשריבען, ביז ער האָט אויפגעהערט צו שרייבען. ס'איז איהם געווען א בזיון פאר ירחמיאל־משה דעם מלמד...

— וואָס קאָן עס זיין, וואָס ס'איז ניטאָ קיין בריעף אזוי לאַנג? — פרעגט סימע ביי ישראל'ען און בעקומט פון איהם א פסק, ווי געווינטליך.

— כשר'ע בהמה! ער האָט מעהר ניט וואָס צו טהון, נאָר שרייבען בריוולעך? וואַרט־אויס א ביסעל, לאָז ער אָפגעבען דעם „אקזאמענט", וועט ער דיר דעמאָלט שרייבען!...

בעקומען איהרס, טרעט סימע אָפּ, ווי א הונד בשעת ער חנפה'ט זיך צו צום בעל־הבית, דרעהט מיט'ן ווייזעל און בעקומט א „פשאל־וואָן!"

ישראל איז ארומגענאנגען מיט א געשוואָלען האַרץ און מיט א שוואר געמיטה; ער האָט זיך נאָר קיין אָרט ניט געקאָנט געפי־נען. וואָס זיין קאָפּ האָט איבערגעקלעהרט אין דער צייט — זאָל קיין פאָטער נישט וויסען, און די חלומות, וואָס ער האָט געזעהן ביינאכט, זענען געווען מורא'דיגע, שרעקליכע חלומות. איינמאל חלומ'ט זיך איהם, אז ער פאָהרט צו־נאַסט צו זיין זוהן אינאיינעם מיט סימען. געפאָהרען־געפאָהרען, איבער בערג, איבער טהאָלען, וואַלד־אַיין וואַלד־אויס. געקומען צו פאָהרען צו א גרויסען פא־לאַץ, פרעגט ער: „דא זיצט ריטעלמאן דער דאקטאר?" זאָגט מען: „זיצען זיצט ער דא, נאָר מע קאָן איהם ניט זעהן". פרעגט ער: „פאר וואָס?" זאָגט מען איהם: „דערפאר, וויל מע לאָזט

ג.

נאָט האָט געהאָלפֿען, דער זומער איז געקומען, נאָר בנימין איז נישט געקומען. און בריף האָט ער אויך אַנגעהויבען שיקען נישט אַזוי אָפֿט, ווי פֿריהער, און די בריף אַליין זענען עפּים אויך געווארען וואָס וויטער אי קירצער, אי אומעטיגער. ער האָט נאָר מודיע געווען, אז דעמאָלט און דעמאָלט בעדארף זיין ביי איהם אזא און אזא עקזאמען.

„דער דאָזיגער עקזאמען — אַזוי האָט געשריבען בנימין אין זיין לעצטען בריף — דאָס איז ביי מיר דער יום־הדין, וואָרום טאָ־מער פעהלט מיר, חס ושלום, אין זעכצעהנטעל, וועל איך נישט קאָ־נען אַריין, און אז איך וועל ניט אַריין איצט, וועל איך מוזען בלייּ־בען אויף איבער־א־יאָהר, און וואָר וויסט, וואָס וועט זיין איבער־א־יאָהר, טאָמער איז איבער־א־יאָהר נאָך ערגער? וואָס זשע וועל איך דעמאָלט טהון? וואָס וועט זיין וויטער? אויף וואָס האָב איך בעדארפט אַזוי פֿיעל האָרעווען, פערשוואַרצט ווערען? אַזוי פֿיעל לערנען, חזר'ען אויף אויסוועניג, הונגערען גאַנצע טעג, ניט שלאָפֿען קיין נעכט אָן פריהרען, ווי א הונד? נישט איך אַליין פרעג די דאָזיגע קשׂיא — עס זענען דאָ נאָך א סך אזעלכע, וואָס זענען פערבליבען נאָך פון פאר־א־יאָהרען און קאָנען נישט אַריין, ווייל סע פעהלט זיי צו דער נאָרמע, און אָט שפּרינגט־אונטער דער פֿריזיוו, און אויפ'ן עקזאמען שניידט מען — ס'איז שלעכט!... ביטער און פינסטער!"...

ישראל דער שמש איז ארומגענאנגען אהן א קאָפּ. ער האָט נישט געקאָנט פערשטעהן, פאר וואָס זענען עפּים בנימינ'ס בריוו־לעך גענוארען מיט א מאל אזוי אומעטיג? ער האָט געבעטען ירחמיאל־משה דעם מלמד, ער זאָל שרייבען בנימינ'ען, וואָס איז דאָס פאר נאָרמעס, און וואָס הייסט „עס פעהלט א זעכצעהנטעל"? מע מעסט דען ביי'ם עקזאמען אויך מיט א מאָס, אזוי ווי ביי'ם פֿריזיוו? און וואָס הייסט „מע שניידט ביי'ם עקזאמען"? וועד

פיהרט דאָס גאנצע שטעדטעל ביי דער נאַז, איז ער א גאנצער מאכער דאָרט אין דער „גובערניע", אויסגעבונדען מיט אלע גרעס־טע. אז ער קומט צו פאָהרען אין דער „גובערניע", זאָגט ער, וויסט ער ניט, וואוהין ער זאָל געהן פריהער; איטליכער, זאָגט ער, שלעפט איהם צו זיך: „פאני לעמל! גאסספאָדין לעמל! רב לעמל!" — סע טהוט זיך! אלע מאָל, וועז ער קומט צו פאָהרען פון דער „גובערניע", מוז ער ברענגען עפּיס א נייעס, וואָס זאָל זיין נאָכדעם אויף דריי חדשים צו רעדען: א גרויסען אָנזען פון דריי מאָל הונדערט טויזענד, א מורא'דיגע שרפה, וואָס פינף און זיבעציג נפשות זענען פערברענט געוואָרען, אָדער א שרעקליכע הריגה אין מיטען שטאָדט, וואָס די האָר שטעלען זיך קאפויר. און חאָטש ביי לעמלען זענען די אָנזעצען א ביסעל צו אָפּט, די שרפות מיט די הריגות כמעט אלע וואָך, פון דעסט־וועגען איז קיינעם ביז אהער נישט איינגעפאלען, ער זאָל זיך אנידערשטעלען דערויף. אויף קיין מעשה פרעגט מען קיין קשיא ניט; למאי די גאזעטען? די גאזעטען מעגען? איהר דאַרפט נאָך געדענקען מן הסתם די שרעקליכע מעשה, וואָס איז געווען בעשריבען אנומעלטען אויף אלע גאזעטען. פערלאָפען האָט זיך דאָס אין ביאליסטאָק, אין ריגא אָדער אין זשיטאָמיר — איך געדענק שוין ניט אקוראט. אזוי איז געווען די מעשה: איינמאָל איז געזעסען א פרוי מיט א זויגעדיג קינד אויף די הענד. פלוצים צעווויינט זיך דאָס קינד. וויל די פרוי דעם קינד געבען זויגען און צעשפּילעט זיך. שפּרינגט־ארויף א שלאנג צו איהר אויפ'ן שוים און חאפט די ברוסט אין מויל אריין און לאָזט ניט ארוים שוין באלד דריי מעת־לעת. אלע דאָקטוירים מיט די גרעסטע פראָפעסאָרען קומען צו פאָהרען און פאָהרען אוועק. זיי וויסען ניט וואָס צו טהון: אפריסען די שלאנג מיט גוואלד — האָבען זיי מורא, טאָמער לאָזט זי דעם גיפט, איז די פרוי א פערפאלענע; לאָזען זי זאָל זויגען — וועט זי פון איהר ארויסציהען דאָס דם־התמצית! וואָס דער סוף וועט זיין — וועלען מיר מסתמא מודיע

קיינעם ניט צו". רופט זיך אָפּ ישראל: „געהט זאָגט איהם, זייט מוחל, אז דער טאטע איז געקומען". „און די מאמע" — רופט זיך אָן סימע. „אָט האָסט דו דיר, ס'קאָצעל קומט, זי איז אויך דאָ אין מיטען!" — זאָגט צו איהר ישראל. און אזוי ווי זיי רעדען, דער־זעהט ער פון דער ווייטען א „ידנערא מיט פאליעטען"; ער וואָלט געמעגט שוועדען, אז ס'איז בנימין. ישראל לאָזט זיך געהן, און סימע נאָך איהם, נאָר וויפיעל זיי געהען, קאָנען זיי צו איהם ניט גרייכען. „גיכער א ביסעל! זעה־נאָר, ווי זי שלעפט זיך? נו, ריהר זיך! ריהר זיך!" — שרייט ער צו סימען, און ביידע לאָזען זיי זיך לויפען, לויפען מיט אלע כחות, און ישראל הערט נישט אויף צו שרייען אויף סימען: „גיכער! גיכער! שלעפט זיך ווי א טשערעפאַכע! סימע, פאַרברענט זאָלסט דו ניט ווערען!!"...

— גאָט איז מיט דיר, וואָס שרייסט דו? — זאָגט צו איהם סימע און טאָרעט איהם פונ'ם שלאָף. ישראל חאַפּט זיך אויף, שטעלט־אויס א פּאָר אויגען, שפּייט־אויס דריי מאָל, קעהרט זיך אי־בער אויף דער אַנדערער זייט, ווערד אַנשלאָפען און זעהט א נייעם חלום, נאָך איין ערגערען ווי פריהער: א שווארצע חופּה... שווארצע ליכט... א שווארצע מטה... עמיצער שטעהט מיט איין אָפּ־צווייגע און ווי איהם ארויסרייסען א צאָהן. לאָזט ער זיך ניט, בארעט זיך. דערהערט ער בנימין'ס קול:

— טאטע!... טאטע!... ס'איז פון דיין טובה וועגען...

. . . . . .

ז.

פון לעמעל דעם סטאראָסטא האָט איהר געהערט אמאל? צי איהר הערט דאָס ערשטע מאָל לעמעל'ס נאָמען? ווי קומט דאָס? ער איז דאָך א איד, וואָס האָט א שם אומעדום. א חוץ וואָס ער איז א סטאראָסטע אין אופראוע און א קאָכלעפעל און

אלע טאג, אז עס קומט אן דאס בלאט, איז דאס ערשטע פרעגט מיך מיין ווייב:

— וואס הערט זיך מיט דער באברויסקער כלה?

— נישטא גארנישט. די משמעות, אז זי שלאפט נאך. — אזוי ענטפער איך מיין ווייב, און ביי זיך אין הארצען טראכט איך מיר: „אוי־וועה, איך האב מורא, אויב די נאנצע מעשה איז ניט קיין אויסגעטראכטע מעשה, שקר וכזב?"...

אזוי איז מיט אונזער לעמלען אויך. דער חילוק איז נאר, וואס די גאזעטען, אז עס מאכט זיך, זיי האקען אריין אמאל א ליגען, טהוען זיי דאס מיט א מיין — זיי מיינען געלד; און אונזער לעמל דער סטראסטע איז גלאט א שקרן און א פלאפ־לער. היינט שטעלט זיך פאר, וואס פאר א יום־טוב ס'איז גע־ווען פאר אונזער סטראסטע, אז ס'איז אנגעקומען פלוצים אין דער אופראווע פון דער „גובערניע" א פאפיער, מע זאל אויס־שליסען פונ'ם אידישען קהל בנימין'ען, דעם זוהן פון ישראל ריטעלמאן, מחמת ער האט אנגענומען איין אנדער גלויבען...

לעמל דער סטראסטע, אז ער האט נאר איבערגעלייענט דאס פאפיער, האט ער פערגעסען אלע געשעפטען מיט דער או־פראווע, געחאפט דאס פאפיער און איז אוועקגעלאפען אין נאס אריין, זיך אלע מאל אפגעשטעלט, איינגערוימט איטליכען בע־זונדער א סוד אויפ'ן אויהער און צעפויקט איבער דער נאנצער שטאדט.

פארהאן צייטען, וואס מע קאן זיי אנרופען די „שטילשווויי־גענדיגע טענ". דער הימל איז לויטער, קיין שפרינקעלע, קיין ווינטעלע, שא־שטיל ארום און ארום; אלע שלאפען, ווי אויסגע־שטאַרבען די נאנצע שטאדט, — פלוצים, מע ווייסט ניט פון וואנען, עס פאלט־אראפ א באמבע און רייסט־אויף די נאנצע וועלט. אלע חאפען זיך אויף און לאזען זיך לויפען: „הא? וואס? וואו? וואס איז געשעהען?" — עס ווערד לעבעדיג, פרייליך אין שטעדטעל.

זיין אינזערע לעזער... אזוי לאַזען־אויס די גאזעטען, און שוין מעהר אז דרעי יאָהר שרייבען מיר אויס און לייענען די גאזעטען אוּן ווייסען נישט עד היום דעם סוף פון דער שרעקליכער מעשה, און וואָס מאכט די אומגליקליכע פרוי נעבאך? רעבענען, אז די שלאַנג זויגט נאָך — איז עפּעס נישט צו גלויבען, עס קומט אויס בייסעל חוץ לדרך הטבע; און וויעדער, אז די פרוי זאָל האָבען געשטאָרבען — וואָלטען דאָך די גאזעטען געשריבען. לכן מוזען מיר אָנקומען דערצו, אז ס'איז נישט קיין פרוי, נישט קיין ברוסט און נישט קיין שלאַנג. וואָס דען איז דאָס? אפּנים, א ליגען! אָדער נישט לאַנג האָבען מיר געלייענט אויף די גאזעטען אזא מעשה: אין א קליין שטעדטעל (דאָכט זיך, אין באָברויסק) איז געווען א אידישע חתונה. די כלי־זמר האָבען געשפּיעלט. די מחותנים האָבען געטאַנצט. די סאַרווערס מיט די סאַרווערקעס זענען אַרומגעלאָפּען פערטאַראַמט, ווי געוויינטליך א חתונה. פּלוצים זאָגט די כלה, ס'איז איהר נישט גוט, און לעגט זיך צו אויף א וויילעטשקע. און אזוי ווי זי האָט זיך צוגעלעגט, אזוי איז זי אנשלאָפּען געוואָרען. די כלי־זמר שפּיעלען, די מחותנים טאַנצען, די סאַרווערס מיט די סאַרווערקעס לויפּען־אַרום פערטאַראַמט — די כלה שלאָפּט. מע האָט שוין אָפּגעשפּיעלט, אָפּגעטאַנצט, אָפּגעגעבען די גילדענע ווייך — די כלה שלאָפּט. דער עולם איז זיך צעגאַנגען אהיים, מע פערלעשט די ליכט — די כלה שלאָפּט. מע שטעהט אויף אין דער פריה — די כלה שלאָפּט. מע לעגט זיך שלאָפּען — די כלה שלאָפּט. מע שטעהט אויף — די כלה שלאָפּט. הקיצור, ס'איז שוין דריי וואָכען נאָך דער חתונה — און די כלה שלאָפּט! „וואָס מיט איהר איז געשעהען, וועלען מיר מסתמא באלד געבען צו וויסען אונזערע לעזער"... סע פערשטעהט זיך, שוין דאָס אנדערע יאָהר אז מיר שרייבען אויס נאָר דאָס דאָזיגע בלאַט, מיר האָבען מורא, טאָמער חאָפּט זיך אויף די כלה און מיר וועלען אפילו ניט וויסען ווער ס'האָט אונז געשלייערט — עס איז אָבער ארויסגעוואָרפען די טרחה;

ח.

די וואָס זענען געווּאָהנט געווּאָרען צו די „העכסט־אינטערע־סאנטע ראָמאַנען״ וואָלטען א בעלן געווּען, אז ישראל דער שמש זאָל זיך שלאָגען קאָפ אָן וואַנד, אָדער ער זאָל לויפען צום טייך זיך טרינקען, אָדער ער זאָל אַרויף אין בית־מדרש אויפ'ן בוידעם און זיך אויפהענגען אויף די באַנטענעס, ווייב און קינדער זאָלען יאָמערען און קלאָגען, ד' שטאָדט זאָל זיך וויעגען, קאָכען ווי אין א קעסעל — הכלל, עס זאָל דונערען און בליצען! עס קאָן זיין, אז איצטינס מאָל וואָלט איך זיי צוליעב געטהאָן. נאָר וואָס קאָן איך מאַכען, אז ישראל דער שמש וווייסט נאָך גאָר נישט פון קיין פּותר און פון קיין חלום? דעמאָלט, וועו די גאַנצע שטאָדט האָט זיך אַרומגעטראָגען מיט'ן „פאַפּיער״, איז גאָר ישראל געזעען ביי זיין איין־און־אייניציגען גוטען פרוינד און בעל־סוד ירחמיאל־משה דעם מלמד. אין דער אייגענער צייט, וואָס ס'איז אָנגעקומען אין דער אופראַווע דאָס געוויסע „פאַפּיער״, האָט ישראל דער שמש אָפּגענומען פון דער פּאָסט א גאַנצען פּאַקעט, וואָס איז איהם אָנגעקומען פון זיין זוהן. ער האָט נאָך קיינמאל אזא גרויסען, אזא לאַנגען בריעף נישט געהאט פון בנימינ'ען — א גאַנצע מגילה! דורכגעלייענט מיט גרויס מיה א פּאָר בלעטלעך און ניט פערשטאַנען כמעט איין וואָרט, איז ער אַוועק צו ירחמיאל־משה דעם מלמד.

— ס'איז דא! — האָט ישראל אויסגעשריגען נאָך פון דער טהיר מיט א שמחה.

— א בריוועל פון אייער זוהן?

— נאָך א מין בריוועל, אויף דריי בויגעלעך פאַפּיער!

דערהערט דריי בויגעלעך פאַפּיער, האָט דער מלמד אַוועק־געלאָפען שער־און־אייזען, און די תלמידים האָבען זיך דערווייל מחיה געווען. א קלייניגקייט, מע וועט קאָנען שפּיעלען דערווייל אין „פאַטשערלעך״ און אין „טרעפּעניש״, און גלאָט אזוי זיך

די מעשה מיט ישראל דעם שמש'ס זוהנדעל איז געווען יענע באמבע, וואם האט אויפגעריסען דאם גאנצע שטעדטעל און אויפ־געווועקט אלע אידען. איטליכער בעזונדער איז געווען אזוי צע־קאכט און אויפגעטראגען פון דער מעשה, גלייך ווי ס'איז איהם נוגע אין נפש אדער אין פרנסה, גלייך ווי עס געהט איהם מעהר נישט אפ, נאר דאם. א סך האבען אוועקגעווארפען דאם גע־שעפט, דאם עסען אין מיטען, און ארויסגענגען אין מארק „הע־רען וואם הערט זיך?" ארום רב הערש דעם נגיד'ס שטוב זענען געשטאנען גאנצע רעדלעך מענשען, און רב הערש אליין איז גע־שטאנען אין א חאלאט און אין דער יארמעלקע ביי'ם גאניק פון שטוב, ארומגערינגעלט מיט זיינע מקורבים און מיט גלאט אידען ווילד־פרעמדע, וואם חנפה'נען און לעקען איהם, טאמער וועט דערפון עפיס ארויס אמאל א שטיקעל טובה, א קשיה אויף א מעשה?... רב הערש דרשה'ט, און די לעקערס פאדטאקעווען איהם:

— מסתמא! וואם דען? זיי זענען ניט גערעכט? זיי זענען זעהר גערעכט!

— א שמש, א פארך, א קבצן — ווילד ער זיין קליגער פון דער גאנצער וועלט! — זאגט רב הערש מיט זיין צווייענדיג הוסטעל. — המ... המ... א דאקטאר האט זיך איהם גאר פארוואלט מאכען פון זיין זוהנדעל! און אז ער וואלט זיין א שמש ווי דער טאטע, צי, חלילה, א מלמד, וויים איך ניט, וואם ס'וואלט געווען! איך וואלט א בעלן זיין הערען, וואם זאגט דער שמש אונזערער אצינד? צי ער וווייסט נאך ניט פון דער בשורה, המ... המ...? עפיס זעהט מען איהם ניט, דעם שלימ־מזל. וואו קאן ער זיין?

עס האבען זיך געפונען אזלכע, וואם האבען זיך ניט גע־פוילט געהן אין שוהל ארויין און צום שמש אהיים — און האבען ישראל'ען נישט געקאנט געפינען אין ערגיץ.

דא דערמאנט זיך ישראל אינ׳ם חלום, וואם סע האט זיך איהם
גע׳חלומ׳ט, און עם טהוט איהם א טיאכקע דאם הארץ, ווי א
מענש, וואם דערמאנט זיך, אז מע בעראדף איהם מאכען איין
אפעראציע... ער טהוט זיך א חאפ:

— וואם? וואם? נאך א מאל, לייענט נאך א מאל, וואם
שרייבט ער וואם?...

ירחמיאל־משה טהוט א רוק די ברילען ארויף און וויל לייענען
נאך א מאל, פלוצים עפענט זיך די טהיר און עם קומט אריין...

בתיה־הינדע די רביצין, ירחמיאל־משה׳ס ווייב, א אידינע
ניט אזא גראבע ווי א הויכע, און ניט אזא שענע ווי א געלע, מיט
א גרויסען קאשעק פונ׳ם מארק. אין קאשעק האט זיך געפונען
פון כל טוב: קארטאפלעם, און ציבעלעם, און צוויי שווארצע
רעטאכער, און א שטיקעל לונג־און־לעבער, וואם זי האט קוים
אויסגעווויינט ביי שמחה־ליב דעם קצב, מחמת לונג־און־לעבער
איז אזא סחורה, וואם אויף דעם איז, ברוך השם, פארהאן תמיד
הונדערט בעלגים; ווייבער שלאגען זיך איבער דעם אין מארק,
ווי, להבדיל, אין שוהל די מאנסביליען איבער „אתה־הראית", —
און ס׳איז גאר קיין חידוש ניט: אז קאסטען קאסט דאם וואל־
וועל, און קיין ביינער האט דאם ניט. דאם אז מע קאכט מיט
קארטאפלעם און מיט ציבעלעם און מיט גענוג פעפער און סע
דושעט זיך גוט אין און ס׳איז מאסטקע — איז דאך עם טעם
גן־ערן!...

אריינגעקומען און דערזעהען דעם שמש זיצען ביי׳ם טיש
מיט איהר מאן און לייענען, האט בתיה־הינדע א קוק געטהאן
אויף זיי ביידען און געוואלט זעהען, צי דער שלים־מזל ווייסט
שוין, צי ניין? נאר פון זייערע פנימ׳ער האט זי נישט געקאנט
ארויסזעהען גארניט, האט זי אוועקגעשטעלט דעם קאשעק און א
וואונק געטהאן צו איהר מאן, בשעת מעשה זיך א וויש געטהאן
מיט דער האנד איבער׳ן פנים פון אונטען ארויף.

אָפּרוהען פונ׳ם חומש איז אויך עפּעס ווערטה! ירחמיאל־משה האָט אָנגעטהאָן די בעקאַנטע בריל־ען אויף דער נאָז און האָט זיך גע־נומען לייענען דעם בריף בקול רם און מיט א ניגון. נאָר כל זמן עס האָט זיך געלייענט, האָט זיך געלייענט; וואָס ווייטער־ווייטער האָט ער אָנגעהויבען א ביסעלע זיך פּעראיקען און אָפּשטעלען זיך, ווי מע געהט אויף שטיינער, ווייל ס׳איז אַוועקגענגען הארבע עברי׳ם מאָרנע ווערטער, אזעלכע, וואָס ער האָט זיי אויף זיין לע־בען אין ערגיץ ניט בעגעגענט. ער האָט אלע מינוט צוריקט געמאכט די בריל אויף דער נאָז, צוגעטראָגען דאָס בריוועל נע־ענטער צום פענסטער, געקנייטשט מיט די פּלייצעס און געקייעט די ווערטער:

— המ... המ... עפּעס מלאכים־שפּראך... נאציע, מאנציפּא־ציע... פּצפּציה... לאָז מיך אזוי וויסען א בייזע וועטשערע!

ישראל איז געזעסען, געזעסען אָנגעשפּאַרט דעם קאָפּ אויף דער האַנד ביי׳ם עק טיש, געקוקט, געקוקט, געקוקט ירחמיאל־משה׳ן אין מויל אריין, זיך צוגעהערט מיט מח צו איטליכם וואָרט, געוואָלט חאָפּען דעם רעכטען געדאַנק — און ניט געקאָנט בשום אופן. ער האָט ניט פערשטאַנען, וואָס בעדייט דאָס, וואָס בנימין פּלוצים פערענטפערט זיך און שוועריט זיך מיט שבועות, אז ער איז דער אייגענער מענש וואָס פריהער, אדרבה, נאָך מיט מעהר ליעב־שאפט און נאָך מיט מעהר געטריישאפט... ישראל האָט ניט גע־קאָנט פערשטעהן, פּאַר וואָס זאָל ער איצטער ניט זיין דער אייגע־נער וואָס פריהער? און וואָס בעדייט דאָס דאָזיגע, וואָס ער בעט פון איהם, ער זאָל איהם מוחל זיין? וואָס זאָל ער איהם מוחל זיין?... „עס האָט אַנדערש נישט געקאָנט זיין, שרייבט ער, ער האָט געגוג געמוטשעט זיך, ווייל ער וויסט, זאָגט ער, גאָנץ גוט, וואָס פאַר א וועהטיג ער טהוט־אָן זיינע עלטערן; נאָר דאָס שלאָגען זיך פון קינדווייז אָן צו דער ליכטיגקייט, דאָס רייסען זיך צו דער וויסנשאפט איז ביי איהם אזוי גרויס, אזוי שטאַרק, אז עס האָט גובר געווען".

אמעהר, וועט זי איהם בעסער אָפּשיקען גלייך צו לעמעל דעם סטאראָסטע, לאָז ער זיך מיט איהם שלאָגען קאָפּ אָן וואַנד.

— גאָר נישט, וויים איך! — מאַכט בתיה־הינדע און ווישט זיך דאָס פּנים מיט דער האַנד ארויף. — עפּים א פּאָפּיער, זאָגט מען, איז אָנגענקומען מכח אייער זוהן.

— וואָסער א פּאָפּיער? — פּרעגט ישראל, טוידט ווי די לעהם.

— אין דער אופּראָווע דאָרטען. — זאָגט בתיה־הינדע.

— וואָסער אופּ־אָווע?

— צום סטאראָסטע.

— מכח וואָס?

— לעמעל, הייסט דאָס.

— אז וואָס?

— אייער בנימין, הייסט דאָס.

— וואָס בנימין? בנימין? — פּרעגט שוין ישראל מיט כעס.

— איך וויים וואָס? פּרעגט מיך בחרם! זייט זיך מטריח אהין, צו לעמלען הייסט דאָס, ער איז איצטער אין מאַרק, לעמעל הייסט דאָס, מיט'ן פּאָפּיער.

„פּאָפּיער... לעמעל... אופּראָווע... בנימין... די גאַנצע שטאָדט... וואָס זאָל דאָס בעדייטען?" — טראַכט זיך ישראל, און ער פּיהלט, אז עס פּלאַמט איהם א באַק און עס פּייפּט איהם אין אויהער. ער רוקט־אָן דאָס היטעל, בויגט זיך אַיין אין דרייען און לאָזט זיך גיהן.

ט.

פּאַרהאַן מענשען, וואָס האָבען ליעב אָנקוקען יענעם בשעת אומגליק, אַריינקוקען יענעם גלייך אין פּנים אַריין דוקא בשעת ער ווייגט, נאָכקוקען יענעם, ווי אזוי ער גיהט נאָך דער לויה, זיך

— חמיל־משה, קום־נא אהע!? — האָט זי איהם א זאָג געטהאָן. ירחמיאל־משה האָט זיך געשטויסען, אז בתיה־הינדע ווי׳ל איהם מסתמא עפּים זאָגען, האָט ער אויסגעטהאָן די ברי׳לען און האָט זיך ארויסגעהאפּט אויף א מינוט אין הויז ארויס, און דאָרט, אויף יענער זייט טהיר, איז פּאָרגעקומען צווישען מאן און ווייב שטי׳ערהייד, אונטער פּיער אויגען, אזא מין געשפּרעך:

ז י: ער ווייסט שוין?
ע ר: ווער?
ז י: דער שלים־מזל.
ע ר: ווָאסער שלים־מזל?
ז י: דער שמש.
ע ר: פון ווָאם?
ז י: פונ׳ם זוהן.
ע ר: פון ווָאסער זוהן?
ז י: פון בנימינ׳ען.
ע ר: אז ווָאם?
ז י: די גאנצע שטאָדט האָט צו טהון!
ע ר: מיט וועמען?
ז י: מיט זיין זוהן.
ע ר: מיט וועמענ׳ס זוהן?
ז י: מיט׳ן שמש׳ס זוהן.
ע ר: אז ווָאם?
ז י: טפו זאלסט דו ווערען!...

נאָט ווייסט, וויפּיעל דאָם געשפּרעך וואָלט זיך נאָך געצויגען, וועז דער שמש אליין זאל ניט געווען אונטערקומען א דערשראָקענער און א פּרעג טהון:

— הא? ווָאם? ווָאם דערצעהלט איהר עפּים? ווָאם האָט איהר עפּים געזאגט בנימין — ווָאם?

בתיה־הינדע האָט נישט געוואוסט, ווָאם זאל זי טהון, ווי אזוי דרעהט מען זיך דא אוים? למאי זאל זי זיין דער שליח?

געטהאָן די שטיוועל, גערעסען קריעה און האָט זיך אַוועקגעזעצט אויף א שעה „שבעה״. דאָס אייגענע האָבען געטהאָן סימע און אַלע דריי טעכטער — פּעסיל, סאָסיל און ברכה׳צי, — געווויינט־ליך, גענוג געווויינט, גענוג געיאָמערט און גענוג געשלאָגען זיך קאָפּ אָן וואַנד, חאָטש זיי האָבען גענוג איינגעלעגט די וועלט נאָך פריהער, אייַדער ישראל איז געקומען.

שפּעטער, אז ירחמיאל־משה דער מלמד איז געקומען זיי מנחם־אָבל זיין, האָט ער גערטאָפּען אזא מין בילד: ישראל איז געזעסען בעהאַלטען דעם קאָפּ צווישען די קניהעס; סימע האָט זיך פערשטעלט דאָס פּנים מיט ביידע הענד און געווויינט שטילער־הייד, און פּעסיל, סאָסיל מיט ברכה׳צין זענען געזעסען מיט רויטע געשוואָלענע אויגען און געקוקט מיט פערגליווערטע פּנימ׳ער איט־ליכע אין איין אַנדער ווינקעל. דער וועהטיג מיט׳ן בזיון איז פּאר זיי אַלעמען געווען, אַפּנים, אזוי גרויס, אז זיי האָבען נישט גע־קאָנט קוקען איינס דאָס אַנדערע אין די אויגען אַריין...

אַריינגעקומען איז ירחמיאל־משה שטיל, אָהן א גאָט־העלף, ווי געווויינטליך מע קומט אַריין צו איין אָבל, זיך אַוועקגעזעצט פּאַוואָלינקע ביי דער זייט, אויף איין עק בענקעל, א זיפּץ געטהאָן און שא — שטום ווי די וואַנד. שפּעטער א ביסעל — נאָך א זיפּץ, און אַנשוויגען געווארען, און וווייטער א זיפּץ, און ווועדער אַנשוויגען געווארען. ערשט אין עטליכע מינוט ארום האָט ער זיך ארומגעקוקט, אז ס׳איז עפּעס נישט קיין תכלית זיצען אזוי און שווייגען, מע בעדארף עפּעס זאָגען א גוט וואָרט. נאָר וואָס זאָגט מען? מילא, נאָך א בר־מינן, אז עס מאכט זיך, חלילה, מע זיצט שבעה און מע קומט מנחם־אָבל זיין, גענפינט זיך נאָך ווערטער: „ד׳ נתן ד׳ לקח״... אָדער: „א מענש איז, משטיינס געזאָגט, געגליכען צו א פּליעג״... אָדער: „דער טוידט — דאָס איז אזא זאך, וואָס אויסדרעהען זיך דערפון קאָן מען ניט״... אָדער: „עט, הבל הבלים, גלויבט מיר, מיר וועלען אַלע שטאַר־בען״... וכדומה אזעלכע ווערטער, וואָס שטאַרק פּרייליך אויפ׳ג

צוקוקען, ווי יענער ברעכט די הענד, שלאָגט זיך קאָפּ אָן וואַנד, וכדומה. איך האָלט נישט פון אזעלכע סצענעס. לאָז מען זאָגען וואָס מע וויל — איך האָב פיינט טרויעריגע בילדער. מיין מוזע טראָגט נישט קיין שוואַרצען שלייער אויפֿן פּנים; מיין מוזע איז איין אָרעמע, נאָר א פרייליכע... וואוהין האָט זיך געלאָזט לויפען ישראל דער שמש? מיט וועמען האָט ער זיך געזעהען? וואָס האָט ער געהערט? וואָס האָט ער געזאָגט? — פרעגט נאָר נישט, איהר וועט דערפון קיין תענוג נישט האָבען. וואָס וועט אייך אַרויסקומען, אַשטייגער, אז איהר וועט געוואָהר ווערען, אז ס'איז פאַרהאַן מענשען, וואָס יענעמ'ס צרה איז ביי זיי נאָר א „נייעס", יענעמ'ס האַרץ איז א פיעדעל, יענעמ'ס נערוועז זענען סטרונעס, יענעמ'ס ווייטען איז א ניגון און יענעמ'ס נשמה — א שפּיעלעבעל? וואָס וועט אייך אַרויסקומען, למשל, אז איהר וועט שוין געוואָהר ווערען, אז עס האָבען זיך געפונען אזעלכע, וואָס האָבען דערלעבט א נקמה אין ישראל דעם שמש, דערפאר, וואָס ער האָט זיך אַרומגעטראָגען טאָג ווי נאכט מיט זיין „וויגרישנע בילייעט"?

— א מצוה! — האָט געזאָגט הנגיד רב הירש מיט זיין צווייענדיג הוסטעל און געגלעט זיך בשעת מעשה דאָס בייכעל. — א מצוה! לאָז א קבצן המ... המ... ניט שפּרינגען אין פּנים אריין! דאָקטוירים גאָר, המ... המ...!

א סך האָבען, געווייניטליך, רחמנות געהאַט אויפֿן שמש נעבאַך. נאָר איך מיין, אז עס בעדאַרף אייך זיין קענטליך דאָס וואָרט „נעבאַך".

— לאָז אייך גאָט היטען פון א אידישער טובה און פון א אידישען „נעבאַך", — אזוי פלעגט זאָגען מיין באָבע מינדע עליה השלום — וואָרום פון א אידישער טובה קאָן האָרט ווערען דער קאָפּ און פון א אידישען „נעבאַך" — הייליק די צייכן...

ערשט ארום פאַרנאַכטליך האָט זיך ישראל פערשלעפּט אהיים, קוים א לעבעדיגער, שטיל זיך אַראָפּגעלאָזט אויף דער ערד, אויס־

מיר מאכט זיך קומען צו יענעם מנחם־אָבל זיין, קאָן איך קיינ־מאָל נישט אויפהויבען זיך און אוועקגעהן אָהן א זייט־געזונד. איך בעט גאָט אַלע מאָל, עס זאָל זיך עפּיס טרעפען א נס מן השמים: אָדער דער וואָס זיצט זאָל אַנשלאָפען וועלען זיצענדיג, וועל איך מיך פּאַוואָלינקע אויף די שפּיץ פינגער אַרויס'גנב'ען פון שטוב; אָדער ס'זאָל זיך מאכען עפּיס פּלוצים אין דרויסען א געשלעג, א שרפה, איין אייגנגעלויף, וועל איך מיך דערווייל קאָנען אַרויסחאַפּען פון געפּענגניש... ירחמיאל־משה איז געזעסען נאָך אַביסל, ביז ער האָט א קוק געטהאָן פּריהער אויף דער סטעלי און נאָכדעם אויף אַלע פּיער וועגן, געזוכט, אַפּנים, א זייגער, און א זאָג געטהאָן צו זיך אַליין:

— מע באַדאַרף אָנהויבען טראַכטען מכח געהן... די ווייס־חברה'ניקעם וועלען איבערקעהרען דעם חדר מיט דעם קאָפּ אַראָפּ און מיט די פּים אַרויף.

און נאָך עטליכע מאָל לאָזענדיג זיך צו דער טהיר און אומ־קעהרענדיג זיך צוריק, האָט ער קוים אַריבערגעשפּאַנט מיט איין פּוס אויף יענער זייט שוועל, און ערשט דאָ האָט ער זיך דער־מאַנט זיי אויסרעדען דאָם האַרץ, טרייסטען, זיי זאָלען אויפ־הערען זאָרגען, וואָרום גאָט איז א פּאָטער, ער קאָן... און ער האָט זיי אָנגעזאָגט נאָך א מאָל, אז על־פּי דין, דאָם הייסט, ווי דער מנהג איז, בעדאַרפען זיי זיצען נישט מעהר ווי א שעה, און מאָ־מער, חלילה, א ביסעל מעהר, איז אויך אָהן איין אומגליק, און אם ירצה השם, אויף דערנאָכט נאָך מעריב וועט ער זיך אַרייג־חאַפּען נאָך א מאָל א ביסעל זיצען, און זאָרגען זיך זאָלען זיי זיך ניט זאָרגען, מחמת גאָט איז א פּאָטער, וואָס ער קאָן מאכען, קאָן דאָם קיין מענשען־פערשטאַנד נישט משיג זיין... ובפרט זיי האָ־בען קינדער, זאָלען געזונד זיין, שוין דערוואַכסענע, קיין עין־הרע...

די שעה איז איבערגענאַנגען, און ישראל מיט זיין הויז־געזינד זענען אויפגעשטאַנען פון דער ערד שטיל, אָהן וועהרטער, אָנגעטהאָן די שיך און צעקראַכען זיך איטליכער אין א בעזונדער

האַרצען קאָן פון זיי ניט ווערען; נאָר דאָך איז דאָס א שטיקעל רפואה: מענשען רעדען־אויס דאָס האַרץ, ווערד א ביסעל גרינ־גער. אָבער וואָס קאָן מען זאָגען דאָ, ביי אזא מין „שבעה" זיצען נאָך א לעבעדיגען?... ירחמיאל־משה טהוט זיך א דרעה אויפ'ן בענקעל מיט א הוסטעל, ווי עפּיס א זאָג טהון, נאָר סע זאָגט זיך ניט. ער פּרובט זיך עטליכע מאָל, ביז קוים־קוים — ער האָט זיך צערעדט. און אז ער האָט זיך צערעדט, האָט ער נישט גע־קאָנט זיך אָפּשטעלען, נישט געוואוסט דורך וואַנען מע חאפּט זיך ארויס.

— טאַ, מילא, אויך די אייגענע מעשה. ס'איז דאָך נאָר, ווי זאָגט ער, א נסיון, מיין איך, פון גאָט, וואָרום אלסדינג, הערט איהר, איז פון איהם, אָהן איהם טהוט זיך ניט קיין זאַך, א מינדסטען פינגער הויבט א מענטש נישט אויף פון אונטען ביז מע הייסט איהם נישט דאָרטען פון אויבען... ער איז, וואָס טויג מיר מעשיות, א רעכטער בעל־הבית, אוי, א בעל־הבית!... און איהם פאַלגט מען, נאָך א מין פאַלגען, אוי־אוי־אוי!... דערימאָך איז געדרונגען, איהר הערט, אז עס באַדאַרף זיין אזוי ווי עס איז. א סימן האָט איהר, עס זאָל באַדאַרפען זיין ניט אזוי, וואָלט געווען ניט אזוי, וואָרום וואַר נויט דאָס איהם, ס'זאָל דוקא זיין אזוי און ניט אזוי? און אז ער זאָל וועלען, ס'זאָל זיין ניט אזוי, וועט איהם עמיצער זאָגען א דעה: ניין, לאָז בעסער זיין ניט אזוי, מיין איך, לאָז בעסער זיין אזוי און ניט אזוי?...

ירחמיאל־משה האָט געפיהלט, אז ער הויבט עפּיס אָן צו רעדען אזעלכעס, וואָס ס'איז ניטא וואָס צו הערען, האָט ער זיך אָפּגעשטעלט, געזומען א שמעק טאַבאַק, אָנגעבויגען דעם קאָפּ אויף א זייט און ארויסגעלאָזט א טיעפּען זיפּץ, און האָט ביי זיך גע'פּוע'ט, אז מע בעדאַרף זיך אויפהויבען געהן. נאָר ס'איז גרינג צו זאָגען „אויפהויבען זיך"; געה הויב זיך אויף, אז מען איז צוגעקאָוועט צום בענקעל! נישטאָ, הערט איהר, קיין ערגע־רער וויזיט אויף דער וועלט, ווי מנחם־אָבל זיין. וויפיעל מאָל

מיט'ן עטאַפּ

ערצעהלונג.

בַּעשריבען אין יאָהר 1903.

ווינקעל... ישראל (איך זאל ניט מורא האבען פאר א גוזמא, וואלט איך געזאגט, אז ער האט זיך אין דעם איינעם טאג א רוק געטהאן אויף צעהן יאהר!) האט אויף דער גיך אפגעחאפט מכחה, זיך אפגעקלאפט תחנון, אויסגעשפיגען „עלינו" און געלאזט זיך גהען אין בית־המדרש ארויין, ער זאל חאטש פערחאפען צו מעריב. דערווייל איז ער דאך שמש, א פערקויפטער מענש, מוז ער זיין אויפ'ן ארט. פרנסה, הערט איהר, — אוי איז דאס א סגולה, א מיטעל צו פערטרייבען אלע זארגען, פערגעסען אלע צרות!...

— וואס הערט זיך עפים מיט צייער „ווינרישנע בי־ליעט"? — האבען זיך געפונען אזעלכע לעדיגגעהערס, וואס האבען איהם א פרעג געטהאן. — וואס מאכט עפים צייער זוהן?

— עליו השלום, ווארו האב איך א זוהן? — ענטפערט ישראל מיט א ביטער שמייכעל...

אין דעם דאזיגען שמייכעל איז געלעגען אזוי פיעל גאל, אז די לעדיגגעהערס איז אזש געווארען איבער דער טבע, און זיי זענען אפגעטראטען אויף א זייט. ס'איז געווען געגוג, מע זאל איהם נאר א קוק טהון אין פנים ארויין, אז מע זאל מיט איהם שוין מעהר ניט וועלען רעדען פון זיין זוהן.

* * *

וואס איז נעווען ווייטער? וואס איז דער סוף מיט בנימין'ן? צי האט ער געשריבען נאך בריף? און וואס האט ער געשריבען? און צי האט איהם דער פאטער געענטפערט, צי ניין? און אז ער האט איהם געענטפערט — וואס האט ער איהם געענטפערט? — קוועטשט מיך ניט; אציגד וועל איך אייך ניט זאגען נארנישט. איך בין אייך נאר מחויב צו זאגען, אז פאר ישראל דעם שמש איז שוין נישט געווען מעהר קיין בנימין. געשטארבען בנימין.

דער „ווינרישנע ביליעט", דאס לאטעריי־צעטעל, איז פ א ר ישראל דעם שמש ארוים אין טיראזש...

מיט'ן עטאַפּ

קאַפּיטעל א.

המן איוואנאָוויטש פֿלִיסעצקי.

אזוי האָט מען גערופען דעם נייעם פּריסטאַוו, וואָס איז אראָפּגעקומען קיין טעפּליק. דאָס הייסט, דער אמת'ער נאָמען זיינער איז געווען גאָר אַהאָמעמנאָן אפּאָנעגענאָ־ ווי ט ש, נאָר די טעפּליקער אידען, וואָס האָבען ליעב צונעמע־ נישען, האָבען אים משנה־שם געווען איבער צווויי טעמים: ערש־ טענס, איז המן איוואנאָוויטש א סך קירצער און א סך גרינגער אויסצורעדען; צווייטנס, אשטייגער, נעמט־אָן א פּולע מויל מיט צונג און רעד־אויס „א־האָ־מעמ־נאָן א־פּא־נע־גע־נאָ־וויטש"! דאָס איז נומער איינס. והשנית, זינט טעפּליק איז א שטאָדט, געדענקט מען נאָך ניט אזא המן א פּריסטאַוו, ווי דער דאָזיגער נייער פּריס־ טאַוו המן איוואנאָוויטש פֿלִיסעצקי. אין טעפּליק זענען שוין נע־ וווען אלערליי פּריסטאַווים, אי גוטע, אי שלעכטע, אי נעמערס, אי נקי־כפּים'ניקעס, דאָס הייסט, אזעלכע, וואָס פּשוט נעמען זיי ניט, סיידען אמאל אונטער א יום־טוב „לשנה־טובה", וואָס רעכענט זיך ניט, אדער א מתנה צום טאָג פּון געבאָרען, און ווער זאָגט זיך אפּ דערפון?... מיר זענען אלע אמאל געבאָרען געווארען, און דער טאָג פּונ'ם געבאָרען איז ביי יעדען מענשען א יום־טוב, איינגעפּיהרט

טונג געבען, טאָמער עפּענט אויף א איד א האַלבע טיר — דאָס איז דאָך א זאַך וואָס אוממעגליך. זעהט איהר, מיט'ן עירוב האָט ער די ערשטע צייט יאָ געהאַט אביסעל צרות. אַלע פרייטאָג־צו־נאַכטס פלעגט מען דעם עירוב אָנציהען, און שבת אין דער פריה פלעגט ער איהם אַראָפּרייסען, און אויף איבעראַכטאָג שבת איז אויסגעוואַכסען א פּרישער עירוב, און אזוי עטליכע מאָל כסדר. און וויפיעל ער האָט ניט נאָכגעקוקט דורך די שומרים, וואַר סע ציהט אָן דעם עירוב, האָט ער ניט געקאָנט חאַפּען דעם גנב, ביז ער האָט זיך אַליין מיט זיין כבוד געמוזט איינמאָל בעהאַלטען אין דרויסען, אין א ווינקעלע, און איז אויסגעזעסען די גאַנצע נאַכט און גלאָקערט, און ערשט העט־העט ארום פאַרטאָג האָט ער געפּאַקט פּייסי דעם שמש'ס יונגעל סאַמע ביי דער רעכטער ארבייט, ווי ער פערדרעהט דאָס שטריקעל. האָט ער איהם אָנגענומען פאַר'ן לינקען אויהער און אָפּגעפיהרט איהם אין סטאַן אריין און פערשפּאַרט אויף א גאַנצען טאָג אין „חדר". פון דעמאָלט־אָן איז טעפּליק געבליבען אָהן איין עירוב ער היום הזה, און דער עולם האָט אָנגעהויבען טראָגען אים שבת נאָזטיכלעך און זייגערס אויף וואָס די וועלט שטעהט.

נישט אזוי גרינג איז איהם אָנגעקומען די מלחמה, וואָס ער האָט געפיהרט מיט די מלמדים. די מלמדים האָבען איהם געטהאָן צום טוידט. אָט האָט ער געפאַקט א מלמד מיט צוואַנציג תלמידים און צוגעמאַכט דעם חדר, און אָט האָט ער איהם געחאַפּט מיט די אייגענע תלמידים שוין אין איין אַנדער געפעל. צוגעמאַכט דעם דאָזיגען חדר אויך און געמאַכט א פּראָטאָקאָל, ער טהוט א קוק — אהא! ער האָט זיך פערקליבען ערגיץ אויף א בוידעם אין דער ווייבערשער שוהל און פון דאָרטען זיך גלאָזט הערען מיט'ן געזאַנג פון זייגע צוואַנציג תלמידים — איין אומגליק מיט די אידישע קינדער! מע קאָן זיי גאָרנישט אָפּטרייבען פונ'ם לערנען! „ממה נפשך, האָסט דו זיך שוין פערקליבען אויף א בוידעם קנעלען, טאָ זיץ דאָרטען און קנעל צעזעצטערהייד אין דער קרענק,

פון קדמונים, נאָך פון פּרעה מלך מצרים, ווי מיר ווייסען דאָס פון דער הייליגער תורה, אז אינ'ם טאָג פון זיין געבאָרען האָט פּרעה געמאכט א סעודה פאר אלע זיינע קנעכט, דעם שר־המשקים ארויס־געלאָזט פון טורמע און דעם שר־האופים אויפגעהאנגען אויף א בוים, אזוי ווי יוסף האָט זיי פותר־חלום געווען מיט דריי טאָג פריהער... אָנגעקומען קיין טעפּליק, האָט ער זיך, צום אלעם ערשטען, געגנוגמען רייניגען דאָס שטעדטעל, נאָר רייניגען וואָס רייניגען הייסט. די טעפּליקער פּערד־גנבים, וואָס האָבען א שם אויף דער גאנצער וועלט, האָט ער אין איינע צוויי חדשים אויסגערויבערט, נישט גענאָזט פון זיי, איהר זאָלט זאָגען, איינעם אויף א רפואה. אויף וועמען ער האָט נאָר געהאט א שטיקעל אויג, האָט ער איהם גע־פּאקט, נישט געמאכט קיין לאָנגע שהיות און אָפּגעשיקט מיט'ן עטאפּ קיין הייסין אין טורמע אריין, — לאָז מען זיך מיט איהם דאָרטען רעכענען. נאָכדעם האָט ער זיך געגומען צו די גאסען און צו די אידען. די גאסען האָט ער געוואָלט, מע זאָל האלטען ריין, נישט וואַרפען קיין מיסט גלייך אין פּנים אריין, נישט גיסען קיין פּאָמעניצעס ביי דער טיר און נישט טהון קיין אַנדער־ע זאכען וואָס ניט שען... און די אידען, האָט ער געוואָלט, זאָלען זונטאָג פאר האלבען טאָג ניט עפענען קיין קלייטען, מלמדים זאָלען ניט קנעלען אהן שיינצעטלעך און קיין עירוב אין שטאָדט זאָל ניט זיין; מע וועט זיך בעגהן, האָט ער געזאָגט, אהן דעם דאָזיגען „טעלע־גראף" אויך... און אפילו אין שוהל, טאָמער האָבען זיך אידען צעשלאָגען, צעאמפּערט פאר „אתה־הראית", מכבד געווען איינם דאָס אנדערע מיט פּעטש, האָט ער זיך אויך ליעב געהאט אריינ־מישען. אט אזא רשע איז דאָס געווען!

מילא, די קלייטען מע זאָל האלטען צוגעמאכט — האָט ער ג'פּוע'ט. אי, טאָמער ניט אזוי פינקטליך ביז דוקא צוועלף א זייגער? — האָט ער זיך שוין געמאכט ניט וויסענדיג, וואָרום ער האָט שוין קיין אנדער ברירה ניט געהאט. וואָס ער האָט געקאָנט, האָט ער געטהאָן; נאָר זיין א שומר ביי די אידישע קלייטען, אכ־

מיט א שטיקעל שׂבת'דיגע פיש („זשידיווסקא ריבא"), א גלעזעל פסח'יגען בראַנפען („פּיסאַחאָווקא"), פערביסען מיט א שטיקעל אידישע מצה („זשידאָווסקאיא מאצא"), און נאכדעם האבען זיי זיך שוין געפרובט אונטערפאַהרען צו איהם מיט א שמייכעלע — נתנ'ען איהם עפּים אין יד ארויף. האבען זיי אבער געהאפט פונ'ם דאָזיגען המן אזא מיאום'ען פסק, אז זיי וועלען שוין פערזאָגען קינדס־קינדער, אז מע זאל יענעם אין יד ארויף קיין מעות ניט נתנ'ען, אויבער מע וויסט איהם, ו ו ע ר ער איז און ו ו א ס ער איז...

— טי דומאיעש, יאסקא, פּאדשמיראָוואט מעניא טוואימי מעות'אמי, זנאטשיט טי גרויסער מאשעניק! א נעם איהם א חדר! *

די וועלט „א נעם איהם א חדר" זענען ביי איהם תמיד געווען פארטיג אויף דער צונג, און געהייסען האט דאס אייגנזעצען, פערשפּארען, אבער אפשיקען מיט'ן עטאפ אין דער שטאדט ארויף, קיין הייסין. און האט ער די דאָזיגע וועלט ארויסגעלאזט פונ'ם מויל, איז שוין געווען פערפאלען, כל מלכי מזרח ומערב האבען שוין דערצו ניט געקאנט העלפען גארניט! אט אזא מין נפש איז דאס געווען! און דער גוטער יאהר זאל איהם וויסען — האט זיך ארויסגעהאפט צו איהם אין די הענד ארויף אין ארעמאן, וואס האט ניט מיט עפּים צו געהן, האט דער דאָזיגער רשע ארויסגענומען פון זיין אייגענער קעשענע א קערבל אבער צוויי און געשענקט א נדבה, און א זאג געטהאן דערבי אויף זיין אויסגעמישט לשון:

— נא טיבע מילאסט חסד נא וועצאָווע**.

נאר אויף וויפיעל ער האט רחמנות געהאט אויף אין ארעמאן, אזוי פיעל האט ער פיינט געהאט א נגיד. און וועלט שמועסט

---

* דו רעבענסט, יאסי, מיך אונטערשמירען מיט גלעזל, איז א סימן, אז דו ביזט א שווינדלער, זעצט איהם אין! — ** נא דיר א גמילות־חסד אויף הוצאות.

נאָר לייאַרעם ניט אזוי, לאָזען חאָטש מיינע אויהערען ניט הערען!"... אזוי האָט נע'טענה'ט פּליסעצקי מיט'ן מלמד און האָט איהם נע־שוואָרען, אז טאָמער חאָפּט ער איהם נאָך א מאָל, שיקט ער איהם ארוים פון טעפּליק אין פּיער און צוואַנציג שעה. דער מלמד האָט די מעשה נאָנץ גוט אויסגעהערט און געטהאָן זיינם, אראָפּגעלאָזט זיך פון דער ווייבערשער שוהל און אראָפּגעגידערט ערגיץ אין א קעלער און דאָרטען געקנעלט, און דוקא מיט א ניגון, מיט'ן נע־ווייסען מלמד'ישען ניגון, וואָס אהן איהם האָט דאָס אידישע לערנען פונקט אזא טעם, ווי דער קאָלטער קוגעל וואָס די היינטיגע אריס־טאָקראָטען אין די גרויסע שטעדט עסען אין דערוואָכען... המן איוואַנאָוויטש האָט אזוי לאַנג „געוואָיעוועט" מיט די מלמדים, ביז ער האָט א שפּיי געטהאָן אויף זיי און האָט זיך געמאַכט כלא ידע...

קאַפּיטעל ב.

דער טעפּליקער נגיד שלום־בער טעפּ־ליקער פון טעפּליק.

מחמת אין טעפּליק זענען די איינוואָהנער, צום מיסטען, אידען, האָט דער נייער פּריסטאַוו געהאַט צו טהון כמעט נאָר מיט אידען, און ער האָט זיך אין א קורצער צייט בעקענט מיט אַלע טעפּליקער בעלי־בתים, געוואוסט יעדען איינצייגען ביי'ם נאָמען, געוואָהר געוואָרען ביי זיי אַלסדינג, די גרעסטע סודות, גערעדט מיט זיי האַלב אויף אידיש און גיך געוואָרען צוגעלאָזט, ווייך ווי וואכס — א גוטער ברודער!

די נגידים, די פיינע־בריהם, די קאָכלעפלען, די וואָס האָבען ליעב געוועלטיגען, אז זיי האָבען דערזעהען, אז דאָס פּריצ'על לאָזט זיך צו, האָבען זיי אָנגעהויבען זיך אייגקויפען צו איהם תחילת

איז געקומען צו איהם פּליסעצקי מיט פּאָליציי און האָט איהם
געמאכט איין אקט, האָט שלום־בער זיך אנידערגעשטעלט מיט
איהם א ביסעל אויס'טענה'נען גאנץ בריייטליך, ווי א נגיד קאָן.
האָט איהם פּליסעצקי געלאָזט בעטען, ער זאָל בעסער שווייגען,
און בשעת מעשה געזאָגט איהם א פּאָר האַרבע ווערטער: „אידישע
חוצפּה" („זשידאָווסקאָיע נאַחאָלסטוואָ"), „שווייג, דו אידישע
צורה!" („מאָלטשי, זשידאָווסקאָיע ראָזשא"), וכדומה נאָך אזעלכע
מיגים קאָמפּלימענטען. האָט דאָס אונזער נגיד פערדראָסען, און
ער האָט מכבד געווען דעם פּריסטאַוו מיט'ן נאָמען ה מ ן, גע־
זאָגט איהם פּאָר עדות, אז ער איז איין אמת'ער המן, אָט דער
המן וואָס אין דער מגילה! — האָט מען דאָס פערצייכענט אין
פּראָטאָקאָל און אונטערגעפיהרט אונטער אזא „סטאָטיא", אז מע
האָט אונזער שלום־בער טעפּליקער פון טעפּליק פער'משפּט, מחילה,
זיצען צוויי וואָכען — און עס האָט נישט געהאָלפּען קיין שום
רבונו־של־עולם!

סע פערשטעהט זיך, אז גאנץ טעפּליק האָט זיך געוויעגט,
געגאַנגען חאַראָקאָם פון אזא מעשה. סטייטש, מע האָט פער'משפּט
דעם נגיד צוויי וואָכען טורמע! די גאנצע שטאָדט אין ארויס־
געגאַנגען אָנקוקען, ווי מע פיהרט שלום־בער'ען אין „חדר" אריין.
סע איז נישט געבליבען, ווי מע זאָגט, קיין קינד אין וויעגעל, און
שלום־בער טעפּליקער פון טעפּליק, אז מע האָט איהם דורכגע־
פיהרט איבער'ן מארק אין „סטאַן" אריין, האָט ער אראָפּגעלאָזט
דעם קאָפּ, און זיין וויב סטיסי־פּערעל די נגידית האָט זיך פּאָר
בזיון בעהאָלטען אין דער היים, און דער גאנצער עולם איז געשטא־
נען, געקוקט און געשווייגען, אינוועניג אין הארצען דוקא געווען
צופריעדען: ערשטענס, א מצוה; לאָז א איד א נגיד ניט זיין
ביי זיך אזוי תקיף. און צווייטענס, האָט מען שלום־בער טעפּליקער
פון טעפּליק גלאָט נישט ליעב געהאט אין שטאָדט, דערפּאָר וואָס
ער איז געווען, ניט אויסגערעדט זאָל זיין, א גרויסער „דבר־אחר",
א קמצן, און זיין וויב סטיסי־פּערעל האָט געזאָלעוועט א אידען

א טעפּליקער נגיד, און ווער שמועסט נאָך דעם טעפּליקער נגיד שלום־בער טעפּליקער פון טעפּליק — איהם האָט ער גאָרנישט געקאָנט סובל זיין און לאַנג־לאַנג געזוכט אויף איהם א חטא און נישט געקאָנט געפינען, ביז גאָט האָט איהם געהאָלפען, ער האָט איהם געפאָקט. ומעשה שהיה כך היה:

דער דאָזיגער שלום־בער טעפּליקער פון טעפּליק, א חוץ וואָס ער איז געווען א איד א נגיד, איז ער געווען איין עקשן און א גדלן און א גרויסער בעל־נצחון. האָט זיך איהם עפּיס פערווּאָלט א זאַך, און האָט ער זיך שוין איינגעשפּאַרט, איז געווען גרינגער נעמען און אריבערטראָגען טעפּליק אויף איין אַנדער אָרט, אייי־דער איבערשפּאַרען שלום־בערען. אז המן איוואַנאָוויטש האָט אַרויסגענעבען זיין בעפעהל, אז מע זאָל דאָס מיסט אין דרויסען ניט וואַרפען און די פּאָמעניצע ביי דער טיר נישט גיסען, האָט שלום־בער טעפּליקער פון טעפּליק געפרעגט א קשיא: „וועמע'ס עסק איז דאָס? ס'איז מיין מיסט מיט מיין פּאָמעניצע, מעג איך מיר טהון מיט דעם וואָס איך וויל".

— רב שלום־בער, — האָט מען זיך געפרובט איהם איבערשפּאַרען — דער המן וועט דערזעהען די פּאָמעניצע, וועט זיך טהון חושך!

— מיט'ן קאָטער! — האָט דערויף געענטפערט שלום־בער, וואָס האָט פיינט געהאַט צו רעדען א סך וועדטער.

— רב שלום־בער, איהר וועט חאַפען איין אַקט!

— זיעבען און זיעבעציג אַקטען!

— רב שלום־בער, מע וועט זיך, חלילה, אויסגליטשען נעבען אייער שטוב, און די שעה זאָל ניט זיין אויסבערעבען א פוס.

— האַלז־און־נאָקען! — האָט שלום־בער געענטפערט און געהיסען, מע זאָל שיטען מיסט און גיסען פּאָמעניצעס אויף וואָס די וועלט שטעהט!

קאַפּיטעל ג.

א פּרוּיליכער קבצן.

אין טעפּליק זאָלען ניט זיין קיין מסירות און קיין מוסרים, דאָס הייסט, מענשען, וואָס געבען אַכטונג איינם אויפּם אַנדערע, אז מע זאָל ניט מאַכען קיין פּערבּרעכען און קיין פּאַלשקייטען, — וואָלטען נייען און נייענציג חלקים עבירות פּערבּליבען אומבעשטראָפט, און טעפּליק וואָלט געווען פּול מיט בעל־עבירה'ניקעם, ווי, להבדיל, סדום. נאָר מחמת אין טעפּליק גיט מען שטאַרק אַכטונג איינם אויפּם אַנדערע, און אז מע דערזעהט עפּים איין עולה אויף יענעם, אָדער מע דערהערט, אָדער מע שמעקט־אָן, אָדער סע דאַכט זיך נאָר אויס, אז יענער האָט געטהאָן איין עולה, נעמט מען און מע שרייבט אַוועק „צו נאַטשאַלסטוועי" עטליכע ווערטער: אַזוי און אַזוי איז די מעשה, טאָמער גלויבט איהר ניט, זייט זיך מטריח אהין און אהין — וועט איהר דאָרט געפינען דאָס און דאָס... אי, טאָמער לאָזט זיך נאָכדעם אויס אַ בויעדעם — איז אויך אָהן איין אומגליק; קומען קומט דערפּאַר נאָרנישט, וואָרום אונטערשרייבען דעם אייגענעם נאָמען איז ניט נויטיג, איהר קאָנט זיך חתם'ענען פּערשטעלט: אָדער „איש־אמת", אָדער א „גוטער פּריינד", אָדער א „פּריינד פונ'ם דין", אָדער נאָר אָהן א שום חתימה מאַכט אויך ניט אויס, אבי איהר זאָלט אַנווייזען וואוהין מע זאָל געהן און וואָס מע זאָל זוכען... פּליסעצקי האָט זיך, נישקשה, געמעגט בעריהמען, אז קיין שפּיאָנען בעדאַרף ער נישט האָבען, די טעפּליקער בעלי־בתים זענען אַליין גוטע שפּיאָנען.

נאָך אזא מין הקדמה וועט אייך שוין קיין חידוש ניט זיין, וואָס מע האָט איינמאָל אין א שענעם פריהמאָרגען בעלאַגערט בערעל דעם רויטען מיט דעם קרומען פּום פונקט אין דער מינוט, וועו ער איז געזעסען אויף דער ערד, די פּאַלעס פון דער קאַפּאָטע פערקאַטשעט און אונטערגעשטעקט אין גאַרטעל אריין, איבער א גרוי־

א שטיקעל ברויט, חאָטש זיי זענען געווען, ווי מע זאָגט אין טעפּליק, „אָנגעשטאָפּט מיט געלד", און קיין קינדער האָבען זיי אויך ניט געהאַט. „וועז איך זאָל האָבען זייער געלד, — האָט זיך יעדער טעפּליקער געווינשעוועט און האָט באַלד געמאַכט א גרויסע הנחה — וועז איך האָב חאָטש האַלב, חאָטש א דריט־חלק פון זיי, וואָלט די שטאָדט פון מיר א סך מעהר הנאה געהאַט!"... און עס קאָן זעהר זיין; נאָר אזוי ווי אין טעפּליק האָט געהאַט געלד נאָר איין שלום־בער טעפּליקער און זיין ווייב סטיסי־פּערעל, און ווייטער קיינער ניט, האָט דערפון אין טעפּליק קיינער קיין הנאה נישט געהאַט: ניט די שטאָדט, ניט שלום־בער דער זעלבער, ניט זיין ווייב די נגידית. און אפשר האָבען די צוויי יאָ געהאַט הנאה פון דעם? עס וועלט זיך, וואָס ביי אייך ווערד אָנגערופען „הנאה"? ביי די טעפּליקער אידען ווערד אָנגערופען „הנאה", אז איהר פּערנעמט אומעדום דעם אויבען־אָן, סיי אין שוהל, סיי אויף איין אסיפה, סיי אויף א שמחה; אז איטליכער טראָגט אייך אַקעגען דעם גוט־שבת, דעם גוט־יום־טוב, דעם גוט־מאָרגען; אז בשעת איהר רעדט, שווייגט מען, און וואָס איהר זאָלט ניט זאָגען, איז דאָס א חכמה. הנאה הייסט, אז איין מאָל אין יאָהר שמחת־תורה קומט זיך ציגויף דער גאַנצער עולם צום נגיד שלום־בער טעפּליקער פון טעפּליק כלומרשט אויף „פּראָקעם", ער זיצט כמלך בגדוד אויבען־אָן און הייסט דעם עולם נעמען צו ביסלעך בראָנפען, און סטיסי־פּערעל די נגידית קוקט אין די גלעזלעך אריין... מע זינגט א ניגון, און מע חאָפּט א טענצעל, וכדומה אזעלכע מינים פּערגעניגען, וואָס אויב איהר זענט ניט קיין טעפּליקער, קאָנט איהר נאָרניט האָבען אין דעם קיין שום געפיהל. און גלאָט וואָס איז וועלט דאָס, אז א מענש פיהלט, אז ער איז איינער, אז נאָר ער איז דער „עפּים" — ער, און ווייטער קיינער?

אין טעפּליק איז געווען נאָר איין שלום־בער טעפּליקער; אין טעפּליק איז געווען נאָר איינער אזוינער, און ווייטער קיינער.

מאגנאט", האָט אלע שבת פיש און פלייש, זאָגט מען, און קוילעטש אודאי, און קינדער אין חדר האלט מען, און דעם א קליידעל מאכט מען, און א ציג איין אייגענע האָט מען — און אלץ פונ'ם ביסעל ראָזינקעס, וואָס ער „פערקאלעפוטשעט" און מאכט דערפון וויין אויף קידוש! האָט מען גענומען און מע האָט אוועקגעשריבען פלי־סעצקי'ן א בריעף מיט'ן געוויסען נוסח, וואָס הויבט זיך אָן בזו הלשון:

„אזוי ווי מיר האָבען שטענדיג אין זינען נאָר קאזא מיט איהרע אינטערעסען, און אזוי ווי פאר דער קאזא איז דאָס געווים א גרויסער היזק טאָמער האנדעלט איינער אָהן א פּאטענט, און אזוי ווי בערעל דער רויטער, אָן זשע בערקא קריוואק, האנדעלט מיט וויין אָהן א שום פּאטענט שוין אזוי פיעל יאָהרען, און אזוי ווי ער אליין, בערעל דער רויטער, אָן זשע בערקא קריוואק, מאכט איהם טאקי מיט זיינע אייגענע הענד, און אזוי ווי די רעכטע פאַבריקאַציע קומט־פאָר ביי בערעל דעם רויטען, אָן זשע בערקא קריוואק, און אזוי ווייטער".

דאָס תקיפות פון אַיין אָרעמאן איז גאָר קיין קאטאָווע ניט: וואָס אָרעמער דער אָרעמאן איז, איז ער ביי זיך מעהר תקיף, א סך מעהר תקיף ווי דער גרעסטער נגיד. איך האָב אלץ געהערט פון אַיין אָרעמאן, וואָס האָט זיך אויסגע'טענה'ט מיט'ן אנדערען אָרעמאן:

— וואָס גלייכסט דו זיך צו מיר, דו פּאַרך איינער? דו פּאר־מאָגכט נאָך א פּאָר גאנצע שטיוועל מיט א שטיקעל פּאלטאָ, און איך האָב דערווייל אפילו קיין השגה ניט!

די וועטער זענען געזאָגט געוואָרען מיט אזא גרויסקייט, אז ווען עס שטעהט דערביי רויטשילד, פּאלט ער אראָפּ ביי זיך.

המן איוואַנאָוויטש האָט דערווייל בעטראכט בערעל דעם רויטענ'ס אפּאַרטאמענטען, וואָס זענען בעשטאנען פון דריי חדרים, דאָס הייסט, צוויי אלקערם מיט א קיך, און אלע דריי חדרים זענען געווען פערשטעלט מיט בעטלעך, און די בעטלעך זענען געווען

סען בוטע֯ מיט ראָזינקעס־וויין און צענאָסען איהם אין קליינע פֿלעשל֯ך, וואָס ער אליין טאקי פֿלעגט זיי נאָכדעם פֿרייטאָג צע־טראָגען אויף קידוש, געשמאק געקייעט מיט֯ן מוי֯ די פֿראָבקעס און צוגעקלאפט פון אויבען מיט דער האנד און שטארק געשוויצט. פֿליסעצקי האָט פֿאוואָלינקע אויפגעפענט די טהיר, בעטראכט בע־רע֯ דעם רויטען, ווי געשמאק ער ארבייט, געשטאנען א פּאָר מינוט אויף דער שוועל֯, זיך איבערגעקוקט מיט פּאָליציע, און אז בערע֯ האָט אויפגעהויבען די אויגען און דערזעהען — המן איוואָנאָוויטש שטעהט ביי דער טהיר, איז ער אויפגעשטאנען פון דער ערד, צו־געגאנגען צו איהם מיט֯ן קרומען פוס, א קוק געטהאָן איהם גלייך אין די אויגען אריין, ווי אייגער רעדט: „דו וועסט מיך מסתמא שטראָפירען? שטראָפיר מיך, וואָס וועסט דו ביי מיר נעמען? דעם דלות?"

ווי קומט דאָס, וואָס אונזער בערע֯ איז געווען אזוי תקיף? ווייל֯ ער האָט נישט געהאט וואָס צו שרעקען זיך. אמת, ער האָט געמאכט פון ראָזינקעס וויין, צענאָסען איהם אין פֿלעשלעך און צעטראָגען איהם צווישען בעקאנטע אויף קידוש, און דערפון טאקי גע֯לעבט, נאָר אז אָך און וועה איז געווען צום וויין און אז אָך און וועה איז געווען צום לעבען! דער וויין איז ניט געווען קיין וויין, דאָס לעבען איז ניט געווען קיין לעבען; גארניט, אבי יוצא זיין, מאכען א ברכה „בורא פרי הגפן" — פּאָרט ניט קיין פּראָסטער בראָנפען, און א שטיקל֯ טהועכטס, א פּרנסה, איז דאָס פּאָרט, האָטש האָבען האָט ער דערפון געהאט, משטיינס געזאָגט, וואָסער אויף חלה, נאָר אלץ גלייכער ווי גארנישט... וועה־וועה, וויפיל֯ איידען זענען פּאָרהאן אין טעפּליק, וואָס טהוען גארנישט און פּער־דיענען גארנישט און האָבען גארנישט, אבער טאקי לחלוטין גאָר־נישט!

און טאקי אט די דאָזיגע „גארנישטדיגע" אידען, וואָס טהוען גארנישט און פּערדיענען גארנישט און האָבען גארנישט, האָבען זיך מתקנא געווען אין בערע֯ דעם רויטען, וואָס לעבט „ווי א

דיר אויף מיר די אידען און וואס קאן מיר קומען נאך דיין איצ־
טיגען וויזיט?

פלוסעצקי: וועסט אלסדינג וועלען וויסען, וועסט דו
גיך אלט ווערען. דו־וויז מיר נאר אקאדעמישט אלע דיינע שאפעס.
איך דארף ביי דיר נאך עפיס א זוך טהון, טאמער וועל איך ביי דיר
געפינען, א חוץ וויין, נאך עפיס גוטע זאכען...

בערעל: אך, מיט'ן גרעסטען כבוד! טאמער געפינסט
דו ערגיץ אסיגנאציעס, אדער גאלד, אדער זילבער, איז יחדיו, חצי
שלי וחצי שלך.

פלוסעצקי: ביזט מיר עפיס צו פרייליך, ווי אוינער
וואס פאר'ן טוידט.

בערעל: עס קאן זיין, קיינער ווייסט ניט וועמען'ס מאר־
גען, ווי אין דער גמרא ביי אונז שטעהט געשריבען: „זאלסט
תשובה טהון א טאג פאר'ן טוידט". און אזוי ווי א מענטש ווייסט
דאך ניט, וועז דער מלאך־המות קאן איהם א חאפ טהון פאר'ן
נארגעל, לכן...

דא האט איהם דער פריסטאוו איבערגעשלאגען די רעד, א
רוף געטהאן פאליציע פון דרויסען און געהייסען, מע זאל איהם
נעמען אין „חדר" ארייז. דערהערט די דאזיגע וועלטער, איז ביי
בערעלען פערקיהלט געוואָרען אינוועניג, און אין שטוב איז געוואָרען
א געוויין, גלייך ווי מע וואלט ארויסגעטראגען א טוידטען.

סע פערשטעהט זיך, אז באלד איז מען אין טעפליק געוואָהר
געוואָרען פון דער מעשה פון איין עק שטאדט ביז'ן אנדערען, און
מען איז צונויפגעלאפען פון אלע גאסען זעהען, ווי מע פיהרט נאך
א אידען אין „חדר" ארייז, מע וויייסט ניט פאר וואס. דאס הייסט,
פאר וואס — איז מען שוין געוואָהר געוואָרען; וואס הייסט,
מע וועט אין טעפליק ניט געוואָהר ווערען? ובפרט מע האט גע־
זעהען, אז המן איוואנאוויטש האט געטראגען א פלעשל מיט ווייז,
וואס בערעל מאכט אויף צו פערקויפען אהן א פאטענט. די זאך איז
נאר — וואס קאן איהם דערפאר קומען? שטראף, צי טורמע?

בעזעצט מיט קינדער, און די קינדער זענען געווען האלב־אנגעטהאן און האלב־נאקעט, דאָס הייסט, פונ׳ם האלז ביז׳ן פופיק זענען זיי גע־ווען אנגעטהאָן, און פונ׳ם פופיק און וויטער זענען זיי געווען נאקעט, און בארווים אודאי. פאר דער דאָזיגער האלב־נאקעטער און באר־ווייסער חברה איז דער פריסטאוו געווען איין אנגעלעגטער פארשוין, וואָס זיי האבען אזעלכס קיינמאל נישט געזעהען. זיי האבען זיך ניט געפוילט, אראָפּ פון די בעטלעך, פאוואלינקע זיך אונטערגע־גנב׳עט צום פריץ און געקוקט איהם אין פנים אריין, בעטראכט די גילדענע קנעפּ און א טאָפּ געטהאָן דעם קוטאס פונ׳ם שוערט, און פליסעצקי האָט דערווייל געפיהרט א שמועס מיט בערעל דעם רויטען, וואָס מיר געבען איהם דאָ איבער וואָרט ביי וואָרט:

פליסעצקי: וועדליג מע שרייבט אויף דיר, באדארפסט דו פארדינענען שען געלט?

בערעל: נישט צו פארזינדיגען, הלואי וויטער ניט ערגער, בעסער האָט קיין שיעור ניט.

פליסעצקי: וואָס זשע געהען ביי דיר די קינדער נאקעט און בארוים?

בערעל: בכדי זיי זאלען בעסער וואכסען.

פליסעצקי: און מיט׳ן געלט וואָס טהוסט דו?

בערעל: איך טהו אזוי ווי די גמרא לעהרענט אונז.

פליסעצקי: די גמרא? ווי אזוי לעהרענט אייך די גמרא?

בערעל: די גמרא לעהרענט אונז טהיילען דאָס געלט אויף דריי חלקים: א דריטעל אין דער ערד, א דריטעל אין מזומן, א דריטעל אין מסחר.

פליסעצקי: איך זעה ארווים, אז דו ביזט א נאנץ פריי־ליכער פארשוין.

בערעל: וואָס האָב איך צו זאָרגען? וואָס פעהלט מיר און וואָס האָב איך? זאָג מיר בעסער, אדוני פריץ, וואָס שרייבען

בעלמע אויף איין אויג, און געקוקט האָט ער אויף א זייט, א ביסעל צוגעשאָקעלט מיט'ן קעפּעל אויך; הויבט דער איבערשרעק, וואָס מע האָט איהם אויפגעהאָפּט, ווי ער שטעהט און געהט. ער ווייסט ניט פּאַר וואָס און פּאַר וועמ — דאָס אלסדינג האָט איהם צוגענעבען א בעזונדער מין ווילדקייט, און ער האָט געמאכט אויפ'ן פּרים־טאָוו גאָר נישט קיין גוטען אייגדרוק, און צווישען זיי איז פּאָרגעקומען א קורצער, נאָר א לעבעדיגער שמועס:

— דאָס ביזט דו, העניך טעלערלעקער? — האָט איהם פּליסעצקי א חאַפּ געטהאָן און בעטראכט איהם פון אויבען אראָפּ.

— דאָס בין איך העניך טעלערלעקער. — האָט איהם העניך געענטפערט גאָר גייציג, און האָט באלד בערעבענט, אז דאָס רופט מען איהם מכוח'ן פּריזיוו פון זיין ברודער דוד־ליב, האָט ער פערחאַפּט פריהער, נאָך אוידער מע וועט ביי איהם פרעגען: — איך בין נאָך ניט אלט קיין אכצעהן יאָהר, ווי איך בין א איד, אז ניט!...

— אזוי? א חוץ שבתים און יום־טובים! — האָט איהם פּליסעצקי געענטפערט און א קוק געטהאָן איהם גלייך אין די אויגען אריין און דערזעהען די בעלמע. פון דעם דאָזיגען קוק איז העניכען געוואָרען פינסטער אין די אויגען, קאָלט אין בויך און קאָלעמוטנע אויפ'ן האַרצען, און ס'איז איהם דורכגעפּלויגען אין איין רגע א טרויעריגע מחשבה אין קאָפּ: „אויס לגאָטע, פּארפּאלען דוד־ליב!"... און העניך האָט שטאַרק חשק געהאַט א טובה טהון דעם ברודער נעבאָך, און ער האָט זיך ארויסגעשטעלט פּאַר א שתדלן און האָט בעקומען לשון און מיט א מאל צערעדט זיך פּאַר פּייער און פּאַר וואָסער: „איך שוואר אייך, אז איך בין מעהר ניט אלט ווי זיעבעצעהן יאָהר מיט א חודש, אָדער אפשר נאָך אהן א חודש, איך זאָל אזוי דערלעבען קומען אהיים בשלום! קוקט ניט דערויף, וואָס איך זעה אויס אפשר עלטער, ס'איז ביי אונז אזא גדל'ע, אזא וואוכס הייסט דאָס, וואָס פון פופצעהן יאָהר אן הויבט זיך אָן שיטען ביי אונז א בערדעל"...

אויף דערויף האָבען די טעפּליקער אידען זיך געשאַרפט די מוחות, און רחמנות געהאַט אויף בערעל דעם קבצן א סך מעהר, ווי אויף שלום־בער דעם נגיד, און נישט געקאָנט העלפען איהם דערצו גאָרנישט, סיידען מיט א קרעבץ.

קאַפּיטעל ד.

נאָך א פערברעכער.

המן איוואַנאָוויטש האָט דעם טאָג געזומען זיך צו די טעפּליקער אידען נאָר אויף אַיין אַנדער אופן. ער האָט דעם אייגענעם טאָג געפאַקט נאָך א אידען, אזעלבען, וואָס האָט, אייגענטליך, גאָרנישט פערזונדיגט, נאָר ס׳איז אזוי געווען די מעשה: ס׳איז געווען אין טעפּליק א בעהעלפער, הענריך דער בחור. האָט דער דאָזיגער הענריך געהאַט איין עלטערען ברודער דוד־ליב. האָט דער דוד־ליב בעדאַרפט שטעהן היינטיגם יאָהר צום פּריזיוו און האָט געוואָלט האָבען א לגאָטע, ווייל זיין אנדערער ברודער הענריך איז נאָך ניט אלט געווען קיין אכצעהן יאָהר, — אזוי האָט געזאָגט דוד־ליב און אזוי האָבען אויסגעוויזען זיינע פאַפּיערען, וואָס ער האָט צוגעשטעלט אין דער פּריסוטסטוויע אין היסין. נאָר דאָס איז נאָך אלץ ווינציג, וואָס א איד קאָן זאָגען און „צושטעלען" פאַפּיערען; מע בעדאַרף א קוק טהון אויפ׳ן קלייענעם אליין, וועט מען שוין ווייסען, וויפיעל ער איז אלט. איז אָנגעקומען צו פּליסעצקי׳ן א פאַפּיער, ער זאָל צו־שטעלען העניבען קיין היסין, און פּליסעצקי, אז מע שרייבט איהם „צו־שטעלען", בעדאַרף זיין „צו־געשטעלט". האָט ער צוגעשיקט צו איהם דעם אוריאַדניק און מע האָט דעם בחור געזומען און געבראַכט צו פיהרען צום פּריסטאַוואַין „סטאַן" אריין.

דער קאָליר פון העניב׳ס פּנים איז געווען דאָס, וואָס מע רופט אָן א „מיתה־משונה־קאָליר", און דערצו האָט ער נאָך געהאַט א

בכדי דער נגיד זאָל האָבען פערגענינען, טרעט ער צו יענעם מיט די פּיס.

— ס'איז א מעשה דאָ מיט מיר, איך וויים ניט אַליין נאָך וואָס, מיין דוד־ליב, וועה איז מיר! טאָמער, איך וויים, א קשיא אויף א מעשה, עטוואָס מעהר פון אַכצעהן איך, איז ער א פּאַר־פּאַלענער חלילה...

אזוי בעלעבטשעט העניך, דערצעהלט די מעשה, ווי ארום ער קומט אהער, און בערעל דער רויטער שלאָנט איהם איבער:

— וואָס פּאַטשט דו מיט די ליפּען, דו שוטה בן פּיקהאָלץ? זאָג וועדטער! מירקע, געב לשון!

— איך זאָג וואָס מיין דוד־ליב נעבאָך, — מאכט צו איהם העניך און שטעלט זיך פּלוצים אָפּ אין מיטען און טהוט א פּרעג ביי בערעל דעם רויטען:

— ווי אזוי זעה אויס ביי אייך אשטייגער אין די אויגען איך?

— ווי אזוי דו זעהסט אויס? דו זעהסט אויס ווי א פּראַ־אדם, — ענטפערט איהם בערעל און צעלאכט זיך אַליין פון דער חכמה, און קוקט אויפ'ן נגיד, ציי דער נגיד לאכט אויך... דעם נגיד אָבער לאַכט זיך ניט. ער בעטראכט דעם שלים־מזל העניך, ווי ער געהט אָפּגעריסען־אָפּגעשלייסען, און וואונדערט זיך, צו וואָס, אשטייגער, לעבט אזעלכם אויף דער וועלט?

— ניין! — זאָגט העניך און קוקט מיט איין אויג אויפ'ן נגיד און מיט דער בעלמע אויף בערלען. — ניט דאָס מיין איך! איך מיין, וויפיעל, אשטייגער, וואָלט א י ה ר געגעבען מיר?

— וואָס געגעבען?

— יאָהרען, היים דאָס, מיין איך.

— א? וויפיעל דו ביזט אַלט? איך רעכען, אז נישט מעהר ווי א יאָהר צוויי און צוואנציג, און אפשר נאָך מיט א סמיטשיק?

פּליסעצקי האָט אויף העניבען געקוקט, געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ און געשמייכעלט, ווי אייגער רעדט: „צו דיין בעלמע, וואָס דו האָסט אויפ'ן אויג, און צום מיתה־משונה־קאָליר פון דיין פּנימ'עלע פּאָסט דיר טאקי דאָס בערדעל, כלעבען"... נאָכדעם האָט ער א זאָג געטהאָן צום סאָטסקי, אז ביז ער וועט דאָ איבערקוקען זייגע פּאָפּיערען זאָל ער איהם אַראָפּפיהרען אראָפּ אין „חדר" אריין, און העניך האָט אָנגעוואָהרען מיט א מאָל דעם נאָנצען מוטה, דאָס פּנים איז איהם געוואָרען נאָך מעהר טוידט ווי תמיר, און אין האַרצען ביי זיך האָט ער בעגראָבען דעם ברודער נעבאָך אויף אייביג: „אוי, ביזט אויף צרות, דוד־ליב, אז אָך און וועה איז דיר!"...

— הער נאָר אויס, דו, אָדם א מענטש, צפור א פויגעל, קאָטש־קע רוק זיך! ווי קומסט דו אהער אין קאָטשומענט אריין? וואָס פאר א מעשה האָסט דו פּארשטופט און וואר האָט דיך גע'מסר'ט?

אזוי האָט זיך אָנגערופען בערעל דער רויטער צום נייעם פּאר־שוין, צו העניך דעם בחור, און דער נגיד שלום־בער טעפּליקער פון טעפּליק האָט איהם פון דערווייטען גענומען בעטראָכטען פונ'ם קאָפּ ביז די פים, ווי מע בעטראָכט א גנב, וואָס מע האָט איהם נאָר־וואָס געהאָפּט מיט א גנבה. העניך פון זיין זייט האָט בע־טראכט דעם נגיד, ווי א דולעל, און פון גרויס התפּעלות, וואָס ער זעהט פּאר זיך אָט דעם נגיד, האָט ער אָנגעהויבען בעלעבטשען מיט דער צונג, אַליין נישט געוואוסט וואָס ער רעדט. און בערעל דער רויטער, וואָס איז פון תמיד אָן, ווי מיר ווייסען שוין, געווען א פּרייליכער פּארשון, ליעב געהאט זאָגען וועלט דעמאָלט אפילו, ווען ער האָט ניט געהאט אויף שבת, האָט זיך דאָ איצט פּאר'ן נגיד אויסגעשטעלט, געמאכט חוזק פונ'ם נאָרישען בחור, ווי דער שטייגער איז פון איין אָרעמאן, אז ער בענענעט זיך מיט'ן אנדערען אָרעמאן, נאָך א גרעסערען שלים־מזל פון זיך, אַון

און העניך קערעווען זיך אפ מיט דער בעלמע אויף א זייט, הויבט אן הוסטען כלומרשט, שנייצט־אוים די נאז און ווישט זיך די אויגען.

— נעבאך א רחמנות... — האט זיך ניט ווילענדיג ארויס־געחאפט ביי'ם נגיד.

— א שלים־מזל! — האט איהם בערעל דער רויטער צוגע־געבען מיט א האלב שמייכעלע, וואס האט בעדייט אי חוזק נע־מאכט, אי רחמנות געהאט. — ער, ווי איהר קוקט איהם אן, איז א שלים־מזל, און דער ברודער זיינער — איך קען איהם — איז גלאט א צעקוועטשטער; ער טויג אזוי פאר א סאלדאט, פונקט אזוי ווי איך...

און בכדי מע זאל זעהן, אז ער, בערעל דער רויטער, טויג טאקי ניט פאר קיין סאלדאט, שטעלט ער ארויס דאס קרומע פיסעל זיינס.

קאפיטעל ה.

דער עטאפ האט געריהרט.

ביז דעם האזיגען טאג, וואס עס קומט פאר אונזער געשיכטע, און ביז דער לעצטער מינוט האט זיך דעם טעפליקער נגיד שלום־בער טעפליקער פון טעפליק נישט געגלויבט, אז מע וועט איהם נעמען און שיקען מיט'ן עטאפ אין הייסין. ער האט זיך די גאנצע צייט ג'בריה'ט, געשריבען פאפיערען, געזוכט זכות־אבות. נאר פלוצעמדיג האט זיך געלעגט אין דער לענג און אין דער בריים, אז אונזער טעפליקער נגיד זאל מאכען א שפאציער פון טעפליק קיין הייסין מיט'ן עטאפ, און דוקא צו פוס.

— טי פאידיאש או מעניא מיט די רגלים! — האט איהם המן איוואנאוויטש געזאגט האלב אויף רוסיש און האלב אויף לשון־קודש, ווי זיין שטייגער איז. און ווי אויף צו

הענין האָט פּאַר האַרצוועהטיג און פּאַר כּעס אוש אַרויסגע־
לאָזט א קוויטש און איז אָננעפּאַלען אויף בערעל דעם רויטען,
גלייך ווי יענער האָט איהם געוואָלט קוילען.

— משוגע, צי חסר דעה? וואָס רעדט איהר וואָס? ערשט
ניט לאָנג צוואַנציג דוד־ליב געוואָרען יאָהר הייסט דאָס, און מיט
דריטהאַלבען עלטער פון מיר סך־הכל, היינט דער חשבון אייערער
ווּאו איז? אבי הייסט דאָס גערעדט!

און הענין האָט בשעת מעשה אויסגעזוהען אזוי ווייסט, אזוי
טרויעריג, אויף זיין פּנים איז געלעגען אויסגעצוויגען אזוי פיעל
רחמנות, אז דער נגיד אליין האָט זיך פּעראינטערעסירט און האָט
איהם א פּרעג געטהאָן:

— איהר זענט, הייסט דאָס, צווויי ברידער, אפּנים, ווי סע
זעהט אוים?

— צווויי ברידער מיט אַיין אלטער מאַמע הייסט דאָס, און
א מיידעל פון א יאָהר דרייצעהן דיענט, און נאָך א ברודערעל א
קלענערס אין א קלייט כלומרשט, און נאָך מיידלעך צוויי קליי־
נע, מיט אייגעם אין דער תלמוד־תורה א יונגעלע, און אויף זיין
קאָפּ אלע, און טאָמער חלילה וחס געהט אוועק ער, מעגען נעמען
די טאַרבעם מיר און גהען איבער די הייזער אלע...

און הענין דערצעהלט, ווי אזוי ער קאָן, די גאַנצע מעשה מיט'ן
פּריזיוו מיט דער לגאָטע, וואָס, אפּנים, עמיצער האָט איהם
געמסר'ט, אז ער איז עלטער פון אכצעהן יאָהר, חאָטש ער קאָן
גהען שווערען א שבועה דאורייתא, אז ער איז נאָך ניט אלט קיין
אכצעהן, נאָר עפּים מעשה־שטן, ווי אויף צו להכעים, שיט זיך
איהם, הענינען, א בארד, און אלע זאָגען אויף איהם, אז ער זעהט־
אוים פון א יאָהר צוואַנציג, אויב ניט מעהר; ווי בכלל אזוי,
האָט דאָך ניט דוד־ליב קיין לגאָטע אפּילו א ברעקעל ניט, היינט
וואָס וועלען זיי טהון, טאָמער חלילה „קריכט ער אוועק"?...

דער עטאַפּ איז בעשטאַניין פון איין לאַוועד דעם סאַטסקי, א האַריגער נפש מיט א האַריגער סוויטקע, מיט א הויך האַריג היטעל א מיט א גרויסען סוקעוואַטען שטעקען, פון אויבען מיט א גרויסער היל־צערנער גאַלקע און פון אונטען מיט א שארף שטיק אייזען ווי א שפיז. די געבראַטענע קאַטשקעס מיט די געזאַל־צענע שלעך האָט ער פערנומען אונטער איין אָרעם, די בולקעס מיט'ן קנאַבעל מיט די שאַר ירקות — אונטער'ן אַנדערען אָרעם, דעם ראַפּאַרט האָט ער פערשטעקט פּאַרענט אין בוזעם, און דער עולם האָט זיך געלאַזט אין וועג אַריין גיך, א סך גיכער, ווי מע קאָן זיך פאַרשטעלען. די גיכקייט האָט זיך געמומען דערפון, וואָס אונזערע ארעסטאַנטען האָבען געוואָלט שוין פּטור ווערען, ארויס גיכער פון דער שטאָדט, געבעטען לאַוועד דעם סאַטסקי, ער זאָל צעטרייבען דאָס קליינוואַרג, וואָס האָבען זיך ניט געפּוילט ארויס־בעגלייטען זיי העט־וויט, אזש אויף יענער זייט מיהלען; האָט לאַוועד אויפגעהויבען דעם לאַנגען שטעקען מיט'ן אייזערנעם שפיז, און חברה קונדיסים זענען זיך צעלאָפען, ווי די איבערגעשראָ־קענע פויגלעך, און די ארעסטאַנטען זענען געבליבען אליין אויפ'ן פּרייען פעלד, אויפגעהערט לויפען מיט אזא אימפעט, אָנגעהויבען מאַכען אביסל קלענערע טריט און א שמועס געטאָן מיט'ן עטאַפּ מכוח צוזעצען זיך א ביסל אויפ'ן גרינעם גראָז און א ביסל איבער־חאַפּען דעם אָטהעם.

דער עטאַפּ, דאָס הייסט לאַוועד דער סאַטסקי, איז נאָרניט געווען אזא שלעכטער מענש. מע האָט דאָס ביי איהם דוקא גיך גע'פּוע'ל'ט, ובפרט, אז ער האָט אליין אויך געוואָלט א ביסל שוין אָפּרוהען זיך און האָט שטאַרק חשק געהאַט איבערחאַפּען, פערזוכען פון יענע געבראַטענע קאַטשקעס, וואָס דער ריח האָט איהם א גאַנצען וועג געקיצעלט אין נאָז. פון די אידישע קויל־טשען האָט ער שוין אפילו געפרובט אָפּברעכען א פּאָר שטיקלעך און האָט געפּונען, אז זיי זענען גאַניז גוט אויפ'ן טעם; אויך פון די פישלעך האָט ער פערזוכט, וואָס אינאיינעם מיט'ן קנאַבעל

לחכעים, איז דער טאָג געווען א ליכטיגער, א ווארעמער זומער־טאָג. ווי א חתן פון דער חופה איז ארויסגענאנגען דער קיילעכיגער פייעריגער זון־קוגעל, פרייליך ווי א גבור, אנגעגרייט צו מאכען די גרויסע הימעלדיגע רייזע, בעליכטען אלעמען מיט זיין שיין און בעגיסען איטליכען מיט זיין ווארעמקייט, קיינער וועט זיך ניט אויסבעהאלטען פון זיין היץ, בשעת ער צעברענט זיך גוט און גליהט אן די ערד, ווי א קאלך־אויוון. קרעמער האָבען איבערגעלאָזט זייערע קראָמען, בעלי־מלאָכות — זייערע ווארשטאטען, מלמדים — זייערע חדרים, און מען איז געגאנגען קוקען, ווי מע פיהרט דעם נגיד מיט'ן עטאפ. און די טעפליקער אידען, בעטראכט דעם נגיד, ווי ער שטעהט מיט איין ארָאפּגעלאָזטען קאפ, האָבען זיי געזאָגט איינס דאָם אַנדערע, אז מע בעדאַרף זיך נאָר ארָאפּנעמען א מוסר; און אינוועניג ביי זיך אין הארצען האָט מען געקוועלט, דערלעבט א נקמה. רחמנות האָבען זיי נאָר געהאט אויף בערעל דעם רויטען נעבאך און אויף העניך דעם בחור. פון דעם נגיד'ס וועגען האָט מען ארויסגעטראָגען געפלאָכטענע קוילעטשען, געבראָטענע קאטשקעס מיט נאָך אנדערע מינים עסענוואָרג אין וועג אריין. און בערעל דעם רויטען האָט דאָם ווייב מיט די קינדער געבראכט צו טראָגען א בולקע, פיש־קארטאָפליעס מיט א זשמוט יונגען קנאָבעל. נאָר איין העניך איז געבליבען אָהן א שום שפייז אין וועג אריין; האָבען זיך ארומגעקוקט וויל־פרעמדע, זיך צונויפגעלעגט פאר רחמנות און געקויפט פון זיינעטוועגען א ברויט, א פאָר פישלעך מיט ציבעלעם. און די אלע מאכלים האָט מען איבערגענעבען דעם עטאפּ אויף די הענד, ן דער עטאפּ האָט דאָם אלסדינג צוגענומען נאָר פרייגדליך, צוגעזאָגט, אז ס'וועט זיין גאנץ, ס'וועט ניט געמינערט ווערען דערפון א הָאר אפילו. און המן איוואנאָוויטש האָט זיך בעוויזען ביי זיך אויפ'ן גאניק און א זאָג געטהאָן צום עטאפּ, ער זאָל ריהרען, און דער עטאפּ האָט געריהרט, און נאָך איהם גאנץ טעפליק.

און מע האָט זיך אזוי לאַנג איבערגעוואַרפען מיט ווערטער, ביז ס'איז געבליבען ביי'ם עולם: אזוי ווי ס'איז ניט ווייט פון דאַנען קיין גראַנאָוו, סך־הכל א פּאָר ווערסט, זאָל אייגער פון די ארעסטאַנטען, העניך דער בחור געווויינטליך, ער איז יונגער, א שפּרונג טהון אהינצוצו אויף איין פּוס און ברענגען א פּלעשעל בראַנפען, און די איבעריגע צוויי ארעסטאַנטען, שלום־בער טעפּ־ליקער פון טעפּליק און בערעל דער רויטער, נעמען איהם אויף זיך, אויף זייער ערבות, אז ער וועט ניט אַנטלויפען. און מע האָט זיך צוגעזעצט אויפ'ן גראָז אין מיטען פּעלד, אויף א בערגעל אונטער א בוים, בוידע ארעסטאַנטען האָבען זיך אריינגעלאָזט אין א שמועס, און דער עטאַפּ האָט זיך בעזעצט נעבען זיי און געקוקט אהין, אויפ'ן וועג קיין גראַנאָוו.

קאַפּיטעל ו.

ער דערמאַנט איהם אלטע חטאים.

וועג איך זאָל זיין א מאהלער אדער חאָטש א פאָטאָגראַף, וואָלט איך ארויפגעחאַפט די דאָזיגע גרופּע, די דריי נפשות, וואָס זיצען זיך אזוי שען אין מיטען פּעלד, אויפ'ן בערגעל, אונטער א בארעמבוים מיט קלייַנע גרינע בלעטלעך, א בוים, וואָס סע וואַכ־סען אויף איהם פּעלד־בארלעך, יענע מינים בארלעך, וואָס זענען האַרטער פון שטיינדלעך, און וואָס מע קאָן זיי ניט נעמען אין מויל אריין, און וואָס מע ווייסט ניט, אויף וואָס האָט זיי גאָט בעשאַפען אויף דער וועלט... צוויישען לאוורע דעם סאַטסקי מיט דעם הויכען האָריגען היטעל פון איין זייט און בערעל דעם רויטען מיט'ן קרומען פוס און מיט'ן רויטען ריהרעווידיגען פּנים מיט ווייספּערלעך פון דער אנדערער זייט, האָט אונזער טעפּליקער נגיד שלום־בער טעפּליקער פון טעפּליק מיט די קלייַנע אויגעלעך

איז דאָס געווען גאָר נישקשה'דיג. און מחמת די ארעסטאַנטען זענען געגאַנגען פריהער און דער עטאַפּ פון הינטען, האָבען די ארעסטאַנטען נישט בעמערקט, אז דער עטאַפּ קייעט, און אז זיי האָבען זיך ארומגעקוקט, האָבען זיי צווישען זיך איבערגעשמועסט זיך אויף אידיש.

— דער ערל אכל'ט גאַנץ געשמאַק. — זאָגט דער נגיד און קוקט אויף לאַוורען, ווי ער קנייפּט דעם קוילעטש און רוקט אין פּנים.

— זאָגט חאָטש „קיין עין־הרע ניט". — מאַכט בערל דער רויטער פרייליך, ווי זיין שטייגער איז. — איך קאָן אייך שוועה־רען בנאמנות, אז איך האָב, אויף איהם קוקענדיג, באַקומען אַפּע־טיט צום עסען. וואָס זאָגסט דו, הענין? סע חלש'ט דיר נאָך ניט אונטער'ן טלית־קטן?

הענין דער בחור האָט א געשמאַקען שלונג געטהאָן די שליים, ווי איין אכם בשעת ער איז מעלה גרה, און דערביי א זאָג גע־געבען אויף זיין איבערגעקהרטער שפּראַך:

— זאָגען שטאַרק קאָן איך ניט, אז איך בין הונגעריג, נאָר אין מויל, מהכתיתי, עפּיס געגומען וואָלט איך, ס'זאָל זיין וואָס.

— ביי מיר איז פּארהאַן אַלסדינג. — רופט זיך אָן דער נגיד און חאַפּט א קוק אויפ'ן עטאַפּ.

— ביי מיר, אָהן אַביסעל בראַנפּען, הייסט נאָך ניט אַלס־דינג. — מאַכט בערל דער רויטער און חזר'ט דאָס איבער מיט א כיון נאָך א מאָל אויף רוסיש, בכדי דער ערל זאָל פערשטעהן פון וואָס מע רעדט.

— טשי פּראַוודא, לאַוורע, שא בעז הורילקי שא בעז זו־באַו?* — טהוט בערל דער רויטער א מאַך צום עטאַפּ.

— אַווזשעזש! ** — ענטפערט איהם דער עטאַפּ גאַנץ ערנסט.

---

* ס'איז אמת, לאַוורע, אז אָהן בראַנפּען איז ווי אָהן צייהן?

** אודאי!

— ווי מיינט איהר? — שלאָגט איהם איבער דער נגיד אין מיטען די רעד און קוקט אויפ'ן וועג, וואָס געהט קיין גראָנאוו. — ווי מיינט איהר? ער קאָן ניט פּאַרבלאָנזעט ווערען, מיין איך מאַכען פּליטה, אָט דער דאָזיגער בחור, ווי אַזוי רופט איהר איהם?

— אָט דער שמינדער בגעז? — מאַכט בערעל און קוקט אויפ'ן וועג, וואָס געהט קיין גראָנאוו. — ער האָט דען עפּים חוטא בעגל געווען, געטהאָן א קרימינאל, וואָס ער זאָל דאַרפען אָפּטרעטען? ער איז אזא פּאַרבראָכער, פּונקט אזוי ווי איך, למשל.

— וואָס קאָן אייך, אשטייגער, קומען פּאַר אזא מעשה? — טהוט איהם דער נגיד א חשפ אן קוקט אויף בערלען פון אויבען אראָפּ מיט איין אויג; דאָס אנדערע האָט ער צוגעמאַכט, קייעט בשעת מעשה א גרעזעל אונטער די צייהן.

— פּאַר וואָסער מעשה? פּאַר'ן ראָזינקעס־וויין? קיין „רעסטאָנסקע ראָטע" פּאַר דעם „קרימינאל" אודאי ניט. נאָר איך וויים, וואָס מע קאָן אויף מיר ארויפלענען פּאַר א שטראָף? לאָז מען מיך שטראָפירען — וואָס הער איך זיי? וואָס וועט מען ביי מיר נעמען? דעם דלות? סיידען זיצען? מילא, וועלען מיר זיצען א פּאָר טעג. למאי א י ה ר? איהר זענט דאָך עפּים, קיין עין־הרע, א איד א נגיד, כלעבען! איך וועל אייך זאָגען דעם אמת, רב שלום־בער, האָט קיין פּאַראיבעל נישט, איך אויף אייער אָרט וואָלט ניט געזעסען אין „חדר" איבער אזא נאַרישקייט, איבער א פּאָמעניצע גאָר. ערשטענס, וואָלט איך ניט געפּיהרט מיט פּאָליציע קיין עקשנות, און צווייטענס, וועז איך בין אין אייער שטאָנד, וואָלט מען מיך ניט געפּיהרט מיט'ן עטאָפּ פּאַר אזא זאך. טעפּליק אליין וואָלט דאָס גאָר ניט באַדאַרפט דערלאָזען, אז דער נגיד פון שטאָרט זאָל געהן מיט'ן עטאָפּ, ווי א פּראָסטער מענטש, גלייך מיט אלע קבצנים...

אין איין אנדער צייט וואָלט בערעל דער רויטער פּאַר אזא שפּראָך געקאָנט חאָפּען א מיאוסען פּסק פּונ'ם טעפּליקער נגיד;

און מיט'ן שיטערן בערדעל, מיט דער נייער שווארצער געוועג־טענער קאפאטע און מיט'ן שבת'דיגן זיידענעם קאשקעט אויפ'ן קאפ, אויסגעזעהן ווי א מחותן צווישען בעלי־בתים, אדער ווי א געהויבענער פארשוין צווישען פראסטע מענשען, וואם האבען די עהרע צו זיצען מיט איהם אינאיינעם. אזא מענש וויסט שוין, ווי אזוי זיך צו האלטען, דאם היסט, האלטען האלט ער זיך בלומרשט פראסט, כלומרשט גלייך מיט אלעמען, נאר פארט נישט דאם, וואם אלע. פון וואם ער וויל, פון דעם רעדט מען, וואם ער זאגט, בעדארף מען הערן, און אז יענער רעדט, מעג ער איבער־שלאגן אין מיטען.

— וואם זאגט איהר אויף דער היץ? — האט ער א זאג געטהאן צו בערעל דעם רויטען מיט א זיפץ און א קוק געטהאן ארום און ארום, פערקאטשעט די ארבעל ביז די עלענבויגענם און זיך געפאכט מיט'ן זיידענעם קאשקעטעל איבער'ן קאפ.

— יא, ס'איז ניט קאלט. — האט איהם בערעל נעענטפערט און אויך א קוק געטהאן אהין, וואו דער נגיד קוקט.

— ס'זאל חאטש ניט זיין קיין רעגען. — טהוט זיך דער נגיד ווייטער א זאג און א קוק ארויף אויפ'ן הימעל.

— יא, עס פאסט אונז טאקי צו די זיידענע קליידער! — גיט איהם נאך בערעל און קוקט אהין, וואו דער נגיד קוקט.

— ניט קיין שלעכטער ערל אונזער שומר. — זאגט זיך ווייטער דער נגיד און קוקט אויף א לאנגען וואגען א לעריגען, וואם פאהרט־דורך פארבי מיט א פאר גרויסע אכסען און א קליין שייגעצעל זיצט אויפ'ן וואגען און דרעהט מיט דער בייטש.

— אונזער שומר? — מאכט בערעל און קוקט אהין, וואו דער נגיד קוקט. — עס מעגען זיין פאר איהם די כפרה דריי אידען אזעלכע, וואם געהען מסר'ען איין ארעמאן, אז ער מאכט עטליכע פלעשלעך ווייז פון ראזינקעם און צעטראגט זיי צווישען באקאנטע אויף קידוש און לעבט דערפון מיט ווייב און קינדער שוין כמה וכמה יאהרען.

האָבען ביי אייך געסקריפּעט, און ווי אזוי האָב איך אייך, למשל, מקנא געווען אויף אייערע תמיד נייע שטיוועלעך, אז מיינע זענען געווען תמיד אלט, שטענדיג מיט לאטעס, וואָרום איבער מיין קראנקען פוס האָב איך קיינמאל נישט געקאָנט האָבען קיין רעכטע שטיוועל, און איבער דעם דאָזיגען קראנקען פוס האָב איך תמיד געהאט צרות: א חוץ וואָס ס'איז מיר שווער געווען צו גיין, פלעגט מען נאָך פון מיר שטענדיג לאָכען און רופען מיך „קריוואָק" און נאָכקרימען זיך מיר, ווי איך גיי, און מעהר פון אלע טאקי איהר, רב שלום־בער, ס'זאל אייך צו קיין חרפה ניט זיין, מיט נאָך אזעלכע נגיד'ישע קינדער, פאָנסקי צאפיקלעך, ווי איהר...

— איך? — טהוט זיך דער נגיד א חאַפ און דערמאָנט זיך, אז ס'איז אמת, מע פלעגט איהם טאקי נאָכמאכען, ווי ער שפרינגט אויף איין פוס.

— דאָס נאָכמאכען אליין וואָלט נאָך געווען נישקשה; איהר פלעגט מיך ניט וועלען אריינגעמען אין דער חברה, מיך טרייבען מיט שטעקענס און אָנטרעטען מיר אויפ'ן קראנקען פוס, זיך שטעלען כלומרשט אומגעהרען מיט'ן אָפצאָס אויף די פינגער, אזוי אז איך זאל פיהלען, איך זאל טאקי שרייען. פלעג איך שרייען, און איהר פלעגט לאכען, זיך האלטען ביי די זייטען...

— דאָס טראכט איהר אוים שוין מסתמא פונ'ם קאָפּ. — רופט זיך אָן צו איהם דער נגיד און ווערד רויט פאר בזיון, וואָס ער פלעגט זיך אזוי רעכענען מיט א קאליקע, און ער דערמאָנט זיך, ווי אזוי ווילד געבאלעוועט ער איז געווען קינדוויין, געקאָנט טהון וואָס ער האָט געוואָלט.

— א סימן וועל איך אייך זאָגען: איך האָב דערצעהלט דעם זיידען, האָט דער זיידע דערצעהלט אייער פאָטער, האָט אייער פאָטער נישט געוואָלט גלויבען און האָט זיך צעשריען אויף מיין זיידען, אז זיין זוהן איז א שטיל קינד און וועט זיך ניט אָנהויבען מיט „קבצנישע קינדער". איהר הערט? ק ב צ נ י ש ע

ער וואָלט נעווים „געעפענט ביי איהם מיט'ן קאָפּ די טהיר" פּאַר אזעלכע ווערטער. נאָר איצט, געהענדיג מיט'ן עטאַפּ קיין הייסין, האָט שלום־בער מקבל באהבה געווען אויף זיך אלסדינג. איצט האָט מען איהם געקאָנט זאָגען וואָס מע וויל. און בערעל דער רויטער האָט זיך גערעכענט מיט איהם, ווי ווייט ער האָט נאָר געקאָנט, און דוקא מיט גוטע רעדעלעך, דוקא ניט געקריעגט זיך. ער האָט זיך צוגערוקט מיט זיין קרומען פוס צום נגיד אזוי נאָהענט, אז דער נגיד האָט זיך געמוזט אַביסעל אוועקרוקען פון איהם, און בערעל האָט אָנגעהויבען בזו הלשון:

— איהר ווייסט, רב שלום־בער, פון וועו אָן מיר קענען זיך שוין? מיר קענען זיך שוין פון א צייט מיט יאָהרען! איך געדענק אייך, אז איהר זענט נאָך געווען אָט אזא וועווריקעל (בערעל האָט בעוויזען מיט דער האַנד האַרט ביי דער ערד). איהר באַדאַרפט זיין אין מיינע יאָהרען, אפשר עלטער מיט א יאָהר אָדער צוויי, און איהר דאַרפט מיך געדענקען, וואָרום מיין זיידע און אייער פאָטער זענען געווען... שרעקט זיך נישט, ניט קיין קרובים, דאָס הייסט, אפילו יאָ שטיקעלעך שני־שבשלישים, זהר ווייטע קנעפּלעך פון דער מאַמע'ס צד, נאָר גאַנץ נאָהענטע שכנים אין אלטען בית־המדרש, א שטאָדט אקעגען א שטאָדט, אייער פאָטער אין מזרח־וואַנט און מיין זיידע אין שפּיגעל־באַנק, אזוי אז איהר פלעגט זיך שטעלען שמונה־עשרה, האָבען מיר אייך געזהען פון הינטען. איך געדענק נאָך אפילו אייער פאָטער'ס אטלעסענע, גלאַנצענדיגע פּליצע מיט די בריטע אכסלען, מיט דער גרויסער זילבערנער עטרה פונ'ם טלית, און מיין זיידע, רב נפתלי דער ווייניער, איהר דאַרפט איהם געדענקען, פלעגט אָנרוקען דעם געלען טלית איבער'ן קאָפּ און מיך קנייפּען, איך זאל אריינקוקען אין סדור אריין, וואָרום איך האָב אזוי געוואָלט דאַוונען מסתמא ווי איהר. איך האָב גאַנץ גוט געזהען, — איך בין דאָך געשטאַנען פון הינטען — אז בשעת שטילע שמונה־עשרה האָט איהר גאָר געקוקט אַראָפּ אויף די שטיוועלעך, וואָס

דער טעפּליקער נגיד, שלום־בער טעפּליקער פון טעפּליק, האָט זיך אזש א רוק געטהאָן אויפֿ'ן אָרט און א מאָך געטהאָן מיט דער רעכט, ווי אייגער רעדט: „מאַהלט אייך, ס'איז ניט אזוי די כּוונה"... און ביי זיך האָט ער זיך דערמאָנט, אז ס'איז מעגליך, וואָרום זיין פּאָטער פלעגט איהם זאָגען שטענדיג, אז ער איז ניט גלייך צו אנדערע יונגלעך...

— האָט קיין פּאראיבעל נישט, רב שלום־בער, א נאָרישקייט געדענקט זיך. אויף מיין ערשטער חתונה (איהר האָט פריהער חתונה געהאַט בּאַר מיר) האָב איך אייך געשיקט א חתונה־צעטל, האָט איהר אפילו ניט געענטפערט מיט קיין בריעף.

— כלעבען, איך געדענק ניט...

— ווי קומט איהר געדענקען? למאי איהר געדענקט ניט דאָס אויך מסתמא, אז איך בין, ניט היינט געדאַכט, דאָס ערשטע מאָל געבליבען איין אלמן, האָב איך געשיקט מיין פּעטער יאָסי'ן (דער זיידע איז שוין דעמאָלט געווען א שוכן־עפר), ער זאָל אייך זאָגען, אז איך בין געבליבען מיט צוויי קליינע קינדער, ווי אויפֿ'ן וואַסער, האָט איהר איהם געענטפערט, אז איהר זענט א יונגערמאן, וואָס קאַטאַרי מישט זיך ניט אין קהל'שע זאַכען...

— א י ך האָב אזוי געענטפערט? זעהט נאָר, צי אייער פעטער יאָסי האָט אייך ניט דערצעהלט, מחילה, קיין ליגען...

— עס קאָן זיין, אפשר זענט א י ה ר געראַכט... איך וויים נאָר, אז איהר האָט מיר ניט געהאָלפען ניט דעמאָלט דאָס ערשטע מאָל און ניט דאָס אנדערע מאָל, אז איך בין, ניט היינט געדאַכט, אָפּגעברענט געווארען, ארויס ווי די מאַמע האָט מיך געהאַט, און אויך שפּעטער, אז מיר האָבען זיך בענגענט איינמאָל אין הייסין אויף דער אכסניה, אויב איהר געדענקט, בשעת יריד, איהר זענט געקומען צו פאָהרען קויפֿען, דאַכט זיך, אויב איך האָב ניט קיין טעות, א פּאָר פערד, און אפשר א בהמה, און אפשר נאָר פּאָר־קויפֿען קאָרן? —

ק י נ ד ע ר !... פון דעמאָלט אָן בין איך געוואָהר געוואָרען, ווער איך בין, אז איך בין א קבצניש קינד... האָב איך אומיסטנע נעפרעגט דעם זיידען, וואָם דאָם בעדייט. האָט מיך דער זיידע קלאָר געמאַכט, וואָם הייסט א קבצניש קינד און וואָם הייסט א נגידיש קינד. נאָר איך האָב נישט פארשטאַנען, פאר וואָם מען א נגידיש קינד אָנטרעפט א קבצניש קינד אויפ'ן פוס, און א קבצניש קינד באַדאַרף שווייגען? האָב איך געפרעגט דעם זיידען. האָט מיר דער זיידע געזאָגט: דערפאר, ווייל א נגיד איז ניט קיין קבצן און א קבצן איז ניט קיין נגיד, דאָם הייסט, א נגיד איז א נגיד און א קבצן איז א קבצן... האָב איך דאָם ניט אָנגענומען צו פארשטעהן און האָב א קוק געטהאָן דעם זיידען אין די אויגען אריין, טאָמער וועל איך עפּעס פון די אויגען געוואָהר געוואָרן א פשט צו די ווערטער. האָב איך אָבער פון זיינע אויגען ניט אַרויסגעזעהען גאָרנישט! איך האָב נאָר אַרויסגעזעהען ווי א טונקעלע חמאָרע אויף זיין פנים און קנייטשען אויפ'ן שטערן, און וויטער גאָרניט... און איך באַדאַרף זיך מודה זיין פאר אייך, ס'איז דאָך שוין איין עבר'דיגע זאַך: איך האָב פון דעמאָלט אָן פיינט געקראָגען אלע נגידים מיט אלע נגידישע קינדער, און מעהר פון אלע האָב איך פיינט געקראָגען אייך...

— מיך? — דער נגיד האָט זיך אוש א חאַפּ געטהאָן פאר'ן האַרצען.

— אייך, אייך! איהר זענט דאָך דעמאָלט געווען נאָך נאָר א יונגעל, האָט קיין פאראיבעל נישט — א שנעק; מיר זענען ביידע, הייסט דאָס, געווען דעמאָלט נאָך יונגע וועווריקלעך; און נאָבדעם אפילו, אז מיר זענען אונטערגעווואַכסען, געוואָרען ביידע בר־מצוה־יונגלעך, בחורימ'לעך שוין, האָט איהר זיך נאָר אָפּגעקערעוועט פון מיר, זיך געמאַכט גלייך ווי איהר קענט מיך ניט, מורא געהאַט קיקען אויף מיר, טאָמער זאָג איך אייך א גוט שבת, וועט איהר מיר חלילה דאַרפען ענטפערען א גוט יאָהר, האָט איהר נעוואלעוועט, אפּנים; עס האָט אייך ניט געלוינט...

גלאַט אזוי קוקען אַרויף אין בלויען הימעל אַריין, זעהען ווי קלייגע חמאַרעס רוקען זיך אָן, צעריסען זיך, ווערען צעגאַנגען אזוי ווי רויך, און א מחנה ווארֿפֿנעס, וואָס האָבען זיך אויסגעמושטירט אין צוויי פּאַסען, ווי א דל"ת, שוועבען און שוועבען און שטעהען אויף איין אָרט.

לויגען מיט'ן פנים אַרויף און קוקען אין הימעל אַריין נאָכ'ן עסען איז א טייערע סגולה אויף צו אַנשלאָפען ווערען. דער ערשטער האָט דאָס בעוויזען דער עטאַפּ אַליין, וואָס ס'האָט זיך גיך געלאָזט הערען פון איהם א מורא'דיגער חראַפּ, ווי פון איין איבער־געשראָקען פערד, און תיכף נאָך איהם האָט זיך געלאָזט הערען איין אַקאָמפּאַנימענט פון העניכ'ס נאָזלעבער, וואָס האָבען אויך געארבייט ניט שלעכט, חאָטש ער האָט זיך אַלע מאָל אַליין אויפ־געחאַפּט פון זיין חראַפּען און געבעלעבטשעט מיט דער צונג, ווי זיין שטייגער איז:

— איינגעמיטט זעהר וואָס בין געלאָפען איך פיער ווערסט גוטע, אַלץ מורא געהאט טאָמער חלילה פּאָהרט ער אָן און פּאַקט מיך, דער פּריסטאַוו הייסט עס...

נאָר דער טעפּליקער נגיד שלום־בער טעפּליקער פון טעפ־ליך און בערעל דער רויטער זענען ניט געשלאָפען. דער נגיד האָט זיך שטאַרק פּאראינטערעסירט צו וויסען, וואָס פאר א בקשה האָט צו איהם בערעל געהאט דעמאָלט אין הייסין אויפ'ן יריד. און בערעל דער רויטער האָט איהם צוליעב געטהאָן און האָט איהם דערצעהלט די מעשה, וואָס מיר געבען זי איבער מיט זיין אייגע־נער שפּראַך, וואָרט ביי וואָרט.

דער נגיד רייבט זיך דעם שטערן, ווי א מענש, וואָם ווי׳ל זיך דערמאָנען א זאַך, וואָם ער געדענקט נישט, און ס׳איז איהם א חידוש, וואָם ער האָט דאָם שוין לאַנג פערגעסען און יענער ניט. און עם שטעהט איהם ניט אָן די מעשה, וואָם בערעל דער רויטער, וואָם אין טעפּליק וואָלט ער גאָר ניט האָבען די זכיה מיט איהם צו רעדען צוויי איבעריגע וועלטער, זאָל האָבען א העזה איהם אויסצוועצען דאָ די פעהלערען, דערמאָנען איהם אלטע חטאים! און סע שטעהט איהם ניט אָן די מעשה, און ער ווי׳ל עפּים אָנהויבען רעדען, קומט אָן העניך פון גראַנאָוו מיט א פּלעשעל בראָנפען, קוים וואָם ער האַפּט דעם אָטהעם, אזוי איז ער געלאָפען, מורא געהאַט, טאָמער פּאָהרט עמיצער אָן און מע פּאַקט איהם מיט׳ן בראָנפען. און אלע דריי פערברעכער זעצען זיך צו דער סעודה, נעמען פריהער צו קאַפּלעך בראָנפען, זענען מכבד אויך דעם עטאַפּ מיט א פּאָר גלעזלעך; דער עטאַפּ זאָגט זיך ניט אָפּ, נאָר ער פערקרימט זיך, ווישט־אָפּ מיט דער האָריגער סוויטע די גראָבע וואָנצעס און שיקט־אָפּ צו אלדי שוואַרצע יאָהר גראַנאָוו מיט זיין שטאַרקען בראָנפען.

— דוזשע הירקא, נעחיי יאָמו סים טשערטיוו! * — מאכט לאַוורע און טהוט א מאָך מיט דער האַנד, ווי א מענש, וואָם גיט זיך א נדר, אז מעהר זאָל ער שוין אין מוי׳ל אריין ניט נעמען קיין טראָפּען אפילו! פון דעסטוועגען, אז ס׳איז געקומען נאָך די פיש און מע האָט זיך גענומען צו דער קאַטשקע, האָט מען איהם פּאָרט איינגעבעטען, ער זאָל נעמען א גלעזעל. עם האָט זיי טאַקי געקאָסט אביסעל מיה, נאָר מע האָט ביי איהם נע־פּועל׳ט, ער זאָל דאָם אויסטרינקען ביז׳ן דנא, מחמת מע ווי׳ל איהם אָנגיסען נאָך א גלעזעל.

איבערגעביסען, האָט זיך דער עולם צוגעלעגט א ביסעלע אונטער׳ן שאָטען פון׳ם בארענבוים, נישט חלילה דרימלען, נאָר

* צו ביטער, זיעבען רוחות זאָל איהם זיין!

דער שדכן, ימח שמו, איהר דאַרפט איהם קענען, איין בריעף נאָכ'ן אַנדערען, אז ס'איז פֿאַרהאַן אין הייסין, שרייבט ער מיר, איין אַנטיקע, א מציאה, איינם ביי גאָט, דאָס אַנדערע ביי יענקע דעם סטאָלער, א בחור'ע פון געמיינעם גראָד, נאָר א גערָאטענער, מיט לערנען און מיט שרייבען און מיט שפּיעלען אויפ'ן פּיעדע — סע עקט זיך נאָר די וועלט מיט איהם! שרייב איך איהם אַוועק, משה־אהרנ'ען הייסט עס, א בריוועל, אז ער־ שטעגס, האַלט איך נאָך ניט ביי קיין שדוך, צווייטענס, דאַרף איך וויסען, וויפּיעל ווי ער נדן, טאָמער איז דאָס ניט פּאַר מיין בייטעל? און דריטענס, לאָז קומען יענקע דער סטאָלער פּריהער אַקאָרשט אַנקוקען די כלה... קומט מיר אָן צוריק א בריעף פון איהם טאַקי, פון משה־אהרנ'ען הייסט דאָס, אז דאָס, וואָס איך שרייב, אז איך האַלט ניט ביי קיין שדוך — איז בלאָטע, וואָרום ער געהט מיט דעם גאַנג, אז א מיידעל איז ניט קיין יונגעל — וואָס זאָגט איהר אויף זיין אויפטהו? — און דאָס, וואָס איך פֿרעג זיך נאָך מכוח נדן, איז דאָס גלאַט, זאָגט ער, פון מיר א גרוים נאַרישקייט. מע רעדט דען פון אַיין אָכס, מע זאָל זיך, זאָגט ער, דאַרפען דינגען? אזוי טאַקי שרייבט ער מיר. און מכוח אַנקוקען מיין טאָכטער איז, זאָגט ער, איין איבעריגע זאַך גאָר. וואָרום ס'איז גלייך ווי אַנגעקוקט. געווען עפּים אי־ נער א היסינער ביי מיר אין שטוב, קאָן ער זיך, זאָגט ער, גאָר פון איהר ניט אָפּלויבען! בקיצור, בריעף אהער, בריעף אהין — איך האָב געגומען די פּים אויף די פּלייצעס און האָב עולה רגל געווען, צו פּום הייסט דאָס, קיין הייסין. געקומען קיין הייסין און דערזעהען דעם בחור, בין איך צו איהם צוגעזאַדען געוואָרען! וואָס זאָל איך אייך זאָגען? איך האָב נאָך אזא מין אַנטיק זינט איך לעב, זינט איך שטעה אויף מיינע פּים, ניט געזעהען און ניט געהערט אפילו! מילא, א פּנים — א פּרינץ; א קאָפּ — א מינים־ טער; א מויל — פּערע; א האַנד — גאַלד! דאָס לערענט, דאָס רעדט, דאָס שרייבט און דאָס לייענט — אויסקושען דאַרף

קאפיטעל ז.

א נארישקייט געדענקט זיך.

— האָט קיין פּראיבעל ניט, א נארישקייט געדענקט זיך. — אזוי הויבט אָן בערעל די מעשה מיט א לעבעדיגען טאָטן, ווי זיין שטייגער. — געקומען בין איך קיין הייסין ניט אויפ'ן יריד; מיינע אָכסען האָבען זיך נאָך געהאָדעוועט אוּן מיינע שיפען אויפ'ן ים זענען נאָך געווען ווייט. וואָס זשע האָב איך געטהאָן אין הייסין אויפ'ן יריד, ווילט איהר וויסען? איך בין געקומען אָנקוקען א התן גאָר פּאָר מיין מיידעל, די עלטערע הייסט עס, פונ'ם ערשטען ווייב. כ'האָב מיך מיישב געווען, פּארשטעהט איהר מיך, דאָס ערשטע קינד, א יהוס'ה, האָטש אפילו א יונג קינד, נאָר א שטיפמאָמע פּיקט אין קאָפּ אריין, איך זאָל זי התונה מאַכען, חאָטש פּרעגט זי, וואָס וועט איהר ארויסקומען, אז איך וועל זי שוין התונה מאַכען? ווער וועט איהר העלפען קאָכען אוּן באָקען אוּן צוואָגען די קלייניע קינדער, אוּן וועמען וועט זי שעלטען, טראָגען פּאָר די צעפּ? נאָר גענוג רעד מיט א אידינע! בקיצור, ס'איז געבליבען התונה מאַכען. נאָר ס'איז גרינג צו זאָגען: התונה מאַכען! מיט וואָס? מיט די פּינף פּינגער? אין אונזער גראָד, ווי ניט ווי — אויסקליידען דאַרף מען. עם רעדט זיך אזוי „אויסקליידען"; מיינען מיינט מען א קלייד‌ל א סיצענס, אוּן א פּאָר שיך אוּן זאָקען, אוּן העמדער חאָטש א האַלב טוץ, אוּן פּוּן בעט־געוואַנט שמועסט מען ניט, א פּאָר קישענס, איין איבערבעט, א שטיקעל קאָלדרע... אוּן ווי אזוי, איך בעט אייך, גיט מען ניט חאָטש אזא הונדערטער נדן? אוּן דאָ איז ניטאָ קיין הונדערט קאָפּיקעס אפילו. אוּן ווי אויף צו להכעים, זעצט ער מיר מיט בריף, משה־אהרן

אומגליק, וואָם דער סטאָלער הייסט זיך אַנידערלעגען אַ הונדערטער, און איך האָב אַ פייג, ניט קיין הונדערטער — וועט שוין זיין רעכט, איהר פּאַרשטעהט, צי ניין? ווי זשע איז אָבער דער דין, אַז איהר האָט מיך אפילו ניט אָנגעהויבען צו פרעגען, וואָם איך טהו אין הייסין? האָב איך מיך ניט געפוילט און האָב אייך אַליין דערצעהלט, אַז איך בין געקומען נישט צוליעב דעם יריד, נאָר מכח אַ שידוך. וואָם האָב איך געמיינט? איך האָב געמיינט: ווי וועט איהר מיך ניט אַ פרעג טהון, וואָסער שידוך? וועל איך אייך זאָגען: מיט יענקעל דעם סטאָלער; וועט איהר פרעגען: וואָם גיעב איך נדן? וועל איך אייך זאָגען — הערסט דו, אָט דאָס איז דאָך דער גאַנצער אומגליק!... צום סוף — ווער? וואָם? איהר הויבט אפילו ניט אָן צו פרעגען! בין איך מיך מיישב און דערצעהל אייך אַליין, ווער דער שידוך איז, און לויב דעם בחור אין טאָג אַריין, ווי דער אמת איז. הקיצור, איך רעד און איהר שווייגט! איך זעה אַרויס, אַז מיינע ווערטער קריכען אייך, אַפּנים, ווינציג־וואָם אין קאָפּ אַריין, ווי זאָגט מען, אין אייַן אויהער אַריין, פונ'ם אַנדערען אַרויס; האָב איך מיך מיישב געווען: וואָם וועל איך דאָ שפּיעלען פאָליטיק? אמעהר, לאָם איך שוין אָפּזאָגען אַלסדינג, ווי זאָגט איהר, אַ צאָהן אַרויס־רייסען — מיט'ן ווארצעל! אודאי האָט איהר מיר דעמאָלט אָפּ־געזאָגט, ווי אַ טוידטען, און נאָך גוט אָפּגעבאָרען אויך!

— איך האָב אייך אָפּגעבאָרען? וואָם האָב איך אייך דען געזאָגט?

— ווילט איהר, איך זאָל אייך זאָגען מיט אַ סימן? אַ נאַרישקייט געדענקט זיך. איהר האָט מיך אפילו געפרעגט, וואָם פאַר אַ מחותן בין איך מיט אייך, וואָם איהר זאָלט זיך צעווארפען אויף מיר מיט הונדערטערם?

— מסתמא האָט איהר מיר ניט געזאָגט, אויף וואָם איהר דאַרפט...

מען איהם איטליכם אבר! היינט שפיעלט דאָם אויפ'ן פיעדעל — א כפרה, הערט איהר, אלע שפיעלערם מיט אלע כלי־זמר פון דער וועלט! איך וויים נאָרניט, וואו וועדר אזעלכם געבוירען? וואָם טויג אייך, ער האָט מיך געפלעפט, דער שקאָץ, און איך האָב מיר געגעבען דאָם וואָרט, אז ס'זאל זיך קעהרען די וועלט, איך מוז איהם נעמען פאר א חתן! נאָר גערה נעם, אז סע נעמט זיך ניט! נישטאָ מיט וואָם, חאָטש לעג זיך און שטאָרב! איין הונדערטער איך זאל חאָטש האָבען, דאָם הייסט, חאָטש אויף איבערדרעהען זיך, איהר פארשטעהט א מעשה? וואָרום דעם בחור אליין האָט ניט אויסגעמאכט נאָר ניט, געב איהם יאָ, געב איהם ניט; דער סטאָלער, ימח שמו, האָט זיך אבער געשטעלט איין מאל פאר אלע מאל, עס מעג קומען די בת־מלכה אליין, וועט ער איהם אָהן נדן נישט לאָזען געהן צו דער חופה, מע זאל אויפלויפען. „רב משה־אהרן, זאג איך, וואָם שווייגט איהר?" „וואָם, זאגט ער, זאל איך שרייען? גיט זיך עפים איין עצה, זאגט ער, וואָרום ס'איז שלעכט. מיט דעם סטאָלער, זאגט ער, וועט איהר נאָרניט מאכען, ס'איז א ביטערער יונג, איך האָב איהם שוין, זאגט ער, אליין געוואָלט געבען נעכטען מיט'ן העבעל איבער'ן קאָפ!" איהר הערט ווער־טער? און דאָ דער חתן דרעהט זיך פאר די אויגען, נעמט צו ביי מיר א שטיק חיות. איך פיהל, אז ממש איך עק זיך, איך געה־אויס, איך שטארב. אָט־אָט שטארב איך!... דערווייל, איך טהו א קוק אויף דער אכסניה — רב שלום־בער טעפליקער! גאָט אליין, טראכט איך מיר, האָט אייך געבראכט! און איך בין נישט פויל אויף דער פען און געה־צו צו אייך און שטעק אייך אָפּ א ברייטען שלום־עליכם, אשטייגער, ווי דאָ אצינד. וואָם מיין איך? איך מיין, אז מסתמא וועט איהר מיך א פרעג טהון, וואָם טהו איך אין הייסין? וועל איך אייך זאגען — א שידוך; וועט איהר מיך פרעגען: וואָסער שידוך? וועל איך אייך זאגען — מיט יענקעל דעם סטאָלער; וועט איהר פרעגען: וואָם געב איך נדן? וועל איך אייך זאגען — אָט דאָם איז טאקי דער גאנצער

דיג? פון זיך האָב איך קיין גאָלט נישט געקאָנט מאכען!... געווארט נאָך א יאָהר, נאָך צוויי, קיין אידישער מאָנאסטיר איז ניט פארהאן, און דאָ די שטיפמאמע פּיקט — בקיצור, איך האָב זי התונה געמאכט פאר אין איינבינדער, איין אַרעמאן נעבאָך, א גאנץ עהרליכער אפילו, נאָר א קראנקער, א טשאכאטניק, אפּ־ געמוטשעט זיך עטליכע יאָהר און אוועקגעשטאָרבען און איבער־ גאָלאָזט מיר א ירושה דריי איניקלעך יתומים, וואָרום זי האָט זיך אָנגענומען פון איהם די טשאכאטקע און איז אין א יאָהר ארום איהם נאָכגעשטאָרבען, זיי צו לענגערע יאָהר. איהר פאר־ שטעהט א מעשה? — און אצינד, לא די איך האָב אליין, קיין עין־הרע, קינדער פון בייד וועלט וועלבער, באדארף איך האָבען אויף זיך נאָך דריי יתומים'לעך. דערפאר זאָלט איהר אָבער אָנקוקען קינדער, קיין עין־הרע, — איך וויים ניט, צי ס'איז פארהאן אזעל־ כע גערעטענע קינדער ביי'ם גרעסטען נגיד, מע זאָל אויספאָהרען די גאנצע וועלט! „זיידע, וואוהין פיהרט מען דיך?" — האָבען זיי נעבאָך א פרעג געטהאָן ביי מיר, בשעת דער המן האָט גע־ היסען מיך נעמען אין „חדר" אריין. „קיין הייסין, האָב איך זיי געזאָגט, אויף איין טאָג פאָהר איך אהינצוצו. איך וועל אייך ברענגען פון דארטען, זאָג איך, טשיקעלאָד!" מיינט איהר, זיי האָבען ניט פארשטאנען, אז איך זאָג א ליגען? איהר האָט באד־ דארפט אָנקוקען, ווי זיי האָבען זיך אלע דריי ארומגעשטעלט ארום מיר, ווי די שפּעלעך, נישט געווייגט, ניין! נאָר טרערען זענען געשטאנען ביי זיי אויף די אויגעלעך. איהר קאָנט פארשטעהן, וואָס דאָס איז פאר קינדער, אז המן איוואָנאָוויטש אליין האָט ארויסגענומען פון זיין אייגענער קעשענע א גילדען און האָט זיי געשענקט, זיי זאָלען זיך קויפען קאָנפעקטען.

— נאָך א מין זאָגען! א סימן האָט איהר, איהר האָט מיר אפילו דעמאָלט א זאָג געטהאָן: למאי איהר וואָלט ווערען א שידוך טהון מיט רויטשילדען?... און אז איך האָב אייך געזאָגט, אז ער שפיעלט אויפ'ן פיערדעל, דער חתן היסט דאָם, האָט איהר מיך א פרעג געטהאָן — א נארישקייט געדענקט זיך: „וואָם עפּים אויפ'ן פיערדעל? פּאַר וואָם ניט אויפ'ן טרומייט?"... מיר האָט זיך געעקט דאָם חיות, געפאַלען שטיקער פלייש, און איהר האָט געמאַכט חזק, געזאָגט ווערטלעך. אַפּנים, ס'איז אייך גע־ווען גוט אויפ'ן הארצען?...

דער טעפּליקער נגיד, שלום־בער טעפּליקער פון טעפּליק, האָט אויסגעהערט די מעשה, געשוויצט און געשווינגען. ער זאָל גע־דענקען אקוראט, ווי די מעשה איז געווען, געדענקט ער ניט; נאָר געווען איז עפּים א מעשה מיט א הונדערטער — דאָם וויסט ער געווים... און ער שעמט זיך פּאַר זיך אליין, פּאַר וואָם האָט ער דעמאָלט אָפּגעזאָגט א געמיינעם אידען אין אזא זאַך, וואָם פּאַר איהם איז דאָם געווען א קליניגקייט — ער האָט געטוג הונדער־טערס, און פּאַר יענעם וואָלט דאָם געווען כמוצא שלל רב. און די מעשה אליין פּאראינטערעסירט איהם שטאַרק, און ער כהוט א פרעג ביי בערעל דעם רויטען:

— נו, און מיט'ן שידוך וואָם איז געווארען ביי אייך?

— גארנישט.

— וואָם היסט גארנישט?

— ער האָט ניט געווואָלט, דער סטאָלער היסט דאָם, חאָטש געב איהם א קרענק!

— און אייער טאָכטער? אייער מיידעל?

— מיין טאָכטער? אז אָך און וועה איז מיר! זי ליגט שוין לאַנג אין דער ערד... איך אליין האָב זי באַגראָבען... גע־נומען און באַגראָבען א קינד... דאָם היסט, וואָם בין איך שול־

— דו ביזט אין דער ערד! — מאכט צו איהם בערעל. — ביזט געווען א בהמה און וועסט בלייבען א פערד! אזוי ווי איהר קוקט איהם אן, אט דעם פעטאך, — מאכט בערעל צום נגיד — האט ער א ברודער דוד־ליב, איז ער א מיניסטער אקעגען איהם. דאס הייסט, איבעריג קלוג איז ער אויך ניט; ער איז א מיטעל־מעסיגער, דאס הייסט, ניט קיין גרויסער חכם און ניט קיין קליי־נער נאר. איין מעלה האט ער — ער איז איין עהרליכער. דאס הייסט, זיי זענען אלע עהרליכע, חאפען נישט קיין ביינגעל פונ'ם מארק. קומט צו געהן צו מיר איינמאל דוד־ליב און דערצעהלט מיר א גאנצע מעשה: באשר אין היסין האט זיך אויסגעבויעט א צוקערניע, און זי געהער, די צוקערניע הייסט דאס, צו רב זלמן ראדעמישלער, און רב זלמן ראדעמישלער איז א סאדעגירער חסיד, און איך בין א סאדעגירער חסיד, און זיין פאטער בעני טעלער־לעקער, עליו השלום, איז געווען א סאדעגירער חסיד, — בכן ווייל ער, דוד־ליב הייסט דאס, איך זאל מיך זעהען מיט רב זלמן ראדעמישלער און זאל ביי איהם פועל'ען, אפשר וועט ער איהם צו־נעמען, דוד־ליבען הייסט דאס, קיין היסין אויף דער צוקערניע, איהם געבען עפיס א שטעלע. „ואם פאר א שטעלע, כדומה למשל, קאנסט דו, זאג איך, פארטרעטען?" זאגט ער צו מיר: „ואסער ס'ניט איז, זאגט ער, אבי א שטעלע". „שטעהן זאלסט דו, זאג איך, אין געהאקטע ווארנדען. ואם קאנסט דו?" ואם איך קאן? — זאגט ער. — איך קאן אלסרינג: איך קאן אי חשבון'ען, אי רעכענען, אי בוכהאלטעריע, אי שרייבען, אי פארשרייבען"... „ואו, זאג איך, האסט דו דאס אלסרינג אויסגעלערנט זיך?" „פון זיך אליין", מאכט ער צו מיר און נעמט־ארויס א בויגען פאפיער און גיט מיר, איך זאל בעווייזען רב זלמ'ען זיין כתב. בקיצור, ואם טויג אייך, ער האט מיר אזוי לאנג דעקוטשעט, ביז איך האב איהם אויסגע'בטל'ט אלע בייזע חלומות, און האב זיך אוועקגעלאזט קיין היסין צו רב זלמן ראדעמישלער, און דוקא, ווי זאגט ער, המן איוואנאוויטש, מיט די רגלים. געקומען קיין

קאפיטעל ח.

שייך צו הענייך דעם בחור און צו זיין הויזגעזינד.

בערעל דער רויטער איז בעצייטענס אנישוויגען געוואָרען, אויפגעשטאַנען פונ׳ם אָרט, זיך אויסגעגלייכט א ביסעל דעם קראַנקען פוס און איז צוגעגאַנגען צו העניכען, האָט איהם מכבד געווען מיט א שנעל אין נאָז אריין.

— הער נאָר דו, שמינדער בגעז, האָסט זיך גוט אויסגעשלאָפען?

העניך מיט דער בעלמע האָט זיך פונ׳ם שנעל אויפגעהאָפּט, זיך אויסגעווישט די אויגען און דערזעהען, דער נגיד קוקט אויף איהם, האָט ער זיך געשווינד אויפגעהויבען פון דער ערד, אָנגעהויבען בעלעבטשען מיט דער צונג, ווי זיין שטייגער איז:

— בין גאָר ניט אָנגעהויבען שלאָפען, אלין געטראכט האָב איך, טאָמער חלילה, ווי איך בין א איד, מיין דור־ליב, מע זאָגט מיר מעהר פון אכצעהן אלט, מיט די קינדער וואָס וועט זיין?

— א ביסעל א לשון, ברענען זאָל ער! — מאכט בערעל דער רויטער צום נגיד. — א רעכטער שלים־מזל! איהר קאָנט פּארשטעהן, אז איך בין קענען איהם דער נגיד. דאָס האָט ער מיר צו פארדאנקען, וואָס זיין דור־ליב האָט איצט אזא שטעלע און קאָן אויסהאלטען, קיין עין־הרע, אזא געזינדעל פון אכט פיקערס.

— נייען, קערט איהר מיינען. — פערריכט איהם העניך מיט זיין איבערגעקערט לשון אויף דער לינקער זייט. — צוויי ברידער מיט א מאמע איין אלטע, און א מיידעל פון א יאָהר דרייצעהן דיענט, און נאָך א ברודערעל א קלענערם אין א קלייט כלומרשט, און נאָך מיידלעך צוויי קלייגע, מיט איינעם אין תלמוד־תורה, א יונגערער, היינט וואָו בין איך?

אַיך ניט דערקענט און קען אַיך איצטער אויך ניט; ס'איז ביי מיר, זאָגט ער, ניט פֿאַר אַיך געדאַכט, שטאַרק געשלאָגען די ראיה. געווען, זאָגט ער, ביי מאַנדעלשטאַמען, מיר פֿאַרשריבען שוואַרצע ברילען און אָנגעזאָגט, איך זאָל ניט לייענען גאָרניט און ניט שרייבען און היטען זיך פון דער שיין"... „ע, טראַכט איך מיר, רב זלמן, איהר פֿאַררעדט מיר די צייהן"... און רוף זיך אָן צו איהם: „הערט זשע אויס, רב זלמן, די מעשה דערפון איז אזוי. בענין האָט איהר דאָך געקענט, מסתמא?" מאַכט ער צו מיר: „וואָסער בענין?" „בעני טעלערלעקער, זאָג איך, פון טעפֿ־ליק". — „ניין, מאַכט ער, איך הער דאָס ערשטע מאָל אזא נאָ־מען — טעלערלעקער". „וואָס טויג מיר, זאָג איך, רב זלמן, פוילע תנועות? איהר האָט איהם נאָכן גוט געקענט, מיר האָבען אינ־איינעם, זאָג איך, געטרונקען מיט איהם וויין אין סאַדעגירע, און געטאַנצט ביי'ם רבין אויפ'ן טיש, און ניט איין מאָל אפילו גע־קושט זיך, לאָז ער זיין ווייט אָפּגעשיידט, ער איז שוין אויף דער אמת'ער וועלט, דאָ ניט לאַנג געשטאָרבען, אייך צו לענגערע יאָהר". הערהערט די דאָזיגע ווערטער „געשטאָרבען", ווערד מיין רב זלמן גאָר אין אַנדער מענטש — די נגידים האָבען, אַפּנים, שטאַרק מורא פֿאַר'ן טוידט! — און רופט זיך אָן צו מיר: „וואָס זשע וויל איהר פון מיר?" „וואָס, זאָג איך, זאָל וועלען? איך וויל נאָר מקיים זיין צואת המת; דער דאָזיגער בעני טעלער־לעקער, עליו השלום, האָט א פּאָר שעה פֿאַר'ן טוידט צוגערופען מיך און נאָך אידען און דערצאהלט א מעשה, אז ער איז געווען ביי אייך א פּאָר מאָל אין הייסין, געוואָלט מיט אייך עפּים איבער־שמועסען, האָט מען איהם ניט צוגעלאָזט, און מחמת ער איז געווען א מענטשעל, פֿאַרשטעהט איהר מיך, א שטילם, לאָז ער מיר מוחל זיין, אָהן חכמות, האָט ער געזאהען, מע לאָזט ניט צו, האָט ער פֿאַרקערעווט דעם דישעל און מארש צוריק אהיים. אצינד, אז ער האָלט ביי געהן אין אזא וויטער נסיעה, וואָס צוריק קומט מען שוין ניט, געזונענט ער זיך מיט איטליכען באַ־

הייסין צו רב זלמנ'ען — לאָזט מען מיך ניט אריין. וואָס איז די מעשה? זאָגט מען מיר: אויב איך בין געקומען גלאט אזוי, האָט רב זלמן קיין צייט ניט, און אויב איך דארף האָבען „פּאָ־דיעלו", זאָל איך מיך מטריח זיין אין קאָנטאָר אריין. בין איך מיך מיישב: פע, סע שטעהט מיר ניט אָן די גאָנצע מעשה! וואָס איז דאָס פּאָר א דבורים — ניטאָ קיין צייט? פּאָ־דיעלו? קאָנטאָר? ביי אונז, סאָדעגירער, געהען נישט אָן אזעלכע שטיק! „גענוג, זאָג איך, זאָגט רב זלמנ'ען, אז איך בערעל דער רויטער פון טעפּליק, בין געקומען צו איהם מכוח זהר א נויטיגען ענין, און דוקא ניט פּאָ־דיעלו, און דוקא באלד, וואָרום איך האָב קיין צייט ניט!" זאָגט מען מיר: רב זלמן דאָוונט, ער האלט פון פּאָרענט. „אויב אזוי, זאָג איך, איז עפּעס אנדערש! דאָוונען פון פּאָרענט דאָוונען איך אויך". חאָטש אפילו, אז מע וויל שמועסען צוריק, וואָס געהער זיך אָן איינס מיט'ן אנדערען? מע קאָן דאָוונען פון פּאָרענט און אָפּמאכען בשעת מעשה טוויזענד גע־שעפטען. נאָר ווי די מעשה איז — א נגיד איז ער דאָך, און פאר א נגיד דארף מען האָבען דרך־ארץ; א סימן — וועט איך בין, למשל, א נגיד, וואָלט פאר מיר די גאָנצע וועלט געהאט דרך־ארץ... בקיצור, איך זעז מיך אַוועק און וואַרט. איך וואַרט א שעה און צוויי און דריי, און דוקא אין דרויסען ביי דער טהיר — א מעשה אָהן איין עק. איך זעה: מענטשען געהען אויף־און־אָפּ, דער אריין, דער ארויס. פון קיך דערווייל טראָגט מען סאָמאָ־ווארען מיט כל המינים גוטע זאכען... קלער איך מיר: ע, דאָס טויג דאָך אויף כפרות! מע זאָל מיך אזוי פיהרען אין באָד אריין — דאָס שטעהט מיר שוין ניט אָן! און בין מיך מיישב, וואָס וועל איך וואַרטען אויף כבוד? איין עפּען־אויף די טהיר, און אריין גלייך אין שטוב אריין, און „שלום־עליכם, רב זלמן!" „עליכם שלום, פון וואַנען איז א איר?" „פון טעפּליק, זאָג איך, איהר האָט מיך ניט דערקענט? בערעל היים איך, געווען אינאיינעם אמאָל אין סאָדעגירע". „סע קאָן זיין, מאכט ער, נאָר איך האָב

נעמט זיך מיט גאלט הייסט דאס, ער נעמט־צו גאלט און ארוים גיט ער גאלט.

— א דאנק דיר, וואס דו האסט זיי קלאר געמאכט, וואס הייסט קאסירער, אניט, וואלטען זיי ניט געוואוסט. — מאכט צו איהם בערעל דער רויטער און גיהט צום עטאפ און טהוט איהם א טאָרע ביי דער סוויטע און וועקט איהם אויף.

— עי, לאוורע, מיט'ן קאפ זאלסט דו אנלעגען, פאָרא נא פאחמעליע!

און לאוורע פאלגט איהם, שטעהט־אויף פאוואלי פון דער ערד, פערשטעלט זיך מיט דער האנד און קוקט אין הימעל אריין, וואו האלט די זון, נעמט דעם שטעקען, צעהלט איבער די דריי ארעסטאנטען און לאזט זיך אין וועג אריין.

קאפיטעל ט.

דער נגיד שלאגט זיך על־חטא.

די זון האט שוין געהאלטען ווייט באַרג־אראפ אינ'ם שפאציער איבער'ן טיעפען בלויען הימעל, די היץ האט אנגעהויבען וועהרען א ביסעל קלענער, און דער עטאפ האט געהאלטען ביי אריינצוקומען קיין גראנאוו — דער ערשטער פונקט פון זייער נסיעה, און בכדי מע זאל קומען פארטיג אויפ'ן אָרט, האבען זיך אלע דריי ארעסטאנטען אוועקגעשטעלט הינטער'ן שטאָרט, נעבען א ווינטמיהל, מיט'ן פנים צו מזרח, דאוונען מנחה, און לאוורע איז געשטאנען אנגעשפאָרט אויפ'ן גרויסען שטעקען, וואס מיט'ן אייזערנעם שפיץ פון אונטען האס היטעל פערוקט א ביסעל צוריק, און געקוקט, ווי די אידען שאקלען זיך און שלאגען זיך מיט די הענד אין הארצען. געשמאקער פון אלע האט געדאוועט דער נגיד. שלום־בער טעפליקער פון טעפליק האט שוין לאנג מיט אזא כונה

זונדער און לאָזט גריסען פריהער דעם רבין און נאָכדעם אייך, און בעט, מע זאָל אייך איבערגעבען, אז ער פארלאָזט זיך אינ־גאַנצען אויף אייך, אז איהר וועט מסתמא די אלמנה מיט די יתומים ניט פארלאָזען". „וואָס זשע קאָן איך בּון זייערטוועגען טהון?" מאכט ער און נעמט זיך צו דער קעשענע. טראכט איך מיר: א נדבה? צדקה תציל ממות? פע! „וויל איך, אז איהר זאָלט, זאָג איך, צונעמען זיין עלטערען זוהן דוד־ליבען, איהם געבען עפּים א שטעלע". א נגיד, אז ער דערהערט דאָס וואָרט „שטעלע", באקומט ער דעם שלאג. „ווי קומט צו מיר א שטעלע? וואו האָב איך היינט שטעלעם? פארנומען אלע שטעלעם!" „דאָס וועט איהר, זאָג איך, דערצעהלען איין אנדערען, און מיט מיר טאָרט איהר אזא שפּראָך ניט רעדען, און בענ'ס יונגעל באַ־דארפט איהר צונעמען גאָר אָהן א שום תירוץ. ער קאָן, זאָג איך, חשבון'ען, און רעכענען, און בוכהאלטעריע, און שרייבען, און פּאר־שרייבען, און הייסט, זייט מוחל, געבען א ביסעל בראָנפּען און עפּים צובייסען, וואָרום איך האָב נאָך היינט אין מיין מויל נישט געהאַט".

בקיצור, וואָס זאָל איך אייך לאַנג מאריך זיין — די סאַדע־גירער זענען ביי זיך פּראָסט; ער האָט מיר צוגעזאָגט, אז ער נעמט איהם צו, און איך האָב עולה רגל געווען אחיים און האָב צוגעשיקט צו איהם דוד־ליבען, און ער האָט זיך דאָרט פריהער אביסעל אפּגעווואלגערט, וואָרום רב זלמן האָט איהם געזאָגט, אז ער מוז איבערדרעדען פריהער מיט'ן זוהן, מיט רב יוסילען, און רב יוסילע איז ניטא. נאָכדעם, אז ס'איז געקומען רב יוסילע, איז ניט געווען רב זלמן. וואָס טויג אייך מעשיות, מע האָט איהם צוגענומען, און ער איז היינט דאָרטען גאָר א נאַנצער פלאַקע־שיסער.

— א קאַסירער, — פערריכט איהם העניך און גיט צו פער־שטעהן אויף זיין לשון, וואָס בעדייט קאַסירער: — ער פאר־

ער זיך ווי אין א שפּיגל; ער דערזעהט זיך דורך און דורך, און ער פערשטעהט ניט, ווי אזוי איז ער געווען ביז אהער אזוי בלינד? ווי אזוי האָט ער געקאָנט מיינען אויף זיך, אז ער איז איין עהרליכער איד און א לייטישער מענש? ווי אזוי האָט ער געקאָנט מיינען, אז ער איז יוצא דערמיט, וואָס ער דאַוונט אלע טאָג און וואָס ער רוקט־ארויף אמאל א האַרטען דרייער א נדבה?...

און דער טעפּליקער נגיד, שלום־בער טעפּליקער פון טעפּליק, הויבט זיך אָן דערמאָנען, ווי אזוי ער האָט „געטהאָן צדקה", זיך געדונגען פאַר איטליכען גראָשען, וואָס מע האָט ביי איהם געריסען ווי מיט צוואָנגען, און ער דערמאָנט זיך, ווי אזוי ער האָט ארויסגעגעבען אמאל א ספר־תורה אין שוהל ארויף, געטהאָן דאָס פאַר זיין נשמה, מחמת ער האָט נישט קיין קינדער, האָט נישט קיין קדיש, געמאַכט א סיום־התורה, ניט געזשאלעוועט קיין לעקאַך און בראָנפען, געהוליעט א גאַנצע נאַכט, און אויף מאָרגען, אז דער סופר רב שמשון איז געקומען צו איהם בעטען א גמילות־חסד, האָט ער איהם אָפּגעזאָגט ווי א טוידטען... וכדומה אזעלכע „מעשים טובים" הויבט ער אָן דערמאָנען זיך אצינד, און ער ווערד פערברענט פאַר בושה פאַר זיך און פאַר א סך אזעלכע שענע אידען נגידים ווי ער, וואָס זענען פערקאַכעט אין זייער געלד, וואָס קאָנען זיך מיט דעם ניט צעשיידען. און שלום־בער דערפיהלט, אז זיין נשמה איז ביז אהער געשלאָפען, אז זיין הארץ איז געלעגען ערגיץ אונטער א פּרעס, מיט אייז בעדעקט. קיין קאַפּ ווארעמקייט, קיין ברעקעל רחמנות! און עס ווילט זיך איהם עפּים טהון אצינד פון בערעל'ס וועגען, עפּים אזעלכס, וואָס זאָל פערריכטען דעם גרויסען פעהלער, פערגעבען די גרויסע עבירה קעגען איהם, אפּ־ווישען זיין שולד! נאָר ער ווייסט ניט. וואָס ער זאָל טהון און ווי אזוי ער זאָל דאָס טהון. און ער לאָזט זיך אראָפּ נאַנץ טיף צו זיך אין הארצען, אין הער נשמה אריין, און פערשטעהט ניט בכלל, וואָס איז געווען ביז אהער זיין לעבען אויף דער וועלט, און וואָס האָט ער דאָ מתקן געווען? אָפּגעלעבט זעכס און פופציג

ניט געדאַוועט, ווי אַצינד. ער האָט זיך באמת געשלאָגן: אשמנו, בגדנו, גזלנו, מיט'ן גאַנצען הארצען, חרטה געהאט אויף דעם, וואָס ער האָט געזונדיגט פאַר לייטען, געקאָנט העלפען איין אַרעמען אידען און ניט געהאָלפען, געקאָנט איהם גליקליך מאַכען אפשר און האָט דאָס ניט געטהאָן. פאַר וואָס? ווייבט ער אַליין ניט! און ער האָט געמוסען פערגלייבען זיך צו אָט דעם קבצן, בערעל דעם רויטען, און ס'איז איהם געווען בזיבזיון פאַר זיך אַליין. אָט דער דאָזיגער קבצן, וואָס האָט אַליין קוים א טאָג אי־ בערצוקומען, האָט זיך ניט געפוילט פון יענעמ'ס וועגען גוהן צו־ פוס, אונטערפאַלען צו א גביר, זיך מאַכען מיט דער בלאָטע, אבי טהון א טובה איין אַרעמען אידען. און ער? שלום־בער טעפליקער פון טעפליק האָט נישט געוואָלט הערען, נישט זעהען יענעמ'ס צרות — קאַלט, קאַלט ווי אייז. און עס האָט איהם שטאַרק־ שטאַרק פערדראָסען, וואָס סע האָט זיך צוזוי געמאכט, און טיפער פון אלץ האָט איהם פערדראָסען די מעשה מיט'ן שידוך אין הייכין אויפ'ן ירידּ... ער האָט דערפיהלט, אז ער, שלום־בער, איז פאַר בערעל דעם רויטען א גרויסער חייב, און אפשר האָט ער א גרויסען חלק אין בערעל דעם רויטענ'ס טאַכטער'ס טוידט, וואָרום וועז ער הערט זיך דעמאָלט צו צו זיין בקשה, וועז ער לענט־צו חאָטש א לויט רחמנות, חאָטש איין טראָפען ליעבשאפט צו איין אַרעמען אי־ דען, בשעת יענעם ליגט דער חלף אויפ'ן האַלז, וואָלט איצט אפשר יענעמ'ס טאַכטער געלעבט און געווען אפשר גליקליך?... און שלום־בער פיהלט זיך, אז ער זאָל קאָנען פערריכטען חאָטש וויפיעל ס'ניט איז זיין פערברעכען, עפּים ברענגען א קרבן, מיט וואָס ניט איז פערשמירען, בעפוצען, פערהיילען די דאָזיגע מכה, וואָלט איהם צוגעקומען א שטיק געזונד. נאָר ער וויייסט נישט, ווי אזוי ער זאָל דאָס טהון? און ער פערטיעפט זיך אינ'ס דאָוונען, און דאָס גאַנצע לעבען זיינס שטעהט־אויף פאַר זיינע אויגען, ווי פון א קבר, און כמעט דאָס ערשטע מאָל אויף זיין לעבען טראַכט ער וועגען אזעלכע זאַכען, כמעט דאָס ערשטע מאָל אויף זיין לעבען דערזעהט

איהם נאך קיינמאל ניט געהערט. — האלט זיך אן ביי מיר, נאט אייך מיין האנט, רב בערעל. אם ירצה השם, אז מיר וועלען קומען בשלום צוריק אהיים, זאלט איהר ביי מיר זיין, און דו אויך, העניך, וואהרום איך דארף אייך זעהר נויטיג האבען, איך דארף אייך עפיס זאגען.

בערעל האט ניט פערשטאנען, וואם פאר א נויטיגע זאך בעדארף ער זיי זאגען? און פאר וואם עפיס אין דער היים דוקא? פאר וואם זאל ער עס ניט זאגען באלד? און בכלל, וואם איז ער עפיס פלוצים געוואהרען אזוי ווייך אזן האפערדיג?...

פון העניכען שמועסט מען ניט; יענער האט גאר געעפענט דאם מויל, ניט פערשטאנען, וואם הייסט איהם דער נגיד קומען? ער האט זיך אויסגעשטעלט און האט א זאג געטהאן:

— אויב נאר ער וועט רחמנות האבען דער אויבערשטער, דוד-ליב מיינער וועט ארויס...

— סאי ווי סאי, — מאכט צו איהם דער נגיד, — טאמער אפילו ניין — נעם איך איהם אויף זיך, דאם הייסט, אייך נעם איך אויף זיך, אלעמען נעם איך אויף זיך... האלט זיך אן מיר, רב בערעל, ס'איז אייך שוועהר צו געהן...

* * *

אז דער עטאפ איז אריינגעקומען קיין גראנאוו, איז שוין די זון געווען א פערגאנגענע, איבערגעלאזט נאך זיך א סימן, א גרויסען גילדענעם פאס אויפ'ן ברעג הימעל. און בעגעגענט האט מען אונזערע פארשוינען מיט מוזיק — א גאנצער כאהר, וואם איז געווען אויסגעמישט פון א קוואקען פון זשאבעם און פון א מעקען פון דער טשערעדע שאף און ציעגען, וואם האבען אויפגעהויבען א מוראדיגען שטויב — און דאם איז געווען דאם גליק, וואם איבער די גראנאוער ציעגען האבען די גראנאוער אידען דורכגעלאזט דעם עטאפ, נישט בעמערקט אפילו, וועמען מע האט דא

יאָהר, מעהר ווי דרויי פערטעל פון זיין לעבען, געפיהרט א לאַנגע מלחמה, געקלויבען א גראָשען צו א גראָשען, נישט געגעבען יענעם, נישט פערגונען זיך אַליין, — פון וועמענ׳ס וועגען וועט דאָס אַלסדינג זיין? וועמען וועט ער דאָס איבערלאָזען, אז קיין קינ־דער האָט ער ניט, און די קרובים זענען איהם שונאים — זיי זאָ־לען קאָנען, וואָלטען זיי איהם דערטרונקען אין א לעפעל וואַסער! און שלום־בער הויבט־אָן אונטערפיהרען א חישבון צו אַלין, וואָס ער האָט געטהאָן, און איבערקלערען, פאַר וואָס האָט ער אַזוי פיעל שונאים? פאַר וואָס האָלט נישט פון איהם די וועלט? און עס שטעהען־אויף פאַר איהם זכרונות שוין לאַנג פערגעסענע און מחשבות, וואָס זענען געלעגען ביי איהם ביז אַהער טיף אויפ׳ן דעק פון זיין נשמה, און עס וועהרד איהם קאַלטמוטנע אויפ׳ן הארצען... און ער גיט זיך דאָס וואָרט, אויף די עלטערע יאָהרען חאָטש פער־בעסערען זיך, און זיין נשמה חאָפט זיך אויף, און זיין הארץ וועהרד צעגאַנגען, און אין זייגע אויגען וועהרד ליכטיג — ער דערזעהט אַזעלכס, וואָס ער האָט ביז אַהער ניט געזעהען, אין דערפיהלט אַזעלכס, וואָס ער האָט ביז אַהער ניט געפיהלט. ער פיהלט זיך ווי א נייגעבאָרענער, עפּים אַזוי פרישׁ און לעבעדיג, ווי נאָך קיינ־מאָל ניט אין זיין לעבען.

אָפּגעדאַוונט מנחה, לאָזען זיך אונזערע פּאַרשוינען מיט׳ן עטאָפּ וווייטער אין וועג אַריין. בערעל שפּרינגט־אונטער מיט איין פוס, מאַכט חוזק פון העניכען, און דער נגיד געהט פערט־אַכט, אַלע מאָל גיכער און גיכער. זיין קאָפּ איז איצט פול מיט מחשבות, זיין הארץ פול מיט געפיהלען! עפּים קלערט ער, עפּים טהוט ער, עפּים בויעט ער.

— וואָס לויפט איהר אַזוי? — מאַכט צו איהם בערעל דער רויטער. — איהר פליהט אַזוי, אז איך קאָן אייך מיט מיין קראַנ־קען פוס ניט אָניאָגען.

— ס׳איז אייך שווער צו געהן, רב בערעל? — אַזוי מאַכט צו איהם דער נגיד מיט אַזא וווייכקייט, וואָס ער האָט דאָס פון

הונדערט איינס

א מעשה.

נעשריבען אין יאהר 1903.

דוכגעפיהרט פֿארביי גראַנאָוו! אניט, וואָלטען זיי די גראַנאָ־ווער אידען דאָרט מקבל פּנים געווען מיט'ן זעלבען כבוד און אַרויסגעבענלייט מיט דעם זעלבען פֿאַראַד, ווי מע האָט זיי מקבל פּנים געווען נאָכדעם אין מיכאיל'אָווקע, אין מיטשוילקע, אין קראַס־נאָפּילקע, אין זדאַקאָוויץ און אין די אַלע איבעריגע עטאַפּנע פּונק־טען, וואָס צווישען טעפּליק און צווישען הייסין.

הונדערט איינס

א.

דער שענער דער אלטער טייך בוג, וואס לויפט איבער'ן יוג צווישען דניעפּער און צווישען דניעסטער און פּאלט־ארויף, ווי זיי, אין שווארצען ים אריין, שנידט־דורך לויפענדיג צוויי גובערניעס, חערסאנער און פּאדאליער, דאָרט וואו עס ליגען צעוואָרפּען אהן א שום סדר צווּוי אידישע שטעדטלעך: הָאלטע און בּא־הָאפּאלי ע. די דאזיגע צווּוי שטעדטלעך — דאָס איז, אויב־ענטליך, איין שטאָדט, נאָר דער טייך האָט זיי ווי צעשוידט, ווי צעריסען אויף דער האלב, און מענשען האבען זיי צוריק צונויב־געבונדען מיט א בריק, אזוי אז פון בּיידע שטעדט איז געוואָרען וויעדער איין שטאָדט: אָט זענט איהר, דאכט זיך, אין באָהאָפּאליע, עם געהט ניט אווּעק קיין פּינף מינוט — זענט איהר שוין אין האלטע; און דאָס אייגענע צוריק: אָט זענט איהר נאָר־וואָס געווען אין האלטע, איהר טהוט א קוק — אהא, איהר זענט שוין וויעדער אין באָהאָפּאליע!

האלטע האָט א צייט מיט יאָהרען זיך גערעכענט פּאר א דאָרף, און באָהאָפּאליע — פּאר א שטעדטעל. איז דערפּאר אויף האלטע געפּאלען דער גורל פּונ'ם 3־טען מאי 1882, אז אידען טאָרען זיך דאָרטען איבערזיעדלען ניט בעזעצען.

גען פּאָפּיערען אין פּאָליציע, פון פּאָליציע אין דער גובערניע, פון דער גובערניע אין סענאט, פון סענאט אין דער גובערניע און פון דאָרט צוריק אין פּאָליציע — און די מלחמה האָט זיך אַזוי געצויגען צוואַנציג יאָהר כּסדר. איך האָב מורא, אַז דער היסטאָריקער, וואָס וועט אמאָל קומען בעשרייבען די געשיכטע פון די דאָזיגע צוויי שטעדטלעך, וועט ער מוזען דאָס דאָזיגע שטיקעל צייט אַנאמען געבען: „די געשיכטע פון דער צוואַנציג־יעהריגער מלחמה". די האָלטער מיט די באָהאָפּאָליער אידען וועלען שוין וויסען וואָס מע מיינט...

צוישען די אנשי־מלחמה זענען געווען צוויי מענשען: ירחמיאל־משה באָהאָפּאָלסקי פון האָלטע און זיינער א בלוטיגער שונא נחמן־ליב האָלטיאַנסקי פון באָהאָפּאָליע.

ב.

עס זאָל אייך נאָר ניט זיין קיין חידוש און איהר זאָלט ניט פּרעגען קיין קשיות, וואָס ירחמיאל־משה איז א האָלטער און הייסט באָהאָפּאָלסקי און נחמן־ליב איז א באָהאָפּאָליער און הייסט האָלטיאַנסקי? למאי איך קאָן איינעם א טשערקאַסקי, וואָס וואָהנט אין ביעלאָצערקאָוו, און איינעם א ביעלאָצערקאָווסקי, וואָס וואָהנט אין טשערקאַס? היינט קאָן איך איינעם א טאַראַשטשאַנסקי, וואָס וואָהנט אין קרעמענטשוג, און א קרעמענטשוצקי, וואָס זיצט אין טאַראַשטשע? דאַכט זיך, וואָס וואָלט געווען אַזוי שלעכט, אַז טשערקאַסקי, וואָס קומט ארויס מסתמא פון טשערקאַס, זאָל זיך זיצען אין טשערקאַס, ביעלאָצערקאָווסקי אין ביעלאָצערקאָוו, טאַראַשטשאַנסקי אין טאַראַשטשע און קרעמענטשוצקי אין קרעמענטשוג? איז דער תירוץ: וועט איטלעכער מענש זאָל דאַרפען זיין צוגעבונדען צו זיין שטאָדט, וואָלט דאָך די וועלט קיין קיום ניט געהאַט!... נאָר מיר קעהרען זיך אום צום 3־טען מאי 1882.

פון דעמאלט אן איז האלטע געווארען שטארק חשוב ביי די באהאפאליער אידען, וואס האבען אלע מיט א מאל בעקומען חשק זיך בעזעצען דוקא אין האלטע, און דוקא נאכ'ן 3־טען מאי.

פון יענעם 3־טען מאי אן האבען די באהאפאליער אידען אנגעהויבען זיך שטילערהייד אריבערפעקלעען קיין האלטע. נאר ס'איז זיי ניט גערָאטען; מע האט זיי געבעטען מחילה זעהר 'שען איבער דער בריק צוריק קיין באהאפאליע: „נאסטאדין איצקא, פאזשאלאיטיע נאזאד דא באהאפאלסקאהא ראבינא!" אדער מע האט איהם פערקערעוועט דעם וואגען אהן ווערטער און א זאג געטהאן מיט א געלעבטער: „א פאהר־פאהר נא בארדיטשעוו".

— סטייטש! — האט נעבאך יענער נע'טענה'ט. — איך בין א האלטער פון כמה וכמה יאהרען! יא מאיע סאבסטוועגע גארעד או שקאלע — איך האב דארט אין אייגענע שטאדט אין בית־מדרש! יא מאיע סקילקע דאריטשי נא קלאדבישטשע — איך האב דארט קרובים אויפ'ן בית־עולם!

די אלע טענות האבען אבער געהאלפען, ווי דער פאראיאה־ריגער שניי.

— דאקומענטע — פאפיערען! — האט מען איהם געענט־פערט, און עס האט זיך אנגעהויבען א חתונה מיט „פאפיערען". אידען האבען דעמאלט געגעבען צו לייזען געלד פאר פאפיער... די חאדאטאיעס האבען מאסף ממון געווען, די מוסרים האבען גע־האט וואס צו טהון... וועמען עס האט געגאלטען, און וועמען ניט. א סך האבען אידען אליין קאלי געמאכט זיך מיט זייערע מסירות; איבער זייערע מסירות האבען נעבאך א סך משפחות געמוזט פער־נעמען די בעבעכעס און עמיגרירען איבער דער בריק פון האלטע קיין באהאפאליע, און ס'איז צוגעקומען נייע קבצנים, נייע עסערס, וואס עסען איינס דאס אנדערע... אידען האבען זיך ניט געוואלט אזוי גיך אונטערגעבען, האבען זיי מלחמה געהאלטען (אויף פאפיער, געווייגטליך). און ס'איז אוועק א מלחמה צווישען אידען מיט פאליציע און צווישען אידען מיט אידען; עס זענען געפלוי־

ג.

— בהמה, וואָס שׂוויגט איהר?

— וואָס וועט מיר העלפען, אז איך וועל שרייען?

— פּארהאן א סענאט, גיט איין אין סענאט!

— וואָס זאָל איך איינגעבען אין סענאט, אז די גובערנסקי פּראָוולעניע האָט געפונען, אז איך בין א באָהאָפּאָליער?

און דערצו האָט זיך אריינגעמישט ירחמיאל־משה'כע:

— מע דאַרף ניט געהן אין סענאט! סענאט פּעהלט איהם נאָך! דו ווילסט, צפּנים, מע זאָל אונז אַרויסשיקען פון באָהאָפּאָליע אויך?

אומעטום פּלעגט ירחמיאל־משה'כע אויספּיהרען. נאָר דאָ האָט זי ניט געקאָנט פּועל'ען גאָרניט. ירחמיאל־משה איז געווען א גוטער עקשן און איז שווער מיט א פּאָפּיער אין סענאט אריין, און שטעלט איך פּאָר א מעשה:

ס'איז אַוועקגענאַנגען א היבש שטיקעל צייט, איך האָב מורא אויב ניט א יאָהר צוואַנציג; איינמאָל זיצט ער זיך אזוי ביי זיך אין קלייט, תחילת זומער איז דאָס געווען, ער האָט אפילו ניט אין זינען געהאַט דעם סענאט אין דער לינקער פּאה, כמעט פּערגעסען גאָר, אז ס'איז פּארהאן א סענאט אויף דער וועלט, קומט מען צו געהן און מע רופט איהם צום פּריסטאַוו.

— וואָס איז שוין עפּים א נייעס ביי דיר? וויעדער א מאָל „סוויטשנע סבאָר"? זיינע עסקים! — רופט זיך אָן ירחמיאל־משה'כע צו ירחמיאל־משה'ן.

— לאָז מיך אזוי ווייסען א בייזע וועטשערע מיט דיר איינעם! — מאכט ירחמיאל־משה. — א פּריסטאַוו רופט, קאָן מען קיין דבר־אחר ניט זיין און מע מוז געהן.

נחמן־ליב האָלטער, וואָס איז כּל ימיו געווען אין באָהאָפּאָליע, האָט בעראַרפט פונקט דעם 2־טען וואָס אַקענען יענעם 3טען מאי נעכטיגען אין האָלטע און זיין דאָרטען פערשריבען ביי׳ם אוריאד־ניק אויף א פּראָטאָקאָל — און דאָס האָט איהם געדיענט פּאַר א בעווייז, אז ער איז א האָלטער תושב. אָט דאָס הייסט, אז סע באַשערט איינעם א גליק, דעם אַנדערען איין אומגליק!

סע פערשטעהט זיך, אז ירחמיאל־משה׳ן האָט די דאָזיגע מעשה רעכט פערדראָסען, און ער האָט געטהאָן אלסדינג, וואָס ער האָט געקאָנט, און האָט אזוי לאַנג געגראָבען אויף נחמן־ליב׳ען, ביז ער האָט דערוויזען מיט אותות ומופתים, אז נחמן־ליב איז א באָהאָפּאָליער. אודאי איז נחמן־ליב אויך ניט געשלאָפען און אויסגעוויזען מיט פּאַפּיערען, אז דעם 2־טען אקענען 3־טען מאי 1882 איז ער געווען פערשריבען אין האָלטע ביי׳ם אוריאדניק אין די ביכער; א סימן איז: דער נאָמען אליין, האָלטיאנסקי, בעווייזט, אז ער, נחמן־ליב, איז א האָלטער, און ירחמיאל־משה איז א באָהאָפּאָליער, ווי דער נאָמען זיינער בעווייזט: באָהאָ־פּאָלסקי פון באָהאָפּאָליע...

אזוי האָט געשריבען נחמן־ליב אין דער גובערניע אריין אויף ירחמיאל־משה׳ן. ירחמיאל־משה האָט אָבער אויך ניט געשווינגען. ער האָט אַרויסגענומען פּאַפּיערען און אויסגעוויזען מיט עדות, אז נחמן־ליב, חאָטש ער רופט זיך האָלטיאנסקי, איז ער א באָהאָ־פּאָליער. א סימן: ער האָט אין באָהאָפּאָליע אין אייגענע דירה מיט א שטאָדט אין דעם מגיד׳ס קלויז. וואָס דארף א האָלטער איר א דירה אין באָהאָפּאָליע מיט א שטאָדט אין דער באָהאָפּא־ליער קלויז?

הקיצור, מע האָט זיך אזוי לאַנג געשלאָגען מיט פּאַפּיערען אין דער גובערניע אריין, און די צוויי אידען האָבען זיך אזוי צו־געגעסען, ביז ס׳איז אַנגעקומען, מע זאָל זיי ביידען אַרויס׳משלח׳ען פון האָלטע און אכטונג געבען, מע זאָל זיי אהינצו ניט אַרייג־לאָזען, א חוץ בייטאָג.

— וועז רעכענט איהר אריבערפאָהרען?
— אם ירצה השם, נאָך שבועות.
— לאָז גאָט געבען אין א גוטער שעה.
— א דאנק!

ד.

א ישועה, אז גאָט העלפט א מענשען, איז אודאי זעהר גוט, נאָר א ישועה מיט א נקמה אינאיינעם — דאָם איז אייגע פון די גרעסטע זאכען אויף דער וועלט, וואָס דאָם פערגעניגען דערפון לאָזט זיך ניט בעשרייבען; זעהען, ווי יענער איז מקנא, ווי דער שונא וועלכער צעוועקט קוקענדיג, נעמט־אַיין א מיתה משונה — דאָם גיט־צו דעם מענשען אזוי פיעל מוטה, שטאַרקייט און אכזריות, אז פאר נצחון פערגעסט ער זיך און הויבט אָן צו טהון נאַרישקייטען.

אונזער ירחמיאל־משה האָט ניט אויפגעהערט צו גראָגערען מיט'ן סענאַט אויף יעדען טריט און שריט, אזוי אז עס האָט זיך אלעמען צוגעגעסטן, געוואָרען נמאס, טריף ווי חזיר. עס האָט שוין פשוט געשלאָגען צו דער גאל אויסהערען פון איהם נאָך א מאל סענאַט, און וויעדער א מאל סענאַט, און אבער א מאל סענאַט!

נאָר אויב דאָם איז געווען נמאס צו הערען דער נאנצער שטאָדט, היינט ווי האָט דאָם געקאָנט בראָטען און ברענען נחמן־ליב'ען נעבאַך, אז ער האָט דאָם בעדאַרפט אליין אויסהערען פון איהם אלע מינוט, אלע רגע? ירחמיאל־משה האָט שטענדיג גע־זוכט מיט די אויגען נחמן־ליב'ען, און וואו נחמן־ליב איז גע־שטאַנען — אהין איז ער צוגענאַנגען און געזאָגט:

— אפנים, אז אין סענאַט זיצען טאקי פאָרט מענטשען!...

— זעה נאָר, מע זאָל דיך דאָרט חאָטש ניט „רעשטע־וועז"! — בעגלייט איהם ארויס ירחמיאל־משה'כע פון קלייט מיט א יברכך.

עם האָט נישט געדויערט קיין האַלבע שעה, איז ירחמיאל־משה אריינגעפלויגען אין קלייט אריין, קוים געקאָנט אויסרעדען:

— מזל־טוב!... אָנגעקומען פון סענאט... געקומען, אז איך בין א באָהאָפאָליער... איך מעג שוין, הייסט דאָס, זיצען אין באָהאָפאָליע...

ירחמיאל־משה'כע האָט א פליעסק געטהאָן מיט די הענד:

— א גדולה אויף דער באבע! וואָס זאָגט איהר אויף דעם מזל־טוב? ער מעג שוין זיצען אין באָהאָפאָליע!

— טפו, וואָס זאָג איך באָהאָפאָליע? איך מיין האָלטע מיין איך!

— האָלטע? אזוי זשע רעד!... נו, ירחמיאל־משה, וואָס האָב איך דיר געזאָגט?

— וואָס האָסט דו מיר געזאָגט?

— איך האָב דיר ניט געזאָגט, זאָלסט געהן אין סענאט?...

ירחמיאל־משה איז געווען אזוי ציפריעדען, אזוי גליקליך, אז ער איז ארויסגעלאָפען אין שטאָדט און אויסגעפויקט פון איין עק ביז'ן אנדערען, אז ס'איז אָנגעקומען פון סענאט, אז ער איז א האָלטער און מעג זיצען אין האָלטע, און ער קלויבט זיך אריבער, אם ירצה השם, אין גיכען קיין האָלטע. ירחמיאל־משה האָט דעם טאָג נישט געגעסען, נישט גערוהט; ער איז געלאָפען פון איינעם צום אנדערען. עס האָט איהם עפים געטראָגען אין דער לופטען. וועמען ער האָט בעגעגנט, האָט ער אָפגעשטעלט.

— געהערט?

— וואָס? פון סענאט? געהערט, ווי דען? מזל־טוב אייך.

— מיט מזל זאָלט איהר לעבען.

שטאָדט, און גראָדע האָלטע אויך בתוכם! דאָס האָבען שונאים אויסגעטראַכט, דאָס וואַכסט מסתמא פון נחמן־ליב'ען, נחמן־ליב'ס קאָפּ דערביי, פֿארחאַפּט זאָל ער ווערען!

— דעמאָלט וועז ביי מיר וועט אויסוואַכסען האָר אויף דער דלאָני, דעמאָלט וועט מען מעגען זיצען אין האָלטע!

אזוי האָט ירחמיאל־משה געשריגען, און ירחמיאל־משה'כע, וואָס האָט אויך געהערט אין מארק עפּים א נייעס מכח הונדערט איין שטאָדט און האָלטע אויך בתוכם, האָט איהם צוגעברעמעלט, פֿאָרטאַקעווען:

— אויב ס'איז אמת די מעשה מיט דיין סענאַט, מעגסט דו זיך טאַקי באַגראָבען מיט איהם אינאיינעם.

אזוי זאָגט ירחמיאל־משה'כע און ברענט און פֿלאַמט, ווי א פֿערפֿלאַמטער שבת־קוילעטש.

פֿלוצים עפענט זיך די טיר און עס קומט אַריין דער שמש פון'ם מגיד'ס קלויז מיט א אידיש בלאַט־צייטונג.

— נאָט אייך, רב ירחמיאל־משה, דאָס האָט מען אייך געשיקט א בלאַט, איהר זאָלט מוחל זיין איבערלייענען וואָס דאָ שטעהט; דאָ איז פֿארהאַן עפּים א נייעס, זאָגען זיי, מכח באָהאַפּאָליע און מכח האָלטע, הונדערט איין שטאָדט, פֿארקנייטשט אַן־אַ און אונטערגעשטרייכט נומער 94.

ירחמיאל־משה האָט שוין פֿערשטאַנען, וועד האָט זיך דאָס מטריח געווען. ער האָט געמומען דאָס בלאַט, אָנגעטהאַן די בריל־לען, און עס האָט זיך איהם א וואַרף געטהאַן אין די אויגען צריין דער נומער 94 און דאָס וואַרט „האָלטע". דאָס איבעריגע האָט ער שוין גאָר ניט געוואָלט לייענען. ער האָט פֿערשטאַנען, אז די מעשה איז איין אמת, און איז צוגעגאַנגען צו ירחמיאל־משה'כען. ירחמיאל־משה'כע האָט שוין פֿערשטאַנען וואָס דאָס בעדייט, האָט זי א זאָג געטהאַן צו ירחמיאל־משה'ן מיט א ביטער געלעכטער:

— נו? דיין סענאַט!...

נחמן־ליב טרעט־אָפּ אויף א זייט און בעהאלט זיך, נאָר ירחמיאל־משה זוכט איהם אָפּ און רעדט ווייטער, נישט צו איהם, צו אנדערע, נאָר אזוי, אז ער זאָל אויך הערען:

— איך בין אומיסטנע נעכטען איבערגעבליבען נעכטיגען אין האלטע אויף ביינאכט, געוואלט, דער פּריסטאוו זאָל צו מיר קומען; איז ער, אויף צו להכעיס, ניט געקומען!

צוויישען ירחמיאל־משה'ן מיט ירחמיאל־משה'כען איז געווען, ברוך השם, אזא גוט לעבען, אז אומעטום, וואו זי האָט נאָר געקאָנט, האָט זי איהם געטהאָן אויף קידער־ווידער; נאָר דאָ, ביי נחמן־ליב'ס מפּלה, איז זי איהם געקומען צו הילף און האָט איהם געהאלפען פּויקען איבער דער שטאָדט און דעקוטשען נחמן־ליב'ען מיט נחמן־ליב'עכען, אזוי אז יענע האָט שוין געבעטען גאָט, עס זאָל שוין אַוועקגעהן שבועות און ירחמיאל־משה מיט ירחמיאל־משה'כען זאלען שוין ארויספאָהרען צו אלדי שווארצע יאָהר. — „מע קאָן גאָר קיין קאָפּ ניט אויפהויבען פון זיי!" און גאָט האָט רחמנות געהאַט, ס'איז אַוועקגעגאַנגען שבועות און ירחמיאל־משה מיט ירחמיאל־משה'כען חאָפּען זיך נישט אריבערצופאָהרען קיין האלטע. וואָס האָבען זיי קיין צייט ניט? זיי וועלען פערשפּעטיגען שפּעטער מיט א וואָך? אבי, דאנקען גאָט, זיי מעגען שוין! — ביז ס'איז געקומען זונטאָג, דער 25־טער מאי, און די בלעטער (וואר האָט אויסגעטראכט אָט די „בלעטער"?) האָבען געבראכט צו טראָגען א ידיעה פון הונדערט איין שטאָדט, וואָס אידען מעגען דאָרטען זיצען, בויען הייזער, קויפען ערד, פלאָנצען גערטנער! הונדערט איין שטאָדט, און האלטע אויך בתוכם — אזא מעשה איז ניט געהערט געוואָרען! ירחמיאל־משה האָט נישט געגלויבט קיינעם.

— עס קאָן ניט זיין, ס'א ליגען! — האָט ער געשריגען. — צוואנציג יאָהר כסדר האָט מען נישט געטאָרט איבערנעכטיגען א נאכט, פּלוצים וועט מען מעגען בויען הייזער, קויפען ערד, פלאָנצען גערטנער? און גראָדע הונדערט מיט איין

זענען זיי געזעסען דער אהער, דער אהין, און געשווינגען ביידע. עס האָט זיך געהערט א קלינגען פון די כלים, א זופען און ניאמקען פונ'ם עסען. איין מאָל נאָר האָט ירחמיאל־משה'כע א זאָג גע־טהאָן:

— א שטילער מלאך דורכגעפלויגען...

ירחמיאל־משה האָט גאָרנישט געענטפערט, און אזוי איז איבערגעבליבען דער גאנצער וואָרעמעם שטיל, מע האָט געקאָנט הערען א פליעג. נאָכ'ן עסען האָט ירחמיאל־משה געקאָלופעט מיט'ן נאָפּעל די צייהן און א זאָג געטהאָן צו דער סטעלי:

— מים־אחרונים־וואסער...

ירחמיאל־משה'כע האָט איהם א קוק געטהאָן אין די אויגען אריין, איינגעבויגען דעם קאָפּ א ביסעל אויף א זייט:

— זאָג נאָר, ירחמיאל־משה, אויף וועלכער זייט ביזט דו דאָס אויפגעשטאנען הייַנט?

ירחמיאל־משה האָט איהר דערויף נישט געענטפערט נאָר־גיט. ער האָט נאָר אָפּגענאָסען מים אחרונים, א שמיץ געטהאָן דעם טעלער פון זיך און האָט אָנגעהויבען בענשען שטילערהייד.

אצינד איז געווען די בעסטע צייט, אז ירחמיאל־משה'כע זאָל זיך מיט איהם קאָנען אָפּרעכענען, דאָס הייסט, דערגעהן איהם די יאָהרען מיט וועדטער, עסען איהם און טאָטשען, ווי א וואָרעם, און איהם געבען וויפיעל סע וועט אין איהם אריין, ער זאָל ניט זיין משוגע, נישט אַרויסבעווייזען דעם כהן און נישט שמיצען זיך מיט קיין טעלער.

— זעה נאָר, ער שמיצט זיך דאָס א ביסעל! גלייך ווי מע וועדד פון איהם גליקליך... א מאנסביל... מיינט ער שוין, אז ער מעג אלסדינג... א מאנסביל און א חשוב אין סענאט! א קליניג־קייט? פסנו!

ירחמיאל־משה האלט דעם קאָפּ אראָפּ, די אויגען צוגע־מאכט, שאָקעלט זיך און בענשט שטילערהייד: „הזן ומפרנס לכל

— וואָס עפּים מ י י ן סענאט?
— וועמע'ס דען סענאט? ס'האָט זיך איהם פּארגלוסט א סענאט האָט זיך איהם פּארגלוסט! קומען זאָל אויף אייך אלע א שרפה, רבונו של עולם!

ה.

א וויסטער טאָג איז דעמאָלט געקומען אויף ירחמיאל־משה'ן מיט זיין ווייב. שטיל, אָהן וועדטער, האָט זי געגרייט צום טיש, געקלונגען שטארק מיט די טעלער און מיט די לעפּעל, געשמיצט מיט די גאָפּלען.

— געה שוין, געה וואש זיך שוין! — רופט זיך אָן ירחמיאל־משה'בע צו ירחמיאל־משה'ן. — זיעבעצהן מאָל באדארף מען איהם בעטען צום טיש!

— זיעבעצהן מאָל? דאכט זיך, נאָך אפילו איין מאָל ניט? — מאכט ירחמיאל־משה מיט א זיפץ און געהט זיך וואשען און הויבט אויף ביידע הענד אין דער הויך און זאָגט „שאו ידיכם" און טראכט זיך בשעת מעשה: „הונדערט מיט איין שטאָדט... פּראָנק און פּריי... און האָלטע אויך בתוכם"... ער זעצט זיך צום טיש, מאכט א המוציא און זוכט עפּים אויפ'ן טיש און קאָן ניט געפינען, און מחמת מע טאָר ניט מפסיק זיין, מאכט ער מיט דַּי הענד, קוקט אָן א זייט און רעדט אויף לשון־קודש:

— אי־א־נו־מלח — זאלץ!?

— מלח, זאלץ, שמאלץ! אָט שטעהט דאָך די זאלץ ביי דיר אונטער דער נאָז! אָטאָ, וואָס אקעסט דו, וואָס?

ירחמיאל־משה האָט קוים ארויפגעשלונגען דאָס שטיקעל ברויט, זיך שיער ניט דערווארגען מיט'ן ערשטען ביסען, און האָט זיך געחאפט צום לעפּעל וועז מע האָט בעדארפט א גאָפּעל, און צום גאָפּעל וועז מע האָט בעדארפט א לעפּעל. א גאנץ עסען

אקענען איהר פנים, קריצט מיט די צייהן און שרייט־אוים אויף א קול:

— אוי, הרחמן הוא יברך אותי ואת אשתי ואת זרעי ואת זרע זרעי! טפו!... — און לויפט־ארוים פון שטוב, ווי א משוגע־נער.

* * *

נחמן־ליב מיט נחמן־ליב'ען זענען אריבערגעפאהרען קיין האלטע, און ירחמיאל־משה מיט ירחמיאל־משה'כען זענען פער־בליבען אין באהאפאליע ער היום הזה!

ומטיב לכל"... און ירחמיאל־משה'כע טהוט זיך איהרם; זי טאָטשעט איהם:

— פרעג איהם וואָם? ווייסט ער אַליין ניט! וואָם ביזט דו, אַשטייגער, אין קאָקעס (אין כעם) א גאַנץ פריהמאָרגען? ס'איז דאָך דיין סענאַט, ניט מיינער!

ירחמיאל־משה הויבט־אָן בענשען א ביסעל העכער:

— „ככתוב ואָכלת ושבעת..." און לאָזט אוים מיט א ניגון און ציקעלט זיך: „על האָ־אָ־אָרץ ועל המזון".

ירחמיאל־משה'כע לאָזט דורך א מינוט און הויבט אָן ווייטער:

— א מין רציחה! א מין כעם! עס האָט זיך אין איהם א ביסעל צעברענט א פייער! מע זאָל באהיט און באַוואָהרענט ווערען!

ירחמיאל־משה העכערט דאָם קול נאָך שטאַרקער:

— „לעד לחן ולחסד ולרחמים ולרוח הצלה והצלחה"...

— דאכט זיך, פּאַרקעהרט? — זאָגט ירחמיאל־משה'כע. — אז מע דערהערט ישועות ונחמות אויף אידען, באַדאַרף, אדרבה, הנאה טהון?

ירחמיאל־משה העכערט דאָם קול נאָך שטאַרקער:

— „ברכה וישועה נחמה פּרנסה וכלכלה ורחמים וחיים ושלום וכל טוב!"...

ירחמיאל־משה'כע ווייל ניט אנשוויגען ווערען:

— פרעג איהם, אשטייגער, וואָם אהרט דאָם איהם? וואָם דערלעגט ער דאָ? נחמן־ליב וועט מעגען זיצען אין האָלטע? לאָז ער זיצען אין געהאַקטע וואונדען! עס זאָל מיך אָנהויבען צו אהרען!... צעזעצטערהייד!...

ירחמיאל־משה זידט ווי א קעסעל, האַלט־איין דעם כעם אין זיך ווי ווייט ער קאָן און הויבט אָן זאָגען די „הרחמנם" נאָך העכער און מיט א ווייענדיגען ניגון.

א מענש איז דאָך אָבער ניט פון אייזען. ירחמיאל־משה'כע טאָטשעט איהם אזוי לאַנג, ביז ער נעמט־צונויף ביידע קולעקעס

מיין ערשטער ראמאן

געשריבען אין יאהר 1903.

מיין ערשטער ראָמאַן

דאָס ערשטע קאַפּיטעל.

[די ערשטע שטעלע אוון דער כח פון פראָטעקציע].

ווער עס האָט פערזוכט דעם טעם פון זיצען שפּעט ביינאכט א הונגעריגער ביי א שמעלצענדיג ליכטעל, איינגעהילט אין א צעריסען פעלצעל, און חזר'ען גראָמאטיקע: אימעניטעלנעי — ביעלעי סוויעזשעי חליעב; ראָריטעלנעי — ביעלאָהאָ סוויעזשאָהאָ חליעבא; דאטעלנעי — ביעלאָמאו סוויעזשעמאו חליעבאו, און בשעת מעשה זאָל זיך גלוסטען חאָטש א שווארץ אלט געבאקען שטיקעל ברויט — און ס'איז ניטאָ... ווער עס האָט פערזוכט דעם טעם פון שלאָפען אויף א האַרטער באנק מיט א ווייכען קולאק צוקאָפענס, און דאָס לעמפּעל טשאדעט, און דאָס קינד ווייגט, און די אלטע ווארטשעט... ווער עס האָט פערזוכט דעם טעם פון א פּאָר שטיוועל, וואָס איין אָפּצאָס איז אָפּגעשפּרונגען און א פּאָדמעטקע שלעפּט זיך נאָך און קוואטשקעט, און איהר קאָנט פון איהר בשום אופן ניט פּטור ווערען... ווער עס האָט פערזוכט דעם טעם פון אָפּטראָגען דעם זייגער אין לאָמבאַרד אַריין, און דער לאָמבארד ווייל איהם ניט אָננעמען, מחמת די קאָפּערטע איז ניט פון ריין זילבער און די געדערים זענען ניט ווערטה קיין פּיערער... ווער עס האָט פערזוכט דעם טעם פון בעטען ביי א גוטען פרייַנד

די קענטענישען (אזוי האָט ער געזאָגט) שפּיעלען ביי איהם אַ קלײנע ראָלע; קענערם, האָט ער געזאָגט, זענען היינט פּאַרהאַן ווי די הינט; דער עיקר איז ביי איהם, אז דער לעהרער זאָל זיין „אַ טאַטענ׳ס אַ קינד". און אזוי ווי איך בין אַ טאַטענ׳ס אַ קינד, דערפאַר „נעמט ער מיך". אזוי האָט ער מיר געזאָגט, מיין נייער פּרינציפּאַל. נאָר איך האָב מורא, אז ער האָט געזאָגט, מחילה, לוגען: מיינע איבעריגע קאָנקורענטען זענען אויך „טאַטענ׳ס קינדער" נישט ווינציגער פון מיר. נאָר וואָס דען? זכות־אָבות, פּראָטעקציעס.

יאָ, גרויס און שטאַרק איז דער כח פון פּראָטעקציע! און אז וואויל אין דעם מענשען, וואָס האָט אַ כּעטער, וואָס ער האָט אַ מוהמע, וואָס זי האָט אַ בעקאַנטען, וואָס יענער האָט אַ קרוב, וואָס ער האָט אַ מחותן אַ רייכען בעל־הבית, וואָס וואָהנט אין אַ דאַרף און האָט אַ בן־יחיד און זוכט אַ לעהרער אויף אידיש און אויף רוסיש און אויף בוכהאַלטעריע, און זאָל זיין אַ „טאַטענ׳ס אַ קינד", און ס׳זאָל קאָסטען וואָלוועל!...

דאָס צוויי־טע קאַפּיטעל.

[מיין פּרינציפּאַל פערווויעלנט מיך מיט זיינע גוטמות, און איך חאַפּ אַ דרימעל].

ווער איז געווען מיין פּרינציפּאַל? וואָס איז ער געווען? וואָס פאַר אַ פּנים האָט ער געהאַט: צי אַ הויכער, צי אַ נידעריגער? צי אַ דינער, צי אַ גראָבער? צי אַ געלער, צי אַ שוואַרצער? איך מיין, אז ס׳איז אייך ניט אזוי נויטיג צו וויסען. ווי אזוי מע רופט איהם — איז אייך, דאַכט מיר, אויך ניט נוגע אין לעבען. עם קאָן זיין, אז ער לעבט נאָך ערגיין, פּאַסט מיר נאָר ניט, איך זאָל ארויסשטעלען דעם נאָמען זיינעם. לאָם איך אייך בעסער איבערגעבען דעם שמועס, וואָס מיר האָבען געהאַט דאָס ערשטע

א גמילות־חסד, און ער לאָזט זיך לאַנג ניט בעטען, לעגט־אריין די האַנד אין קעשענע און חאַפּט־ארויס דאָס בייטעלע און שוועהרט אייך, אז ער האָט ניט א גראָשען... וועד עס האָט דאָס אלסדינג פערזוכט, אליין איבערגעלעבט, — דער וועט מיך אפישר פער־שטעהן, ווי אזוי מיר איז געווען אויף דער נשמה, אז איך האָב בע־קומען א שטעלע — די ערשטע שטעלע — פון צוועלף קאַרבען א חודש מיט קעסט און קוואַרטיר און אויף אלעם גרייטען!

ווי אזוי איך האָב די שטעלע בעקומען — ווייל איך אייך נישט בעמיהען, און איך מיין, אז איך בין גאָר נישט מחויב אייך אלס־דינג דערצעהלען, אז איך האָב א פעטער, און דער פעטער האָט א מוהמע, און די מוהמע האָט א בעקאַנטען, און דער בעקאַנטער האָט א קרוב, און די מוהמע האָט א מחותן זעהר א רייכען, נאָר א פֿראָס־טען בעל־הבית, וואָס וואָהנט אין א דאָרף, האָט א זוהן א בן־יחיד און זוכט א לעהרער אויף אידיש און אויף רוסיש און אויף דייטש און אויף בוכהאלטעריע, און זאָל זיין א מאַטענ׳ס א קינד, און זאָל קאָסטען וואָלווע — פונקט אָנגעמאָסטען פאַר מיר! און איך האָב אָנגעווענדט אלע מיינע כחות און איך בין אַוועקגעלאָפען צום פעטער און האָב געבעטען דעם פעטער, ער זאָל בעטען די מוהמע, אז זי זאָל בעטען דעם בעקאַנטען, אז ער זאָל בעטען דעם קרוב, אז דער קרוב זאָל פּועל׳ען ביי זיין מחותן דעם רייכען בעל־הבית, אז ער זאָל נעמען מיך, ניט קיין אַנדערען, וואָרום אחוץ מיר איז פֿאַרהאַן אין מאַזשפֿעווקע נאָך אזעלכע בחורים׳לעך, וואָס קע־נען אידיש און רוסיש און דייטש און בוכהאלטעריע, און וואָס זענען אייך גרייט צו פֿאָהרען אין דער וועלט אַריין, אבי א שטי־קעל ברויט. נישט אזוי גיך האָט מיין בעל־הבית ארויסגערעדט דאָס גוטע וואָרט, אז ער נעמט מיך; ער האָט זיך לאַנג געשלאָ־גען מיט דער דעה: ערשטענס, צי זאָל ער נעמען א לעהרער, צי ניין? און צווייטענס, אויב נעמען, צי זאָל ער נעמען מיך, צי איין אַנדערען? ביז גאָט האָט געהאָלפען, ס׳איז ביי איהם געבליבען, אז ער זאָל יאָ נעמען, און דער גורל איז געפאַלען אויף מיר, מחמת

טרויבען, און ראָזינקעס אויגענע, און אפילו פיש אויך אויגענע פונ׳ם אויגענעם טייך, און נאָך וואָסערע פיש, קאַרעסען און קאַרפּען און שלייען און לעשטשעס — לעשטשעס אָט אזעלכע אַ... — דערבי טהוט מיין פּרינציפּאל א מאָך מיט ביידע הענד אין דער בריי, און איך בוג זיך אַן אַביסעל אויף א זייט, בכדי איך זאָל איהם קאָנען דורכלאָזען זיינע לעשטשעס...

ער הערט נישט אויף צו דערצעהלען גוזמות, און איך האָרך, האָרך מיט קאָפּ, שלינג, שלינג די וועדטער. די קאַרעטע וויעגט זיך ווי א וויעגבעטעל, די פערדלעך שמייסען מיט די ווידלען און לויפען, לויפען אָהן איין אָפּשטעל, און איך קאָן אייך אקוראט ניט זאָגען, צי פונ׳ם וויעגען זיך אין דער וויכער קאַרעטע, צי פון די פערד׳ם שמייסען מיט די ווידלען, צי אפשר פונ׳ם פּרינציפּאל׳ס גוזמות — איך הויב אָן צו חאפּען א דרימעל... עס איז א שענע וואַרעמע זומער־נאכט! א גרינג ווינטעל פער׳גנבה׳ט זיך אַלע מאָל און טהוט מיך א שמיר, א גלעט, ווי מיט סאָמעט, איבער׳ן פּנים, און איך וועד אנשלאָפען, און פונ׳ם שלאָף הער איך, אז מיין פּרינציפּאל חראָפּעט געשמאַק.

אז מיר זענען געקומען צו פּאָהרען אויפ׳ן אָרט, האָט שוין די זון געהאַט אַיינגעפּאָהרען א שטיק הימעל; ריין איז זי געווען, די יפהפיה, ריין און לויטער, ליכטיג און לעבעדיג, געשמייכעלט צו מיר גאָר פריינדליך און אָפּגענעבען מיר אויפן נייעם אָרט א שענעם, א בריטען גוט־מאָרגען.

דאָס דריטע קאַפּיטעל

[א צעטעל פון ליגנערס, א קאַלטער קוק און א וואַרעמע רעקאַמענדאַציע].

פּאָרהאַן אַלערליי מינים ליגנערס אויף דער וועלט. פּאָרהאַן ליגנערס אזעלכע, וואָס קיינער נויט זיי ניט, קיינער שלעפּט זיי ניט פּאַר דער צונג, נאָר גלאַט אזוי — ס׳איז דאָ א מויל און סע

מאָל, בשעת ער האָט מיך געגומען צו זיך אין וואָגען אריין — א גאַנץ פיינער עקיפאַזש מיט צוויי שענע פערד — און האָט מיך מכבר געווען מיט א ציגאַר — די ערשטע ציגאַר, וואָס איך האָב אויף מיין לעבען פערזויכערט און וואָס האָט מיך אָפּגעקויפט אויף אייביג.

— פאָהרט איהר ארויס, הייסט דאָס, יונגערמאַן, דאָס ערש־טע מאָל פון שטאָדט אין דאָרף אריין? — אזוי מאכט ער צו מיר און קוקט אויפ'ן גרויען אש פון דער שוואַרצער ציגאַר. — איהר קערט אודאי מיינען, יונגערמאַן, אז א דאָרף איז מי יודע וואָס, און מיר, דאָרפסאידען, וויסען ניט וואָס גוט איז? איהר וועט זיך פארגינען אָנקוקען, יונגערמאַן, א זיצעכטס פון א דאָרפסאיד, א שטוב מיט א הויף מיט א גאָרטען — א פאַלאַץ, א דוואָרעץ! חדרים און חדרימ'לעך, איך זאָל אייך זאָגען, יונגערמאַן, בלא גוזמא, כמעט ביז צוואַנציג. וואָס זאָג איך צוואַנציג? אריבער דרייסיג! אי, צו וואָס דאָרף איך אזוי פיעל חדרים? איך וויים אַליין ניט: צולויעב די געסט. עס קומען צו מיר אָפטמאָל געסט. וואָס זאָג איך אָפטמאָל? אַלע וואָך, אַלע טאָג. ניטא דער טאָג, סע זאָל ניט קומען קיין גאַסט, צוויי געסט, דריי געסט, און נאָך וואָסערע געסט! א פריץ, א פריסטאַוו, איין איספראַוניק, א מיראַוואָי... איך לעב מיט זיי אַלע זעהר גוט. לאָם איך האָבען די ברכות, וויפיעל מאָל סע מאכט זיך: איך זעה א קאַרעטע מיט פיער פערד פאָהרט־צו גלייך צום גאַניק; פרעג איך: ווער איז דאָס געקומען? זאָגט מען מיר: יעווא פרעוואָסחאָדיטעלסטווא, דאָס הייסט, דער גובערנאַטאָר אַליין... נו, קאָן מען ניט זיין קיין דבר־אַחר, און מע מוז איהם אויפנעמען, ווי סע קעהר צו זיין, איהם אָפּטרעטען די גרעסטע חדרים מיט'ן גאַנצען גאָרטען. און ביי מיר א גאָרטען — מעג מען איהם אָנקוקען! א וואַלד, ניט קיין גאָרטען! מיינע עפּעל, מיט מיינע בארען, מיט מיינע פלוימען! היינט וויינטרויבען? אלסדינג איז ביי מיר, ברוך השם, פארהאַן אייגענס: וויטניק פון מיינע וויינשעל, און ווין פון מיינע וויינ־

אָרט פון די נרויסע לעשצעם זענען געווען קליינע העכטלעך, אי דאָס — ניט פונ׳ם אייגענעם טייך, נאָר געבראכטע פון מארק...

בעגענענט האָט אונז א גראָבע אידינע מיט א פאק שליסלען. דער קוק, וואָס זי האָט אויף מיר געווארפען, איז געווען א קאַל־טער קוק, און מע קאָן ניט זאָגען, אז ס׳איז מיר געווען זעהר שטארק אָנגענעהם. דער דאָזיגער קוק האָט בעדייט: „וואָס איז דאָס פאר א שליים־מזל?"... מיין בעל־הבית׳ם האָט דעם קוק פער־שטאַנען און האָט מיט א חניפה׳לע ווי פערענטפערט זיך פאר איהר:

— דאָס האָב איך געבראכט א נייעם לעהרער פאר׳ן „קינד"... וואו איז דאָס „קינד"?

— דאָס קינד שלאָפט נאָך. — האָט זי איהם געענטפערט מיט א קול פון א מאנסביל און האָט מיך מכבד געווען מיט נאָך איין קאַלטען קוק, וואָס קאָן פערקיהלט ווערען פון איהם אין די געדערים. א גליק, וואָס דער פרינציפאל האָט געהייסען, מע זאָל עפים געבען צום טיש, און האָט מיך בעוצט נעבען זיך און האָט מיר אין עטליכע מינוט, ביז מע האָט דערלאַנגט דעם סאַמאָווער, אויסדערצעהלט וואָס זיין זוהן קען, ווי גוט ער לערענט און ווי שען ער שרייבט.

— זיין שרייבען האָט א שם! די וועלט טראָגט זיך ארום מיט זיינע ברידע! דייטש איז ביי איהם די מוטער־שפראך. היינט רעדט ער פראנצויזיש!

די בעל־הבית׳טע מיט די שליסלען האָט דערלאַנגט צום טיש קעז און פוטער און סמעטענע און מילך און האָניג, און נאָך גוטע זאכען, און עס וואָלט געווען גאָר ניט שלעכט, ווען זי זאָל אליין זיך ניט געווען צווועקזעצען אקעגען און ווארפען אויף מיר מיט איהרע זיסע אויגען. מיין פרינציפאל האָט פערשטאַנען איהר קוק און האָט איהר אויף א מינוט אויסגערעכענט דעם יחוס מיי־נעם, ווער איך בין און וואָס איך קען, און איך האָב געפיהלט, אז עס ברענט ביי מיר דאָס פנים מיט די אויגען מיט׳ן קאָפ און מיט

רעדט. צווישען די דאָזיגע ליגנערס זענען פֿאַרהאַן דרייערלײ מינים: א ליגנער אויף נעכטען, א ליגנער אויף היינט און א ליגנער אויף מאָרגן. דער נעכטיגער ליגנער וועט אייך דער־צעהלען בבא־מעשיות, וואָס נישט געשטויגען, נישט געפֿלויגען; ער וועט אייך שוועהרען, אז ער איז דערבײ אליין געווען — און געהט זייט חוקר ודורש, זוכט עדות, לייקענט אים אָפּ!... א היינטיגער ליגנער — דאָס איז ניט קיין ליגנער, אייגענטלעך, נאָר א בעריהמער; ער וועט אייך דערצעהלען, אז ער האָט, אז ער וויסט, אז ער קאָן — און געהט פֿערהערט זיך מיט איהם!... דער מאָרגנדיגער ליגנער — דאָס איז גלאַט א גוטער מענש, וואָס זאָגט אייך צו גילדענע בערג: ער וועט געהן, ער וועט רעדען, ער וועט טהון פון אייערטוועגען — און איהר דאַרפט איהם גלויבען אויף נאמנות. די אלע דריי מינים ליגנערס וויסען, אז זיי זאָגען א ליגען, נאָר עס מאַהלט זיך זיי אויס, אז יענער גלויבט זיי. פֿאַרהאַן אָבער אזא מין ליגנער, וואָס בשעת ער זאָגט־אָפּ דעם ליגען, מיינט ער אליין, אז ער האָט נעזאָגט איין אמת, און איז איבערצייגט, אז יענער מיינט אויך, אז ס'איז איין אמת, און בשעת מעשה האָט ער באמת הנאה. דאָס איז א מענש, וואָס לעבט אינ'ם עולם־הדמיון, א מענש, וואָס פֿאַנטאַזיערט. מע קאָן זאָגען: דאָס איז א מין מחבר, וואָס קלערט־אוים אלע מאָל א נייע מעשה, פע געסט וואָס ער האָט נעכטען דערצעהלט, און די פֿאַנ־טאזיע ארבייט ביי איהם אלע מאָל א פרישען געדאַנק, א שפּאַגל־גייע אידעע.

אָט פון דעם לעצטען מין ליגנערס איז געווען מיין פֿרינציפּאַל. איהר פערשטעהט שוין אליין גאַנץ גוט, אז פונ'ם דוואַרעץ האָט זיך אויסגעלאָזט א גאַנץ געוועהנליכער הויף, פונ'ם פּאַלאַץ — א גאַנץ געוועהנליכע שטוב מיט א סך ווינציגער פון דרייסיג חדרים און חדרימ'לעך. דער גאַרטען איז געווען א גאַנץ געוועהנליכער גאַרטען. אויפ'ן אָרט פון ווינטרויבען זענען געווען גרינע אגרע־סען, אויפ'ן אָרט פון וויין — פּשוט'ער עפּעל־קוואַס, און אויפ'ן

די ערשטע צייט, ביז דער רבי איז זיך ניט צונויפגענאַנגען מיט'ן תלמיד, האָט ער געליטען דעם אמת'ן טעם פון הונגער, וואָרום דעם תלמיד'ס מוטער, די בעל־הבית'טע מיט די שליסלען, האָט איהם געגעבען מכות, ניט קיין עסען. אין שטוב האָט זיך תמיד געפונען עסעוואַרג, און איבערהויפט מילכיגס, לרוב, נאָר אַלסדינג איז געווען אונטער'ן שלאָס. דער פרינציפאַל פלעגט זיך אָפטמאָל אַריינמישען, מע זאָל געבען דעם לעהרער עסען; דערויף פלעגט די בעל־הבית'טע אָנהויבען קלינגען מיט די שליסלען — א סימן, אז זי איז אין בעם — און זאָגען:

— סטייטש, ווי דען? מע גיט איהם עסען דריי מאָל א טאָג, האָסט דו געהערט א ביסעל!...

און דאָס איז געווען א גרויסער ליגען! נישט נאָר דריי מאָל א טאָג — אפילו איין מאָל ניט. איך האָב וויפיעל מאָל בעי מערקט פון דער ווייטען, ווי מע וואַרפט־ארויס שטיקער פלייש, ווי מע גיסט־אויס קריגלעך מיט מילך — אין דער צייט, וועו איך האָב געחלש'ט ביי זיך אין חדר נאָך א שטיקעל ברויט. די טעג, וואָס דער פרינציפאַל איז ניט געווען אין דער היים, בין איך פשוט אויסגענאַנגען פון הונגער. מיין גליק איז געווען, וואָס איך בין בעצייטענס געוואָרען חבר מיט מיין תלמיד.

דאָס פינפטע קאַפּיטעל.

[דער רבי מיט'ן תלמיד שלאָפען בלאָט און מע לעבט א נוטען טאָג].

— אויב איהר ווילט זיך האלטען דאָ און מיר זאָלען זיין חבר — אזוי האָט זיך אָנגערופען איינמאָל אין א פריהמאָרגען צו מיר דאָס „קינד", בשעת מיר זענען געזעסען אַליין אין אונטזער בעזונדער חדר מיט אָפענע פענסטער אין גאָרטען ארויס — אויב איהר ווילט, מיר זאָלען זיין חבר און איהר זאָלט ניט שוועק־

די האָר פונ׳ם קאָפּ. נאָך מיין פּרינציפּאַל׳ס וואַרעמער רעקאָ־מענדאַציע איז אויסגעקומען, אַז איך בין דעם בעל־שם׳ס אײַן אײניקעל און קום־אַרויס פון סאָמע רבנים מיוחסים און גבירים אדירים, און קאָנען קאָן איך מעהר פון א סטודענט און פון א דאָקטאָר זאָן פון א פּראָפעסאָר אָן פון דריי פּראָפּעסאָרען... צי האָט זי געגלויבט די דאָזיגע פּזמונות — וויים איך ניט. נאָר דער קאַלטער האַרטער קוק איהרער איז געוואָרען, דאָכט מיר, א ביסעל וואַרעמער אין ווייכער.

דאָס פּיערטע קאַפּיטל.

[דאָס „קינד" עסט פּאָר דריי סאַלדאָטען, און דער לעהרער נעהט אוים פּאַר. הונגער].

דאָס קינד איז געווען א הויכער, א גראָבער, א גענוגדער, א ווייסער, א שענער, א לעבעדיגער, א פּרייליכער בחור מיט ווייסע רויטפּאַרביגע באַקען, מיט היבשע פּעטע פּיסקעס, מיט א הויכען ווייסען שטערן, מיט גוטע גרויע אויגען, מיט פּעכקע ווייסע הענד, ווי פּאַמפּושקעס, און האָט ליעב געהאַט דריי זאַכען: עסען און שלאָפען און לאַכען. נאָר מעהר פון אַלץ האָט ער ליעב געהאַט דאָס עסען. און עסען האָט מען דאָרט געגעסען פון אין דער פּריה ביז ביינאַכט. א חוץ טיי און קאַווע און איבערבייסען און אָנבייסען און וואַרעמעס און מיטאָג און וועטשערע, האָט די מאָמע אַלע מאָל אַרויסגעשיקט דעם „קינד" א גלעזעל שאָקאָלאַד, א בייגעל, א קיכעל, א לעקאַכעל, א ביסעל אייגעמאַכטס, און אָפּט־מאָל א לעבערעל, א פּופּיקעל, און גלאַט א שטיקעל בולקע, דאָס הארץ זאָל ניט חלש׳ען... און דער לעהרער האָט דאָס בעדאַרפט צו־זעהען, שלינגען די שליים און פערשטיליען דעם הונגער מיט א ציגאַר־טיטון...

שום עול פון קיין שום זאך און פון קיין שום מענשען — ממש א גן־ערן!

נאר איין מאל האָט מיך דער פּרינציפּאל א חאַפּ געטהאָן:

— נו? ווי אזוי לערנט ער?

— אויסגעצייכענט! — זאג איך און פערקרים זיך ניט אפילו.

— אוי? וואָם האָב איך אייך געזאגט? — מאכט ער צו מיר, און איך וואונדער זיך, ווי אזוי איך קוק איהם גלייך אין די אויגען אריין.

אין דער רֿאזיגער שטוב, וואו איינער האָט געגאַרט דעם אַנדערען, וואו אלע האָבען געפּאלשט, געזאגט ליגען, וואו דער שקר איז געהאָנגען אויבען־אויף, געשוועבט, זיך געלאָזט הערען אין דער לופט, — אין דער רֿאזיגער שטוב האָט מען געקאָנט זיך אויסלערנען זאגען א ליגען.

דאָם זעכסטע קאַפּיטעל.

[די ערשטע ליעבע־בריוולעך צווישען חתן־כלה און דאם ערשטע פּייערעל צינדט זיך אן].

איין אַרבייט איז ביי אונז יאָ געווען: אַפּנעמען די פּאַסט און ענטפערען אויף די בריעף. און בריעף האָבען מיר געהאַט כמעט אלע טאג; איך זאג „מיר" האָבען געהאַט, ווייל מיר ביידע האָבען בעדארפט אויף זיי געבען תשובה. די בריעף זענען געווען געשריבען צו מיין תלמיד פון זיין פיעל־געליעבטער כלה, חאָטש ער אליין האָט זיך מיר מודה געווען, אז ער האָט זי ווינציג־וואָם ליעב.

תחילת זענען די בריעף געווען ניט אזוי אַפּט — איין מאל אין צווויי וואָכען, איין מאל אין וואָך; נאָר פון זינט איך בין אַנ־

פאהרען, זאלט איהר די ספרים מיט די ביכער פארווארפען אונ־טער'ן טיש, און אליין זאלען מיר אדער שפיעלען אין „דאמקעם", אדער אין „זעכס־און־זעכציג", אדער מיר זאלען זיך גאר אויס־ציהען אויף די בעטלעך מיט'ן פנים ארויף און שפייען אויף דער סטעלי.

און נישט לאנג נעטראכט, נעמט מיין תלמיד און טהוט א שליידער די ספרים מיט די ביכער אונטער'ן טיש, טהוט זיך א וואַרף אויפ'ן בעטל מיט'ן פנים ארויף און טהוט א שפּיי דורך די צייהן, נאָר אזוי קונציג, אזוי בריה'ש, אז ער דערלאנגט גלייך צו דער סטעלי, און מיר בויידע הויבען אָן לאכען.

פון דעמאָלט אָן איז אוועקגענגען ביי אונז א לעבען, ווי נאָט אין אדעם. דער תלמיד האָט אויסגעלעהרענט דעם רבי'ן שפיעלען אין „דאמקעם" און „זעכס־און־זעכציג" (איך בין זיך מודה, אז ביז דעמאָלט האָב איך ניט געוואוסט קיין צורה פון קיין קאָרט, און אז איך האָב מיך בעקענט מיט דעם שפיעל, האָב איך ליעב גע־קריגען א קערטעל דאָס חיות!). דער רבי האָט געשלאָגען בלאָט מיט'ן תלמיד און האָט פערוואָרפען אלע ספרים מיט אלע ביכלעך און האָט געשפיעלט מיט'ן תלמיד אין „דאמקעם" אדער אין „זעכס־און־זעכציג", אדער געלעגען און געשפּיגען אויף דער סטעלי, אדער געגעסען אינאיינעם מיט איהם, פערזוכט פון אלע מאכלים צו ביסלעך, און האָט זיך ארום איהם גוט אונטערגעפיטערט. אין א פאָר חדשים ארום האָט ער פערביגעהענדיג א קוק געטהאָן אויף זיך אין שפיגעל, דערזעהען א פאָר באסען — און האָט זיך אליין ניט דערקענט...

צו אונז אין חדר איז נישט אריינגעקומען קיינער, א חוץ דער דיענסט מיט עסענווארג. מיין פרינציפאל איז זעלטען געווען אין דער הויז, און די בעל־הבית'טע מיט די שלימלעך האָט געהאָט צו טהון טאָג ווי נאכט מיט'ן מילכיגם און מיט די קריגלעך און האָט ניט אריינגעשמעקט צו אונז. מיר האָבען דאָס געלעבט באמת א גוטען טאָג, געווען פראנק און פריי, נישט געהאָט אויף זיך קיין

דערויף האָבען מיר אין גיכען בעקומען א תשובה:
ליעבער טהייערער חתן!

דיינע זיסע וואָרטער האָבען מיך איצטיגס מאָל דערפרישט און דערוואָרעמט, און ס'איז מיר ליכטיג געוואָרען אין אַלע וויג־קעלער. איך וואָלט געמעגט שוועבען, אז איך האָב דערהערט א ניי מין געזאַנג, א גן־עדן־מעלאָדיע פון א טהייערער, א ליכטיגער נשמה, און איך האָב דערפיהלט עפּעס ווי א נייע הויט אויף זיך. עס האָט זיך מיר אויסגעווייזען, אז עס וואָכסען ביי מיר פליגעל, און איך שוועב, איך שוועב אין דער לופטען, און א גאַנצע קאָמפּליע מלאכים געהען מיר אָפענען, בעגריסען מיך, טראָגען מיר א גרוס פון מיין ליעבען טהייערען זיסען חתן, וואָס שרייבט אַזעלבע זיסע וועלטער, וואָס מיין הארץ און מיין נשמה זענען איהם אינגאַנצען, אינגאַנצען איבערגעגעבען פון איצט אָן אויף תמיד, אויף אייביג!

פון מיר דיין דיך ליעבענדע און תמיד געטרייע כלה . . .

ליעבע, זיסע, טהייערע און געטרייע נשמה מיינע!

ניין, דו האָבט זיך נישט טועה געווען, מיין טהייערע כלה! נישט קיין פּשוטע קאָלטע וואָרטער זענען דאָס געווען, נאָר געפיהלען, וואָס גיסען זיך ארויס גלייך פונ'ס הארצען און גיסען זיך אריין צו יענעם; פעדים, וואָס ציהען זיך גלייך פון דער נשמה און ציהען־צו צו זיך און פערבינדען און פערקניפּפען צוויי יונגע נשמות אויף שטענדיג, אויף אייביג, אויף אייביג. אָט־אָ־יענע אייגענע קאָמפּליע מלאכים, וואָס האָבען דיר אָפּגעגעבען א גרוס פון מיר, האָבען מיר געבראַכט צו טראָגען פון דיר נאָך א סך א פריינדליכערען גרוס, און מיט דער אויגענער קאָמפּליע מלאכים שיק איך דיר איבער איצטער, מיין טהייער הארץ, א הייסען קוש, א הייליגען קוש פון דיין אייביגען, אייביגען פרייגד, וואָס טראָגט דיין ליכטיג געשטאַלט ביי זיך אין הארצען תמיד, אויף דער וואָהר און אין חלום.

פון מיר דיין ברענענדיג פערליעבטער חתן . . .

געקומען, איז דאָס שרייבען געווארען פערנרינגערט, און די בריעף האָבען אָנגעהויבען געהן הין און צוריק אפטער.

— נאָט לייענט איבער און ענטפערט איהר אָפּ. וואָס דולט זי מיר א מוח! — אזוי האָט מיר מיין תלמיד איינמאל געזאָגט און א וואָרף געטהאָן מיר אין פּנים ארויין זיין פיעל־גענלייבטער כלה'ס א בריוועל.

איך האָב איבערגעלייענט דאָס בריוועל, און ס'איז מיר געפעלען געווארען וואָס זי שרייבט:

מיין לייבער טהייערער חתן! דו ווייסט, עס האָט זיך מיר צוגענגעסען דיינע גרוסען, וואָס זענען גערָאָטען איינם אינ'ם אנדערן, ווי איין מאָמע וואָלט זיי געהאָט, ווי צוויי טראָפּען וואסער, וואָס געהען פון איין טייך. איך וויל הערען פון דיר עפּים א פריש וואָרט, אזא וואָרט, וואָס זאל מיר דערוואָרעמען דאָס האָרץ און בעלייכטען די נשמה. צו קאָלט איז דאָס האָרץ, צו טונקעל די נשמה!...

פון מיר דיין געטרייע כלה . . .

איך האָב ניט לאנג געטראכט און האָב דערויף אָפּגעענטפערט פאָר מיין תלמיד בזו הלשון:

מיין לייבע געטרייע כלה! דו שרייבסט מיר, אז מיינע ווערטער זענען גערָאָטען איינם אינ'ם אנדערן, ווי איין מאָמע וואָלט זיי געהאָט; ווי קאָן דען אנדערש זיין, אז איין געפיהל האָט זיי געבוירען? דו זאָגסט, אז זיי זהען אויס, ווי צוויי טראָפּען וואסער, וואָס געהען פון איין טייך; ווי קאָן דאָס אנדערש זיין, אז זיי געהען פון איין קוואל, פון איין הארצען? דו בעטסט ביי מיר א פריש וואָרט; קאָן דען זיין פרישער ווי דאָס וואָרט „ליעב"? קאָן דען זיין ניט ליכטיג אויף דער נשמה, אז איך דערמאָן זיך אין דיר, טהייערע כלה?!

פון מיר דיין געטרייער חתן . . .

איין שטיקעל גליק איז געווען, וואָס קיינער האָט נישט בע־מערקט אויף מיין פנים, אז איך געה־אויס, אז איך צאנק, ווי א ליכט. איין שטיקעל גליק, וואָס מיין תלמיד האָט זיך צו מיר ניט אזוי שטארק צוגעקוקט; ווען ער זאָל זיך צו מיר שטארק צו־קוקען, וואָלט ער מיך געווים געפאקט. איך שטעל מיר פאָר, וואָס פאר א פנים איך וואָלט ביי איהם געהאט אין די אויגען, ווען ער זעהט מיך קושען זיין כלה'ס ברעוולעך פון אלע זייטען !... און ווי אזוי קושט מען ניט אזעלכע בריוולעך? זעהט אליין וואָס זי שרייבט צו מיר:

מיין ענגעל, מיין נשמה, מיין טרייסט!

איך דארף דיר זאָגען דעם אמת. איך בין זיך מודה פאר דיר, מיין טהייערער, אז איך האָב דיך ביז אהער ניט געקענט. איך האָב מיר קיינמאָל ניט פאָרגעשטעלט, אז איך וועל געפינען אין דיר אזא קוואל פון סאמע געהויבענע געפיהלען, פון סאמע הויכע געדאנקען, פון סאמע טיעפען פערשטאנד, און אזא איין אוצר פון ווייסענשאפט! פון דיינע קלוגע ווישרטער זעה איך ארויס, ווי ווייט דו ביזט בעלעזען, ווי ווייט דו ביזט פול אומעדום!

און עס וואונדערט מיך זעהר, פאר וואָס האָב איך דאָס נישט געווואוסט פריהער? דאָס בעווייזט מיר נאָר דיין תמימות מיט דיין פראָסטקייט, וואָס געבען דיר צו חן אין מיינע אויגען נאָך מעהר ווי ביז אהער. זאָל איך מיך ניט שעצען פאר איינע א גליקליכע, וואָס מיין גורל איז געפאלען אויף א מענשען, וואָס אין איהם שפיגלען זיך אָפּ אלע בעסטע מעלות: שענקייט, קלוגשאפט, קענ־טעניש, תמימות און גוטסקייט? דיין גוטסקייט קוקט־ארויס פון דיינע זיסע קלוגע ווערטער. דו טהוסט מיך בעשענקען מיט דיינע ליעבע בריף פון דיין מילדער האנד, און איך דאנק דיר טויזענד מאָל, און איך בעט דיך אויף ווייטער נישט פערגעסען.

דיין געטרייע און אויף אייביג דיך ליעבענדע כלה . . .

דאָס זיעבעטע קאפיטעל.

[מאטעריאל פאר א נייעם בריעפענשטעלער].

א פונק ווערד אומגעהרען פערטראָגען גאָט ווייסט פון וואנען און פאַלט אויף א שמרויענעם האַר, צינדט זיך אָן פון דעם א פייערעל; קומט דער ווינד און צעבלאָזט דאָס פייערעל, און עס ווערד א־העליש פייער, א שרפה, א שרפה!

די ערשטע בריוולעך זענען געווען דער ערשטער פונק, וואָס האָט זיך צעבלאָזען, צעברענט און צעפלאַקערט אין א העליש פייער. די בריוולעך זענען געווען וואָס ווייטער אלץ הייסער און הייסער; דאָס פייער איז געוואַכסען וואָס ווייטער אלץ גרעכער און שטאַר־קער. עס האָט אויסגעבראָכען א גרויכע, א מוראַ׳דיגע שרפה ביי מיר אין האַרצען, א פייער האָט זיך צעוואַרפען אין מיין גאַנצען לייב, אָנגעצונדען אלע מיינע נערוון, אויפגעוואַדען און אויפגע־קאָכט מיין בלוט, מיך געמאכט קראַנק, אוים מענש. איך האָב פערלאָרען־דעם אפעטיט צום עסען, איך האָב אויפגעהערט שלאָפען, איך בין ארומגעגאַנגען ווי א צעדולטער. מיין נשמה איז געלעגען דאָרטען, אין די בריוולעך, און אין זיי טאקי איז געווען מיין אייג־ציגער טרייסט און מיין פרייד. א בריף אז עס פלעגט אָנקומען, איז געווען ביי מיר א יום־טוב; איך האָב דעם בריף געפעגט, איך האָב איהם געלייענט און איך האָב אויף איהם געענטפערט. מיין תלמיד האָט נאָר בעדארפט איבערשרייבען מיט זיין האַנד, און איך האָב איהם בעדארפט אונטערטרייבען צו דער ארבייט. און וויפיעל האָט דאָס מיך געקאָסט בלוט, אז איך האָב בעדארפט טראָגען דעם וועהטיג אינוועניג ביי זיך אין האַרצען טיף־טיף פערבאָרגען, זיך בעהאלטען בחדרי־חדרים מיט'ן קאָפ אין קישען און שטילערהייד זיך אויסווייגען, אויפשטעהן און מאכען א פרייליך פנים און זיך זעצען מיט מיין ליעבען תלמיד צו דער ארבייט — שפיעלען אין „דאָמקעס" אדער אין „זעכס־און־זעכציג".

האָב איך דערוויף געענטפערט בזו הלשון:

מיין לעבען, מיין זעלע, מיין גן־ערן!

אז דו ווּאונדערסט זיך אזוי אויף מיר, היינט וואָס פאר א חידוש, וואָס פאר א רעטענויש בעדאַרפסט דו שוין זיין פאר מיר? איך האָב מיר קיינמאל ניט פאָרגעשטעלט אין חלום אפילו, אז איך זאָל האָבען אזעלכע בריעף פון דיר! פון די געצעהלטע לשון־קודש ווערטער, וואָס ווערפען זיך דורך אין דיינע בריעף, זעה איך ארויס, אז דיר איז ניט פרעמד אונזער הייליגע שפראַך. אָ, דער־פאר אליין שעץ איך דיך אזוי הויך, אז איך האָב מורא, איך בין נישט ווערטה דיין נאָמען צו דערמאָנען! איך קוק אויף דיין פאָר־טרעט און זאָג זיך אליין: אָט דאָס איז זי, די אמת'ע אידישע טאָכטער! אָט דאָס איז מיין אידעאל און פאר דיר בין איך גרייט אלע מינוט זיך מקריב זיין מיט מיין גאַנצען לעבען! דו פרעגסט מיך, וואָס זאָלסט דו לייענען? איך שיק דיר דאָ א גאַנץ צעטעל פון די בעסטע רוסישע און אויסלענדישע קלאַסיקער, ווי גאָגאל, טורגענייעוו, טאָלסטאי, דאָסטאָיעווסקי, פושקין, לערמאָנטאָוו, שעק־ספיר, גוטע, שילער, היינע, בערנע. איך האָף, אז דו ווּעסט נעווויס הנאה האָבען. און שרייב מיר באַלד ענטפער, ווּאָרום דער טאָג, וואָס איך האָב פון דיר א בריעף, איז ביי מיר א יום־טוב. לעב וואָהל, מיין טהייערע! לעב וואָהל, מיין געטרייע! ווי עס ווינשט דיר פון טיעפען הארצען

דיין דיך ליעבענדער און איבערגעבענער חתן . . .

האָט זי מיר דערוויף אזוי געענטפערט:

מיין קרוין, מיין שאַץ, מיין טרייסט, מיין הארץ!

איך פערשטעה ניט, וואָס דו ביזט אזוי נתפעל געוואָרען פון א פאָר לשון־קודש־ווערטער, וואָס דו האָסט בעגעגענט אין מיינע בריעף! לשון־הקודש — דאָס איז דאָך אונזער נאַציאָנאל־שפראַך, דאָס חומש — דאָס איז דאָך אונזער אייניציגער נאציאָנאל־באָנד, אונזער גאַנץ פערמעגען! וואָס פאר א דאַנק פערדיענט א אידישע טאָכטער דערפאר, וואָס זי פערשטעהט אידיש? שעמען בעדאַרף

דערויף האָב איך איהר געענטפערט א ביסעל פערשטעלט:

מיין טהייערע, מיין ליעבע, מיין קלוגע און מיין וואויל! דו האָסט מיך ניט געקענט דערפאָר, ווייל דו האָסט מיך ניט גע־זעהן, און דער, וואָס דו האָסט איהם געזעהן, איז געווען ניט איך, נאָר אַיין אָפשיין פון מיר. שטעל דיר פאָר, אז מיר האָבען זיך נאָר־וואָס בעקענט, אז מיר האָבען זיך נאָך גאָרנישט געזעהן, אז מיר ביידע זענען נייגעבאָרען, און אַך! ווי גליקליך זענען מיר, וואָס מיר קענען נישט די וועלט, די פאַלשע ביטערע וועלט מיט די פאַלשע ביטערע מענשען!...

פון מיר דיין שטערבליך פערליעבטער חתן . . .

האָב איך בעקומען פון איהר אזא מין ענטפער:

מיין ליעבער, מיין טהייערער, מיין מלאך פון גאָט! דיין זיסען בריעף, וואָס איך האָב פון דיר דערהאַלטען, איז פאַר מיר געווען א ספר החתום, א רעטענים. דו שרייבסט אזוי פערשטעלט, אז איך בעדארף מיר לאַנג ברעכען דעם מח, ביז איך זאָל דיך פערשטעהן, און מיר דאַכט, אז איך מעג מיך איבערנעמען און זאָגען, אז איך פערשטעה דיך אקוראט. דו זאָגסט, אז מיר דארפען זיך שעצען גליקליך, וואָס מיר קענען נאָך ניט די פאַלשע ביטערע וועלט מיט די פאַלשע ביטערע מענשען. ס'איז א סימן אז איך בין טאקי איינע איין אומגליקליכע, וואָרום איך קען שוין גראדע יא די פאַל־שע ביטערע וועלט מיט די פאַלשע ביטערע מענשען! און ווי זיס איז מיר צו דענקען, אז ס'איז פארהאן חאטש איינער א לייטישער און א פיינער, איין אמת'ער, א קלוגער און א גוטער מענש, און דער איינער — דאָס ביזט דו, מיין אויסדערוועהלטער בעשערטער. זיי געזונד, מיין טהייערער. שרייב מיר, וואָס ליינסט דו אַצינד און וואָס פאר א ביכער קאָנסט דו מיר רעקאָמענדירען צום לייענען? איך קוועטש דיר די האַנד מיט גרויס ליעבשאפט און בליב אויף אייביג

דיין געטרייע, געטרייע כלה . . .

דאָס אכטע קאפיטעל.

[איך באד זיך איז ליגען אוו גליה ווי אויף פאסקעו].

דער מענש, וואָס איז פערליעבט, קאָן מען דאָס איבערליינען ביי איהם אויפ'ן פנים, ארויסזעהען נאָך דער נאַז; מע בעדארף זיך נאָר רעכט צוקוקען צו איהם, ווי די אויגען בלאָנזען ביי איהם ארום, ווי ער שמייכעלט עפּים מאָדנע, ווי ער ענטפערט נישט צו דער זאַך, ווי ער קוקט אַלע מינוט אין שפּיגעל, בייט אַלע טאָג דאָס האַלזטיכעל, און אז ער גההט, טאַנצט ער, און איז א גוטער פרייגד דער גאַנצער וועלט — ער זאָל זיך ניט שעמען פאר לייטען, וואָלט ער זיך צעקושט מיט'ן קוימענקעהרער...

נאָך מיר איז אָבער ניט געווען ווער עס זאָל נאָכקוקען. אמת, א פּאָר מאָל האָט מיך מיין תלמיד א פרעג: געטהאָן, בישעת מיר האָבען געשפּיעלט אין „דאָמקעס", וואָס בין איך עפּים אזוי צע־טראָגען, וואָס איך שלאָג מיינע אייגענע ציגלעך? האָב איך מיך געוואונדערט און געפרעגט: „וואָסערע ציגלעך?" אויך מיין פרינ־ציפאל האָט ביי'ם טיש זיצענדיג מיך א חאַפּ געטהאָן, וואָס האָב איך אזא שלעכט פנים? האָט איהם די בעל־הבית'טע מיט די שליסלען א זאָג געטהאָן (כלומרשט מיט א רחמנות־פנים, און אין האַרצען איז איהר צוגעקומען א שטיק געזונד), אז פון א צייט אז דער לעהרער עסט גאָר ניט!...

— וואָס איז די מעשה? — האָט מיך דער פרינציפאל א פרעג געטהאָן און האָט אַליין געענטפערט פאר מיר: — ס'איז פון צופיעל ארבייטען, פון צופיעל לערנען; גאַנצע טעג זיצט איהר פארשפּארט אין צווייען און לערענט. געהט זיך אמאָל דורך!...

— וועז האָבען מיר צייט געהן, אז מיר האָבען אזוי פיעל ארבייט? — האָט זיך מיר צעריגעמישט מיין תלמיד אזוי תמעוואטע־נאַיוו, אז עס האָט זיך מיר געגלוסט איהם אָנשפּייען אין פּנים און אויסשרייען אויף א קול:

זיך א אידישע טאכטער, אויב זי וויסט ניט חאטש עטליכע שירים פון יהודה הלוי אויסוועניג; א חרפה און א בושה בעדארף זיין אונז אלעמען, אז א אידיש מיידעל, וואס האט דורכגעמאכט א גימנאזיע, וויסט ניט ווער איז מאפו, לעווינזאהן, סמאלענסקין, גארדאן וכדומה אונזערע אייגענע קלאסיקער!... פאר דיין צעטעל דאנק איך דיר פיעל מאל. עס טהוט מיר באנג, וואס איך האב די אלע קלאסיקער, וואס דו האסט מיר אויסגערעכענט, שוין לאנג דורכגעלייענט אינאיינעם מיט נאך בעריהמטע שרייבערס און פאעטען, ווי, למשל: ביראן, סוויפט, סערוואנטעס, דיקענס, טעקערייַ, שעלי, באלזאק, דאדע, הוגא, סענקעוויטש, ארזשעשקא, און נאך און נאך א סך אנדערע. איך האב געוואלט עפים נייעס, עפים א פרישע זאך אויף צו לייענען, און ניט קיין ראמאן, נאר איין ערנסט ווארט.

פערבלייב געזונד, מיין ליעבער און מיין זיסער, און שאץ מיך ניט צו הויך, ווארום וואס צו איז איבעריג; איך בין א גאנץ געוועהנליכע אידישע טאכטער, וואס איז דיר איבערגעבעבן מיט לייב און לעבען.

דיין געטרייע כלה . . .

האב איך איהר דערוויף געענטפערט...

נאר טאמער וואלט געווען גענוג שוין צו ברענגען בריף סאי פון חתן׳ס צד, סאי פון כלה׳ס צד? איך האב מורא, עס וועט אויסקומען ניט קיין ראמאן, נאר א בריעפענשטעלער. איך דארף דא זאגען נאר איין זאך: די דאזיגע בריעף ליגען נאך עד היום ביי מיר אין טישקעסטל בעהאלטען, פעררוקט העט־וויייט אין א ווינקעלע. קיין בן־אדם האט זיי נישט אנגעקוקט. זיי זענען ביי מיר טהייער, ווי אלטע־אלטע כתבים, שטילע עדות פון מיינע ערשטע פריידען און ליידען. זיי זענען אויסגעטריקענטע אפגעבלייקעווטע בלומען אויפ׳ן קבר פון מיין ערשטער ליעבע, פון מיין ערשטען ראמאן.

מיינע הייליגע געפיהלען און מיט די ליעבע, זיסע, טהייערע בריוו־לעך פון מיין תלמיד'ס כלה, וואָס זענען ביי מיר טהייערער פון אלע מיינע אויסגעטראַכטע און אמת'ע פריינד, פון אלע מיינע ווייטע און נאָהענטע קרובים.

אָט וואָס זי שרייבט מיר אין אייניעם פון איהרע ווייטערע בריעף:

מיין אייניציגער טרייסט! מיין מלאך פון הימעל!

וואָס זאָל דאָס בעדייטען, וואָס דו ביזט אזוי טרויעריג? פאַר וואָס זעהען־אויס דיינע לעצטע בריעף אזוי מעלאַנכאָליש? למאי רעדסט דו פונ'ם טוידט? וואָס בעדייטען דיינע רעטהענישען, וואָס דו לעגסט מיר פאָר? פאַר וואָס זאָגסט דו אויף זיך, אז דו ביזט דער אומגליקליכסטער פון אלע אומגליקליכע? למאי זאָלסט דו מיר אָנטהון אזוי פיעל יסורים? פאַר וואָס זאָלסט דו מיר ניט אַנטפלעקען יענעם גרויסען סוד, וואָס דו טראָגסט בעהאלטען? וואָס פאַר סודות קאָנען ביי דיר זיין פאַר דער, וואָס האָט אזוי ליעב נאָר דיך און ווייטער קיינעם ניט, און וואָס קוקט שוין ארויס, צעהלט שוין די טעג פון אונזער גיכען גליקליכען פערבינדען זיך אויף אייביג!...

דערויף איז אוועקגעגאַנגען פון חתנ'ס צד אזא מין תשובה:

מיין הייליגע נשמה, מיין שוואַרצאַפעל פונ'ם אויג! מיין גאָטהייט! איך בעט דיך, זיי מיר מוחל מיינע לעצטע בריעף! פערגעס, וואָס איך האָב דיר געשריבען! דו ביזט נערעכט, מיין טהייערע, דו ביזט נערעכט. איך טאָר מיך נישט בעקלאָגען, איך טאָר מיך נישט אָנרופען מיט דעם נאָמען „אומגליקליכער". אומ־גליקליך איז דער, וואָס האָט קיינמאָל נישט ליעב געהאַט, וואָס איז קיינמאָל נישט געווען געליעבט!... איך זאָג דיר נאָך א מאָל, אז פאַר מיר איז ענגוג דיינע בריעף אליין, פאַר מיר איז געגנג, איך זאָל דערלעבען נאָר איין קוק טהון אויף דיר — און שטאַרבען... נאָר ניין, איך האָב זיך געגעבען דאָס וואָרט, איך זאָל מעהר ניט

— נוואלד, גוואלד, אידישע קינדער, וואס פאר ליגנערס איהר זענט! א ליגנער אויף א ליגנער, איין ליגנער גרעסער פון׳ם אנדערן!...

איך האב דאס אבער ניט געזאגט; אנשטאט דעם, וואס איך זאל זאגן דעם אמת, האב איך בעסער געזאגט א ליגן:

— איך האב מיך פארבענקט אהיים...

— נישקשה, ער מעג בענקען! — האט מיר מיין פרינציפאל אונטערגעהאלפען דעם ליגן מיט׳ן גאנצען כח פון זיין רייכער פאנטאזיע. — ער האט נאך וועמען צו בענקען; זייער משפחה איז די ערשטע, די איינציגע משפחה, ניט נאר ביי זיי אין שטאדט — מע קאן זאגן, אז אין גאנצען קאנט געפינט מען ניט אזא משפחה. דער קאוונער רב איז, דאכט זיך, אייערער אין אייגענער געווען?

— א פעטער. — זאג איך אומפערשעמט.

— און דער פארעצער מגיד איז, דאכט זיך, אויך געווען אייערער א פעטער?

— איין עלטער־פעטער. — זאג איך.

— און עפשטיין, דער גרויסער עפשטיין — וואס קעהר זיך מיט אייך אן?

— א שני שבשלישי. — זאג איך.

— און רב משה׳לע האלפערין איז, דאכט זיך, אויך אייערס א פריינדעל...

— פון דער מאמע׳ס צד. — זאג איך.

— נו, און די טאלטשינער — זאגט ער — די טאלטשינער גבירים, האב איך געהערט, זענען אייך נאר נאהענטע קרובים, דאכט זיך?

— שוועסטער־קינדער — זאג איך — פון דער מאמע׳ס צד, אייגענע שוועסטער־קינדער.

און איך בין העכסט צופריעדען, נישט אזוי מיט מיינע נייגעבאראנע קרובים, ווי מיט דעם, וואס איך קאן מיר זיין רוהיג, וואס איך קאן מיר בלייבען אליין מיט מיינע זיסע חלומות, מיט

זי מיך פערשטעהן, און עס וועט אַלסדינג זיין רעכט. נאָר ווי אַזוי טהוט מען דאָס אָפּ? ווי אַזוי מאַכט מען, אַז איך זאָל קאָנען מיט איהר רעדען אונטער פֿיער אויגען חאַטש עטליכע מינוט? איך האָב מיר געבראָכען דערויף דעם קאָפּ, געבויעט זיעבעצעהן טויזענד פֿלאַנען, אייניר ערגער פונ׳ם אַנדערען, און זיעבעציג טויזענד פֿאַנטאַזיעס, אייניר נאַרישער פון דער אַנדערער. איך בין זיך מודה ומתודה, אַז עס זענען מיר געקראָכען אין קאָפּ אַזעלכע מיאוסע מחשבות, ווּאָס איך שעם זיך זיי איבערגעבען אויף פּאַפּיער, חאַטש ס׳איז שוין אַוועקגעגאַנגען פון דעמאָלט־אָן א היבשע שטיק צייט. מיינט נישט, חלילה, אַז איך האָב געוואָלט אומברענגען מיין קאָנקורענט, סמ׳ען דעם תלמיד מייגעס! נאָ גאָט אָפּהיטען אַלע אידישע קינדער פון אַזעלכע מיאוסע מחשבות! איך האָב נאָר געבעטען גאָט, ער זאָל אַזוי עפּים טהון א נס, אַז מיין תלמיד זאָל פון זיך אַליין ווערען קראַנק, זיך אַוועקלענגען און אָפּטראָגען זיך אויף יענער וועלט, אָפּרייניגען מיר דעם אָרט...

איך בין זיך מודה ומתודה, אַז איך האָב געטראַכט פון דעם טאָג מיט נאַכט, ארויסגעקוקט, אַז מיין תלמיד זאָל חאַפּען ערגיץ א פּערקיהלונג, זיך דערשוויצען און חאַפּען א ווינטעל, אָנהויבען הוסטען, אָדער ליגען אויף א היציגער שלאַפקייט, אָדער אויסגלידטשען זיך אויפ׳ן גלייכען וועג, זיך ברעכען האַלז־און־נאַקען, אָדער אומגעהרען חאַפּען פון עמיצען א שטיין אין קאָפּ אריין, אָדער א משוגע׳נער הונד זאָל איהם בעפּאַלען, און עֶר זאָל אראָפּ פונ׳ם זינען, אָדער א שטורעמווינד זאָל אויסריסען אַ בּוֹים מיט ווּאָרצעל און אומוואַלגערען גלייך אויף איהם, אָדער אַיין אַנדער נס זאָל געשהען, — אַבי ער זאָל מיר אָפּרייניגען דעם פּלאַץ.

און בשעת מעשה האָט מיר געקלעהמט דאָס האַרץ, וועה געטהאָן אויף איהם. נעבאַך איין אומשולדיגער נפש — פּאַר ווּאָס קומט דאָס איהם? פּאַר ווּאָס זאָל ער געהן אַזוי יונג פון דער וועלט? און אין האַרצען האָב איך איהם שוין בעווויינט, באמת בעווויינט, אָנגעשריבען אויף איהם א קלאָג־בריעף צו מיין געליעב־

רעדען פונ׳ם טוידט! דו ווילסט וויסען יענעם גרויסען סוד? אוי, ניין, דו וועסט איהם ניט וויסען ביז עם וועט קומען די גליקליכע (אדער די אומגליקליכע) שעה פון זעהען זיך פאר דער חופה; דעמאלט וועסט דו געוואהרע ווערען פון אלסדינג... דערווייל זיי מיר געזונד, מיין טהויערע, מיין הויליגע, און שרייב מיר, שרייב מיר, שרייב מיר!

דיין אומגליקליכער גליקליכער, אדער דיין גליקליכער
אומגליקליכער, וואם וואלט א בעלן געווען, די צייט זאל זיך
ציהען און ציהען... אייביג און אייביג...

. . . . . .

דאם ניינטע קאפיטעל.

[דאם גרייסען זיך צו דער חתונה און מיינע נאכרישע חלומות].

דער וואם איז אמאל אליין געווען פערליבט חאטש א דריט־חלק פון דעם וואם איך — דער וועט פערשטעהן מיין הארץ, בשעת ס׳איז געקומען די גליקליכע אדער די אומגליקליכע צייט פון אונזער גרייטען זיך צו דער חתונה; און דער וואם האט געליענט מיט קאפ די פריהעריגע קאפיטלעך — דער וועט פערשטעהן מיין הארץ, בשעת מע האט אנגעמאסטען מיין תלמיד די חתונה־מלבושים, וואם מע האט איהם געניהט דריי וואכען כסדר. חבוט־הקבר איז גאר ניט אקעגען מיינע שמערצען; דער גיהנם — איז א גן־עדן אקעגען מיין גרויסען, גרויסען וועהטאג.

איהר רעבענט מסתמא: קנאה, שנאה? חלילה! איך האב געוואוסט גאנץ גוט, אז ליעב האט מען ניט מיין תלמיד, נאר מיך — מיך, דעם אמת׳ען מחבר פון די בריעף. איך האב געוואוסט גאנץ גוט, אז בשעת זעהען זיך וועל איך איהר בעדארפען נאר אנטפלעקען דעם סוד, יענעם הייליגען סוד, זאגען נאר איין ווארט, וועט

אזוי האָט ער זיך מיר אליין מודה געווען ניט איין מאל, חאָטש אין די אויגען האָט ער זיי נאָכגענעבען, אז ער וועט שטארק־שטארק בענקען נאָך זיי, אז ער וויסט גאָר ניט, ווי אזוי ער וועט דאָס גאָר איבערטראָגען אפילו.

— אָבער נאָך מיר וועסט דו בענקען? — האָב איך א פרעג געטהאָן מיין תלמיד.

— געווים! געווים! — האָט ער מיר געענטפערט און האָט מיך ארומגענומען גאָר פריינדליך. — דיך וועל איך נעמען מיט זיך! מיר וועלען דאָרטען לעבען א גוטען טאָג. מיר וועלען שפּיעלען אין „דאָמקעס", געהן אין טהעאטער, איך וועל דיך ניט אָפּלאָזען פון זיך קיינמאל, קיינמאל ניט!

איך האָב געוואוסט, אז ס'איז א גרויסער ליגען.

געבאָרען, אויפגעוואכסען און אויפגעצויגען געוואָרען אויף שׂוא ושקר, האָט ער דאָ אויך געזאָגט א ליגען.

דאָס צעהנטע קאַפּיטעל.

[ברוך הבא — געסט].

איך וועל קיינמאל ניט פערגעסען דאָס אויפנעמען מיט'ן כבוד, וואָס מע האָט אונז אָפּגענעבען, אז מיר זענען געקומען אויף דער חתונה. קודם כל האָט מען אונז ארויסגעשיקט א גרויסארטיגע קאַרעטע צום וואָקזאל און מע האָט אונז פערפיהרט אין זעהר א שענער שטוב, אָפּגענעבען איטליכען בעזונדער איין אנדער חדר און מכבד געווען מיט דער גוטער קאווע מיט פוטערגעבעקס, און נאָכ־דעם מיט'ן שענעם אָנבייסען, פרישע פיינקוכענס מיט געבראָטענע קאַטשקעס, און מענשען — מענשען ווי מיסט זענען געקומען אונז מקבל פּנים זיין, אָפּגעבען שלום, אלע מאל נייע פּארשוינען.

ביי מיר האָבען דאָ אלע מענשען אויסגעזוהען ווי מורא־שקעס, געשעמערירט אין די אויגען, געזשומעט ווי די פליענען. איך בין

טער און צו מיין טהייערער, אויסגעלאָזט מיט זעהר א טרייעריג ליעד. אינ׳ם ליעד בעווייז איך אוז בעקלאָג גאנץ ערנסט מיין יונגען תלמיד, ווּאָם איז אוועק נעבאָך פאר דער צייט; די וועלט האָב איך געגליכען צו א בית־עולם אוז איהם צו א יונגען בויב. אויפ׳ן בוים —

שטעהט אוז קלאָגט, אוי וועה,
דער בית־עולם־סאָלאָווּוי,
אוז די שטערען גיסען טרערען...

וואָם ווייטער שטעהט — געדענק איך ניט.

אוז וויעדער חלומ׳ט זיך מיר אין דער פאַנטאַזיע, אז ס׳איז שוין צוועקגענאַנגען א יאָהר נאָך זיין טוידט, אוז מיר ביידע, איך אוז מיין געליעבטע, זענען געקומען צו איהם אויף „קבר־אבות" א ביסעל זיך אויסווויינען, איהם געבראַכט א מתנה פרישע שמעקענ־דיגע בלומען מיט א ליעד, וואָם לאָזט זיך אוים אזוי:

אויף דיין קבר די בלומען זאָלען בליהען,
אין גן־עדן דיין נשמה זאָל רוהען!...

אז בלומען אויף א קבר זאָלען בליהען — דאָם איז עפּים ניט אזוי מעגליך; נאָר אז מיין תלמיד האָט געבליהט, געבליהט, ווי א רויז — דאָם איז געווען. ער איז געוואָרען וואָם א טאָג נע־זינטער, דאָם פּנים ליכטיגער, דאָם קלאָר־ווייסע לייב פערוואַכסען מיט שמאַלץ, אוז איז געווען צופריעדען, פרייליך, לעבעדיג אוז גליקליך — גליקליך נישט פון ליעבע, נאָר פון דעם, וואָם ער פאָהרט־אריבער אין א ניי אָרט, אין א גרויסער שטאָדט, צווישען נייע מענשען, אוז וועט נישט אָנקוקען מעהר זיינע אייגענע, וואָם האָבען זיך איהם צוגענעסען, געווען נמאס ווי דער טוידט.

און מע האָט אונז געגומען — ווער וויים איך ניט; און מע האָט אונז געפיהרט אונטער די הענד — וואוהין וויים איך ניט; און מע האָט צו אונז עפּיס גערעדט, עפּיס געזאָגט — וואָס וויים איך ניט. מיר האָט זיך געדרעהט דער קאָפּ, געשעמערירט אין די אויגען, געשומעט אין די אויהערען, און דאָס הארץ, דאָס הארץ — טיק־טאק! טיק־טאק!

די כלי־זמר האָבען געשפּיעלט. עס האָט געווייגט א פּיעדעל, עס האָט געטערעלייקעט א טראָמיט, עס האָט געפייפט א פלייט, עס האָט געבראבאנעט די קעסעל־פויק — באם־באם־באם! און דאָס הארץ, דאָס הארץ — טיק־טאק! טיק־טאק!...

דאָס לעצטע קאָפּיטעל.

[דער „עפּילאָג" פון ר' ראָמאָן].

צווישען אלע פּארשוינען, וואָס האָבען זיך ארומגעדרעהט און געשעמערירט פאר מיינע אויגען, האָב איך בעמערקט איינעם, וואָס האָט זיך ארומגעדרעהט גלייך מיט מיר, ווי א ווילד־פרעמדער. דאָס איז געווען א יונגערמאן מיט בריל־ען און מיט לאנגע האָר, וואָס האָט געהאַט אויף זיך נאָר איין ארבייט; זיין ארבייט איז געווען — אויף אלסרינג קוקען און אלסרינג זעהען, און ווי עס האָט אויסגעוויזען, האָט ער די ארבייט געטהאָן גאנץ געשמאק: ער האָט געהאלטען אין איין קוקען.

אז זיינע בריל־ען האָבען זיך אפּגעשטעלט אויף מיר, האָט זיך מיר אויסגעוויזען, אז ער זעהט מיך דורך און דורך, אז ער זעהט מיין הארץ, אז ער זעהט מיין סוד, מיין היל־יגען־היל־יגען סוד, און איך האָב אראפּגעלאָזט די אויגען. איך האָב אבער דערפיהלט אויף זיך די בריל־ען; איך האָב געפיהלט, אז ער הערט ניט אויף אויף מיר צו קוקען, און איך האָב ניט ווילענדיג אויפּגעהויבען די אויגען און האָב זיך וויעדער בעגעגענט מיט זיינע בריל־ען, וואָס

געווען פערנומען מיט מיינע אייגענע מחשבות, מיט מיינע זעהר ניט פרייליכע געדאנקען: „ווי אזוי מאכט מען דאָ, איך זאָל זיך קאָנען מיט איהר זעהען? מי יודע, צי עס וועט מיר געראָטען? און וואָס וועט זיין, אז זי וועט געוואָהר ווערען פונ'ם הייליגען סוד? און טאָמער חלילה וחס...“ איך האָב גאָר מורא זאָגען וואָס... א שרעק! א שרעק!...

אין קעשענע איז ביי מיר געווען, נאָך פון דער היים ארויס־פאָהרענדיג, צוגעגרייט... שרעקט זיך נישט — ניט קיין פיסטאָליעט, חלילה, נאָר א בריעף צו „איהר“, א בריעף אויף דרויי בויגען פאַפּיער, בעשריבען מיין ראָמאָן, ווי אזוי ער האָט זיך אָנגעהויבען, און מיין ביאָגראָפיע אין קורצען. נאָר ווי אזוי גיט מען איהר איבער דעם בריעף? דורך וועמען? און וועט וועט זי צייט האָבען איהם איבערלייענען?

און די מחותנים מיט די מחותנת'טעס פון כלה'ס צד לויפען ארום הין און צוריק, ווי די פער'סמ'טע מויז, טרייבען די סאַר־וועהס, זיי זאָלען זיך גרייטען צו דער חופה־וועטשערע, און טרייבען די שמשים, זיי זאָלען ברענגען די כלי־זמר מיט'ן רב, מע זאָל שטעלען די חופה וואָס פריהער, וואָהרום חתן־כלה פאַסטען.

אז דער חתן האָט ניט געפאַסט — בין איך איין עדות; ער האָט ביי מיר אין ח'ר זעהר פיין איבערגעביסען מיט א האַלבער קאַטשקע, און געזאָגט האָט ער, אז ער פאַסט, בריה'ש אָנגעצויגען אויף זיך א פּנים פון א חתן, וואָס פאַסט און וואָס דער קאָפּ איז איהם פערטיעפט איז זעהר ערנסטע מחשבות.

געבאָרען, אויפגעוואַכסען און אויפגעצויגען געוואָרען אויף שוא ושקר, האָט ער דעם טאָג פון דער חופה אויך געזאָגט א ליגען.

און דערווייל זענען אָנגעקומען די כלי־זמר און מע האָט זיך אָנגעהויבען גרייטען צום בעדעקענס. ס'איז געוואָרען נאָך א גרעסערער טומעל, ווי פריהער; אַלע האָבען געערעט, אַלע האָבען זיך געחאַפּט, אַלע האָבען זיך געמאַכט גלייך ווי מע טהוט עפּים — „גיכער, גיכער! לאָז מען געהן! קומט־קומט!“...

אקעגען דעם אנדערען, ווי אלטע בעקאנטע, און דער יונגערמאַן מיט די ברילען — ער איז געווען דער כלה׳ס א לעהרער — האָט מיר איבערגעגעבען אויף איהר אזעלכע זאכען, וואָס עס וואלט געווען גלייכער און געזינטער פאר מיר, איך זאָל דאָס בעסער ניט וויסען...

— סטוייטש, און איהרע בריעף? — האָב איך אויסגעשריגען. — אום גאָטעס ווילען, איהרע בריעף?!

דערהערט די דאָזיגע וועלטער, האָט דער יונגערמאַן מיט די ברילען זיך געחאַפּט פאר׳ן הארצען און האָט אָנגעהויבען צו לאכען און צו קאָטשען זיך פאר געלעכטער.

— איהרע בריעף? חא־חא־חא! איהרע בריעף! אוי, איך וועל דאָס נישט אויסהאלטען — א י ה ר ע בריעף!

— וועמענ׳ס דען בריעף זענען דאָס?

— איהרע? חא־חא־חא! איהרע בריעף? מיינע! חא־חא־חא, מיינע בריעף! מיינע! מיינע!! מיינע!!!

איך האָב געמיינט, אז דער יונגערמאַן איז נאָר אראָפּ פון זינען און ער וועט דעם שלאָג בעקומען. ער האָט מיך געחאַפּט פאר ביידע הענד, מיך געמומען דרעהען איבער׳ן שטוב, מיך געשלאָגען אין די פּליצעס און ניט אויפגעהערט צו לאכען:

— איהרע, חא־חא־חא! איהרע בריעף!??

עם האָט זיך אייך וועז גע׳חלומ׳ט א זיסער חלום: א פּאלאַץ א שענער, גוטע מאכלים, די בעסטע וויינען, פרישע פּירות, נאָר־וואָס פונ׳ם בוים, א ריח פון בשמים, א גן־עדן... און איינע עפּים א „זי״ אינ׳ם געשטאלט פון א פּרינצעסין מיט גילדענע בעזילבערטע האָר... און איהר שוועבט, ניט איהר געהט, און איהר פּליהט־פּליהט אלץ העכער־העכער, גלייך אין הימעל אריין... פּלוצים הערט איהר א פּייפען, וואָס געהט פון א וואלד ארויס — פּי־יו־יט! און א פּאטש פון פּליגלען און א משונה־מאָדנע געלעכטער „חא־חא״, וואָס צעטראָגט זיך איבער׳ן גאנצען וואלד און לאָזט זיך אוים מיט א לאנגען געהניץ — אאאי!!! פאר אייערע אויגען איז א טיעפער

האָבען געקוקט מיר אינוועניג אין האַרצען אַריין און געצויגען מיך צו זיך, ווי א מאגנעט.

איך ווייס ניט, ווי אזוי דאָס איז געוואָרען, נאָר איך און דער יונגערמאַן מיט די ברילַען זענען געשטאַנען נאָהענט אייַנער נעבען דעם אַנדערען און האָבען גערעדט, געוועהנלַיך פון דער חתונה, פונ׳ם בעדעקענס און פון חתן־כלה.

דעם חתן האָבען ביידע מחותנים צוגעפיהרט אונטער די הענד צו דער כלה, און די כלה איז געזעסען אין מיטען שטוב אויף א בענקל מיט צעלאָזטע האָר, דאָס פנים פערשטעלט מיט ביידע הענד — אפנים, זי האָט געווויינט. די כלי־זמר האָבען געשפיעלט. עס האָט געווויינט א פיעדל, עס האָט געטערעלייקעט א טראָמייט, עס האָט געפייפט א פלייט, עס האָט געבאראבאנעט די קעסעל־פויק — באם־באם־באם! און דאָס האַרץ — טיק־טאק! טיק־טאק!

„אָט־אָט — האָב איך מיר געטראכט — אָט־אָט, נאָך א מינוט, נאָך א מינוט — און אלץ איז פערפאלען!"...

— א טעלעצע! — רופט זיך אָן צו מיר פלוצים דער יונגער־מאן מיט די ברילַען גלייך אין די אויהערען אריין.

— וואו איז א טעלעצע? — פרעג איך איהם און קוק זיך ארום אויף אלע זייטען.

— אָט זיצט זי דאָך! — מאכט ער צו מיר און בעווייזט מיר מיט די ברילַען אויף דער כלה.

ער האָט דערזעהען נאָך מיין פנים, אז איך בין שטאַרק פער־חדוש׳ט, מאכט ער צו מיר שטילַערהייד אויפ׳ן אויהער:

— א קאלב, א בהמה, א גלאָטע, א כשר׳ע בהמה! קיין צלם פאר קיין אלף, און א מרשעת דערצו! און נעמט אזא פיינעם חתן! איהר זענט, דאכט זיך, זיין לעהרער?

איך ווייס ניט, צי ער האָט מיר אוועקגערופען, צי איך האָב איהם אוועקגערופען, צי מיר האָבען זיך ביידע אוועקגערופען אויף א זייט, נאָר אין צוויי מינוט ארום זענען מיר געזעסען אייַנער

צווי אַנטיסעמיטען

ערצעהלונג.

געשריבען אין יאָהר 1905.

אָפגרונד, אָט־אָט פאלט איהר אראָפּ. איהר טהוט א ציטער און חאפט זיך אויף מיט א קאָפּוועהטיג און קאָנט לאַנג נישט קומען צו זיך...

דעם דאָזיגען זיסען חלום האָב איך איבערגעלעבט אין דער מינוט, וואָס דער יונגערמאן מיט די ברילען איז געשטאַנען איבער מיר און האָט ניט אויפגעהערט צו לאַכען פון מיינע בריעף און אויסרעכענען די מעלות פון מיין געליעבטע... ער האָט געלאַכט, און מיר האָט זיך געטריפט בלוט, א טראָפּען נאָך א טראָפּען, און געפאַלען אויף מיין פערוואונדעט האַרץ, אויף מיין פער'סמ'טע נשמה.

און דאָרט אין זאַל האָבען געשפּיעלט די כלי־זמר. די פיעדעל האָט געווויינט, די טרומייט האָט געטערעליקעט, די פלייט האָט געפייפט, דער באַס האָט געברומט, די קעסעל־פויק האָט געבאַראַבאַנעט — באַם! באַם! באַם! און דאָס האַרץ — דאָס האַרץ איז מיר געווען פוסט און לעדיג, אויף דער נשמה וויסט און פינסטער, חושך, חושך אין אלע ווינקעלעך.

צוויי אַנטיסעמיטען

א.

מאַקס בערליאַנט איז אַ געוויכערטע ליולקע. ער פאָהרט פון לאָדז קיין מאָסקווע און פון מאָסקווע קיין לאָדז עטלעכע מאָל אין יאָהר. ער איז בעקאַנט מיט אַלע בופעטשיקעס אויף די וואָקזאַלען, אויסגעבונדען מיט אַלע קאָנדוקטאָרען, געווען שוין אין די טיעפע גובערניעס, דאָרט וואו אַ איד טאָר נישט זיין מעהר ווי פיער און צוואַנציג שעה, געשווויצט אין אַלע אוטשאַסטקעס, אויסגעשטאַנען אונטערווועגענס געגוג בזיונות, ניט אין מאָל זיך געערגערט, אָפּ־ געגעסען דאָם הארץ — און אַלץ איבער'ן אידענטום. דאָם הייסט, ניט איבער דעם, וואָם ס'איז פאַרהאַן אַ אידענטום, נאָר דערפאַר, וואָם ער אַליין איז, ניט אויסגערעדט זאָל זיין, אַ איד; און ניט אַזוי דערפאַר נאָך, וואָם ער איז אַ איד, ווי דערפאַר, וואָם ער האָט, מחילה, אַ אידיש אויסזעהען. אָט דער צלם אלקים — אוי, דער צלם אלקים! אויגען שוואַרצע, גלאַנצענדיגע, האָר אויך שוואַרצע, גלאַנצענדיגע — אמת'ע סעמיטישע האָר; אַיין אויסשפּראַך אַ גע־ הרג'עטע, אַיין עכטע אַ אידישע, מיט אַ חי"ש, און דערצו אַ נאָז — אוי, אַ נאָז!

און ווי אויף צו־להכעים, איז אונזער העלד בעשטראָפט מיט אַ מין פּראָפעסיע (ער איז אַ קאָמיוואָיאַזשער), וואָס ער מוז זיך אַרומפיהרען מיט דער נאָז איבער דער וועלט, און דוקא רעדען, און דוקא אַ סך רעדען — מע זאָל איהם זעהען, הייסט עס, און מע זאָל איהם הערען. קורץ — ס'איז אויף איהם אַ רחמנות.

לחכעים, האָט מען איהם פונקט אין יענער צייט, וואָס נאָך קישי־
נעוו, ארויסגעשיקט אַהין, אין יענע מקומות, קיין בעסאַראַביע,
און ער האָט געפיהלט, אז דאָ הויבט זיך אָן פּאַר איהם א נייער
גיהנום. קאַרג האָט ער זיך אָנגעהערט פון די דאָזיגע שענע
מעשיות דאָרט ביי זיך אין דער היים? קאַרג האָט איהם געקאָכט
דאָס האַרץ, פערלאָפען מיט בלוט, אויף די רציחות, וואָס מע האָט
אזעלכס ניט געהערט אויף דער גאַנצער וועלט? ער וועט דען פער־
געסען יענעם טאָג, בשעת איינמאָל אין שוהל האָט מען געמאַכט
איין „אל־מלא־רחמים" אויף די „הרוגי־קישינעוו"? אַלטע אידען
האָבען דעמאָלט געווייגט, ווייבער זענען געפאַלען חלשות...

געווים האָט זיך אייך געטראָפען א מאָל פאָהרען אין באָהן
פערבי איין אָרט פון א „קאַטאַסטראָפע". איהר וויסט טאָקי
גאַנץ גוט, אז איהר קאָנט זיצען רוהיג: נאָך א מאָל אזא אומ־
גליק, א קאַטאַסטראָפע, אויף דעם זעלבען אָרט וועט זיך ניט טרע־
פען. נאָר איהר ווערמאַנט זיך, אז אט־א־דאָ האָבען נישט לאַנג
געקאַטשעט זיך באַרג־אַראָפּ איין וואַגאָן נאָכ'ן אַנדערען, און דאָ
האָבען מענשען געלעגט דעם קאָפּ, דאָ האָבען געטרישטשעט ביינער,
גערונען בלוט, געשפּריצט מאַרך — איהר זענט זיך מחיה, אז איהר
פאָהרט אַריבער דאָם אָרט בשלום...

מאָקס האָט געוואוסט, אז דאָ, אין די מקומות, וועלען זיין א
סך דבורים, מיט מימרות, מיט מעשיות, מיט זיפצען, מיט קרעכ־
צען פון אייגענע, און אָנצוהערענישען מיט שטעכווערטלעך פון
פרעמדע; און וואָס נעהענטער ער איז געווען צו יענע מקומות,
האָט ער אלץ מעהר געוזוכט מיטלען, ווי אזוי צו אַנטלויפען, אויס־
בעהאלטען זיך פון זיך אליין...

געקומען שוין גאָר נאָהענט, האָט ער תחילת געוואָלט בלייבען
זיצען אין וואַגאָן איינער אליין. נאָכדעם האָט ער זיך בערעכענט
און איז דוקא אַראָפּגעשפּרונגען מיט נאָך פאַסאַזשירען אויפ'ן
וואָקזאל, דוקא צוגעגאַנגען צום בופעט מיט א בריטקייט, ווי א
מענש, וואָס ס'איז איהם שטאַרק אויפגעלעגט אויפ'ן הארצען, דוקא

אמת, אונזער העלד האָט זיך נוקם געווען אין דער באָרד. אָנגעטאָן זיך און אויסגעפוצט, טאקי נאָר ווי א כלה, פערדרעהט די וואָנסעם ארויף, זיך פערלאָזט א לאנגן נאָנגל און געטראָגן א שניפּס „אשר לא שניפּסו אבותינו", זיך געוואוינט צו די מאכלים וואָס אויפ'ן וואָקזאל, אויסגעלאָזט זיין גאנצן ביטער האַרץ צום דבר־אחר (ס'וואָל איהם אָנגעהן, דעם חזיר, חאָטש האַלב, וואָס מאָקם האָט איהם געווינשעווענט, בישעת ער האָט איהם פערזוכט צום ערשטען מאָל!), און וואָס טויג אייך גרויס? ער האָט זיך אייגנעשטעלט דאָס לעבען און האָט אָנגעהויבען עסען ראָקעם.

פּאר וואָס זאָג איך „ער האָט זיך אייגנעשטעלט דאָס לעבען"? וויל אייערע שונאים זאָלען אזוי ווייסען פון זייער נאָז, ווי מאָקם בערליאָנט האָט אפילו אָנגעהויבען צו ווייסען, ווי אזוי מען איז זיך נוהג מיט ראָקעם: צי מע שניידט זיי מיט א מעסער? צי מע שטעכט זיי מיט א גאָפּל? צי מע עסט זיי גאנצערהייט?

און פון דעסטוועגען, נאָר די אַלע גליקען, קאָן זיך מאָקם בערליאָנט ניט אויסבעהאַלטען מיט זיין אידישקייט — ניט פון אייגענע, ניט פון פרעמדע. מע דערקענט איהם, ווי א בייזען שילינגער, פונקט אזוי ווי דעם פערשאָלטענעם קין, און מע גיט איהם צו ווייסען אויף יעדען טריט און שריט, ווער ער איז און וואָס ער איז. קורץ — ס'איז אויף איהם א גאָט'ס רחמנות!

ב.

נאָר אויב מאָקם בערליאָנט איז געווען אַיין אומגליקליכער מענש ביז קישינעוו, איז נאָך קישינעוו ניט געווען צו איהם קיין גליכען. טראָגען אין זיך טיף אין הארצען א גרויסען וואהטיג און שעמען זיך מיט איהם — דאָס איז א מין גיהנום, וואָס נאָר דער קאָן איהם פערשטעהן, ווער עס פיהלט איהם. מאָקם האָט זיך געשעמט מיט קישינעוו, גלייך ווי דאָס וואָלט געווען זיין קישינעוו... און טאקי עפּיס גאָר ווי אויף צו־

„וואָם וועט זיך, אַשטייגער, קלעהרען אַ איד, למשל, אז ער וועט צוגעהן און דערזעהען אַ מענשען ליגען אויסגעצויגען און איבערגעדעקט מיט אַ „בעסאַראַבעץ"? געווים וועט שוין קיינעם ניט קומען אויף די גראַנקען, אז דאָ ליגט אַ איד... אַ אידעע, כלעבען, אַ טהייער מיטל אויף פּטור צו ווערען פון אידען און בלייבען אָקעגען נאָכט אויסגעצויגען איינער אליין, ווי אַ שרה, אויף אַ גאַנצער באַנק"...

אזוי האָט זיך געטראַכט אונזער העלד, און בכדי ס'זאָל שוין טאַקי קיין בן־אָדם ניט וויסען, ווער דאָ ליגט, האָט ער זיך איבער־געדעקט מיט'ן „בעסאַראַבעץ" איבער'ן פּנים, פערשטעלט די נאָז אויך, מיט די אויגען, מיט די האָר, מיט'ן גאַנצען צלם־אלקים, און ער האָט זיך פאַרגעשטעלט אַ בילד, ווי אזוי ביינאַכט קריכט אַ איד מיט אַ סך פּעקלעך אין וואַגאָן אַריין, זוכט נעבאַך איין אָרט אויף צו זעצען זיך, דערזעהט ער, עס ליגט אַ פּאַרשוין מיט אַ נומער „בעסאַראַבעץ" איבערגעדעקט — געווים אַ פּריץ, און געווים אַ רשע איין אַנטיסעמיט, און אפשר טאַקי קרושעוואָן אליין — שפּרינגט ער אודאי נעבאַך אָפּ, דער איד מיט די פּעקלעך, שפּיט־אויס דרוי מאָל, און ער, מאַקס, בלייבט אליין, איינער אליין, ווי אַ גראָף, איבער דער גאַנצער באַנק. חא־חא־חא, כלע־בען, אַ טהייער מיטל, נאָך בעסער ווי אַ מענש זאָל פלוצים אין וואַגאָן בעקומען די חאָלערע!...

דער דאָזיגער פלאָן געפעלט אונזער מאַקסען אזוי שטאַרק, אז ליגענדיג אונטער'ן „בעסאַראַבעץ", צעלאַכט ער זיך אזש, און אַ מענש, דאַרפט איהר וויסען, אז ער האָט איבערגעביסען, פער־טרונקען מיט אַ גלעזעל ביער, פּעררויכערט אַ ציגאַר און ליגט אָקעגען נאָכט אין וואַגאָן איינער אליין אויף אַ גאַנצער באַנק, אויסגעצויגען ווי אַ גראָף, איז איהם גוט צו לאכען...

שאַט, לאָז זיין שטיל. אונזער העלד מאַקס בערליאַנט, דער קאָמיוואָיאַזשער, וואָס פאָהרט פון לאָדז קיין מאָסקווע און פון

געמאכט א שנעפּסל, פערבינסען מיט די אלע גוטע זאכען, וואס א איד טאר ניט, פערטרונקען מיט א גלעזל ביער, פערריכערט א ציגאר און איז צוגענאנגען צו דער שאפע, וואו מע פערקויפט ביכער און צייטונגען, און דערזעהען ליגען דאס געוויסע שענע אנטיסעמיטישע בלאט פונ'ם געוויסען שענעם אנטיסעמיט קרושעוואן מיט'ן געוויסען שענעם נאמען „ב ע ס א ר א ב ע ז". דארט, אין יענע מקומות, דארפט איהר וויסען, וואו עס באקט זיך דאס דאזיגע שענע בלאט, ליגט זיך עס גאנץ רוהיג: קיינער נעמט דאס ניט אין האנד ארויס; די דארטיגע אידען נעמען דאס ניט, ווייל ס'איז „מוקצה מחמת מיאוס", און ניט־אידען האט זיך עס שוין צוגעגעסען. ליגט זיך עס דערפאר בשלום אין שאפע און דערמאנט נאר דעם עולם, אז ס'איז פארהאן אויף דער וועלט איינער א קרושעוואן, וואס רוהט נישט, וואס שלאפט ניט און וואס זוכט מיטלען, ווי אזוי צו בעהיטען און בעוואהרענען און בעשירמען די וועלט פון דער געפעהרליכער קרענק, וואס מע רופט זי „אידישקייט".

מאקם בערליאנט איז געווען דער איינציגער, וואס איז צוגעגאנגען צו דער שאפע און האט זיך געהייסען געבען א נומער „בעסאראבעז". צוליעב וואס, למשל? אפשר צוליעב דעם אייגענעם טעם, וואס ער האט זיך געהייסען דערלאנגען ראקעם? און אפשר האט ער טאקי געוואלט זעהען, וואס שרייבט עפים אזא כלב שבכלבים וועגען אידען? ס'איז א סברה, זאגט מען, אז דאס רוב אנטיסעמיטישע בלעטער לייענען סעמיטען, דאס הייסט, מיר אליין טאקי מיט אונזער כבוד... די בעלי־בתים פון די בלעטער ווייסען דאס גאנץ גוט און געהען מיט דעם גאנג, אז „דער איד איז טריפה און דער גראשען איז כשר"...

בקיצור, אונזער מאקם האט געהאנדעלט א נומער „בעסאראבעז", ארריינגעגאנגען מיט איהם אין וואגאן ארויס, אויסגעצויגען זיך איבער דער באנק און איבערגעדעקט זיך מיט'ן בלאט, ווי מע דעקט זיך איבער, למשל, מיט א קאלדרע אדער מיט א פלעד, און בשעת מעשה איז איהם דורכגעפלויגען א מחשבה:

מיר לאָזען שלאָפען אונזערע ביידע „בעסאַראַבצעס", א באַנק קעגען א באַנק; מיר ווילען בעקאַנט מאַכען דעם לעזער מיט דעם צווייטען פּאַרשוין, ווער ער איז און וואָס ער איז.

ער איז א געלערנטער... ניט קיין געלערנטער פון דער מלחמה און ניט קיין געלערנטער־גובערנאַטאָר, נאָר א געלערנטער־אינספּעקטאָר, איין אַגענט, הייסט דאָס, פון א געוועלשאפט. הייסען הייסט ער ג י ע מ ט ש י ק, דער נאָמען זיינער איז חיים, נאָר שרייבען שרייבט ער זיך אַלבערט, און רופען רופט מען איהם פּעטי.

אין פּלוג, קומט דאָך אויס אפילו א ביסעל ווילדליך: מילא, אז פון חיים וואַכסט־אויס איין אַלבערט — פּערשטעהט זיך נאָך; וואָרום למאי ווי אזוי ווערד ביי אונז פון וועלוועל „וולאַדימיר", פון ישראל „איסידאָר" און פון אברהם „אוואַקום"? נאָר ווי אזוי איז דאָס געוואָרען פון חיים „פּעטי"? מוז מען זיך, אַלזא, ערייני־לאָזען א ביסעל אין הקירה, זיך פערטיעפען אין חכמת הלשון און געהן מיט'ן שכל־הישר: ראשית חכמה, וואַרפען מיר אַרויס די חית פונ'ם „חיים". נאָכדעם בעטען מיר מחילה די צוויי „יוד'ען" מיט דער „מם" — בלייבט שוין נאָר איבער די „אלף" אליין. שטעלען מיר צו צו דער „אלף" נישט מעהר ווי א „למד" מיט א „בית" מיט איין „עין" מיט א „ריש" מיט א „טית" — מאַכט דאָס ניט אַלבערט? נו, און פון אַלבערט ווערד שוין במילא אַלבערטי, בערטי, בעטי, פּעטי. Sic transit gloria mundi — אָט אזוי, הייסט דאָס, ווערד פון א קאַטשקע איין אינדיק.

בקיצור, אונזער פּאַרשוין הייסט פּ ע ט י נ י ע מ ט ש י ק און איז א געלערנטער־אינספּעקטאָר און פּאַהרט־אויס די וועלט, ווי מאַקס בערליאַנט; נאָר ער איז בטבע שוין גאָר איין אַנדער מין נפש: א לעבעדיגער, א פרייליכער, א בערעדעוודיגער. און חאָטש ער הייסט פּעטי און איז א געלערנטער־אינספּעקטאָר, פון דעסטוועגען איז ער א איד גלייך מיט אַלע אידען, און האָט ליעב א אידען, ליעב צו דערצעהלען מעשיות און אַנעקדאָטען פון אידען.

מאסקווע קיין לאָדז, ליגט איינער אליין אויף א באנק, צוגעדעקט מיט א נומער „בעסאראבעץ", און חאפט א דרימעל. לאָמיר איהם ניט שטעהרען.

ג.

מאקם בערליאנט איז טאקי א איד א חכם, נאָר היינטיגם מאל האָט ער דוקא נישט געטראָפען. ס'איז טאקי אריינגעקומען אין וואגאָן א פּארשוין, א גראָבער, א געזונדער, א פּארסאָפּעטער, מיט עטליכע טשעמאָדאנעס, איז טאקי צוגענאנגען צו מאקסען, טאקי בעטראכט איהם, ווי ער ליגט דאָם איבערגעדעקט מיט א נומער „בעסאראבעץ", נאָר ער האָט ניט אויסגעשפּיגען דריי מאל און איז ניט אָפּגעשפּרונגען. ער איז אָפּער געשטאנען און האָט בעטראכט דעם דאָזיגען נפש, דעם אנטיסעמיט מיט דער סעמיטישער נאָז (בשעת שלאָפען האָט זיך דאָס בלאט א ביסעל אראָפּגעגליטשט, און די חרפּה, די נאָז הייסט עס, האָט זיך אנטפּלעקט און ארויסבעוויזען ביי אונזער העלד מיט איהר גאנצען פּראכט און גלאנץ).

געשטאנען עטליכע מינוט מיט א שמייכעל אויף די ליפּען און אוועקגעלאָזט די טשעמאָדאנעס אויף דער צווייטער באנק, וואס אקגען מאקסען, האָט זיך אונזער נייער פּארשוין ארויסגעחאפּט אויף א פּאָר מינוט אויפ'ן וואקזאל, אריינגעקומען צוריק אויך מיט א נומער „בעסאראבעץ", אויפגעבונדען א טשעמאָדאן, ארויסבעקומען פון דאָרטען א קישעלע מיט א קאלדרע, מיט א פּאָר שטעקשיך, מיט א פּלעשעל אָדעקאָלאָן, זיך געמאכט גאנץ היימיש, אויסגעצויגען זיך איבער דער באנק און איבערגעדעקט זיך מיט'ן „בעסאראבעץ", פּונקט אזוי ווי אונזער מאקם בערליאנט, געלעגען און גערויכערט, געקוקט אויף מאקסען און געשמייכעלט, צוגעמאכט פּריהער איין אויג, נאָכדעם דאָס אנדערע, אָנגעהויבען פּאוואָלינקע דרימלען.

ד.

מאָקס בערליאַנט האָט געהאַט א שוועָרע נאַכט... אפּנים, עס האָבען אין איהם גערעדט די מאכלים, וואָס ער האָט געהאַפּט אויפ'ן וואָקזאל, מחמת עס האָבען זיך איהם געפּלאַנטעט משונה־מאָדנע וויל־דע חלומות. למשל, עס האָט זיך איהם געדאַכט, אז ער איז ניט מאָקס בערליאַנט — אז ער איז גאָר קרושעוואַן, דער רעדאַקטאָר פונ'ם „בעסאַראַבעץ", און אז ער פאָהרט ניט אין וואַגאָן, נאָר רייטענדיג אויפ א דבר־אחר, און א ראָק, א רויטער ראָק, א געקאָכטער, ווינקט צו איהם מיט די הערנער, און עס הערט זיך פון ערגיץ א געווויין: „קי־שי־נעוו!"... און ווי עפּים א ווינטעל בלאָזט איהם אין די אויהערען, און ער הערט א שעלעשטשען פון בלעטער אָדער פון ווייבערשע קלייד־לעך, און ער ווי־ל עפּענען איין אויג און קאָן ניט, און ער טאָפּט זיך ביי דער נאָז — נישטאָ קיין נאָז, קיין סימן פון קיין נאָז; אויפ'ן אָרט פון דער נאָז טאָפּט ער אָן א „בעסאַראַבעץ", און ער ווייסט ניט וואו ער איז. ער ווי־ל זיך ריהרען און קאָן נישט. ער פיהלט, אז דאָס איז א חלום, נאָר ער קאָן נישט גובר זיין דעם שלאָף, ער קאָן נישט געוועלטיגען אויף זיך, ער קאָן נישט! ער ליגט און ליידט נעבאָך גרויסע יסורים, ער איז ווי אין דער הינהער־פלעט. ער פיהלט, אז עס גיהען איהם אוים די כחות. נעמט ער זיך אָן מיט'ן לעצטען ביסל קראָפט און לאָזט־ארויס א שטיל־עז קרעכץ, וואָס נאָר ער אליין קאָן איהם האָרכען, און עפּענט־אויף א שטיקל אויג, קוים־קוים וואָס ער זעהט, און ער דערזעהט א שטראַהל פון א ליכט און א געשטאַלט פון א מענשען, וואָס ליגט אויסגעצויגען אָקעגען איהם, אויך איינער אליין, ווי ער, אויף א נאַנצער באַנק, און אויך איבערגעדעקט, ווי ער, מיט א נומער „בעסאַראַבעץ", — און אונזער מאָקס ווערד נבהל ונשתומם: עס מאָהלט זיך איהם אוים, אז דאָס זעהט ער טאַקי זיך אליין אויסגעצויגען אויף יענער באַנק, און

פעטי ניעמטשיק מיט זיינע אנעקדאָטען האָט א שם אויף דער וועלט. איין שטיקעל חסרון, וואָס וואו ערגיץ איין אנעקדאָט, האָט זיך עס, זאָגט ער, געטראָפען מיט איהם אליין טאקי, און בשעת מעשה שוועהרט ער אייך אָפּ מיט כל השבועות שבעולם, און אלע מאָל טרעפט זיך מיט איהם דער אנעקדאָט אין איין אנדער אָרט; ער פערגעסט פון איין מאָל צום אנדערן. די משמעות, אז פעטי ניעמטשיק, דער גענעראַל־אינספעקטאָר, איז א ביסעל געאַפּט אויף דער עברי, דאָס הייסט, ער איז א שטיקעל בעל־מגזם, אָדער, ווי מע רופט דאָס אין אונזערע קאַנטען, ער איז, מחילה, א ליגנער. האָט קיין פּראָיבעל נישט, וואָס מיר דריקען זיך אוים אזוי גראָב; עס וואָלט, אייגענטליך, געווען גענוג, מיר זאָלען זאָגען אויף איהם, אז ער איז איין אגענט, און וואָס איין אגענט איז — ווייסט איהר דאָך אליין...

אריינגעקומען אין וואָגאָן און דערזעהען אונזער מאַקס בערליאנט ליגען אויסגעצויגען אויף דער באַנק, איבערגעדעקט מיט א נומער „בעסאראבעץ", און דערקענט נאָך דער נאָז, אז דער פּאַרשוין איז קיין שום מחותן ניט מיט קרושעוואנען און מיט זיין שענעם „בעסאראבעץ", איז די ערשטע מחשבה זיינע געווען:

— איין אנעקדאָט!... א נייער אנעקדאָט!... ער וועט שוין האָבען, מיט גאָט'ס הילף, וואָס צו דערצעהלען און דערצעהלען!

און פּעטי ניעמטשיק האָט זיך אראָפּגעאַפּט אויפ'ן וואָק־זאל, האָט זיך בעוואָהרענט אויך מיט א נומער „בעסאראבעץ" און האָט זיך אוועקגעלעגט אקעגען מאַקסען — זעהען וואָס וועט דאָ זיין? — און איז אויך אנשלאָפען געוואָרען...

אציינד לאָזען מיר איבער דעם „בעסאראבעץ" נומער צוויי, דאָס הייסט, דעם גענעראַל־אינספּעקטאָר פּעטי ניעמטשיק, און קעהרען זיך אום צוריק צום „בעסאראבעץ" נומער איינס, דאָס הייסט, צום קאָמיוואָיאָזשער מאַקס בערליאנט.

זעצען זיך אוועק פאוואלינקע אונזערע ביידע אנטיסעמיטען, וואס פון זיך די „בעסאראבצעס" און לאזען־אויס ביידע דעם בעקאנטען אידישען מאטיוו פונ׳ם בעקאנטען אידישען ליעדעל, שוין נישט מיט קיין פייפען, נאר מיט ווערטער ממש:

„און דער רבי לעהרענט
מיט די קינדערלעך
דעם אלף־בית!"...

ער קאָן בשום אופן נישט פערשטעהן דעם שכל, ווי קומט ער, מאקס, אהין, אויף יענער באנק? און ווי אזוי זעהט דאָס א מענש זיך אליין אהן א שפיעגעל?... ער פיהלט, אז אייגציג־ווייז שטעלען זיך איהם די האָר קאפויר...

ביסלעכווייז, ביסלעכווייז הויבט־אָן אונזער מאקס קומען צו די געדאנקען און פערשטעהן, אז יענער, וואָס ליגט דאָרט אויף יענער באנק, איז ניט ער, מאקס, נאָר איין אנדערער. איז איהם אָבער קשה: פון וואַנען האָט זיך געקומען אהער דער דאָזיגער פּארשוין, און גראָד אקעגען איהם, און גראָד מיט א „בעסאַראַבעץ"?

אונזער מאקס האָט קיין צייט ניט וואַרטען ביז טאָג, און עס ווילט זיך איהם טרעפען דאָס רעטענישׂ וואָס גיכער, און טאקי שוין, און טאקי באלד; און ער טהוט זיך א ריהר און הויבט־אָן צו שעלעשטשען מיט'ן בלאָט, און ער דערהערט, אז יענער פּאַר־שוין, וואָס אויף יענער באנק, טהוט זיך אויך א ריהר און שעלעש־טשעט אויך מיט'ן בלאָט. בלייבט ער שטיל און קוקט זיך איין נאָך שטאַרקער, און דערזעהט, ווי יענער פּארשוין, וואָס אויף יענער באנק, קוקט אויף איהם מיט א האלבען שמייכעל. און אונזערע ביידע „בעסאַראַבצעס" ליגען איינס אקעגען דאָס אנ־דערע, און קוקען איינס אויפ'ס אנדערע, און מע שווייגט. ביידע אנטיסעמיטען חלש'ען, געהען־אויס וויסען, וועט מע איז; נאָר מע האלט זיך איין מיט אלע כחות און מע שווייגט. פאלט פּעטי אויף א שכל און הויבט־אָן אויסצופייפען שטילערהייד א בע־קאנטען אידישען מאָטיוו פון א בעקאנט אידיש ליעדעל:

„אויפ'ן פריפּעטשיק ברענט א פייערעל"...

און מאקס האלט איהם אונטער אויך שטיל און אויך מיט א פייפען:

„און אין שטוב איז היים"...

אפגעשלאגענע הושענות

געשריבען אין יאהר 1905.

אָפּגעשלאָגענע הושענות

א.

איסר דער שמש.

I

דערמאָן איך מיך אָן איסר דעם שמש, שטעלט זיך מיר פאָר אין דער פאַנטאזיע א מין אלכסנדר מוקדון, א נאפּאָלעאָן באָנאָפּארט, וכדומה אזעלכע בילדער, גבורים פון דער היסטאָריע...

א קליניגקייט איסר? א מענש, וואָס פיהרט די גאַנצע שוהל מיט אלע בעלי־בתים ביי דער נאָז. א מענש, וואָס האלט דאָס גאַנצע שטעדטעל ביי זיך אין בוזעם. א מענש, וואָס דיענט ביי אלעמען און געוועלטיגט אויף אלעמען. א מענש, וואָס איז יעדען אונטערוואָרפען און האָט פאָר קיינעם קיין מורא ניט. א מענש, וואָס האָט א בייזען קוק, מורא'דיגע ברעמען, א מעשענע באָרד, א געזונדען קולאָק מיט א לאַנגען שטעקען. א ווערטעלע אויסצורעדען איסר!

ווער האָט געמאכט איסר'ן פאָר א איסר? פרעגט מיך עפּים גרינגערס. פאַרהאַן טיפּען, וואָס מע קאָן זיי אָנרופען: „פערגליווערטע", „שטעהענדיגע", דאָס היסט, אזעלכע, וואָס ריהרען זיך ניט פונ'ם אָרט: אָט אזוי ווי איהר האָט זיי געזעהן דאָס ערשטע מאָל, אזוי זענען זיי געבליבען ווי אויף אייביג.

דאַרפען האָבען דאָס נייענייהריגע קדחת!..." און מיר האָבען טאַקי געציטערט, טאַקי געהאַט דאָס נייענייהריגע קדחת.

וואָס האָבען מיר מורא געהאַט, פרענט איהר? אַנו, פֿרובט, אדרבה, האָט ניט מורא, אז מע טהוט אייך א נעם פּאַר'ן אויהער און מע פּיהרט אייך צו צו דער טהיר און מע גיט אייך האַלז־און־נאָקען און מע זאָגט אייך:

— אַהיים, ממזרים, א רוח אין אייער פּאָטער און מוטער אריין!

איהר וועט זיך אפשר קלאָגען אויף איהם פּאַר דער מאַמען? נו, אדרבה, פֿרובט! וואָס וועט זיין, ווילט איהר וויסען? אָט וועל איך אייך זאָגען וואָס ס'וועט זיין: איהר וועט קומען אַהיים און בעווייזען דער מאַמען אין אָנגעריסענעם אויהער; וועט די מאַמע אָנפאַלען אויפֿן טאַטען מיט א גוואַלד: „זעה־נאָר, זעה דעם בן־יחיד דיינעם, ווי דער רוצח דער גזלן האָט איהם אָנגעריסען אין אויהער!" וועט אייך דער טאַטע נעמען פּאַר א הענטל און וועט אייך ברענגען אין שוהל אריין און צופיהרען גלייך צו איסר דעם שמש, ווי אייגער רעדט: „נאַט, זעהט וואָס איהר האָט געטהאָן מיט מיין בן־יחיד, איהר האָט דאָך איהם שיער־שיער ניט אָפּגעריסען אין אויהער". וועט איסר געבען א הוק אויפֿן טאַטען: „געהט אייך געזונטערהייט מיט אייערע ממזרים!" (איהר הערט? א בן־יחיד איז ביי איהם אויך „ממזרים"!). און דער טאַטע וואָס וועט טהון? דער טאַטע וועט אָנרוקען דאָס היטעל און וועט געהן אַהיים. וועט איהם די מאַמע פרענגען: „נו?" וועט איהר דער טאַטע זאָגען: „איך האָב דאָס איהם מכבד געווען, אָט דעם המן הרשע! וואָס נאָך האָב איך איהם געקאָנט טהון?"...

זעהר ניט שען אפילו, אז א טאַטע זאָל זאָגען אזא גראָבען ליגען! נאָר וואָס זאָל מען טהון, אז מען איז ביי א שמש אין גלות?

עם ווייזט זיך אייך אוים, אז זיי זענען תמיד אזוי געווען און ווּעלען אייביג אזוי בלייבען. קינדווייז פלעג איך מיך ניט קאָנען אָפּריסען פון דעם אירס'ען; מיך האָט אינטערעסירט איין זאַך: ווי אזוי איז געווען אירס, בשעת ער איז נאָך ניט געווען קיין אירס? דאָס הייסט, בשעת ער האָט נאָך נישט געהאַט אָט די מורא'דינע ברעמען, אָט די גרויסע האָרבאַטע נאָז, וואָס איז שטענדיג אָנגעשטאָפּט מיט טאַבעקע, אָט די מעשענע באָרד, וואָס הויבען זיך אָן, דאָכט זיך, אזוי געדיכט און גראָב, און לאָזען לאָזט זי זיך אוים דוקא דין, מיט עטלעכע שיטערע לאַנגע בייזע האָר? ווי אזוי האָט ער אוים־געזעהן, למשל, בשעת ער איז געווען א יונגעל, געגאַנגען באָרווים, געלערנט אין חדר און געחאַפּט פּעטש פונ'ם רבי'ן? און וואָס איז געווען אירס, בשעת די מאַמע זיינע האָט איהם געטראָגען אויף די הענד, איהם געגעבען זויגען, איהם אויסגעווישט דאָס נעזעל: „אירס'ע, זיסער קדיש מיינער, לעכטיגער פּנים געטרייער, מיר זאָל זיין פאַר דיינע בייני־דעלעך!"? —

אָט אזוי פלעג איך זיך קינדווייז אמאל פערטראַכטען, זיך ניט קאָנען אָפּריסען פון אירס'ען.

— אהיים, ממזרים, א רוח אין אייער פּאָטער און מוטער אריין! — פלעגט אירס אפילו קלערען וועגען איהם נישט לאָזען.

דאָכט זיך, אז איך בין א י י נ ע ר, פון דעסטוועגען היים איך ביי איהם מיט א לשון רבים: מ מ ז ר י ם! פאַר וואָס קומט מיר „ממזרים"? אירס האָט פיינט, פערשטעהט איהר מיך, אז מע שטעהט און מע קוקט איהם אין די אויגען אריין. אירס האָט פיינט קלייווואַרג, קאָן נישט אָנקוקען קיין קינדער! „קינדער, זאָגט ער, — דאָס זענען כל מום רע; קינדער זענען פאַקאַסט־ניקעס, צו־להכעיס'ניקעס; קינדער זענען ציענען, וואָס שפּרינגען אין פרעמדע גערטנער; קינדער זענען היגט, וואָס סיפּען ביי די פּאָלעס; קינדער זענען חזירים, וואָס קריכען אויפ'ן טיש; קינדער דאַרפען וויסען דרך־ארץ, קינדער דאַרפען ציטערען, קינדער

אז ער לאָזט זיי צורוה און ווארפט זיי ניט די שליסלען פון בית־המדרש אין פּנים אריין: „געהט האלט־אויס אליין אזא שוהל מיט האלץ און מיט וואסער, מיט ליכט און מיט שוועבלעך, און א האנטוך אויסוואשען דארף מען אויך, און א טאפּלי ארויינשטעלען דארף מען אויך, און אויסשמירען די וועגט מיט דער סטעלי דארף מען אויך, און א סטענדער פּארריכטען דארף מען אויך, אגן א סדור צוקויפען דארף מען אויך, און א סליחה איינבינדען דארף מען אויך; און וואו איז א גרייגער, וואו איז א דריידעל, וואו איז א חנוכה־ליכטעל, וואו איז א לולב, וואו איז איין אתרוג, וואו איז א הושענא, און וואו איז א דאָס, און וואו איז א יענץ?"... און חאטש אלע ווייסען גאנץ גוט, אז א גרייגער און א דריידעל און א חנוכה־ליכטעל און א לולב און איין אתרוג און א הושענא און א דאָס און א יענץ — זענען אלץ אזעלכע זאכען, וואָס נישט נאָר מע דארף אויף זיי אויסגעבען געלד, אדרבה, זיי ברענגען נאָך אריין געלד, — פון דעסטוועגען וועט זיך קיינער נישט דערוועגען אריינשטעקען די נאָז. דאָס געהער צום שמש; דאָס איז זיין הכנסה. „די שענע שכירות, וואָס מע נעמט זיך אָן ביי אייך?... „דער קאָפּ קאָן האָרט ווערען!... וואסער אויף קאשע!"... אזוי זאָגט איסר, און דער עולם שווייגט.

דער עולם שווייגט; חאטש דער עולם ווייסט גאנץ גוט, אז איסר לעגט־אָפּ א קערבעל; דער עולם ווייסט גאנץ גוט, אז דער שמש איז אָנגעשטאָפּט מיט געלד. ס'איז נאָר א סברא, אז שטיי־לערהייד פערלייהט ער אמאל עטליכע גראשענס, מאכט א הלואה'לע, געווהנליך, אויף א בעוואהרעניש, אויף א משכון. און א שטיבעל האָט איסר איין אייגענס, און א בהמה איין אייגענע, און טרינקען טרינקט ער אוים אלע טאָג, און דוקא פון א גרוים גלאָז, און א פּעלץ טראָגט ער ווינטער, ברוך השם, ווי דער שענ־סטער בעל־הבית, און שיך טראָגט די שמש'טע גאנצע, און א יופּע האָט זי זיך נעמאכט ניט לאנג א נייע — פּאר קהל'ס געלד: „פּאר אונזער בלוט, אויסקרענקען זאל זי דאָס, רבונו של עולם!"...

II

מע קאָן זאָגען, אז די גאַנצע שטאָדט איז ביי איסר'ען אין גלות. וואָס ער וויל, דאָס טהוט ער. וויל איסר ניט היצען די שוהל ווינטער אינ'ם פראָסט, מעגט איהר צעזעצט ווערען רעדענ־דיג, וועט ער אייך הערען, ווי דעם פאַראיאָהריגען שניי. וויל איסר, מע זאָל זיך שטעלען דאָוונען פריה, וועט איהר שוין פער־שפעטיגען וועלן איהר זאָלט ניט קומען. וויל איסר אייך נישט געבען קיין עליה אַכצעהן וואָכען דורכאיינאַנד, מעגט איהר קוקען צו איהם אויף דער בימה פון היינט ביז מאָרגען, הוסטען צעזעצ־טערהייד — ער וועט אייך ניט זעהן, ניט הערען! דאָס אייגענע איז מיט'ן טלית, און מיט'ן חומש, און מיט'ן מחזור, און מיט'ן אתרוג, און מיט דער הושענא. איסר וועט אייך ברענגען דע־מאָלט, וועלן ער וועט וועלען, ניט וועלן איהר וויל! וואָס זענט איהר עפים פאַר א „איהר"? „בעלי־בתים — זאָגט ער — זענען ווי די הינט, און ער איז אייגער, איין שמש, קיין עין־הרע, אויף אזוי פיעל עולם — משוגע צו ווערען!"

און איסר שמיצט זיך, וואַרפט זיך, מאַכט איטליכען מיט דער בלאָטע. דער גרעסטער בעל־הבית קאָן ביי איהם חאַפען א פסק, ער זאָל ניט טרעפען די טהיר. „מיך — זאָגט ער — זאָלט איהר בעסער ניט זאָטשעפען, וואָרום איך האָב קיין צייט ניט מיט אייך צו רעדען! איהר זענט א סך, און איך בין, קיין עין־הרע, איינער!" און קיינער זאָטשעפעט איהם ניט; איהר זענט געהרען, אז ער טשעפעט אייך ניט.

ס'פערשטעהט זיך, אז קיינער וועט זיך ניט איינשטעלען פרעגען ביי איסר'ען, וואו קומט אהין דאָס געלד, וואָס פאַלט־אריין פון די „בעבור־שנדרם", פון די יאָהר־צייט־ליכט, פון דער פושקע, וכדומה אזעלכע זאכען, וואָס זענען שייך צו בעל־הבתיש־קייט. וואָרום בעל־הבית אין שוהל איז דאָך ער — היינט וועמען דאַרף ער דאָס אָפגעבען דין־וחשבון? דער עולם איז געהרען,

שענס ניט געזעהען. ס׳איז א פערשווויצטער, פערדראָסן דאָס היטל׳ס ארויף, מיט׳ן גרויסען שטעקען און מיט די לאַנגע שטיוועל׳, האָט איסר געקנאַטען די בלאָטע, געשפרייזט פון איין גבאי צום אנדערן, געארבייט, געפלאָכטען, געפיהרט רכילות מיט אינטריגעס, אינטריגעס, אינטריגעס אָהן א שיעור!

אויף אינטריגעס פיהרען איז איסר פון תמיד אָן פּעוועז איין בריה אין דער וועלט. א וואַנד מיט א וואַנד האָט ער געקאַנט צונויפפיהרען, פערקאַכען א קאַשע אזוי קונציג, אז דער גאַנצער עולם זאל זיך בלאָזען אייגער אויפ׳ן אַנדערען, זיך קריעגען און זירלען, און עס זאל דערגעהן אזש צו פּעטש — און ער, איסר, גאָרנישט, גאָט די נשמה! איסר, פערשטעהט איהר מיך, האָט געפיהרט דאָס רעדעל דוקא ניט שלעכט. ער האָט זיך געטראַכט: „רייסט זיך, רייסט זיך, בעלי־בתים, ביי די נעז, וועט איהר פערגעסען אינ׳ם שמש"...

פערגעסען אינ׳ם שמש — דאָס איז געווען פאַר אונזער איסר׳ען זעהר א נויטיגע זאַך, מחמת פון א צייט אז מע האָט זיך אַנגעהויבען צו איהם נעמען, דולען א ספּאַדיק, ער זאל אָפּגעבען דין־וחשבון, וואו קומט אַהין דאָס גאַנצע געלד פון שוהל? און ווער? דוקא די יונגע־לייט, דוקא יונגווארג, דוקא אָט די „ממזרים", וואָס ער האָט זיי אזוי פיינט געהאַט פון תמיד, וואָס ער פלעגט זיי אמאל דערגעהן די יאָהר!

פון קינדער, זאָגט מען, ווערען לייט, און פון לייט ווערען קינדער. היבשע עטליכע דורות זענען געוואכסען, אויסגעוואכסען און אוועקגעגאַנגען. פון די קליינע ציעגלעך זענען געוואָרען גרויסע צאַפּעס, פון די קליינע ממזרים זענען געוואָרען בעלי־בית׳לעך; די בעלי־בית׳לעך האָבען חתונה געהאַט, געוואָרען בעלי־בתים; די בעלי־בתים זענען געוואָרען אלטע אידען, און איסר איז אלץ געווען איסר. נאָר מיט א מאל איז עפּעס אויסגעוואכסען א דור, א נייער, א יונגער, א משונה־מאַדנער דור, א דור פון סאַמע

אזוי מומלען די בעלי־בתים צווישען זיך שטילערהייד, אז דער שמש זאל ניט הערען. און אז דער שמש געהט־צו, האקט מען אויבער דעם שמועס און מע הויבט אן רעדען פון עפים אנדערש, בליצלען מיט די אויגלעך, סמארקען בשעת מעשה מיט די נעז און נעמען ביי איהם א שמעק טאבעקע מיט צוויי פינגער פון זיין הילצערן פושקעלע: „זייט זשע מוחל!"...

אט דער „זייט־זשע־מוחל" איז א פאסקודנער זייט־זשע־מוחל. אין איהם ליגט א חניפה'לע: „זייט זשע מוחל, ביי אייך דארף זיין א רעכטער שמעק טאבעקע"... אין איהם ליגט אויך איין אנצוהערעניש אויף אוועקצוגעהן: „זייט זשע מוחל, גיט א שמעק טאבעקע און געהט אייך געזונטערהייד"...

איסר איז א מבין סאי אויף דער חניפה'לע, סאי אויף דעם אנצוהערעניש. איסר ווייסט, אז דער עולם וואלט וועלען איהם מאכען אוים שמש, אזוי ווי מע וויל לעבען. נאר ער הערט זיי אלעמען, ווי המן דעם גרייגער. איסר האלט זיי רעכט אין די לאפקעס. איסר ווייסט וואס ער האט צו טהון.

III

וועד עס וויל יוצא זיין פאר אלעמען, דער איז נישט יוצא פאר קיינעם; און אז ס'איז בעשערט זיך בוקען, זאל מען זיך בוקען צום קאפ, ניט צו די פיס.

דאס האט פערשטאנען איסר, און האט געשלאגען בלאט מיט די גבאים, מיט די עטליכע געצעהלטע רעדלפיהרער פון שטאדט. זיי האט ער דוקא געפאלגט, געקראכען אונטער די נעגעל, נישט געפוילט זיך פון זייערטוועגען גהען איין איבעריגען גאנג, און ג'חנפה'ט האט ער זיי, אז ס'האט געשלאגען צו דער גאל! און וועד שמועסט, אז ס'איז געקומען די צייט פון דער קלפי, פון קלויבען גבאים, — דעמאלט האט איסר נישט געוהט. וועד עס האט נישט אנגעקוקט דעמאלט איסר'ען, דער האט קיין

שטרעקען: בעלי־מלאכות האָבען עס געזונגען ביי׳ם וואַרשטאָט, קעכינס — ביי׳ם אויוועז, מיידלעך — אויף די פּריזבעס, מוטערס האָבען מיט דעם פערוויעגט קינדער... א נאַריש לייעדעל האָט אין זיך א כח: בשעת דער האָלז זינגט, טראַכט דער קאָפּ; קלערט, קלערט אַזוי לאַנג, ביז עס דערקלערט זיך עפּעס; מחשבות דרעהען זיך, דרעהען זיך, פּיקען אין מוח אַזוי לאַנג, ביז עס פּיקט זיך עפּעס אויס, און פּוז א מחשבה ווערד א מעשה.

די מעשה, וואָס איז ארויס פּוז דעם לייעדעל, איז געווען א שענע מעשה, נאָר א קורצע. איהר מעגט דאָס האָרכען. עס קאָן אייך צו־נוץ קומען.

IV

שקצים, עכברושים, עזות־מחוצף־פּנימ׳ער, לצים, ווייסע־חברה׳ניקעס, הולטייעס האָבען אַזוי לאַנג געגראָבען אויף איסר׳ען, געזוכט און גענישטערט, ביז מע האָט זיך ארויפגעשלאָגען אויף א שטיקעל דרך. איינמאָל אין א שענעם פריהמאָרגען איז מען ארויף אויפ׳ן בוידעם פוג׳ם אלטען בית־המדרש און מע האָט אנטדעקט דאָרטען א גאַנצען אוצר: סטערינאָווע ליכט א גוזמא, עטליכע פּוד וואַכס, א פּאָר צעהנדליג טליתים נאָך נאָר נייע, א גאַנצען סקלאַד פּוז מחזורים נאָך נישט קיין נעניצטע, סדורים מיט סליחות מיט קינות מיט נאָך גוטע זאכען, וואָס ביי אייך, קאָן זיין, האָט דאָס נישט אזא ווערטה, ווי ביי א שמש פּוז א שוהל. מיט גרויס פּאַראַד האָט מען דאָזיגען אוצר אראָפּגעטראָגען פּוג׳ם בוידעם — און לאָז אייך שוין אייער פּאַנטאַזיע אליין פּאָרשטעלען אָט דאָס בילד: פּוז איין זייט איסר מיט דער האָר־באַטער נאָז, מיט די מורא׳דיגע ברעמען, מיט דער מעשענער באָרד, וואָס הויבען הויבט זי זיך אָן, דאַכט זיך, אזוי געריכט און גראָב, און לאָזען לאָזט זי זיך אוים דוקא מיט עטליכע שיטערע לאַנגע בייזע האָר... און פּוז דער אנדערער זייט די שקצים,

שקצים, עכברושים, עזות־מחוצף־פנימ'ער, מזיקים, הולטייעס — מע זאל בעהיט און בעוואהרענט ווערען!

— וואם איז איסר פאר איין אויבערהאר? איסר איז נישט מעהר ווי א שמש, וואם דיענט ביי אונז, ניט מיר ביי איהם! ביז וואנען וועט געוועלטיגען אויף אונז אט דער אלטער איסר מיט די לאנגע פיס און מיט'ן גרויסען שטעקען? חשבון! וואו איז חשבון? דין־וחשבון!!...

אזוי האט ג'טענה'ט אט דער נייער דור פון סאמע שקצים, עכברושים, עזות־מחוצף־פנימ'ער, מזיקים, הולטייעס, און דוקא אין מיטען שוהלהויף, און דוקא הויך אויף א קול... תחילת האט איסר געמאכט זיך כלא ידע, אביסעל טויבליך שוין; נאכדעם האט ער אנגעהויבען זיי טרייבען פון שוהל, פערלעשען די ליכט, פערשליסען די טהיר; נאכדעם האט ער אנגעריצט אויף זיי די בעלי־בתים פון שטאדט, דערצעהלט אויף זיי המנ'ס מסירות, אז די הולטייעס מאכען חוזק פון עלטערע מענשען, אז זיי לאכען אפ פון די גבאים, — א סימן: אט האט ער ניט לאנג געפונען א פאפיערל, עפיס א ליעדעל, וואם איינער פון די הולטייעס האט פערלאָרען.

דאכט זיך, וואם? א נארישׂ ליעדעל? וואם פאר א חתונה האט אבער דאם דאזיגע נארישע ליעדעל אנגעמאכט אין שטאדט! וואם פאר איין איבערקעהרעניש — אי־אי־אי! הלואי וואלט דאם איסר בעסער נישט געפונען און נישט בעויזען דאם די גבאים, וואלט געווען פאר איהם א סך געזינדער! דאם דאזיגע ליעדעל, קאן מען זאגען, איז געווען דער אנהויב פון זיין מפלה. די נארישע גבאים, אנשטאט דעם, מע זאל דאם ליעדעל אראפשלינגען און מאכען א שווייג, האבען זיי דאם אליין צעשמירט. זיי האבען זיך אזוי לאנג ארומגעטראגען מיט דעם פון איינעם צום אנדערען, ביז דער עולם האט דאם אויסגעלערענט אויף אויס־וועניג, לצים האבען צוגעזעצט צו דעם א ניגון פון איין אלט בעקאנט ליעדעל, און מע האט דאם ליעדעל געזונגען אויף אלע

טען־ארויס מיט פאלשע מסירות קענען די פּאַרנעמסטע לייט פון שטאָדט, לכן זענען מיר מוסר מודעה בשם הגבאים דבית־המדרש הגדול, אז מהיום והלאה וועלען מיר געבען השגחה אויף די דאָזיגע ענינים זעהר און זעהר, און דעם, וואָס מע וועט חאפען, וועט מען מיט איהם טהון על־פי הזאקאן"...

פערשטעהט זיך, אז די מודעה האָבען חברה באלד אראָפּ־געריסען, און אויף איהר אָרט איז ארויסגעוואכסען אַיין אַנדער מודעה. האָט מען זיך ניט געפוילט און מע האָט די נייע מודעה אויך אראָפּגעריסען, און עס איז אויף איהר אָרט אויסגעוואכסען א פרישע מודעה, און די בעלי־בתים האָבען געפונען אין די סטענ־דערס פרישע בריוועלעך אויפ'ן שמש מיט די גבאים. הכלל, דאָס איז געווען א שטיקעל צייט, וואָס דער עולם האָט געהאלטען אין איין שרייבען: די גבאים האָבען געשריבען בריוועלעך — אזוי לצים די ווייסע־חברה'ניקעס האָבען געשריבען בריוועלעך — אזוי לאַנג, אזוי בריים, ביז עס זענען געקומען די טעג פון ימים נוראים, די צייט פון דער קלפי, פון קלויבען גבאים הייסט עס, און עס האָט זיך אָנגעהויבען א שטרייט צווישען בוידע צדדים: פון איין זייט איסר מיט זיינע פּאַטראָנען, די אלטע גבאים, און פון דער אַנדערער זייט די שקצים, עכברושים, לצים, ווייסע־חברה'ניקעס מיט זייערע קאַנדידאַטען. איטליכער צד האָט געצויגען צו זיך דעם גאַנצען איבעריגען עולם, יעדער מיט וואָס גאָט האָט איהם געבענשט: דער מיט הייסע ווערטער, פלאַם־פייעריגע דרשות, דער גלאַט מיט זיסע רעד, און דער מיט געבראָטענע קאַטשקעס, פופעקלעך, גוטע הבטחות, צוזאָגעכצען אויף שפּעטער, — און שטעלט אייך פאָר, אז גובר געווען האָבען — איהר וועט גאָרניט טרעפען! — דוקא די שקצים, עכברושים, לצים, ווייסע־חברה'־ניקעס! און אויסגעקליבען האָט מען נייע גבאים, און דוקא פון די יונגעלייטלעך, קורצע וויטיקלעך, לצים, קבצנים און — אוי־ווה, א שאנד צו דערצעהלען! — בעלי־מלאכות, פראָסטע בעלי־מלאכות!...

עכברושים, עזות־מחוצף־פנימ'ער, לצים, ווייסע־חברה'ניקעם, הולי־טייעם, מיט'ן אוצר פון סטערינאווע ליכט, וואכם, טליתים, סדורים, מחזורים, סליחות און קינות א גאנצער סקלאד! מיינט נישט פון דעסטוועגען, אז איסר האט זיך חלילה פערלאָרען. איסר איז נישט פון די מענשלעך, וואָם באלד עפּעס פערלירען זיי זיך. ער איז נאָר געשטאנען, געקוקט אין ג'חידוש'ט זיך, ווי קומט דאָס גאָר אהער, אין שוהל אויפ'ן בוידעם?!...

אויף מאָרגען גאנץ פריה האָט זיך בעוויזען אויפ'ן פּאַרקאָן פון דער שוהל אזא מין אנאנס, מיט קרייד אויפגעשריבען:

„בכאן פערקויפט מען יאָהרצייט־ליכט במקח השוה".

אויפ'ן אנדערען טאָג איז שוין געווען איין אנדער אויפ־שריפט. אויפ'ן דריטען טאָג — וויעדער איין אנדער אויפשריפט. און איסר האָט געהאט א גוט שטיקעל ארבייט: אלע פריהמאָרגען פלעגט ער שטעהן מיט א נאסער שמאטע אָפּרייבען די דאָזיגע שענע אנאנסען, וואָם זענען געוואכסען אין דער לענג און אין דער ברייט אויפ'ן פּאַרקאָן פונ'ם אלטען בית־המדרש. אויך אין די סטענדערם האָבען בעלי־בתים געפונען אלע שבת גאנצע פּעק מיט בריוועלעך, וואָם לצים האָבען אונטערגעוואָרפען אויף איסר דעם שמש און אויף דעם בינטעל גבאים, וואָם איסר האָט געשלאָ־גען מיט זיי בלאָט.

א שווער שטיקעל צייט האָט דעמאָלט איבערגעלעבט איסר. ער האָט אַרויפגעפיהרט די גבאים, מע זאָל אויסהענגען אין בית־המדרש א מודעה, אויף פּאַרמעט געשריבען, מיט גרויסע אותיות, בזה הלשון:

„היות ווי עס האָבען זיך בעוויזען ביי אונז, בעונותינו הרבים, יונגע לייט, ריקים ופוחזים, פערדאָרבענע מענשלעך, וואָם טרע־

מיט נייע ניגונים, מנהגים נייע — גאָלע נייעם און נייעם און נייעם!...

איינמאָל — הושענא־רבה איז דאָס געווען — דער נייער חזן מיט'ן נייעם כאָהר האָט זעהר שען געזונגען דעם „קול מבשר מבשר ואומר", און דער עולם האָט זיך א נעם געטהאָן אָפּשלאָגען די בלעטלעך פון די הושענות (דער דאָזיגער מנהג איז, אפּנים, פּערבלִיבען אויף שטענדיג), און איך האָב בעמערקט פון דערווייטען איין אלטעטשקען, א גרויז־גרויען, איין איינגעהויקערטען מיט א האָרבאטער נאָז, מיט מורא'דיגע געדיבטע ברעמען און מיט א באָרד, וואָס אָנהויבען הויבט זי זיך אָן, דאכט זיך, גראָב און גע־דיכט, און אויסלאָזען לאָזט זי זיך אוים דוקא דין, מיט עטלִיכע שיטערע לאַנגע בייזע האָר, — און עם האָט מיך געטהאָן א ציה צום דאָזיגען אלטעטשקען, און איך בין צו איהם צוגענאַנגען און האָב איהם אויסגעצויגען די האַנד:

— שלום עליכם אייך... דאכט זיך, רב איסר... דער שמש?

— דער שמש? וואָסער שמש? שוין לאַנג אוים שמש. שוין לאַנג איין אָפּגעשלאָגענע הושענא — חע־חע!...

אזוי האָט מיר דער אלטעטשקער א זאָג געטהאָן מיט א ציטעריג קול און א וויי געטהאָן מיט א ציטעריגער האַנד אויף דער אָפּגעשלאָגענער הושענא, וואָס האָט זיך געוואלגערט פאר זיינע פיס, און א ביטער שמייכעל האָט זיך געשפּיעלט אויף דער גרייז־גרויער באָרד, וואָס אָנהויבען הויבט זי זיך אָן, דאכט זיך, גראָב און געדיכט, און לאָזען לאָזט זי זיך אוים דוקא דין, מיט עטלִיכע שיטערע לאַנגע נאָך אלץ בייזע האָר...

V

איך האָב מורא, אז איהר שטויסט זיך אָן, אז די מעשה נעמט א סוף. ביז וואַנען איז דער שיעור צו ציהען? צי איהר וויל, איך זאָל אייך טאַקי דערצעהלען, ווי אזוי אונזערע נייע נבאים האָבען זיך גערעכענט מיט'ן אלטען שמש? ווי אזוי מע האָט נעבאך דעם אלטען איסר'ען געפיהרט יענעם שמחת־תורה מיט כבוד און מיט געזאַנג איבער אלע גאַסען, און קונדסים, לצים, ווייסע־חברה'ניקעם האָבען געטראָגען אויף צו־פריהער, מיט גרויס פּאַראַד, דעם גאַנצען אוצר מיט סטערינאָווע ליכט, מיט וואַכם און מיט די אלע טליתים, סדורים, מחזורים, קינות און סליחות, וואָס מע האָט געפונען אויפ'ן בוידעם פונ'ם אלטען בית־המדרש? — ניין, איך מיין, אז איהר וועט פון מיר אזא זאַך ניט פערלאַנגען.

דערלעבען א נקמה אינ'ם שונא — מהכתיתי; נאָר באָדען זיך אין זיין בלוט — דאָס נישט. איך קאָן אייך נאָר דערצעהלען נישט מעהר ווי עטליכע וועדטער:

אויף היינטיגע ימים־טובים בין איך מיך דורכגעפאָהרען אהיים, אין מיין געבורט־שטאָדט. שוין לאַנג נישט געווען. א סך, א סך וואַסערען זענען פון יענער צייט דורכגעלאָפען. פון דעסטוועגען האָב איך געטראָפען דאָס אלטע בית־המדרש אויפ'ן זעלביגען אָרט; דער אייגענער אָרון־קודש מיט'ן זעלבען פּרוכת, מיט דער אייגענער בימה, מיט די אייגענע הענגלייכטער. נאָר די מענשען — די מענשען האָבען זיך איבערגעביטען, שטאַרק פערענדערט געוואָרען, אזוי, אז ס'איז כמעט נישט צו דערקענען זיי. די אלטע לייט זענען שוין לאַנג אויסגעשטאָרבען, און אויפ'ן הייליגען אָרט זענען מסתמא צוגעקומען א שען ביסעל מצבות מיט שענע אויפשריפטען. די יונגעלייט האָבען בעקומען גרויע בערדלעך. די גבאים זענען נייע, א חזן א נייער, א שמש א נייער,

געווישט די אויגלעך און מקבל געווען אויף זיך דעם עול פון דער תורה און פון דרך־ארץ, און ארויסגעקוקט אויף דעם גוטען מלאך, וואָס וועט איהם וואַרפען מסתמא באַלד א גראָשען פון דער סטעלי.

אוי, אָט דער גוטער מלאך! אָט דער גוטער מלאך! בעסער וואָלט די מאַמע נישט דערמאַנט דעם נאַמען זיינעם! וואָרום אז בועז איז צוגענאַנגען צו מיר, מיך געגעבען א נעם מיט זיין טרוקענער בעוואַכסענער האַנד און א זעץ־אַנידער צום טיש, איז מיר שוין געוואָרען נישט גוט אויף צו חלש'ען, און איך האָב שוין אויפגעהויבען דעם קאָפּ ארויף צו דער סטעלי, און האָב שוין געחאַפּט דעם שענעם פּסק פון'ם רבין מיט'ן רעכטען ציה פאר'ן אויהער: „ממזר! וואוהין קוקסט דו?"

אודאי האָט זיך „דאָס קינד וואָס האָט ערשט ניט לאַנג געמאָזעלט" א ביסעלע צעפּעסטעט: „מא־מע!" און ערשט דערמאָלט פערזוכט דעם אמת'ען טעם פון'ם רבינ'ס שמיץ: „א יונגעלע זאָל נישט קוקען אהין וואו מע דארף ניט!"... „א יונגעלע זאָל ניט רעווען ווי א קעלבעל מא־מע!"...

II

די מעטאָדע פון'ם רבי'ן בועז איז בעשטאַנען אין איין זאך: ש מ י ץ. פאר וואָס עפּיס שמיץ? ער האָט דאָס געגעבען צו פערשטעהן מיט'ן שכל און געבראכט א משל פון, להבדיל, א פערד: איבער וואָס געהט א פערד? וויעל ער האָט מורא. פאר וואָס האָט מורא א פערד? פאר א שמיץ. פונקט אזוי איז מיט א קינד. א קינד בעדארף האָבען מורא: מורא פאר גאָט, מורא פאר'ן רבי'ן, מורא פאר טאַטע־מאַמע, מורא פאר איין עבירה, מורא פאר א שלעכטע מחשבה... און בכדי א קינד זאָל טאקי מורא האָבען וואָס מורא הייסט, בעדארף מען דאָס גאַנץ פיין אָפּשפּילען, בעל־הבתיש אַנידערלעגען און אריינצימבלען א פּאָר

ב.

בועז דער מלמד.

I

דאָס וואָס איך האָב געפיהלט דעם ערשטען טאָג, בשעת די מאַמע האָט מיך אָפּגעפיהרט פאַר א האַנד צו בועז'ען אין חדר אַריין, בעדאַרף פיהלען א יונג עופ'עלע, בשעת מע שלאָגט־אָפּ מיט דעם כפרות און מע טראָגט דאָס אָפּ צום שוחט. עס צאַפּעלט דאָס יונגע עופ'עלע, פלאַטערט נעבאַך; פערשטעהן פערשטעהט דאָס ניט, נאָר פיהלען פיהלט דאָס, אז דאָ שמעקט נישט מיט קיין פּראָסע, נאָר מיט עפּעס אַנדערש... ניט אומזיסט האָט זי מיך געטרייסט, די מאַמע מיינע, אז דער גוטער מלאך וועט מיר וואַרפען א גראָשען פון דער סטעלי; ניט אומזיסט האָט זי מיר געשענקט א גאַנצען עפּעל מיט א קוש אין שטערן אַריין; ניט אומזיסט האָט זי געבעטען בועז'ען, ער זאָל געהן מיט מיר א ביסעלע ווייבער, חאָטש א ב י ס ע ל ע ווייבער, מחמת „דאָס קינד האָט ערשט ניט לאַנג געמאַזעלט"...

אזוי האָט א זאָג געטהאָן די מאַמע און א וויז געטהאָן מיט דער האַנד אויף מיר, גלייך ווי זי וואָלט איבערגעבען בועז'ען אין די הענד אַריין עפּעס זעהר א טהייערע כלי פון קרישטאָל, וואָס טאָמער חלילה איין ריהר — איז אויס כלי!

א צופּריעדענע, א גליקליכע איז די מאַמע געגאַנגען אַהיים, און „דאָס קינד וואָס האָט ערשט ניט לאַנג געמאַזעלט" איז איבער־געבליבען אַליין. תחילת א ביסעל א וויין געטהאָן, נאָכדעם אויס־

פּאַרהאַן אַזעלכע פּנימ'ער אויף דער וועלט!). און וואָס איז טאַקי באמת פּאַר איין עובדא לאַכען? לאַכען — לאַכען דאָך מענשען לערינגעהערם, פּוסטע קעפּ, לצים, הולטייעס. אָבער מענשען, וואָס האָבען אויף זיך דאָגות פּרנסה, וואָס טראָגען אויף זיך העם עול פון תורה און פון דרך־ארץ, האָבען נישט קיין צייט אויף צו לאַכען. בועז האָט קיינמאָל קיין צייט ניט. בועז אָדער ער קנעלט, אָדער ער שמייסט, דאָס הייסט, ער קנעלט שמייסענדיג, אָדער ער שמייסט קנעלענדיג — שווער אָפּצוטיילען איינס פון־ם אנדערען און זאָגען: וואו לאָזט זיך אויס ביי איהם „געקנעלט" און וואו הויבט זיך אָן „געשמיסען".

און געשמיסען האָט אונז בועז, דאַרפט איהר וויסען, קיינ־מאָל נישט אומזיסט. ס'איז תמיד געווען א טעם פּאַר וואָס: פּאַר נישט גוט געלערענט, פּאַר נישט גוט געוואָלט דאוונען, פּאַר נישט געפּאָלגט טאַטע־מאַמע, פּאַר ניט אריינגעקוקט, פּאַר ארוים־געקוקט, פּאַר גלאַט געקוקט, פּאַר צו גיך געדאוועט, פּאַר צו פּאַוואָלי געדאוועט, פּאַר צו הויך גערעדט, פּאַר צו שטיל גע־רעדט, פּאַר איין אָפּגעריסענעם לאָז, פּאַר א קנעפּל, פּאַר א ריס, פּאַר א דראַפּ, פּאַר אויסגעשמירטע הענד, פּאַר א פערפּלעקטען סדור, פּאַר א נאַשערי, פּאַר א לויפּערי, פּאַר א שטיפּערי, און אזוי ווייטער און ווייטער, אָהן איין עק.

דאָס זענען געווען, קאָן מען זאָגען, שמיץ פּאַר „על חטא שחטאנו לפניך ביודעים". היינט זענען געווען שמיץ פּאַר „על חטא שחטאנו לפניך בלא יודעים", דהיינו: שמיץ אויף להבא, אלע ערב שבת און אלע ערב יום־טוב און אלע ערב בין־הזמנים, מיט א פּירוש דערויף: „טאָמער האָט איהר די שמיץ נאָך ניט פּאַרדיענט, וועט איהר זיי, אם ירצה השם, כשר פּאַר־דיענען"... אָדער שמיץ אזעלכע, וואָס עמיצער, איין אייגענער אָדער א פרעמדער, האָט אייך געוואָלט א טובה טהון, צוגעשטעלט א בענקעלע פּאַר'ן רבי'ן. אָדער שמיץ מיט איין אָנצוהערעניש פון־ם רבי'ן אליין: „דו ווייסט שוין אליין מסתמא, פּאַר וואָסערע

צעהנדליג שמיצלעך. „אוי, שמיצלעך־מוצלח! ניטא קיין בעסערע זאך אויף דער וועלט, ווי א רוט, און לעבען זאל דער קאנטשיק!"

אזוי זאגט בוזו און נעמט דעם קאנטשיק אין האנד אריין פאוואלינקע, נישט געהאפט, בעטראכט איהם פון אלע זייטען, ווי מע בעטראכט איין אתרוג, נאכדעם נעמט ער זיך צו דער מלאכה ערנסט, מיט ישוב־הדעת, זינגט־צו בשעת מעשה און שאקעלט־צו מיט'ן קאפ:

שמיצלעך!
מוצלח!
שמיצלעך!
מוצלח!

חדושים ונפלאות! בוזו צעהלט נישט און האט קיינמאל נישט קיין טעות. בוזו שמייסט און איז קיינמאל נישט אין כעס. בוזו איז נישט קיין מענש פון כעס; אין כעס איז ער נאר דער־מאלט, ווען א קינד לאזט זיך ניט שמייסען, רייסט זיך פון די הענד, דריגעט מיט די פיסלעך. זעהט איהר, דעמאלט איז עפים אנדערש. דעמאלט ווערען די אויגען אנגעגאסען מיט בלוט, און ער שמייסט שוין אהן א ניגון און אהן א צאהל: „א יונגעלע דארף ליגען שטיל, זא א רבי שמייסט!... א יונגעלע דארף האבען דרך־ארץ אפילו דעמאלט, ווען מע שמייסט איהם!"...

אויך איז בוזו אין כעס, טאמער לאכט א קינד בשעת מע שמייסט דאס (פארהאן אזעלכע קינדער, וואס לאכען בשעת מע שמייסט זיי; א חולאת, זאגט מען...). ביי בוזו'ען לאכען — איז סכנת־נפשות! בוזו האט אליין נישט געלאכט זינט ער לעבט, און האט פיינט, זא דער אנדערער לאכט. מע האט געקאנט צו־זאגען די גרעסטע פרעמיע יענעם מענשען, וואס וועט שווערען בנאמנות, זא ער האט אליין געזעהען בוזו'ן לאכען. בוזו איז נישט קיין מענש פון לאכען. זיין פנים איז נאר נישט מסוגל דערצו. בוזו'ס פנים זאל אנהויבען לאכען, וואלט דאס געווים אויסזעהן א סך ערגער ווי ביי איינעם וואס וויינט (פארהאן,

מאמע האָט איהם געהאט? ניין, בועז'ען איז דאָס קארג! בועז פּאָדערט פון אייך, אז איהר זאָלט אַליין זיך אויסטהון, אַליין אראָפּציהען, מחילה, די תחתונים'לעך, אַליין נעמען דאָס העמ־דעלע איבער'ן קאָפּ, אַליין זיך אַנידערלעגען, איך בעט איבער אייער כבוד, מיט'ן פּנים אראָפּ, — און דאָס איבעריגע וועט שוין בועז אַליין טהון:

שמיצלעך,
מוצלח!
שמיצלעך,
מוצלח!...

און נישט נאָר בועז אַליין האָט געשמיסען, עס האָבען גע־האַלפּען שמייסען אויך די בעהעלפערס זיינע, די „משוררים", ווי ער האָט זיי גערופּען, געווייגטליך, אונטער דער השגחה פון בועז'ען, מע זאָל חלילה ניט פערפעהלען קיין שמיצעל. „ווינ־ציגער מיט א ביסעל תורה און מעהר מיט א שמיצעל" — אזוי האָט גערדונגען בועז און געגעבען צו פערשטעהן די דאָזיגע טעאָריע מיט'ן שכל־הישר: אז מיט צו פיעל תורה פערשלאָגט מען א קינד דעם קאָפּ, און איין איבעריג שמיצעל שאדט ניט. „וואָרום לאָמיר דאָס נאָר פּאַרשטעהן, זאָגט בועז, על־פּי חקירה: דאָס לערנען, וואָס מע לערענט מיט א קינד, נעהט דאָס גלייך אין קאָפּ אַריין, לכן איז דאָס מבלבל די רעיונות און מטמטם דעם מוח; און דאָס שמייסען, וואָס מע שמייסט, איז אדרבה־פּאַרקעהרט: ביז עס דערגעהט פון יענעם חלק דורכ'ן גאַנצען גוף ביז'ן קאָפּ, רייניגט דאָס דערווייל די געבליטען און עס לייטערט דעם מוח. היינט פּאַרשטעהט איהר שוין?"

און בועז האָט נישט אויפּגעהערט צו רייניגען אונז די גע־בליטען און צו לייטערן אונזערע מוחות. און — אוי־וועה! מיר האָבען שוין מעהר נישט געגלויבט אין יענעם גוטען מלאך, וואָס קומט פון אויבען! מיר האָבען שוין צעקייט, אז דאָס איז נאָר

מעשים טובים"... אדער שמיין אויף א ציקאוועסט: „לאָם איך זעהן אקאַרשט, ווי אזוי א יונגעלע לאָזט זיך שמייסען"... מיט איינעם וואַרט: „שמיץ", „קאַנטשיק", „מורא", „טרערען" — אָט וואָם אין יענער צייט האָט געטאָן געוועלטיגען אין אונזער קליין נאַריש קינדערש וועלטעל, אָהן א שום עצה, אָהן א שום רפואה, אָהן א שום שטראָהל פון האָפענונג אויף פּטור צו ווערען פון דעם גיהנם!...

און דער גוטער מלאך, וואָם די מאַמע האָט געזאָגט? וואו איז ער ערגיץ, יענער גוטער מלאך?

III

איך מוז מיך מודה זיין פאַר אייך, אז איך האָב צייטענווייז געקווינקעלט זיך אין דער שענער מעשה מיט'ן גוטען מלאך. א פונק פון אפיקורסות האָט זיך א ביסעל צו פריה ארויינגע'גנב'עט צו מיר אינ'ם קינדערש הערצעל אריין. צו פריה האָב איך אָנ־געהויבען צו קלערען: אפשר האָט מיך די מאַמע אָפּגענארט? צו פריה האָב איך מיך בעקענט מיט'ן געפיהל, וואָם ווערד אָנגע־רופען „שנאה". צו פריה, צו פריה האָב איך פיינט געקראָגען דעם רבי'ן בועז!

און ווי אזוי זאָל מען איהם ניט פיינט האָבען? ווי אזוי, פרעג איך אייך, זאָל מען ניט פיינט האָבען א רבי'ן, וואָם לאָזט נישט קיין קאָפּ אויפהויבען: דאָם טאָרסט דו ניט! דאָרט שטעה ניט! אָהין געה ניט! מיט דעם רעד ניט!?... ווי אזוי זאָל מען ניט פיינט האָבען א מענשען, וואָם האָט ניט אין זיך קיין קאָפּ רחמנות, וואָם האָט הנאה, אז יענעם טהוט וועה, וואָם באַרד זיך אין יענעמ'ם טרערען, שמירט זיך מיט יענעמ'ם בלוט?... דאָכט זיך, וואָם קאָן שוין זיין מעהר בזיון פונ'ם וואַרט „שמייסען"?... וואָם קאָן שוין זיין מעהר בושה, ווי אז מע טהוט־אוים א מענשען אָדם־נאָקעט און מע שטעלט איהם אַוועק אין א ווינקעלע, ווי די

זאכען, פון וואָס די האָר שטעלען זיך קאָפויר! עלטערע יונגלעך דערצעהלען, און די קלענערע האָרכען, האָרכען מיט קאָפּ. שוואָר־צע אויגלעך אין דער פינסטער גלאַנצען, יונגע הערצלעך קלאָפּען, און עס בלייבט ביי אונז דער חסכם, אז בועז דער רבי איז אָהן א נשמה, א מענש אָהן א נשמה, און אזא מענש איז דאָך גע־גליכען צו א חיה, צו א מזיק, וואָס ס'איז א מצוה איהם צו פּטר'ען... און טויזענדער פּלאַנען, נאָרישע קינדערשע פּלאַנען, וועבען זיך ביי אונז אין די קינדערשע מוחות, ווי אזוי מיר זאָלען פּטור ווערען פון ס' דאָזיגען מלאך־המות... נאָרישע קינדער! די דאָזיגע נאָרישע קינדערשע פּלאַנען האלטען זיי איטליכער בע־זונדער טיף פערבאָרגען ביי זיך אין הארצען. זיי בעטען גאָט, ער זאָל טהון א נס: אָדער דער סדור זאָל פערברענט ווערען, אָדער דעם קאַנטשיק זאָל צונעמען דער רוח, אָדער... אָדער... דעם לעצטען „אָדער" וויל קיינער ניט אַרויסזאָגען; מע האָט דאָס מורא ברענגען פאַר'ן מויל. און דער כוח־הדמיון ביי די קינדער אַרבייט, די יונגע פאַנטאזיע טראָגט, און חלומות, גוטע זיסע חלומות, פלאָנטען זיך אין דער וואָהר, חלומות פון פריי־זיין, פון לויפען אראָפּ־א־בארג, פון פּאָליאָסקען זיך מיט באָרוויסע פים אין טייך, פון שפּיעלען אין פערדלעך, פון שפּרינגען איבער פּלוי־טען — גוטע, זיסע, נאָרישע חלומות, וואָס ס'איז ניט בעשערט, זיי זאָלען מקוים ווערען; וואָרום אָט הערט זיך א בעקאַנטער הוסט פון א בעקאַנטען פּאַרשוין, א קלאָפּען פון בעקאַנטע פּאָדעש־ווען, א שליאָפּען פון בעקאַנטע שקראַבעס — און עס ווערען אונז פערקיהלט די געבליטען, און עס ווערען אונז פערגליווערט, פער־שטאַרבען אלע אברים, און מיר זעצען זיך אוועק צו דער תורה און צו עבודת־הבורא, צום לערנען און צום דאַוונען, — פונקט מיט אזא חשק, ווי געהן צום עשאָפּאָט, צו דער תליה! מיר לערנען, און אונזערע ליפען שעפּטשען: „רבונו של עולם! צי עס וועט קומען אמאָל א צייט אויף דעם דאָזיגען עמלק, אויף דעם פּרעה, אויף דעם המן, אויף דעם גוג־ומגוג? צי עס וועט

געווען א פּזמון, איין אויסגעטראכטע מעשה אויף צו פערנארען אונז צו בועז'ען אין חדר אריין, און מיר האבען אנגעהויבען צו זיפצען און צו קרעכצען אויף אונזער גלות פון בועז'ען, צו מומלען און צו רעדען און צו זוכען מיטלען, ווי אזוי וועלן מען פּטור פונ'ם דאזיגען שווערן ביטערען גלות?...

IV

אין די מרה־שחורה'דיגע מינוטען וואָס צווישען טאָג און נאכט, בשעת די רויטפּארביגע פייעריגע זון בעראָרף זיך געזעגענען מיט דער טונקעלער קאלטער ערד אויף א גאנצער נאכט; אין די מרה־שחורה'דיגע מינוטען, וועלן דער פריילעכער, הילביגער טאָג מאכט א ויברח, און אויף זיין אָרט טרעט־צו מיט שטילע טריט די אומעטיגע שטילע נאכט מיט איהר אומעטיגען שטילען סוד; אין די מרה־שחורה'דיגע מינוטען, וועלן דער שאָטען קלעטערט אויף די גלייכע וועגע, וואכסט אין דער לענג און אין דער בריים; אין די מרה־שחורה'דיגע מינוטען וואָס בין מנחה למעריב, בשעת דער רבי איז אין שוהל און די רביצין האָט צו טהון מיט דער ציגע, מיט די קריגלעך אָדער מיט דער דייזשע באָרשטש — דעמאָלט זאמלען מיר זיך צונויף, קלייניוואָרג, אין חדר, אלע אינאיינעם צוויישען אויוון, זעצען זיך אויס אויף דער ערד, די פיסלעך אונטער זיך, שלאָגען זיך צונויף, ווי די אומשולדיגע שעפּעלעך, כשר'ע לעמלעך, און דאָרטען, אין דער פינסטער, רעדען מיר פון אונזער מורא'דיגען טיטוס, פון אונזער מלאך־המות בועז. יונגלעך עלטערע, פון דער גרויסער כתה, וואָס לערנען ביי בועז'ען שוין ניט דעם ערשטען זמן, דערצעהלען זיך אָן פון איהם מורא'דיגע מעשיות און שווערען מיט כל השבועות שבעולם, אז בועז האָט פערשמיסען ניט איין יונגעל ביז צום טוידט, אז בועז האָט אריינגעטריבען אין דער ערד אריין שוין דריי וועיבער, אז בועז האָט בעגראָבען זיין איין־און־איינציגען זוהן, וכדומה אזעלכע ווילדע

— איז ניט גוט! — ענטפערען מיר איהם אַפּ.

— ניין, ניט דאָס מיין איך. איך מיין עפּיס אַנדערש: למשל, אז איינער פון אונז וועלד קראַנק — געהט ער אין חדר אריין, צי ער בלייבט זיצן אין דער היים?

— פּאַרשטעהט זיך, אז ער בלייבט זיצן אין דער היים! — שרייען מיר אוים אלע אין איין קול, און וועלווע פּרעגט וויטער:

— ווי זשע איז אָבער דער דין, אז אויף צוויי פון אונז קומט א קרענק?

— זיצען צוויי אין דער היים.

— נו, און אז אויף דריי? — הערט וועלווע ניט אויף צו פּרעגען, און מיר מיעדען זיך ניט איין צו ענטפערען איהם:

— זיצען דריי אין דער היים.

— ווי זשע איז אָבער דער דין, כדומה למשל, אז אויף אונז אלע איז געקומען א קרענק?

— זיצען מיר אלע אין דער היים.

— לאָז זשע קומען א קרענק אויף אונז אלע! — זאָגט וועל־ווע מלא גדולה. און מיר ענטפערען איהם מיט כעס:

— לאָז גאָט היטען! ביזט משוגע, צי חסר־דעה?

— איך בין ניט משוגע און ניט חסר־דעה; נאָר איהר זענט בהמות — דאָס יאָ. איך מיין דען, מיר זאָלען קרענקען אויף דער אמת'ען? אויף צו־כלומרשט מיין איך, בכדי מיר זאָלען ניט געהן אין חדר אריין. היינט פּאַרשטעהט איהר שוין?

אזוי ניט אונז צו פערשטעהן אונזער חבר וועלווע, און מיר הויבען אָן דעם פּלאַן צו פערשטעהן, און דער פּלאַן הויבט אונז אָן צו געפּעלען, און מיר הויבען אָן צו טראַכטען, וואָס פּאַר א מין קרענק זאָל אויף אונז קומען? דער זאָגט: צייהנווועהטיג. דער זאָגט: קאָפּווועהטיג. דער זאָגט: בויכווועהטיג. דער זאָגט: וועדעם. נאָר בלייבען בלייבט, אז ניט קיין צייהנווועהטיג, און ניט קיין קאָפּווועהטיג, און ניט קיין בויכווועהטיג, און ניט קיין וועדעם. נאָר וואָס דען? עס דאַרפען אונז אלעמען מיט א מאָל

קומען אמאל א צייט, וואם מיר וועלען פֿטור ווערען פונ׳ם דאזיגען שווערען, וויסטען, פינסטערען גלות? ניין, קיינמאל נישט! קיינ־מאל נישט, קיינמאל נישט!"...

אזוי האבען מיר אפגע׳פסק׳ענט — אומשולדיגע, נארישע קינדער.

V

— קינדער! איהר ווילט הערען א שענעם פלאן, ווי אזוי פֿטור צו ווערען פון אונזער גוג־ומגוג?

אזוי האט זיך אנגערופען איינמאל אין די אויבענדערמאנטע מרה־שחורה׳דיגע מינוטען איינער פון דער עלטערער כתה, מיט׳ן נאמען וועלוועל ליב־אריה׳ס, א יונגעל א שייגעץ, און די אויגען האבען איהם בשעת מעשה געבלישטשעט אין דער פינסטער, ווי ביי א וואלף, און די גאנצע חברה קליינוואַרג האט ארומגערינגעלט וועלוועלען אויסצוהערען דעם שענעם פלאן, וואם ער האט צוגע־קלערט, ווי אזוי פטור צו ווערען פון אונזער גוג־ומגוג. און וועל־וועל ליב־אריה׳ס האט געמומען אונז פארלעגען זיין שענעם פלאן פריהער מיט א גאנצער דרשה: ווי אזוי ס׳איז שוין פון דעם בועז׳ען ניט אויסצוהאלטען, ווי אזוי דער אשמדאי באדט זיך אין אונזער בלוט, ווי אזוי מיר זענען פערעכענט ביי איהם ערגער פון היגד, וואַרום א הונד, אז מע דערלאנגט איהם מיט׳ן שטעקען, האט ער חאטש א ברירה צו קוויטשען, און מיר טארען דאם אויך ניט; און אזוי ווייטער און ווייטער... און נאכדעם רופט זיך אן צו אונז וועלוועל:

— הערט, קינדער, וואם איך וועל אייך פרעגען? איך ווייל אייך עפּים פרעגען.

— פרעג! — זאגען מיר איהם אלע אין איין קול.

— ווי איז דער דין, אשטייגער, אז אויף איינעם פון אונז קומט פלוצים א קרענק?

אנדערש מאָל... און מחמת מיר האָלטען שוין ביי׳ם געזעגענען זיך, ווי׳ל איך אייך איבערגעבען אין קורצען, אז בועז לעבט נאָך. נאָך אז אָך און אז וועה איז צו זיין לעבען! ער איז שוין לאַנג אוים מלמד... וואָם טהוט ער? פון וואָם לעבט ער? ער געהט איבער די הייזער. אפשר וועט איהר איהם אמאָל בעגעגענען (איך וועל אייך זאָגען א סימן: עם שלעפּט זיך איהם נאָך א פוס), גיט איהם א נדבה; נעבאַך א רחמנות — איין אֲפּגעשלאָגענע הושענא!...

אַנהויבען וועה־מהון די פּיס וואָרום אויף די אַלע אויסגערע־כענטע קרענק איז דער דאָקטאָר א מבין; אָון אז איהר זאָגט איהם: די פּיס טהוען אייך וועה, איהר זאָלט ניט ריהרען מיט די פּיס — לאָז ער געהן טאפּען!...

— געדענקט זשע, קינדער, מאָרגען אין דער פּריה זאָלט איהר ניט אויפשטעהן פּון אייערע געלעגערם! אָון בכדי מיר זאָלען זיין זיכער, אז מיר האָבען געמאכט יד אחת און קיינער פּון אונז וועט ניט קומען מאָרגען אין חדר ארויין, לאָמיר זיך געבען איינס דאָס אנדערע תקיעת־כף און איבערשלאָגען מיט א ציצה!

אזוי האָט אויסגערופען אונזער חבר וועלוועל, און מיר האָ־בען זיך געגעבען איינס דאָס אנדערע תקיעת־כף און איבערגע־שלאָגען מיט א ציצה, און זענען געגאַנגען יענעם אויף דער נאכט פּון חדר אהיים לעבעדיג, פּרייליך, און געזונגען ליעדער, ווי די גבורים, וואָס האָבען א מיטעל ווי אזוי גובר צו זיין דעם שונא, איינצונעמען די מלחמה.

קינדער! מיר געהען־צו צום סאָמע העכסטען אינטערעס פּון אונזער געשיכטע, און איך פערשטעה, אז איהר זענט נייגעריג צו וויסען, וואָס האָט זיך אויסגעלאָזט פּונ׳ם דאָזיגען נאָרישען קינדערשען פּלאָן, פּונ׳ם דאָזיגען משוגענעם סטרייק? איך פער־שטעה, אז איהר ווילט וויסען, צי איז דאָס תקיעת־כף געווען א תקיעת־כף? צי האָבען מיר געהאַלטען וואָרט? ווי אזוי האָבען אויסגעזוהען אזוי פיעל קינדער, וואָס האָבען פּלוצים זיך אַוועק־גע׳לעגט אַלע אויף איין קרענק? וואָס האָבען געזאָגט די עלטע־רען? וואָס האָט געטהאָן דער רבי? און צי האָבען מיר אויסגע־פיהרט דאָס, וואָס מיר האָבען געוואָלט?...

שאדע, וואָס איך קאָן אייך איצט מעהר ניט דערצעהלען, קינדערלעך, — ס׳איז ערב יום־טוב, און איך מוז איבערריסען סאָמע ביי׳ם רעכטען שפּיץ, און איבערלאָזען דעם סוף אויף איין

מען איז זיך מוחל

טיפען, וואָס שטאַרבען־אַפּ.

נעשריבען לכבוד עשרת־ימי־תשובה (אין יאָהר 1911)

אַ קורצע הקדמה.

צווישען די פערשיערענע טיפען, וואָס דאָס אידישע לעבען גיט־ארויס, געפינען זיך אזעלכע, וואָס האלטען ביי׳ם אוועקגעהן, וואָס שטארבען־אָפּ. מאָהלען לעבעדיגע מענשען איז א תענוג; בעשרייבען די טיפען, וואָס שטארבען־אָפּ, איז א מצוה. זיי בעטען זיך: „מאָהלט אונז, בעשרייבט אונז; לאָמיר נישט פערגעסען וועלען פונ׳ם קומענדיגען דור"... אזעלכע טיפען געב איך א גאנץ בינטעל, א סעריע. אייניגע פון זיי — אָט דאָ, צולייב עשרת ימי תשובה; די איבעריגע — ביי אנדערע געלעגנהייטען.

מען איז זיך מוחל

א.

נח־וואַלף דער קצב.

דער טאָג פון ערב יום־כּפּור זאָל זיין דריי מאָל אַזוי גרויס ווי ער איז, וואָלט ער אויך געווען קאַרג פאַר נח־וואַלף דעם קצב, ער זאָל פאַרטיג ווערען מיט זיין אַרבייט ביז דער גרויסער ערב־יום־כּפּור'דיגער מנחה.

אין אַרבייט האָט נח־וואַלף געגוג — ער דאַרף זיך איבער־בעטען מיט א שטאָדט אידען, בעטען מחילה ביי אַלע זיינע קונים, וואָס קויפען ביי איהם פלייש, און ביי אַלע זיינע שכנים, וואָס וואָהנען מיט איהם אויף איין גאַס, וואָס שטעהען מיט איהם א קלייט נעבען א קלייט, און וואָס זיצען מיט איהם א שטאָדט נעבען א שטאָדט אין דער קצב'ישער קלויז.

ס'איז נישטאָ אין שטאָדט א מענש, וואָס נח־וואַלף דער קצב זאָל מיט איהם נישט האָבען געהאַט עפּיס א סטיטשקע. נישט מחמת נח־וואַלף דער קצב איז, חלילה, אזא שלעכטער מענש, נאָר ס'איז ביי איהם, ווי ער אַליין זאָגט אויף זיך, א פּאַדלער כּאראַקטער — זיך קריענען מיט דער וועלט.

קומט איהר צו איהם אין יאָטקע נאָך פלייש, זאָל ער אייך אָפּבאָדען מיט א שעפּעל קאַלט וואַסער, ער וויסט אַליין נישט, פּאַר וואָס.

שלאָפען רוהיג. היינט וועט ער אייך נישט אַרויסנעהן אין קיין גנבה'שע שטיק מיט דער דיענסט און נישט מאַכען יד־אחת מיט די קצבים, און דעריבער גראָבען אויף איהם די דיענסטען, ווי ווייט זיי קאָנען, און די קצבים וואָלטען איהם דערטרונקען אין א לעבעל וואַסער. ווי א ביין אין האַלז שטעהט זיי נח־וואָלף. א איד איין עקשן, שפּאַרט ער זיך איין — איז ווי איין אָכס פאַר דער שחיטה, פונ'ם אָרט נישט צו ריהרען.

און אַליין זעהט ער אויס אויך ווי איין אָכס, ווי א וויזעל־טיער. א הויכער, א ברייטער, מיט א רויט פנים און א פּאָר ידים. אז ער נעמט האַקען פליש, איז מיט אזא רציחה, גלייך ווי דער אָכס אָדער די בהמה האָט עפּים חוטא געווען און איז פער'משפּט געוואָרען צעהאַקט אין צעשניטען צו ווערען פון זיינע הענד.

— א איד א רוצח! — זאָגט מען אויף איהם אין שטאָדט און מע האָט פאַר איהם מורא.

נאָר אויב א נאנץ יאָהר עסט זיך נח־וואָלף דער קצב איין איטלעכען אין דיינער אריין, איז דאָס נאָר ביז תשובה־טעג; און קומען אַן די תשובה־טעג, איז איהם נישט צו דערקענען. פונ'ם ערשטען טאָג ראש־חודש אלול ווערד ער שוין איין אַנדער מענש. ער ווערד פרום, האָט מורא פאַר גאָט און פאַר איין עבירה און פאַר א בייזען חלום; הערט אויף צו קריעגען זיך מיט די קצבים; צו די בעל־הבית'טעס ווערד ער ווייך ווי פוטער, צו די דיענסטען — גוט, חאָטש לעג איהם צו צו א מכה — נאָר נישט דער נח־וואָלף. אפילו דאָס פליש האַקען האָקט ער אָהן רציחה, ווי אַלע מאָל, נאָר פאַוואָלינקע, מיט רחמים. נאָר נישט דער נח־וואָלף.

ערב יום־כפּור ווערד ער פארטיג פאר פריה; פערשלאָסען די יאטקע, דאוונען האָט ער געדאוועט מיט'ן ערשטען מנין, טהוט ער אָן די יום־טוב'דיגע קאַפּאָטע און גיהט פון שטוב צו שטוב

עם קומט אריין א בעל־חבית'טע.

— רב נח־וואלף, האט איהר פריש פלייש?

ענטפערט איהר נח־וואלף:

— ווי קומט צו מיר פריש? פארשטונקען פלייש, אויב איהר דארפט, קאנט איהר ביי מיר קריגען...

אדער:

— רב נח־וואלף, גיט מיר עפים א גוטען חלק.

— איך וועל אייך געבען סאמע דעם חלק, וועלכען איהר פארדיענט...

אדער:

— וואס גיט איהר עם מיר פאר א נבלה, וואלט איך וועלען וויסען?

— ווי קומט א נבלה זיין א מבין אויף א נבלה?...

אט אזוי גראב בעגעהט זיך נח־וואלף מיט זיינע קונה'טעם די בעל־הבית'טעם. פון דיענסטען שמועסט מען נישט. א דיענסט, אז זי דארף געהן אין יאטקע אריין, פערשעלט זי זיך איהר געביין. זי וויסט פריהער, אז פון נח־וואלף דעם קצב וועט זי נישט גוט אפשניידען: אדער ער וועט איהר דערלאנגען מיט א לעקער איבער'ן פנים פון אויבען ארא, אדער ער וועט איהר אנטהון דעם קויש אויפ'ן קאפ, אדער ער וועט זי גאר דורכטרייבען:

— געה דיר, געה געזונטערהייד צו אין אנדערען, פארהאן געגוג קצבים אהן מיר.

פון דעסטוועגען, איינס צום אנדערען געהער זיך נישט אן. נח־וואלף דער קצב איז טאקי א כעסן, א משוגע'נער, און דאך וועט מען צו קיין אנדערען נישט געהן, ווארום נח־וואלף דער קצב איז דער עהרליכסטער פון אלע קצבים. אלע וויסען, אז זיין וואג איז א וואג און זיין ווארט איז א ווארט. זאגט ער אייך, אז דאס פלייש איז נעכטען געקויעט, דארפט איהר איהם דאס אנדערע מאל נישט איבערפרעגען. זאגט ער אייך צו א מילץ, א לונג־און־לעבער אדער א פוס אויף שבת — קאנט איהר

ב.

עזריאל דער פּיליער.

זינט די וועלט שטעהט, האָט זי נאָך נישט געזעהען אזא בייזען נפש, ווי עזריאל דער פּיליער.

א בייזער איד מיט בייזע אויגען, מיט גרויסע ברעמען, און וואָנסים אזעלכע, וואָס שטעכען זיך, און מיט א באָרד, ווי איין אָנגעקלעפּטע, און א וואטענע לייבעל טראָגט ער זומער און ווינטער, וואָס סע זעהען זיך ארויס פון דעם די ציצית פון טלית־קטן און סע שמעקט מיט רויהע פיש פּאר א מייל.

א גאנצע וואָך זעהט מען איהם נישט. נאָר אלע ערב־שבת און אלע ערב־יום־טוב קומט ער ארויס אין מארק אריין מיט א הויבען וואָגען פיש. אויפ'ן וואָגען זיצט ביי איהם א מיידעל מיט א שווארץ געשטופּעלט פּנים און גיט אכטונג אויף די פיש. און זיין ווייב, מייטע די פּיליערין, א אידינע א נעשוואָלענע, שטעהט ביי'ם וואָגען מיט א בעזמען אין האַנד און גיט אכטונג אויף די פיש.

— פיש — פיש — פרישע — צאפּעלדיגע — ווייבעלעך — אויף שבת!

אזוי קלינגט אויס עזריאל דער פּיליער אויף א קול מיט א שענעם ניגון איבער'ן גאנצען מארק און לאָזט נישט אראָפּ קיין אויג פון די ווייבער, וואָס האָבען בעלעגערט דעם וואָגען פון אלע זייטען און חאפּען די פיש ביי די קעפּלעך, פערקוקען אין די זשאבּרעם, טיטשען מיט'ן פינגער אין די אויגען אַרער אין די בייכלעך אריין — און דאָס האָט עזריאל דער פּיליער פיינט, ווי חזיר, טרייבט ער אָפּ די ווייבער פון'ם וואָגען:

צו אלע זייגע קונים און שכנים, פרײנד און בעקאנטע, זיי איבער־בעטען, זיך מוחל זיין:

— א גוט יום־טוב! טאָמער האָב איך אייך אָנגעריהרט מיט א קרום וואָרט, בעט איך אייך איבער און ווינש אייך א חתימה טובה.

דערוויף ענטפערט מען איהם: „גם אתם, לאָז גאָט מוחל זיין". — און מע בעט איהם זיצען און מען איז איהם מכבד מיט לעקאך.

זײנע בייזע אויגען, און לאָזט אויס מיט א ניגון: „פיש — פיש — פרישע — צאפּעלדינע — ווייבעלעך!"

— א איד א נכפּה'ניק! — זאָגען אויף איהם די ווייבער. זיי וואָלטען וועלען איהם אויסמיידען, איז אונמעגליך: נישטאָ מעהר קיין פילישרס אין שטאָדט, אויסער עזריאל דעם פילישר, חאָטש ציהט זיך אויס און שטאַרבט, אָדער בלייבט, חלילה, אָהן פיש אויף שבת, וועלכעם איז נאָך ערגער ווי געשטאָרבען, וואָרום א מענש, אז ער שטאַרבט, וויסט ער, אז ער איז געשטאָרבען — און איין עק; און א ווייב, אז זי קומט אהיים אָהן פיש אויף שבת, וועט זי שוין האָבען א וואָך פון איהר מאן — אויף אלע שונאים געזאָגט געוואָרען!

— ער זאָל וועלען אָנלעגען מיט'ן קאָפּ, נישט אום ערב־יום־טוב דערמאָנענדיג!

אזוי זאָגען אויף איהם די ווייבער דעם טאָג, וואָם ערב־יום־כפּור, און לויפען מיט די קאָשעקלעך אין מארק אריין, האָבען מורא, חלילה, נישט פערשפּעטיגען, וואָרום ערב־יום־כפּור איז עזריאל זיך נוהג אויפשטעהן כאור, אז גאָט אליין שלאָפּט נאָך, און אז אידען קלויבען זיך נאָך אין שוהל אריין און קוקען־אַרויס אויף לעקאָך פונ'ם גבאי, איז שוין עזריאל א יום־טוב'דיגער. דאָם וואָטאָווע לייבעל האָט ער אראָפּגעוואָרפען און אָנגעטהאָן א גראָבע לאַסטיקענע קאפּאָטע, וואָם ער טראָגט נאָר שבת און יום־טוב און וואָם סע שמעקט פון דעסטוועגען דורך און דורך מיט רויהע פיש.

פריהער פון אלע וועט זיך עזריאל דער פילישר פערפאַסטען. פריהער פון אלע וועט ער קומען אין שוהל אריין, וועט זיך אוועקשטעלען מיט'ן פנים צו דער וואַנד אויף איינעם פון די לעצטע ערטער אין דרום־זייט, און איבערגעדעקט מיט'ן טלית איבער'ן קאָפּ, וועט ער אויסשטעהן א מעת־לעת אויף די פיס, נישט צוגעזעצט זיך אפילו אויף א ווייל. און דאוונען וועט ער אין דער שטיל, קיינער וועט פון איהם א וואָרט נישט הערען. און וויינען וועט ער א סך, קיינער וועט ביי איהם קיין טרער נישט זעהען.

— אין דער ערד אַריין! געגנג טאָפּען!

אָפּגעזאָגט דאָם דאָזיגע שטיל און גיך, רופט עזריאל דער פילזיער וויעדער אויס אויף א ניגון מיט זיין קלינגענדיגען קול:

— פיש — פיש — פרישע — צאָפּעלדיגע — ווייבעלעך — אויף שבת!

איטלזיכע אידינע, זי מעג זיין א בעל־הבית'טע אָדער א דיענסט, איז ביי עזריאל דעם פילזיער פערדעכענט, אז מע בעדארף אויף איהר האָבען איין אויג. דאָם הייסט, ער איז זי נישט חושד, חלילה, אז זי איז א גנב'טע, נאָר ביי פיש איז נישט שייך. עזריאל דער פילזיער האלט, אז די שענסטע נגידית און די עהרליכסטע צדקנית וועט זיך קוואָפּען אמאל, צווישען יאָ און ניין, בשעת בהלה, אווענ'לקח'ענען א פישעל, אז קיינער וועט נישט זעהען. „פיש, זאָגט ער, איז א נסיון, וואָם פאר א בעל־הבית'טע איז שווער אויסצושטעהן"... עס טרעפט אלע יאָהר א סקאנדאל: א ווייבעל קריגט פון איהם געפאטשט מיט א העכטעל איבער די פיסקעס. לויפט מען זיך צונויף, און עס ווערד א געטומעל. מענשען שטעלען זיך אַיין פאר'ן ווייבעל, געבען איהר אין עצה, זי זאָל אייגעבען צום מיראָוואי אָדער שלעפּען צום רב, נאָר ווייל דער בזיון איז גרויס, גרעסער פונ'ם וועהטיג, צענעהט זיך עס מיט גאָרנישט.

א סך ווייבער קענען שוין עזריאל'ען. זיי ווייסען, אז אליין טאָר מען זיך צו זיינע פיש נישט צוריהרען, אזוי ווי, להבדיל, צו גאָלד אָדער צו טייערע שטיינער.

— ווי טייער איז ביי אייך היינט א פונט בריליאנטען? — פרעגט איהם א ווייבעל, שטעהענדיג מיט'ן קויש פון דערווייטען און וווענדיג מיט'ן מינדסטען פינגערעל אויפ'ן וואָגען.

— איך האָנדעל מיט פיש, נישט מיט בריליאנטען. — ענטפערט איהר עזריאל און איז זי נישט מזכה אפילו מיט א קוק פון

ג.

גאָנטע דער מלמד.

הייסען הייסט ער זימעל, נאָר רופען רופט מען איהם „גאָנטע". און גאָנטע רופט מען איהם איבער דעם, וואָס ער איז א גאָנטע, א גזלן.

זימעל איז טאַקי א בעריהמטער מלמד, א גוטער בעל־תנ"ך און א שענער בעל־לשון־קודש; קיינער שלאָנט אָבער נישט אזוי זיינע תלמידים, ווי זימעל־גאָנטע. אלץ הייסט געשלאָגען! זימעל הרג'עט, ממית'ט, מאכט ברוין און בלוי. און שמייסען שמייסט ער — זאָל זיך גאָט דערבארעמען! און מחמת זימעל איז שוין א זקן, אריבער שמונים, וואָס האָט אויסגעהאלטען אויף זיין שוים עטליכע דורות, איז נישטאָ אין שטעדטעל כמעט איינער, וואָס זאָל זיך קאָנען בעריהמען, אז ער איז נישט געווען א געשמיסענער פון זימעל־גאָנטע... זימעל־גאָנטע — דעם שבח מוז מען איהם נאָכ־זאָגען — לעגט נישט קיין כבוד אויף קיינעם נישט: „יא שולדיג, נישט שולדיג, א נגיד'ס א יונגעל, א קבצנ'ס א יונגעל — לעג זיך, וועל איך דיר אריינצימבלען".

אריינצימבלען איז ביי איהם א שמעק טאבעקע. ס'איז געווען צייטען, אז גאָנטע איז נאָך געווען יונגער, פלעגט ער ברעכען ביינער, מאכען אידישע קינדער פאר קאליקעס. א וועדטעלע — גאָנטע? א איד א גבר, א הויכער און א ביינערדיגער. רויכערס נישט, שמעקט נישט קיין טאבעקע, טרינקט נישט קיין בראָנפען, קוקט אהן א בריל, האָט נאָך כמעט אלע צייהן אין מויל. א בעריעל איז ביי איהם א שיטערס, געצעהלטע האָר, וויים ווי זילבער. די הויט טרוקען און גלאַנציג, געל ווי פּארמעט. פון די באקען

נאָר דאָס וועט זיין ערשט אויף דער נאכט. דעם נאנצען טאָג דאַרף ער ארומגעהן צו זיינע קונים און קונה'טעם, זיי אויבערבעטען, זיך מוחל זיין:

— א גוט יום־טוב! טאָמער האָב איך אייך אָנגעריהרט מיט א קרום ווארט, בעט איך אייך איבער און ווינש אייך א חתימה טובה.

ענטפערט מען איהם: „גם אתם, לאָז נאָט מוחל זיין", — און מע בעט איהם זיצען און מען איז איהם מכבד מיט לעקאך.

ד.

רב משה־וועלוועל בעל־עגלה.

דער וואָס מיינט, אז א בעל־עגלה איז א מענש, וואָס קיינער איז נישט מחויב צו לײדען פון איהם גלות, האָט א טעות.

רב משה־וועלוועל בעל־עגלה איז נישט גלײך צו אַלע אַנדערע בעלי־עגלות. דער נאָמען אַליין: „רב משה־וועלוועל" — זאָגט שוין געגוג. און בסך הכל איז ער גאָר א איד א בעל־הבית, און א איד וואָס דאַוועגט, און א איד וואָס קוקט אַריין אין די קלײנע אותיות, און א איד וואָס פערשטעהט א פּסוק חומש מיט רש"י און קאָן טרעפען א שטיקעל „באר מים חיים".

קומט ער אויף איין אכסניה, אָדער אין א קרעטשמע, און ס'איז דאָ א מנין, בינדט ער אַרום די פערסאָנאַלעוועטע חלאַמידע מיט א רויטער פּאַטשייל, שטעלט זיך אַוועק מיט'ן פּנים צו דער וואַנד, דאַוועגט אָפּ א מנחה'לע, אפילו אויף א הייזעריג פערדומ־פּען קול און א ביסעל אונטער דער נאָז, נאָר מיט אַלע דריידלעך. מעשה חזן.

בטבע איז רב משה־וועלוועל א איד דוקא א פרייליכער און א שטיק וועריטעלזאָגער, און אויף א שמחה — א הוליאַק, א גאַנ־צער לץ, א פערשלעפּטע קרענק. א פּנים איז ביי איהם ווי פון מעטאַל — נישט מעש, נישט בלעך, נאָר גלאַנצענדיג־רויטלעך, און א נאָז כמו ווי א צעפּלעצטע אָדער א צעשלאָגענע, וואָס דער־פּאָר קומט־אויס ביי איהם דאָס לשון א ביסעלע דאַסיג, פּאַנפּע־וואַטע. באָרד און פּאות טראָגט ער, ווי א גוטער איד, א חלאַ־מידע א לייוועגטענע, נאָר א לאַנגע ביז דער ערד, מיט א בייטש פון דעסטוועגען אין די הענד א לאַנגע, שטיוועל — גוט אָנגע־

שטעקען ארוים צוויי ביינער. אויפ'ן שטערן מורא'דיגע קנייטשען, אויף די הענד אדערען, און א קול איז ביי איהם פון א לעמפערט. קיין לעבעריגער מענש האט נאך נישט זוכה געווען אויף דעם דאזיגען מורא'דיגען פנים צו זהן א שמייכעל. זיין איגען ווייב מיט זיינע אייגענע קינדער האבען פון איהם קיינמאל קיין גוט ווארט נישט געהערט. נישטא קיין מהר מורא'דיגע זאך פאר אפצושרעקען קליינע קינדער, ווי: „אט געב איך דיך אף צו זימעל־גאנטע אין חדר ארין!" „גאנטע־גזלן" — אזוי רופט מען איהם אין שטאדט.

נאר איין טאג אין יאהר איז פארהאן, וואס גאנטע ווערד ווייך ווי וואכס. די מורא'דיגע קנייטשען פונ'ם שטערן ווערען עטוואס אויסגעגלעט, דאס טרויעריגע גלאנצענדיג־געל־פארמעטענע פנים ווערד עטוואס פערויטעלט און אויף די אייביג שטרענגע ליפען בעווייזט זיך ווי א מין טרויעריג שמייכעל, ווי ביי א קליין קינד, בעת עס קלויבט זיך אנהויבען צו ווינען. דאס איז דער טאג פון ערב יום־כפור.

נעקומען פון מרחץ איין אויסגעצוואנענער און איין אפגעוואשענער, צעקעמט די געצהלטע זילבערנע האר אויף אלע זייטען און אנגעטהאן די יום־טוב'דיגע צהאקטע נאר אטלאסענע קאפאטע און דאס פלושענע היטעל מיט'ן מורא'דיג ברייטען דעניק, געהט ער אום, שארענדיג מיט די פאנטאפעל, פון שטוב צו שטוב, צו אלע זיינע בעלי־בתים, וואס זענען אלע אמאל געווען זיינע תלמידים, זיי איבערבעטען, זיך מוחל זיין:

— א גוט יום־טוב! טאמער האב איך אייך אנגעריהרט מיט א קרום ווארט, בעט איך אייך איבער און ווינש אייך א חתימה טובה.

ענטפערט מען איהם: „גם אתם, לאז נאט מוחל זיין". — מע בעט איהם זיצען און מען איז איהם מכבד מיט לעקאך.

טראָגט זיך ארום מיט זיין תורה, בעריהמט זיך מיט זיין פרומ־קייט און אידישקייט, מיינט ער, אז לעקיש איז זיין פעטער, אין קריכט אלעמען אויפ'ן קאָפּ און זידעלט איטלעכען בעזונדער, מאכט איהם מיט דער בלאָטע גלייך.

— א מכה אשר לא כתובה בתורה! — רופט מען איהם אין שטאָדט און מע היט זיך פאר איהם, ווי פאר פייער. מיט איין איבעריג וואָרט איז מען מיט איהם נישט זיכער. סכנת־נפשות!

נאָר איין טאָג אין יאָהר איז פארהאן אזעלכער, — דאָס איז דער טאָג פון ערב יום־כיפור — וואָס דעמאָלט קאָנט איהר זיין זיכער, אז ער וועט אייך נישט זאטשעפען. אדרבה, ער קומט צו אייך א יום־טוב'דיגער מיט א קנאקענדיגער ליוסטרינענער קאָפּאָטע און מיט א נייעם קאשקעט אויפ'ן קאָפּ. פונ'ם ווייסען העמד קוקט־ארויס א מאָדנער ברייטער קאלנער, אפגעלענט מיט צוויי שפיצעביגע עקען אויפ'ן האלז. אויף זיין בלעבען־מעשען פנים איז אויסגענאָסען דאָס וואָרט „יום־טוב", און אלייך קומט ער אריין צו איטלעכען מיט א ברייטען „גוט יום־טוב", איבערבעטען, זיך מוחל זיין:

— א גוט יום־טוב! טאָמער האָב איך אייך אָנגעריהרט מיט א קרום וואָרט, בעט איך אייך איבער און ווינש אייך א חתימה טובה.

ענטפערט מען איהם: „גם אתם, לאָז נאָט מוחל זיין". — און מע בעט איהם זיצען און מען איז איהם מכבר מיט לעקאָך.

שמירטע מיט סמאָלע, ווי א בעל־עגלה שטעהט אָן, און איין עוות־פנים איז ער, ווי דרייסיג בעלי־עגלות אינאיינעם.

לאָז עמיצער זיך איינשטעלען איהם זאָגען גלאָט „משה־וועלוועל", נישט „רב משה־וועלוועל", איז חיות נישט זיכער!

אָדער, אַשטייגער, זייט א בריה, אויב איהר זענט א דאָר־טיגער בעל־הבית, און פֿרובט אַוועקזעצען זיך ביי דער באהן, למשל, אויף איין אָנדער בעל־עגלה, בעת ער, רב משה־וועלוועל, איז דאָ און קוקט־אַרויס אויף פֿארשוינען, איז דעמאָלט אז אָך און וועה צו אייך און צו יענעם בעל־עגלה און צו זיינע סוסים. ער וועט אייך מאַכען מיט דער בלאָטע גלייך. און איהר וועט שוין פערזאָגען א צעהנטען, אז איהר קומט מיט דער באהן, זאָלט איהר אייך קודם גוט ארומזעהען, צי איז נישטאָ ערגיין רב משה־וועלוועל מיט זיינע סוסים.

אָדער פֿרובט זיך שאָפען מיט איהם, ווי מע שאָפט זיך מיט א בעל־עגלה, און זאָגט איהם נישט: „זייט זשע מוחל, רב משה־וועלוועל!" אָדער: „איהר וועט אייך מטריח זיין, רב משה־וועלוועל"... און האָט איהר זיך אַרויפגעזעצט ביי איהם אין וואָגען, בעדאַרפט איהר געדענקען, אז איהר זיצט נישט ביי אַבי זועמען, נאָר ביי רב משה־וועלוועלען, און אז רב משה־וועלוועל וועט אייך הייסען קריכען אין בויד, וועט איהר קריכען, און אז ער וועט אייך הייסען אַוועקזעצען זיך פֿאַריטש, אקעגען, וועט איהר זיצען, און אז ער וועט אייך הייסען געהן אַרויף־א־בארג מחילה צו־פֿוס, וועט איהר גיהן. קיין דעות, וועמען ער זאָל נעמען אין וואָגען אַריין, וועט איהר איהם נישט זאָגען. און אז איהר וועט איהם זאָגען, וועט זיך אייך נישט העלפען. איהר וועט נאָך ווערען אָפּגעזידעלט פון קאָפּ ביז פיס און וועט זיין געהרען, אז ער וועט אייך נישט אַרויסזעצען פון וואָגען אין מיטען וועג.

שולדיג אין דעם איז נישט רב משה־וועלוועל, נאָר טאַקי די שטאָדט גופא. ווי אזוי מע פערוויעגט א מענשען, אזוי פיהרט ער זיך אויף. די שטאָדט האָט געמאַכט פון איהם א גאַנצען יש,

שטעהן נעבען אייער שטוב, נישט ריהרען זיך פונ׳ם אָרט ביז מאָר־
גען, אזוי אז די גאנצע גאס וועט וויסען, אז איהר האָט נישט צו
צאָהלען דעם וואסערפיהרער פאר וואסער...

א מאָדנער איד אָט דער סאנע דער וואסערפיהרער. אליין
איז ער א קורצינקער און א גראָבינקער, חאפט דעם אָפּבליק פון
זיין פעסעל מיט וואסער. טראָגען טראָגט ער א גוי׳יש פּעלצעל
מיט א שמויסען־היטעל. די שטיוועל זענען ביי איהם שטענדיג
חרוב, די חאָליוועס — מיט א שטריקעל ארומגעבונדען. ווינטער
טראָגט ער געפּלאָכטענע הענטשקעס אויף די הענד מיט גרויסע
לעכער. וואָנסים האָט ער האַלבע, נאָר סימנים פון וואָנסים, און
אויגען האָט ער קליינע, קוקט בלינדליך און זעהט נישט, ווי העכער
האַלב וואסער ווערד ביי איהם אויסגעפּלעסקעט פונ׳ם שפּונט.

דאָם איז דערפאר, וואָם די גאסען זענען נישט געפּלאָסטערט,
טאָנצט דאָם וועגעלע אהין און אהער; און מחמת די רעדער זענען
ביי איהם קיינמאָל נישט געשמירט, קאָן מען הערען פאר א מיל,
אז סאנע דער וואסערפיהרער פאָהרט מיט׳ן פעסעל. קומען־ארוים
צו איהם די בעל־הבית׳טעם אקעגען, איטליכע מיט איין אנדער
טענה:

— איהר האָט מיר אָנגענאָסען א האַלבע דייזשע מיט וואסער!

— וועז וועט איהר שוין ברענגען מיר אויך אמאָל וואסער?

סאנע קוקט אויף זיי מיט די קליינע בלינדליכע אויגען, ענט־
פערט נישט דאָם צווייטע וואָרט, גלייך ווי נישט איהם מיינט מען.

— שלים־מזל! — רופט מען איהם אין שטאָדט און מע ליידט
פון איהם דעם גיהנם.

נאָר איין טאָג אין יאָהר דארף מען סאנע דעם וואסערפיהרער
נישט דערמאָנען וועגען וואסער. דאָם איז דער טאָג פון ערב יום־
כפור.

פון כאור הבוקר ביז האַלבען טאָג ווערען ביי איהם אַלע
דייזשעס אָנגעפּילט מיט וואסער, און סאנע וואַרפּט־אַראָפּ פון זיך
דאָם גוי׳יש פּעלצעל מיט׳ן שמויסען־היטעל, טהוט אָן די שבת׳־

ה.

סאַנע דער וואַסער־פיהרער.

— די גאַנצע שטאָדט איז ביי מיר אין די הענד, כחומר ביד היוצר — ווי א פערדעל אין א וואָגען. ברצותו מקצר וברצותו מפצר — ווי ל ער — געהט, ווי ל ער — שטעהט ער. א רוח זיי אין טאטען אריין, די בעלי־בתים. ווילען זיי וואסער, זאָלען זיי צו־רעכט מאכען די גרעבלי. אניט — זאָלען זיי טרינקען קרחת מיט רביעית און נישט האָבען קיין טענות צו סאַנע דעם וואסער־פיהרער: „רב סאַנע, וואסער! רב סאַנע, וואסער!"

אזוי טענה'ט זיך אויס סאַנע דער וואסערפיהרער מיט זיך אליין, זיצענדיג אויפ'ן לעדיגען פעסל, און אונטערשמייסענדיג דאָס פערדעל, קרימט ער איבער די בעל־הבית'טעס, ווי זיי שטעהען ביי הער שוועל פון זייערע הייזער און שלעפען איהם יעדע צו זיך: „רב סאַנע, וואסער! רב סאַנע, וואסער!"

סאַנע ענטפערט זיי נישט דאָס אנדערע וואָרט. סאַנע איז! בכלל א איד א שווייגער. רעדען רעדט ער נאָר אדער מיט פערדעל, אדער מיט זיך אליין. זיצענדיג אויפ'ן פעסל, זאָגט ער תהלים א קאפיטל נאָך א קאפיטל, און אז ער קומט צווישען מענשען, שווייגט ער. איהר קאָנט איהם זידלען, איהר קאָנט איהם חנפה'ענען — פאר איהם איז אלץ איינס. האָט ער וואסער אין קעסל — וועט ער אייך אָנגיסען א פולע דייזשע. האָט ער נישט — מעגט איהר רעדען פון היינט ביז מאָרגען. חאפען זיך, לויפען, מקריב זיין צוליעב אייך זיך און דאָס פערדעל — דאָס איז ער נישט מחויב.

דערפאר אָבער אז עס קומט פרייטאָג, איז די צוויי גילדען מיט'ן קוילעטש — דאָס מוז זיין. אניט — וועט ער בלייבען

רפֿאל בעל־משגיח.

רפֿאל איז אַ משגיח. ער גיט אכטונג.

אויף וואָס גיט ער אַכטונג? אויף אַלסדינג. ער גיט אַכטונג אויף דער תּלמוד תורה, די קינדער זאָלען נישט געהן נאָקעט און באָרפּים; אויפֿן ביקור־חולים, אַרעמע לייט זאָלען דאָרט נישט אויסגעהן פון הונגער; היינט גיט ער אַכטונג אויף די בחורים, וואָס זיצען אין בית־המדרש און לערנען, זיי זאָלען האָבען וואָס צו עסען און נישט געהן אין צעריסענע שטיוועל. און גלאַט אויף אַרעמע לייט אין שטאָדט גיט ער אַכטונג, זיי זאָלען האָבען אויף שבת און אויף יום־טוב.

ער אַליין טאָקי געהט דאָס פון זייערטוועגען איבער די הייזער, קלויבט קאָפּיקעס, נעמט צונויף פון זייערטוועגען אויף חתונות, אויף ברית'ען, אויף פּדיון־הבן'ס און אויף אַנדערע שמחות, לאָזט נישט דורך קיינעם, רייסט פון טוידט און פון לעבעדיג און קריגט זיך, זידעלט זיך און שלאָגט זיך פּאַר „זיינע" אַרעמע לייט.

אַ גאַנצע וואָך געהט ער אום מיט אַ שטעקען. און ערב שבת און ערב יום־טוב — מיט אַ זאַק אויף די פּלייצעס. אין דעם דאָ־זיגען זאַק וואַרפט איהר איהם אַריין וואָס איהר האָט: אַ שטיקעל ברויט, אַ פּולקע פון איין עוף, אַ געבאַקענעם קאַרטאָפּעל, איין אוגער־קע, אַ קנאָבעל, אַ ציבעלקע, אַ ביינדעל — אַלסדינג איז אַ סחורה. און פּרובט, אדרבה, וואַרפט נישט אַריין רב רפֿאל'ען אין זאַק אַריין גאָרנישט נישט, וועט איהר קריגען געזידעלט, און אַז איהר וועט זיך שטעלען אויס'טענה'ן, קאָנט איהר איהם נאָך אַריינברענגען אין בעם, און ער קאָן אייך געבען מיט'ן שטעקען.

דיגע קאנגארענע קאפאטע מיט'ן קאלינקארענעם קאשקעט. איין אויסגעצוואגענער און א צוגעקעמטער, זעהט ער אוים ווי א בעהאלטער אלמן צו דער צווייטער חופה. פון שטוב צו שטוב גייט ער צו זיינע בעלי־הבית'טעס איבערבעטען, זיך מוחל זיין:

— א גוט יום טוב! טאמער האָב איך אייך אנגעריהרט מיט א קרום ווארט, בעט איך אייך איבער און ווינש אייך א חתימה טובה.

ענטפערט מען איהם: „גם אתם, לאו גאט מוחל זיין". — מע בעט איהם זיצען און מען איז איהם מכבד מיט לעקאך.

רעדט צו איהם און ער דערהערט נישט, צעשרייט ער זיך אויף אייך, אז „איהר שפּרעכט איהם אַפּ א גוט אויג", און איהר מוזט רעדען העכער. אויך הֵי ראיה איז ביי איהם די לעצטע צייט א ביסעל געשלאָגען. אז ער געהט, קוקט ער גלייך און טאפּט מיט'ן שטעקען. ער טרעפּט אָבער אהין, וואו מע דאַרף, און אז מע גיט איהם, דערזעהט ער, און אז מע גיט איהם נישט, בייזערט ער זיך, קלאַפּט מיט'ן שטעקען:

— איהר האָט שוין היינט זיך אָנגעפּרעסען, דאַנקען גאָט, און אָננעזיאָקעט, און איצט רויכערט איהר זיך א פּאַפּיראָסל. אייך איז, קיין עין־הרע, גאַנץ גוט! און דאָס ווייסט איהר, אז מיינע אָרעמע לייט פּאַסטען נאָך פּון נעכטען נַ"ן, יאַדרא וואַשי קאַטשקי!...

דאָס איז זיין יונ'ישע קללה, וואָס ער איז מכבד מיט איהר קליין און גרויס. ענטפערען איהם עפּים דערויף איז אַרויסגעוואָרפען — מע קאָן נאָך הערען פּון איהם ערגערע וועדטער...

— נאָט אייך אזא מין אָנשיקעניש! — זאָגט מען אויף איהם אין שטאָדט, און מע בעהאַלט זיך אויס פּון איהם, טאָמער וועט ער נישט געפּינען.

קיין קינדער האָט ער נישט. ער האָט זיי אַלעמען איבערגעלעבט. ער האָט נאָר אייניקלעך, וואָס האַלטען איהם אויס מיט גרויסע צרות — און דאָס גיט איהם די מעגליכקייט, ער זאָל זיך קאָנען אינגאַנצען אָפּגעבען צו זיינע אָרעמע לייט און טאָג ווי נאַכט אַרומגעהן איבער דער שטאָדט, זשעברעווען, שלעפּען, רייסען, דעקוטשען, איינעסען זיך אין די בייגער אריין, זידלען זיך און שעלטען זיך אויף יונ'יש.

נאָר איין טאָג אין יאָהר איז פּארהאַן, וואָס אונזער בעלמשגיח לאָזט צו־רוה דעם עולם. דאָס איז דער טאָג פּון ערב יום־כּפּור.

ער האָט שוין בעזאָרגט זיינע אָרעמע לייט נאָך פּון נעכטען, זיך איבערגעקריעגט מיט דער גאַנצער שטאָדט, אויסגעוויזען מיט

רפאל איז אין אויסגעדיענטער סאלדאט, א ניקאלאיעווסקער, און האלט זיך גלייך, ווי א סטרונע, און געהט, ווי א סאלדאט. אז איהר ווילט, קאנט איהר זעהען ביי איהם אונטער דער קאפאטע, אויפ'ן לייבעל, א מעדאל פון ניקאלאיעו. צווויי מעדאלען: אייגע א זילבערנע, די אנדערע א בראנזענע. און ער האט צו דערצעהלען פון ניקאלאי פאוולאוויטשען מיט מעשיות. נאר וואו האט ער צייט צו דערצעהלען מעשיות, אז ער האט אויף זיך אזוי פיעל ארבייט? א קלייניגקייט — א מענש א משגיח!

וועד האט איהם געמאכט פאר א משגיח — ווייסט קיינער נישט. וועד צאהלט איהם און וויפיעל בעקומט ער פאר זיין ארבייט — ווייסט קיינער נישט. קיינער ווייסט נישט און קיינער נעמט נישט אפ ביי איהם קיין דין וחשבון. מע גלויבט איהם. מע ווייסט, אז וואס רפאל פערדיענט פאר זיין ארבייט — מעגען דאס די שונאים האבען אויף זייער פערמעגען, וואהרום ער אויף זיך אליין בעדארף גאהרנישט. און ער געהט מיט דעם גאנג, אז איהר בעדארפט אויך גאהרנישט. ער קאן זיך פערגינגען אייך זאגען מוסר, למאי איהר גיט אוים געלד אויף דער רוח ווייסט וואס, בעת אין שטאדט זענען דא אזוי פיעל ארעמע לייט. די גאנצע וועלט איז ביי איהם בעשאפען געוואהרען נאר פון די ארעמע לייט'ס וועגען. דערזעהט ער אויף אייך א ניי מלבוש, וועט ער עס א טאפ טהון און וועט אייך א פרעג טהון: „וואס קאסט?" און וועט נעמען אויסרעכענען אייך, וויפיעל ארעמע לייט וואלט מען געקאנט דערמיט אויסקליידען. קומט ער צו געהן אויף א חתונה, א ברית, א פדיון־הבן אדער אזוי א שמחה, איז דאס ערשטע, וואס קומט איהם אויפ'ן זינען: „וויפיעל ארעמע לייט וואלט מען מיט אזא סעודה געקאנט אנהאדעווען?"... און ער וואהרט־אפ, וועט וועט דער עולם אפבענטשען און צעועהן זיך, בכדי ער זאל קאנען צונויפנעמען די איבערגעבליבענע שטיקלעך פאר זיינע ארעמע לייט.

וווי אלט איז ער? — דאס ווייסט קיינער נישט, און ער אליין — אויך נישט. ער איז שוין א ביסעל טויבליך. אז איהר

ז.

געצי־גובערנאַטאָר.

געצי־גובערנאַטאָר — דאָס איז דער שמש פון אַלטען בית־המדרש.

אומעטום, אין אַלע בתי־מדרשים פון דער גאַנצער וועלט, זענען אפשר די שמשים — שמשים. געצי דער שמש פון אונזער אַלטען בית־המדרש איז מעהר בעל־הבית, ווי שמש. וואָס זאָג איך? ער איז בעל־הבית איבער אַלע בעלי־בתים.

געצי לאָזט נישט פיהרען קיין וועלטען אין בית־המדרש. ער זאָגט, אז א שוהל איז א מקום־קדוש. ווילט איהר רעדען נע־שעפט — קאָנט איהר געהן אין מארק. ווילט איהר שמועסען פאָליטיקע — איז דאָ, להבדיל, א מרחץ. בשום אופן וועט איהר ביי אים נישט פועל'ען, ער זאָל אייך לאָזען רעדען אפילו שבת צו אויסנעמעניש. געצי איז א איד, וואָס לענט נישט קיין כבוד אויף קיינעם. איהר קאָנט אייך שטעהן אויבענאָן אין מזרח־וואַנד און מעגט אייך האָבען זיעבעצעהן זיבערנע עטרות אויפ'ן טלית, וועדר ער פאר אייך נישט בטל. איהר קאָנט אייך זיין דער גרעס־טער גביר פון שטאָדט, רב יהושע־העשעל אליין, ווילט איהר נאָר אויסרעדען א וואָרט, אזוי דערהערט איהר א זעץ איבער'ן שלחן און א געשריי „ששש!" — אז איהר וועדר פערטויבט.

אָדער פרובט נעמען א ספר פון דער בית־המדרש־שאפע און נישט צוריקברענגען צו דער צייט, וועט איהר האָבען פון געצי'ן דעם גרעסטען בזיון.

אָדער זייט מנדר שבת צו עלית־התורה א חצי פונט נרות אל הבית־מדרש, אָדער ח"י פרוטות אויף ארעמע לייט, און ווילט נישט

ראיות, אז אַרעמע לייט בעראַרפען אויך שלאָגען כּפרות, אז אַרעמע לייט בעראַרפען אויך האָבען מיט וואָס צו פערפאַסטען זיך — עס געהט אזא הילִיגער טאָג, יאָדרא וואשי קאַטשקי !... און איצט מאַרשירט ער מיט זיינע שלעכטע סאַלדאַטסקע פיס איבער דער שטאָדט, שוין אָהן א זאַק און אָהן א שטעקען, יום־טוב׳דיג, מיט בוידע ניקאָלאַיעווסקי מעדאַלִען אויף דער בריסט בערוסט. און מחמת דעם שטעקען האָט ער געלאָזט אין דער היים, געהט ער האַרט ביי די וועגד, פון שטוב צו שטוב, איבערבעטען דעם עולם, זיך מוחל זיין:

— א גוט יום־טוב! טאָמער האָב איך אייך אָנגעריהרט מיט א קרום וואָרט, בעט איך אייך איבער, און ווינש אייך א חתימה טובה.

ענטפערט מען איהם: „גם אתם, לאָז גאָט מוחל זיין". — מע בעט איהם זיצען און מען איז איהם מכבד מיט לעקאַך.

און אַליין איז ער אַ שוואַרצער, שוואַרץ ווי אַ טאָטער, מיט שוואַרצע אויגען, בייזע, וואָס קאָנען נישט קוקען גלייך אין פּנים אַריין, נאָר אַראָפּ. באַקען איינגעפאַלענע, אַ נאָז אַ פערלענטע און וואָנ־סים שוואַרצע, אַראָ־גלאָזטע אַראָפּ. די אַלע זאַכען אינאיינעם מאַכען דעם איינדרוק, אז אָדער ער ווי׳ל געבען אַ נים און קאָן נישט, אָדער ער האָט אייך עפּעס צו זאָגען און ווי׳ל נישט, אָדער ער איז גלאַט אַ רע, אַ רשע.

— אַ רשע מרושע! — זאָגט מען אויף איהם אין שטאָדט. — איין איינגעגעסענע בריאה, אַ איד אַ צו־להכעיס׳ניק, אַ מה־יעשה׳־ניק, האָט נישט אויף זיך קיין אויבערהאַר, טהוט וואָס ער ווי׳ל. ווי׳ל ער עפענען די שוהל — עפענט ער. ווי׳ל ער פערמאַכען — פערמאַכט ער. קומט ווינטער, דאַרף מען זיך אויסציהען פאַר איהם, ער זאָל דורכהייצען דאָס בית־מדרש. און אמאָל, אז עס קומט איהם אָן, זאָל ער אייך אָנהייצען, ווי, להבדיל, אין אַ באָד.

אַשטייגער, לאָז איין אַרעמאַן אויסגעהן, געצי זאָל איהם לאָז־זען איבערנעכטיגען אין בית־מדרש. „אַ שוהל איז נישט קיין הקדש!" — זאָגט ער און טרייבט־אַרויס אין דרויסען אָהן אַ טראָפּען רחמנות.

אז עס קומט די צייט פון ימים־נוראים, פיהרט געצי די ממשלה אין בית־מדרש ביד רמה. האָט ער אויף אייך געוואַרפען איין אומחן, וועט איהר נישט פּועל׳ען ביי איהם, אז אייער זוהן אָדער אייער איידעם זאָלען זיצען דאַרטען, וואו א י ה ר ווי׳לט; זייט זיכער, אז זיי וועלען שוין זיצען דאָרט, וואו ע ר ווי׳ל. און אז איהר וועט קומען צום גבאי מיט טענות, וועט מען אייך ענטפערען:

— געהט צום גובערנאַטאָר.

דאַרפט איהר שוין וויסען, אז דאָס מיינט מען געצי דעם שמש. אין די אויגען זאָגט מען איהם „דו", און הינטער די אויגען רופט מען איהם „גובערנאַטאָר".

אפגעבען — זענט איהר שוין אין אנזעצער. סיידען איהר האלט ביי עוקר זיין און אוועקלאזען זיך קיין אמעריקא.

אדער לאז עמיצער איינשטעלען זיך שיקען געצי'ן מיט א שליחות, וואס איז נישט שייך מיט בית־המדרש, וועט ער אויס־הערען און א זאג טהון:

— פים האט איהר? זייט זיך מטריח און געהט אליין! — אט אזא מענש איז געצי.

די אינציגע, וואס דערוועגען זיך ארויסטרעטען מיט עזות קעגען געצי דעם שמש, איז נאר יונגווארג. ציקאווע בחורימ'לעך, חדר־יונגלעך, קונדסים, שטאדט־שקצים — פון זיי האט ער דעם טוידט. זיי טהוען איהם, וואס מע טהוט קיין אידען נישט: זיי קעהרען איהם איבער די סטענדערם, אז קיינער זעהט נישט. זיי לאזען איהם ארויס דאס וואסער פונ'ם האנטפאס. פערקניפען איהם דעם האנטוך. קאפען איהם אן חלב אויף די בית־המדרש־גמרות. רייסען־ארויס דעם צווייטען „יקום פורקן" פון אלע קהל'־שע סדורים, אזוי אז וואס פאר א סדור מע זאל נישט עפענען, איז ער נאר מיט איין „יקום־פורקן".

פון די דאזיגע וווייסע־חברה'ניקעם האט געצי אפגעשניטענע יאהר, דעם גיהנם! און ער קוקט זיי נאך, טאמער וועט ער עמיצען פאקען. און האט ער געפאקט א חברה־מאן, רעכענט ער זיך שוין אפ מיט איהם פאר אלע. ארויס פון געצי'ס הענד מיט א בייל, מיט א בלוי אויג אדער אהן איין אויער — הייסט נאך גוט אפ־געשניטען. געצי האט פיינט לאנגע מחזקות, גבית־עדות מיט פוסטע ספראווקעם: א נגיד'ס א יונגעל, איין ארעמער יתום — אויסגעפאטשט, פארפאלען!

געצי קאן פאטשען. אז ער לאזט אראפ א האנד, קאן מען דערזעהען דעם זיידען פון יענער וועלט. א איד א גבר (א משפחה פון גבורים), חאטש אפילו אזוי, אויפ'ן קוק, וועט איהר פאר איהם נישט געבען קיין צוויי צעבראכענע גראשען. דאר, אויס־געטריקענט, הויט און ביינער. נאר פאות צוויי גראבע, שוואַרצע,

אָנגעטהאָן יום־טוב'דיג און לויפט פון שטוב צו שטוב, צעלאָזט די גראָבע שוואַרצע פֿאות, איבערבעטען די בעלי־בתים, זיך מוחל זיין.

— א גוט יום־טוב! טאָמער האָב איך אייך אָנגעריהרט מיט א קרום וואָרט, בעט איך אייך איבער און וויגש אייך א חתימה טובה.

ענטפערט מען איהם מיט א האַלבען מויל: „גם אתם, לאָז גאָט מוחל זיין". — מע בעט איהם זיצען און מען איז איהם מכבד מיט לעקאַך.

דאָס אייגענע איז סוכות מיט'ן אתרוג. איהר ווילט, ער זאָל אייך ברענגען דעם אתרוג אין סוכה אריין וואָס פריהער — אָט דוקא ווייל איהר ווילט, ווייל ער נישט; און אז איהר שרייט־אָן אויף אים, שרייט ער נאָך העכער:

— איהר קאָנט ווארטען! איך האָב אויף אייך מעהר געווארט!

קומט איהר אין שוהל אריין און שטעלט איהם צו א בענקעלע פאר'ן גבאי. זאָגט אייך דער גבאי:

— וואָס קאָן מען טהון מיט א גובערנאַטאָר?

און אזוי איז הושענא־רבה מיט די הושענות. און אזוי איז חנוכה מיט די חנוכה־ליכטלעך, פורים מיט'ן גראָגער, פּסח מיט מצה־שמורה, שבועות מיט גרינס. אומעטום איז געצי. אלסדינג איז ביי געצי'ן אין די הענד. געצי דער שמש פיהרט די גאַנצע שטאָדט, געוועלטיגט איבער דער שטאָדט.

און די שטאָדט לייבט פון איהם גלות. די שטאָדט לייבט, חאָטש מע ווייל נישט לייבען. א מענש האָט א גאָל. קומט שבת אָדער יום־טוב, בין מנחה למעריב, מע קלויבט זיך צונויף אין שוהל און מע שמועסט. כל־זמן מע דאַווענט נישט, האָט מען קיין מורא נישט פאר'ן שמש און מע קאָן שמועסען פראַנק און פריי. קומט מען אַרויף אויף גלות־געצי. פרעגט מען זיך איינס ביי'ם אנדערען: „עד מתי? ביז וואַנען וועט מען טראָגען אויף זיך דעם דאָזיגען גלות?"... און דערביי בלייבט מען. וואָס קאָן מען טהון? עלעהיי א רשע א גובערנאַטאָר, חא־חא!

נאָר איין טאָג אין יאָהר איז פאַרהאַן, וואָס געצי־גובערנאַטאָר וועהרט אוים רשע. נישט קיין טאָג, נאָר א האלבען טאָג. עטליכע שעה. דאָס איז דער טאָג פון ערב יום־כפּור, באלד נאָכ'ן אינערפריהיגען דאַווענען, אייַדער דער עולם וועט קומען אין שוהל צו דער גרויסער מנחה און זיך לאָזען פון איהם שלאָגען מלקות. דעמאָלט וועהרט געצי אוים שמש, אוים גובערנאַטאָר. ער איז

אָן אוֹן ווייטער שלים־שלים־מזל אוֹן זיי זאָלען אריבערקומען אויף זיין שטאַנד, רבונו של עולם!

אזוי בענטשט זיסעל דער יורד זיינע רייכע קרובים, וואָס העלפען העלפען זיי איהם, נאָר זיי לאָזען איהם נישט אויף די אויגען, זיי האָבען איהם פיינט. איין ארעמאַן האָט מען פיינט — דאָס איז שוין איין אלטער כלל.

זיצט ער אין בית־מדרש אוֹן נעמט קצבה אוֹן שעלט מיט טוידטע קללות. ער שוועדט, אז ער וואָלט בעסער געמאַנגען אר־בייטען, האָלץ האקען, וואַסער טראָגען, נאָר וואו?

ערשטענס, איז ער א יורד, א טאַטענ'ס א קינד, קומט ארוים פון סאַמע נגידים, גבירים, אדירים. רב יהושע־העשעל אליין געהער איהם אָן א שני־בשלישי...

אוֹן צווייטענס, איז ער א קאַליקע. איין פוס איז ביי איהם, נישט פאַר אייך געדאַכט, מאַדנע אויסגעבויגען. אז ער געהט, ווארפט ער מיט א פוס. עס מאַהלט זיך אוים, אז ער איז אין כעס אוֹן שליידערט, ווייל געבען מיט'ן פוס אין די צייהן אריין.

אוֹן אין כעס איז זיסעל טאקי שטענדיג. ער איז א בעסן בטבע. אויף דער גאַנצער וועלט איז ער אָנגעשטויסען. אוֹן איז אפשר גאָר נישט אומגערעכט אויך. קיין עין־הרע, אזא משפחה פון סאַמע נגידים, גבירים, אדירים, זענען זיי קראַנק אויסהאַלטען א געפאַלענעם קרוב א קאַליקע, נישט לאָזען איהם געהן איבער די הייזער, נישט לאָזען איהם וואַלגערען זיך אויף דער וויליער באַנק אין בית־מדרש, אז פרעמדע בחורים זאָלען דאַרפען געהן פון זיינעטוועגען צונויפנעמען אמאל אויף א מלבוש, אמאל אויף א פאָר שיך, — ס'זאָל א רוח אין זייער פאָטער אוֹן מוטער אריין, טאקי די דאָזיגע בחורים! איידער מע בעט זיי איין, זיי זאָלען איהם מאכען א נייע קאַפאָטע, יענע איז שוין צעריסען־צעפיצעלט! אָדער אָננעמען זאָנע אויף א העמד, נייהען וועט ער שוין אליין אוועקגעבען, נייהען זאָל מען זיי תכריכים אלעמען, אלע אידען פון

ח.

זיסעל דער יורד.

זיסעל איז איין אלטער בחור, א בלאסער, שוין מיט א גרויליך בערדעל. **ער זיצט** אין בית־מדרש מיט אלע בחורים, וואס לערנען. נאר **ער** אליין לערענט נישט. ער זיצט גלאט אזוי. ער האלט זיך אויף אין בית־המדרש. ער איז איין עלענדער. ער איז א יורד.

נישט ער. זיין טאטע איז געווען א יורד, א געפאלענער נעבאך. קומט ארויס פון דער שענסטער משפחה. סאמע נגידים, גבירים, אדירים.

זיסעל דער יורד האט נאך היינט אויך רייכע פריינד. כמעט אלע פיינסטע בעלי־בתים פון שטאדט זענען זיינע קרובים.

א סברה, אז רער נגיד רב יהושע־העשעל אליין איז זיינער א שני־בשלישי, טאקי איין אייגענער גליעד־גליעד־געשוועסטער־קינד. לאז ער נאר וועלען, יהושע־העשעל הייסט דאס, אוים־רעבענען זיך, וועט איהם שוין זיסעל בעווייזען, וואס פאר נאהענטע קרובים זיי זענען.

ערשטענס, פון טאטענ׳ס צד. זיסעל׳ס זיידע, דאס הייסט, זיין טאטענ׳ס טאטע, אברהם־מרדכי, און יהושע־העשעל׳ס באבע, דאס הייסט, זיין מאמע׳ס מאמע, פייגע־עטעל, האבען זיך אנגענקאהרט...

נאר וואס קומט ארויס, אז מע לאזט איהם נישט רעדען? מע גיט איהם א נדבה און מע הייסט איהם גאהן, ארויסגאהן זאל פון זיי די פארע, טאקי פון זיינע רייכע קרובים! אויף קיין גוט ארט זאלען זיי נישט שטאהן! ס׳זאל זיי אנהויבען גאהן פון היינט

מע וויל יוצא זיין פאר איהם — פארט א יורד, נעבאך א גע־פאלענער...

און טאמער פערגעסט מען זיך אן זיסלען, איז דא א רבא בעל־משגיח אין שטאדט, וואס דערמאנט, לאזט נישט, מע זאל פערגעסען אן דעם יורד.

און דער יורד איז אין כעס. עס מאהלט זיך איהם אויס, אז נישט זיין משפחה, נישט די בחורים פון בית־מדרש, נישט רפאל דער בעל־משגיח — קיינער, קיינער איז נישט גענוג יוצא קעגען איהם. און ער שעלט, שעלט זיי אלעמען מיט דער תוכחה!

איין טאג אין יאהר נאר איז פארהאן, וועו זיסעל דער יורד שעלט זיך נישט. דאס איז דער טאג פון ערב יום־כפור.

דעם טאג פון ערב יום־כפור טהוט זיסעל אן דאס נייע העמד, וואס ער אליין האט זיך געגעבען נייהען, און די נייע קאפאטע, וואס די בחורים האבען איהם געמאכט, מיט א פאר גאנצע, כמעט נאך גאר נייע שטיבלעטען, וואס רפאל בעל־משגיח האט ערגיז אויסגעמאנטאטשעט פון זיינעמוועגען, און ער לאזט זיך נעהן פון שטוב צו שטוב צו אייגענע און צו פרעמדע, שליידערענדיג מיט'ן קראנקען פוס, צו איבערבעטען דעם עולם, זיך מוחל זיין. אלע אידען גענהען זיך מוחל זיין — מיט וואס איז ער ערגער פון אלע? דאס פנים איז ביי איהם בלאס, ווי תמיד. דער קוק איז בייז. און ער רעדט מיט כעס, ווי תמיד, און גיט־אף דעם „גוט־יום־טוב" מיט אזא טאן, ווי ער וואלט געשאלטען אין טאטען ארויס.

— א גוט יום־טוב! טאמער האב איך אייך אנגעריהרט מיט א קרום ווארט, בעט איך אייך איבער, און ווינש אייך א חתימה טובה.

זיסעל הוסט און קוקט אין האנד ארויין, טאמער וועט מען איהם עפים געבען.

ענטפערט מען איהם מיט א שמייכעל: „גם אתם, לאז גאט מוחל זיין". — מע גיט איהם א נרבה און מען איז איהם מכבד מיט לעקאך.

שטאדט! א שטאדט פון סאמע רשעים! סדום! סדום איז א הונט אקעגען איהר!

איין אנדער שטאדט וואלט אין זינען געהאט: עס זיצט איין אלטער בחור, א יורד — וואם וועט ער אויסזיצען? זיי זאלען זיין לייטישע מענשען, מיט א ברעקעל יושר אין הארצען, וואלטען זיי געוואָרגט פאר זיסלעז עפים א שידוך...

די משפחה איז נישט קליין צו געבען נדן, געבען זאל זיי גאט קרענק מיט קדחת, און א כלה וואלט זיך שוין געפונען... נישטא דען קיין גרעסערע קאליקעס פון איהם, קרומע, שטומע, בלינדע? פון דעסטוועגען, האבען זיי דען נישט חתונה געהאט?

אויף איהם, אויף זיסלעז, וואלטען זיך געפונען צעהן בעלנים פאר איינעם. וועז זשע? אז עמיצער זאל איהם טראגען אויפ'ן קאפ, זיך אפגעבען מיט איהם.

אט, למשל, דרעהט זיך ארום ביי געצי דעם שמש א מויד, אסנע רופט מען זי. זי קומט אמאל אויסקעהרען דאם בית־המדרש, אמאל וואשען די בענק. א געזונדע מויד, א שוואַרצע, דער רוח זאל זי נעמען...

אן זיסלעז וואלט זיך געצי אנגעהאפט מיט ביידע הענד. ווער איז געצי דער שמש, און ווער איז זיסעל דער יורד? ער וואלט נאך געמעגט אויסשלאגען ביי איהם א קניע ערד, אט דער שמש, א רוח אין זיין טאטענ'ס טאטען ארײן!

בלאטע! זיסעל וועט אבער נישט געהן צום שמש זיך אנ־שלאגען, נישט דערהאַרעז וועט דאם די שטאדט, קומען זאל אויף איהר א שרפה, א מגפה און א חלירע היינטיגען טאג, רבונו של עולם, ס'זאל זיי אויסקוויקלען פון איין עק ביז'ן אנדערען!...

אט אזוי שעלט זיסעל דער יורד זיין משפחה און די גאנצע שטאדט, וואם האלט איהם אוים מיט קצבה.

— א רעשטעל צו די צרות! — זאגט מען אויף איהם אין שטאדט און מע לאזט איהם נישט פאלען. מע זעהט איהם נעמען אויף שבת און אויף יום־טוב, אלע מאל צו איין אנדער בעל־הבית.

מע הוליעט

טיפּען וואָס שטאַרבען־אָפּ.

געשריבען לכבוד שמחת־תורה (אין יאָהר 1911).

עטליכע ווערטער וועגען די „הוליאַקעס".

„חברה הוליאקעס" — אזוי רופט מען זיי ביי אונז. דאָס זענען אידען דוקא שטילע מענשלעך און דוקא נישקשה פון אָרעמע לייט און געהערען זיך נישט אָן א גאַנץ יאָהר איינס מיט'ן אַנדערען גאָרנישט נישט; נאָר אז עס קומט שמחת־תורה, ווערד מען לעבעדיג־פרייליך, און גלייך ווי מע וואָלט זיך אויפגערעדט: מע נעמט זיך אָרום גאַנץ ברידערליך און מע געהט איבער די גאַסען, טאַנצענדיג און זינגענדיג פרייליכע ניגונים און מע מאַכט פרייליך די גאַנצע שטאָדט. מע קומט אַריין צו אַלע בעלי־בתים גוט יום־טוב בעטען, מע רייסט זיך אַריין אויך צו די נגידים און מע מאַכט זיי דעם פרייליכען שמחת־תורה'דיגען קידוש, און באין ברירה מוז געשטעלט ווערען וויין אויפ'ן טיש, אָדער ביער, אָדער פשוט'ער בראַנפען מיט פערבייסען, אניט קאָנען די הוליאַקעס אַליין נעמען. זיי וויסען, וואו וואָס עס שטעהט. זיי קאָנען טרעפען צום אויוועז און ארויסנעמען וואָס ס'איז דאָ, ארויסציהען פון די שאַפעס די איינגעמאַכטסען, אראָפלאָזען זיך אין קעלער און אַרויפטראָגען פון דאָרטען די גוטע „נאַליווקעס" מיט די שענע געזאַלצענע אוגערקעס מיט די קלוגע געזייערטע ארבוזעס, וואָס שטעהען ביי די נגידים צוגעגרייט אויפ'ן ווינטער, און נאָך אזעלכע זאכען, וואָס ס'איז נאָרנישט צו גלויבען, אז אידען קאָנען אזעלכעס טהון...

דאָס אַליין איז נאָך גאָרנישט. אמאָל (אוי, אמאָל!) פלענט מען אַליין זיין שכור, ווי לוט, און אויך די „נאַטשאַלסטוועס"

מע הוליעט

א.

אליק דער מעבאַניק.

פערשטעהט זיך, אז ער איז א שניידער. און נישט נאָר א שניידער, נאָר א שניידערע, דאָס מיינט, אז ער איז א קלייניטש־קער מיט קורצע פיסעלעך, מיט קלייניטשקע העגטעלעך, מיט א קלײן בערדעלע. נאָר א קול האָט ער דוקא א געמבע, א באַסאָוע שטימע. אלע וואונדערען זיך: ווי קומט צו אזא קלײן אידעלע אזא געדיכטע באַסאָוע שטימע? נאָר קישות פרענגן איז קיין קונץ נישט. למאי ווי קומט צו אזא קלײן אידעלע, ער זאל אַרייננעמען אין זיך אזוי פיעל בראָנבען, אז עס קומט שמחת־תורה?

אָבער טאַקי נאָר שמחת־תורה. א גאנץ יאָהר טרינקט ער נישט — נישט קיין בראַנפּען, נישט קיין ווײן. נישט מחמת ער האלט ניט פון ס'ביטערען טראָפּען, נאָר איבער איין אַנדער טעם — ער האָט נישט. ער איז נעבאַך א גרויסער אַרעמאַן. מע קאָן זאָגען, איין אביון. קינדער, קיין ע"ן־הרע, א סך. אין אַרבייט — וואָס א יאָהר, וואָס א יאָהר ווינציגער. איין אוים־האָפענוש זאל קומען אוים'ן „גאָטאָוויך פּלאָטיעוו"! זינט עס האָט זיך געעפענט אין שטאָדט דער „גאָטאָוויך פּלאָטיעוו", אייניגעזונקען זאל ער ווערען, און ס'איז געווארען א מאָדע פאַרטיגע

אַ׳שכור׳ען אַווי, אַז זי פֿלענט טאַנצען מיט אַלע אידען, איך בעט אייך איבער אייער כבוד, אָהן קאַפּאָטעם ביי׳ם נגיד אויפֿ׳ן דאַך. איצט איז שוין אַנדערע יאָהרען מיט אַנדערע „נאַטישאַל־סטוועי". מען איז געהרען, אַז זי לאָזט חאָטש אידען איין מאָל אין יאָהר זיין שכור און געהן פֿרעצק אין פֿריי פֿון שטוב צו שטוב און זינגען פֿרייליכע ניגונים. וואָרום אין אַנדערע שטערט, זאָגט מען, טאָר מען דאָס אויך נישט...

פֿערשטעהט זיך, אַז פֿון יאָהר צו יאָהר ווערד ביי אונז די „חברה הוליאַקעם" שיטערער און ווינציגער. א סך זענען אויס־געשטאָרבען, און די, וואָס זענען געבליבען, האַלטען ביי׳ם אָפּ־שטאַרבען. דערביבער אייל איך מיך די דאָזיגע בעריהמטע הוליאַקעם צו בעשרייבען, יעדען אייניגען מיט זיין טיפּ און ביי זיין נאָמען — לאָז חאָטש בליבען א זכר, א סימן פֿון דעם, ווי מע הוליעט ביי אידען אין גלות, אז עס קומט שמחת־תורה.

אבות'ען, אהן גלעקלעך, אהן קלינגענויש. דאס איז דער טאג פון שמחת־תורה.

שוין אין דערפריה, בעת אנדערע אידען זענען נאך אין שוהל, איז אליק דער מעכאניק, ווי די גאנצע חברה הוליאקעם, לאנג איין אפגעדאוונטער, איין אויסגעטרונקענער און איין איבערגעבי־סענער. און מע גהעט שוין ארומגענומען אלע מיט א געזאנג איבער די גאסען, פון איין נגיד צום אנדערען, גוט יום־טוב בעטען. און צום אלעם ערשטען גהעט מען צום נייעם נגיד, „רב לייזער גאטאוויך פלאטיעוו" (לכבוד שמחת־תורה האט מען אראפגע־נומען דאס גלעקל פון טהיר). פון גאנץ פריה אן שטעהט צו־געגרייט אויפ'ן טיש ברענפען און ביער און ווין א פלעשעל מיט אלערליי פערבייסעכצען. רב לייזער אליין גהעט זיי אקעגען מיט א פארטיג שמייכעלע און בעט אליק'ען, ער זאל מאכען קידוש. טהוט איהם אליק צוליעב און מאכט דעם בריטטען יום־טוב'דיגען קידוש אויף זיין גראבער באסאוער שטימע, דרעהט און ציקעלט זיך מעשה חזן, און די חברה הוליאקעם ענטפערט איהם מיט'ן כאהר, ווי זינגערלעך דעם חזן:

— א־א־א־מ־ן!

„לייזער גאטאוויך פלאטיעוו" קלויבט כלומרשט נחת פונ'ם קידוש, און לייזעריכע כלומרשט קוועלט אויך, ציטערט, מע זאל איהר נישט פערגיסען דאס טישטוך, נישט צעברעכען א גלעזעל, אדער חלילה איין אנדער שאדען. און ביידע שעצען זיי זיך גליקליך, אז זיי דרעהען זיך ארוים פון אליק'ען אהן א סקאנדאל. וואהרום אליק דער מעכאניק, אז ער איז רעכט אונטער'ן גלעזעל און ווערד גוט פערקנאקט, קאן ער דערצעהלען דעם נייעם נגיד מיאוסע מעשיות. ער קאן איהם אננעמען פאר א האנד און זאגען איהם דעם גאנצען פסוק גאנץ איידעל און פערשטעלט:

— הער זשע אויס, ברודער גאטאוויך פלאטיעוו! חאטש דו ביזט די כפרה פאר א גוי, די כפרה מעגסט דו זיין פאר אלע גויים, און חאטש דו האסט פיינט א אידען ערגער ווי א איד חזיר,

קלייד‌ער, און נאָך אויף אויסצאָהלען דערצו, האָט אליק דער מעכאַניק פערלוירען אייגנציגוויזן אלע זיינע בעלי־בתים.

וואָלט חאָטש דער „גאַטאָוויך פּלאַטיעוו", א מיתה־פאָהיבעל זאָל אויף איהם קומען, וועלען צושאַרען א מאָל א שטיקעל ארבייט. איז ווי לאַנג קרענקט ער! למאי זאָל א איד בערדיענען א שטיקעל ברויט? אמעהר, לאָז א גוי האָבען פרנסה. א גוי איז בילכער. חאָטש אפילו ס'איז א פערדראָסיגע זאַך. מילא, אז ער האָלט א צושניידער א גוי, איז חאַפּט איהם בעני. א גוי א צושניידער שניידט אויף איין אנדער פאַסאָן. אָבער שטעפּעכטם? פערוואַרפעכטם? אונטערנייהעכטם? דערויף מוז מען שוין אויך קומען צום גוי? איין עק! איינגייהען א קנעפּעל, צוסטריגעווען א בענדעל, אויספּרעסען א קאָלנער — דאָס קאָן שוין אויך נישט א איד?

וואָלט דער „גאַטאָוויך פּלאַטיעוו", דער שלאָג זאָל איהם טרעפען, חאָטש אליין געווען א גוי. איז נין! דוקא א איד, און נאָך וואָסער א איד! א כשר'ער איד און הייסט רב לייזער. ער איז א געוועזענער חייט, נאָר היינט איז ער א בעל־הבית, א חשוב ליי נאַטשאַלסטווע, און פאָהרט אלע זומער „זאַגראַניצע" און ברענגט פון דאָרטען צו פיהרען אלע יאָהר נייע מאָדעם מיט נייע זשורנאַלען. אין שוהל זיצט ער אויבענאָן. עליות קויפט ער זיך די פעטסטע. שידוכים טהוט ער די שענסטע. אז ער איז געווען אמאָל א שניידער, האָט ער שוין לאַנג פערגעסען. דעם נאָמען חייט קאָן ער נאָר נישט הערען. א „נאַש־בראַט" לאָזט ער נישט אויף די אויגען. טרייבט אָרעמע לייט מיט שטעקענס. און גאָט זעהט און שווייגט!

אדרבה, וואָס א יאָהר, וועהרד „לייזער גאַטאָוויך פּלאַטיעוו" רייכער. צו איהם צוצוטרעטען — דאַרף מען שוין נאָר האָבען א זכיה: א גלעקעל ביי דער טהיר!

א גליק, וואָס ס'איז חאָטש פאַרהאַן איין טאָג אין יאָהר אזעלכער, וואָס מע קאָן דעמאָלט צו איהם צוטרעטען אָהן זכות־

ב.

קאָפּעל בעל־מות.

אזוי רופט מען איהם דערפאר, ווייל ער האָט א נרויסען שטערן און א גלאַנצענדיגען. „א שטערן, ווי ביי א מיניסטער", — זאָגט מען אויף איהם. קאָפּעל איז אָבער נישט קיין מיניסטער. קאָפּעל איז א בעל־מלאכה. א שוסטער איז ער.

בטבע איז קאָפּעל א איד א בעל מרה־שחורה. שטענדיג פערזאָרגט, פער׳חושב׳ט, אָפּגעריסען, געשטימט טרויעריג, פּעסימיסטיש.

פון וואַנען נעמט זיך עס? אפשר דערפון, וואָס ער קוקט אויף דער וועלט כל ימיו פון א פינסטערען קעלער? דאָרט איז זיין וואַרשטאַט, דאָרט קלאַפּט ער פלעקלעך. דאָרט איז זיין היים, דאָרט לעבט ער. שוסטעריי איז נישט שניידעריי. א שניידער מוז האָבען ליכט; א שוסטער קאָן זיך בעגעהן אין דער פינסטער.

דאָם היסט, אז מע וויל צוריק, בעדאַרף א שוסטער אויך צו זעהען, וואוהין ער שטעכט מיט דער נאָל אין וואוהין ער קלאַפּט א פלעקעל. נאָר דערצו איז נענוג א קליין פענסטערעל, א קוואַטירעל, וואָס קוקט דורך א געל־גרינבליך גלאָז אין דרויסען אַרוים. א מענש, וואָס זיצט־אַפּ אזוי פיעל יאָהרען אויף א קיילעבּיג לעדערן זעסעל און קלאַפּט מיט׳ן האַמער אין דער פינסטער, קאָן נישט זיין קיין אָפּטימיסט.

און אפשר נעמט זיך זיין מרה־שחורה דערפון, וואָס נאָט האָט איהם געבענשט מיט א ווייב א צרה, וואָס אחוין דעם, וואָס זי בעגראָבט איהם א לעבעדיגען, האָט זי אין זיך נייען מאָם רעד, דאָם מוזל מאכט זיך איהר נישט צו?

נאָר אזוי ווי מיר האָבען היינט יום־טוב אויף דער נאַנצער וועלט, און אזוי ווי דו האָסט אונז מכבד געווען מיט לעקאַך און בראָנפען, טאָ לאָמיר טרינקען לחיים, און לאָמיר זיך ווינשעווען דערלעבען איבעראיאָהר שמחת־תורה, און זיין די אייגענע אידען וואָס מיר זענען, און לאָמיר זיך צעקושען אין די פּיסקלעך, און לאָז די וועלט נישט וויסען, אז דו ביזט א חייט בן חייט, און א פּאַרך, און א שונא־ישראל, און א רוח אין די שונאימ׳ס טאַטען אריין!

אָפּגעפּאַרטיגט זיך מיט׳ן נייעם נגיד, לאָזט זיך חברה הר־ליאקעם מיט א געזאַנג צו די איבעריגע נגידים. דאָרט וועלט דער קידוש איבערגע׳חזר׳ט נאָך א מאל מיט׳ן זעלבען פּאַראַד און מיט׳ן כאָהר. דערצו וועלט צוגעזעצט נאָך א פּאָר שטיקלעך פון ימים נוראים, וואָס אליק איז דערווייל א גרויסער קינצלער, און אז איהר וועט איהם שטאַרק בעטען, וועט ער אייך בעווייזען, וויי אזוי איין ערשטלינג געהט צו קינד, און נאָך אזעלכע שטיק, אבי צו משמח זיין דעם עולם, מאַכען איהם לעבעדיג־פרייליך, וואָרום ס׳איז שמחת־תורה — און שמחת־תורה דארף מען הוליען און הוליען.

דעם דאָזיגען יקרות, וואָס נישט צוצוריהרען זיך, נישט צו קיין איי, נישט צו קיין קאַרטאָפלי, נישט צו קיין ציבעלע, חאָטש לויף אין דער וועלט אַריין, א סיפע איהם אין פּנים אַריין און א גע־ שווייר איהם אין זייט, טאַקי דעם גוי, ווי ער איז קליגער געוואָרען, און וויל שוין אָפּנאַרען א אידען. קאָפוי או מענע קאורקו נא שאַבעס — לאָזט זיך אויס, אז ס'איז אזוי א קאורקו, ווי דו ביזט א רב. א דע טוואָיא קאורקא? — שטופט זי אין פּנים אַריין א קורטשאַטקע די גרויס ווי א מייזעל. חיבא צע קאורקא? צע בלאָבא! — ווערד זי נאָך מלא גזלן און רייצט זיך: או טעבע ראָשע נעמא! און באַהאַלט דאָס שענע היהנדעל אין בוזעס. א קאָטא, צו אַלדי שוואַרצע יאָהר! נא דיר נאָך טאָמער איז קאַרג, ברוך הבא, א קאָטער האָט זיך פּארנאַדעט צו די קעץ, ווי פּייסי חיים'ס צו ריווע־לאה די מאָדניצע, אַלע איז דערפריה און אויף דערנאַכט, ווי א זייגער, שמעקט אין אַלץ טעפּ. נישטאָ נאָר־ נישט! אויסגעטריקענט! טרוקען זאָל דיר זיין אין הארצען, און אין קאָפּ, און...

— וועמען שעלסט דו דאָם? — טהוט ביי איהר קאָפּעל א פּרעג אויף א טשיקאַווען, הערט־אויף א ווייל קלאָפּען מיט'ן האָמער און שטעלט־אַוועק אויף זיין ווייב דעם גרויסען גלאַנ־ צענדיגען מיניסטערשען שטערן.

— טאַקי דיך מיט דיינע ממזרים! — ענטפערט איהם שרה, גאַרנישט לאַנג געטראַכט, און טהוט זיך איהר־ע דריי מלאכות ווי פריהער, און איז צופריעדען, וואָס זי האָט פרישען שטאָף אויף איהר מענה־לשון, וואָס ציהט זיך ביי איהר אָהן א סוף און אָהן א ברעג, ווי דער ים, ווי דער אידישער גלות, ווי קאָפּעל'ס דלות. אַרעמער קאָפּעל! וואוהין וואָלט ער נישט געלאָפּען, ער זאָל נישט זיין צוגעבונדען אָט צו דעם לעדערנעם זעסעל? מוז ער אָבער פערענדיגען א שטיקעל ארבייט, אניט — וועט ער נישט האָבען אויף שבת, און אז ער וועט נישט האָבען אויף שבת, וועט זיין אָפּגעשניטענע יאָהר פון שרה'ן מיט איהר מענה־לשון.

„שרה די זאָגערין" — אזוי רופט מען זי צווישען די שכנים, ווארום זי האָט א מענה־לשון און רעדט אָהן איין אָפּשטעל. עס געהט ביי איהר געבונדען און געקייטעלט, און עס לאָזט זיך ביי איהר נישט אוים, ווי פון א קוואל.

מיר קאָנען נישט פאָדערען פון אונזער פרייַנד לעזער, אז ער זאָל אונז גלויבען אויף נאמנות. ער איז עס נישט מחויב. דער־ריבער געבען מיר דאָ א מוסטער פון מענה־לשון, וואָס „שרה די זאָגערין" לענט־אַוועק אין א שענעם פריהמאָרגען, בעת קאָפּעל קלאָפּט מיט'ן האַמער און זיינע צוויי שוסטער־יונגען העלפען איהם אונטער, איינער ציהט א דראָטווע און דער אַנדערער פּוצט א פּאָדעשווע. מיינט נישט: שרה אליין זיצט אויך נישט צונויפ־געלענט די הענר. זי טהוט דריי ארבייט מיט א מאָל: מיט די הענד שיילט זי קאָרטאָפּלים, מיט די פים וויעגט זי א קינד און מיט'ן מויל רעדט זי, און דוקא צו זיך אליין.

— גיט זיך אוים א טאָג, איז חאָטש עפען טהיר און טהויער, ווי אין א מאהנהויז, פון כאור אָן הו־האַ, אויף און אָפּ, טאָ דער, טאָ יענער, טאָמער איז קאָרג דאָס קלאָפּען, קלאָפּען זאָל איהם אין קאָפּ, ווי ער קלאָפּט מיט'ן האַמער, איז זי אויך דאָ, טאָקי די שוועסטער זיינע, די קלאָפּעטיריכע מיט'ן ציינגעל, ווי א גלעקל דזין־דזין־דזין, א גדולה אויף דער באבע, זי האָט א בריוול פון איהר דאָלי, אָנגעקומען אזש פון אמעריקע, קומט איהם א דאנק, ער האָט נאָך נישט חאָסלירע געהאט, דער שענער מאנדיוק, פאר איין אנדערע דאָרטען, א מכה איהם, ווי חיה־קייל'ס מאן האָט דאָרטען אָפּגעטהאָן, פארחאָפּט זאָל עס ווערען, אט דאָס אמעריקע טאקי! וואָרום אז מע קומט אהין, פארגעסט מען, אז מע האָט גלאָזט א ווייב אין דער היים, גרייַנע פייגעלעך, א קיש־קיש מיט'ן קאָפּ אין דער ערד! נישט אויסצוהאַלטען פון דער קורצ־לאָפּניטשקע מיט איהרע עופות! נעהען־ארום הונגעריגע און ווילד האָבען פון זיי שמאלץ, חאָטש וועלען אמאָל זיך לענען אויף א טשיקאַוועס, שענקען איין איי אויף דער חלה צו באשמירען ביי

אליק'ען, אז אליק זאָל זינגען, וועט ער איהם העלפען. טהוט איהם אליק צוליעב, און ביידע זינגען זיי א יום־טוב'דיג ליעד און די גאנצע חברה הוליאקעם העלפען־אונטער, וועד מיט'ן קול און וועד מיט'ן פּליעסקען פון די הענד. אָט דאָס איז דאָם ליעד, וואָם זיי זינגען:

אתה בחרת־ת־נו
מכל הע־מים.
איזאָ ווסיעך נאראָ־רא־ראָראָוו
טי נאם פּאָליובי׳ל.

— שטארקער, אידען, שטארקער! — שרייט קאָפּעל בעל־מוח, און דער שטערן ביי אהים שוויצט סכנות. — נישט געזאָרגט, ברידער! דער עיקר — נישט געזאָרגט זיך, און נאָר געזונגען, און נאָר געטאַנצט, און נאָר געהוליעט, און נאָר געהוליעט!

שווארץ, חושך ווי די ערד, זעהט אויס קאָפּעל דער שוסטער, און דערשלאָגען. מע הערט פון איהם קיין פּיפּס. שטיל טראָגט ער אויף זיך דעם גלות מיט'ן דלות מיט אלע צרות, שטיל האלט ער עס אין זיך. מע בעדאַרף זיין א פילאָזאָף, כע זאָל קאָנען האלטען אין זיך אזוי פיעל. קאָפּעל בעל־מוח איז א פילאָזאָף. א שטילער פילאָזאָף און א פערזאָרגטער.

נאָר אויב קאָפּעל איז א נאַכיז יאָהר פערזאָרגט, איז דאָ א טאָג, — און דער טאָג איז שמחת־תורה — וואָס ער איז ברייליך. וואָס זאָג איך פרייליך? נייגעבוירען, אויסער זיך, משוגע, ריין משוגע! שטעלט צייך פאָר קאָפּעל בעל־מוח צווישען חברה הר־ליאקעם מעהר הוליאק פון אלע הוליאקעם! ער האָט זיך נע־ביטען מיט אליק דעם מעכאניק מיט די היטלען, — אז דער האָט א היטעל, ווי א שיסעל, און יענער האָט א היטעלע, ווי א פייג די גרויס — קאָן מען נישט פלאָצען פאָר געלעכטער? טשעפּעט נישט, זיי האָבען זיך געוואָלט בייטען מיט די קאָפּאָטעם אויך, קריכט ניט אליק'ס קאָפּאָטקעלע אויף קאָפּעל'ס געזונדע פלייצעם.

קאָפּעל דער שוסטער זעהט אויס קענען אליק דעם שניידער, ווי א גלית הפלשתי. עס איז דעריבער א קאָמעדיע אָנצוקוקען, ווי די צוויי נעמען זיך ארום ברידערליך, געהען טאַנצען איבער די גאַסען. און חאָטש קאָפּעל האָט א קול פון א ריקבעט, מע קאָן זאָגען, כמעט גאָר קיין שטימע נישט, פון דעסטוועגען טהוט ער זיך אָן א כוח און העלפט אליק'ען זינגען, ווי א געטרייער משורר דעם חזן. און אז אליק שטעלט זיך צוועק מאַכען דעם פרייליכען קידוש, האלט איהם קאָפּעל אונטער: „באָם!" און אז אליק האָט געענדיגט דעם קידוש אויף זיין באַסאָווער שטימע מיט א גע־דרעהטען „מקדש ישראל" און מיט א ציקעלדיגען „ו־ה־ז־מ־נ־י־ם", און ווי צוטראָגען דעם כום צו די ליפּען, חאָפּט־אויס קאָפּעל ביי איהם דאָס גלעזעל פון די הענד, און איידער מע קוקט זיך ארום, איז שוין קאָפּעל מיט'ן כום פארטיג. ער האלט שוין נאָר ביי לאָזען זיך אין א טענצעל. דערווייל טרייבט ער אונטער

פון דעסטוועגען, שרעקט אייך נישט. פון די אלע פרנסות האָט מענדעל דער בלעבענער קוים־קוים וואסער אויף קאשע, ווי ער אליין דריקט זיך אויס, אי דאָם — מוז איהם אמאל אונטער־העלפען זיין ווייב ריסעל.

ריסעל איז א באָבע (א הויבאמע), נאָר אָהן פראקטיקע, נישט מחמת זי איז א שלעכטע הויבאמע, נאָר איבער די אקושערקעס. עס איז געווארן די לעצטע צייט ביי אונז א געדעט אויף אקושער־קעס. נישטאָ ביי אונז כמעט א אידישע שטוב אָהן איין אקושער־קע. א איד האָט דריי טעכטער, זענען צוויי פון זיי אקושערקעס און די דריטע שטודיערט אויך אויף אקושערקע.

— א שטאָדט פון אקושערקעס! — זאָגט מענדעל דער בלעבענער און איז כעס און פייערט מיט סכנת־נפשות. — אויף יעדער געווינערין צוויי אקושערקעס, און מיט דער געווינע־רין — דריי, ווארום די געווינערין אליין איז אויך איין אקושערקע.

אזוי קריטיקירט מענדעל די אקושערקעס. מענדעל איז בכלל א שארפער קריטיקער. נישטאָ א זאָך, וואָס מענדעל זאָל נישט קריטיקירן. נישטאָ א מענש, וואָס מענדעל זאָל געפינען אויף איהם א זכות, זאָגען א גוט ווארט. אזא טבע ביי איהם. עס גיט זיך אויס א מענש, וואָס עס געפעלט איהם נישט קיינער און ער איז מיט קיין זאָך נישט צופריעדען. למשל, לאָז געהן א רעגען אין דרויסען, וועט אייך מענדעל נישט זאָגען, אז עס געהט אז רעגען, נאָר א „מבול"; און, פארקעהרט, לאָז נישט געהן קיין רעגען, איז אויך שלעכט: „איין אויסטריקענויש, א דערשטיקענויש, א מדבר!" קיינמאל ווארעמט נישט ביי איהם די זון, נאָר זי „ברענט", זי „שרפה'ט". א שניי איז ביי איהם א „פערישיטענויש". א פראָסט אליין איז איהם קארג; ער מוז צוגעבען דאָם ווארט: „א ברענענדיגער". שטארבט, חלילה, א מענש אין שטאָדט — הייסט עס ביי איהם אויף זיין לשון: „דער עולם טראָגט זיך אפ, מע פאלט, ווי פליעגען"... זיין אויף א לויר, סומען יענעם מנחם־אבל זיין, אדער א קראנקען מבקר־חולה זיין — דערויף איז מע־

ג.

מענדעל דער בלעבענער.

ריכטיגער וועט זיין — דער בלעבער, מחמת מענדעל איז פון פאך א בלעבער. נאר מע האט איהם א נאמען גענעבען ביי אונז „דער בלעבענער", ווייל ער זעהט אוים גלייך, ווי ער וואלט געווען געמאכט פון בלעך.

א הויבער איד, א גלייבער, א טרוקענער, אנגעטהאן אין א לאנגער הארטער בלעבענער נאקידקע. א בלעבען פנים, א בלעכענע בענע באָרד, און אפילו א קול אויך פון בלעך — א בלעבען קול.

זיין ארבייט — איז סאמאווארען. ער גלייזט, דאם הייסט, ער וויסט־אוים סאמאווארען. נאר אזוי ווי סאמאווארען גלייזט מען ביי אונז, מיינסטענס, נאר אויף פסח, איז די גאנצע שפע ביי איהם ערב פסח, און אין די איבעריגע טעג פון א גאנץ יאהר קוקט ער נישט אן קיין סאמאווואר אין די אויגען. ביי אזעלכע גאלדענע געשעפטען וואלט מענדעל דער בלעבענער געהאט א בריוה צו שטארבען א גאנץ יאהר פון הונגער, וועו ער זאל נישט האבען אין האנד נאך עטליכע פרנסות.

למשל, ער קאן היילען בהמות, מאכען, זיי זאלען זיך מעלקען, און נאך אזעלכע זאכען. וואם פאר א שייכות האט דאם צו בלעכעריי? — קיין שום שייכות נישט. נאר אז א מענש האט א טאלאנט צו נאך עפים — וואם מאכט עם קאלי? למאי ער קאן אוסלעגען אויוועגם אויך? אויך צונויפלייטען געברא־כענע כלים, אז מע זאל גארנישט דערקענען? צי, אשטייגער, אין פארבעריי, מיינט איהר, האט ער שוין גאר קיין ידיעה נישט? אז מע שמועסט — א מענש קאן אלסדינג, איז דאך נישט שייך!

דרויי־יאָהרען שמחת־תורה, פון דעסטוועגען בעגעגענט מען מענדלען מיט דער זעלבער גדולה און התפעלות, וואָס פאר־א־יאָהרען, פאר־צוויי־יאָהרען און פאר־דריי־יאָהרען, און חברה קונדסים מאכען איהם די אייגענע אוואציעס, וואָס אלע שמחת־תורה.

— א גוט יום־טוב, דייטש! הוררא, קוימען! הוררא, קאָפּעליש!

נאָר מענדעל דער בלעבענער ענטפערט זיי נישט. מענדעל האָט נישט צו טהון מיט קונדסים. מענדעל איז בעשאָפען געוואָרען אויף צו משמח זיין גרויסע. די גאַנצע שטאָדט בעדאַרף זיך מיט איהם פרייהען. עס ווערען ארויסגעטראָגען אלע טישען מיט אלע בענקלעך פון שטוב, און מענדעל דער בלעבענער (איצט שוין „מענדעל דער טייטש") מיט'ן קוימען אויפ'ן קאָפּ, איין האַנד פּאָד־באָקאָם, אין דער אַנדערער האַנד א פלעשעל, טאַנצט א „דייטש" און זינגט א דייטשעם ליעדעל:

זענען מיר דייטשען
און האָבען קיין זאָרג.
נישטאָ קיין מזומן —
נעמען מיר אויף באָרג.

און די איבעריגע חברה הוליאָקעם האָפּען־אונטער:

בים־באָם, בים־באָם,
בים־בים, בים־באָם!

און מענדעל זינגט ווייטער:

זענען מיר דייטשען —
איינס, צוויי, דריי, פיער.
גיט מען נישט קיין בראָנפען,
טרינקען מיר ביער.

דעל תמיד פונ׳ם ערשטען מנין. זיין טרייסטען, זיין אויסרעדען דאָם האַרץ בעשטעהט אין דעם, אז „עס קאָן נאָך זיין א סך ערגער, ווי עס איז". א צאָהן לאָז אייך וועה טהון, וועט אייך מענדעל זאָגען: „אָט דאָם הייסט ביי אייך צייהנווהטיג? צייהנווהטיג פרעגט מיך!" און ער וועט אייך דערצעהלען, וואָם ער האָט נעהאָט פון א צאָהן, אָדער ער וועט אייך איבערגעבען פון זיינעם א בעקאַנטען, וואָם איז שיער נישט געשטאָרבען פון א צאָהן, שוין בעוועז פערביי, נאָר מע האָט איהם אָפּגעשריגען...

אָדער פרובט זיך קלאָגען פאָר איהם, אז איהר הוסט, וועט ער אייך באַלד א פרעג טהון: „מיט בלוט?"... דאָס איז נישט, ווייל מענדעל איז אזא שלעכטער בטבע און וויל, אז איהר זאָלט, חלילה, הוסטען דוקא מיט בלוט. ניין! נאָר ס׳איז ביי איהם אזא כאראַקטער, זעהען יעדע זאַך אינ׳ם ערנסטען צושטאַנד אין לעגען יענעם שטיינער אויפ׳ן הארצען. ער קאָן אַנדערש נישט. א געבוירענע זאַך — פּאַרפּאַלען.

היינט געה רעכט זיך, אז אזא מיזאַנטראָפּ, ווי מענדעל דער בלעכענער, וועט ער זיין שמחת־תורה צווישען חברה הולי׳אקעם א גאַנצער־קונצענמאַכער, א קאָמעדיאַנט און א פערשלעפּטע קרענק!

קומט שמחת־תורה, ווערר מענדעל א דייטש. דאָס הייסט, ער פערשטעלט זיך אויף דעם טאָג פאָר א דייטש און רעדט נישט קיין אַנדער שפּראַך, אויסער דייטש. די לאַנגע בלעכענע נאַקידקע האָט ער אונטערגעבונדען, געמאַכט פון איהר א פּידושאָק, די פּאות האָט ער פערלענגט אהינטער די אויהערען — קיין סימן פון קיין פּאה, און א קאָפּעליש האָט ער אָנגעטהאָן — אידען! פון וואַנען נעמט זיך אזא קאָפּעליש אויף דער וועלט? וואו האָם ער איהם אויסגעקראַצט? כלומרשט א צילינדער־הוט, נאָר צעקניטשט, צעשטעכערט, און הויך, ווי א קוימען, און אָהן א דעק, מיט א לאָך פון אויבען — טאַקי ווי א קוימען. א פאַבריטשנער קוימען. און חאָטש דער דאָזיגער קוימען איז שוין גוט בעקאַנט אין שטאָדט פון פאַר־א־יאָהרען, פון פאַר־צוויי־יאָהרען און פאַר־

ד.

משה־יענקעל דער אַפּיקורס.

שוין א איד אין די יאָהרען, נאָר ער האָלט זיך יונג. ער האָט נאָך נישט אפילו אײַן גרויע האָר אין באָרד. אזא משפחה ביי זיי. שטאַרבען — און ווערען נישט גרוי. אײַן זאָך נאָר, וואָס דאָס פּנים איז איהם חאָטש געקנייטשט. זעהט אויס, ווי א געזייערטער עפּעל, ווי א זויערע קיסליצע. אָנגעטהאָן געהט ער א לאַנגע קאַפּאָטע, טראָגט שיך און זאָקען און געהט־אום א פערטראַכטער אין עולמות.

ער איז א זייגערמאַכער און הייסט משה־יענקעל, נאָר רופען רופט מען איהם „דער אפּיקורס".

מחמת ער איז א זייגערמאַכער און ווייסט דעם גאַנג פון די רעדלעך און פערשטעהט דעם שכל פונ׳ם מעכאַניזם, פּאַר וואָס עס דרעהט זיך, האָט ער א ידיעה אין אזעלכע זאכען, וואָס פּאַר איין אַנדערען איז דאָס א סוד. און מחמת ער האָט צו טהון מיט שקיעת־החמה, ווייסט, ווען די זון זעצט זיך און ווען זי געהט אויף, פערשטעהט ער שוין במילא דעם שכל, פּאַר וואָס איז ביי־טאָג — טאָג, און ביינאַכט — נאַכט, און למאי איז זומער — זומער, און ווינטער איז — ווינטער, און פּאַר וואָס געהט זומער א רעגען און ווינטער א שניי, און וואָס קומט פריהער: דער דונער אָדער דער בליץ — און נאָך אזעלכע זאכען. קורץ: משה־יענקעל דער זייגערמאַכער שמ׳ט פּאַר א חקרן, א פילאָזאָף און איין אפּיקורס.

נאָר לא די, וואָס משה־יענקעל איז אליין א חקרן, א פילאָזאָף און איין אפּיקורס, וואָלט ער א בעלן געווען, אז די גאַנצע וועלט זאָל זיין אויפגעקלערטע, פילאָזאָפען און אפּיקורסים.

חאפּט־אונטער די חברה הוליאקעס:

בים־באָם, בים־באָם,
בים־בים, בים־באָם!

און מענדעל זינגט ווייטער:

זענען מיר דייטשען,
אונז קען גרויס און קליין;
ווי מען אונז נישט געבען,
נעמען מיר אליין.

און חברה הוליאקעס חאפּען־אונטער:

בים־באָם, בים־באָם,
בים־בים, בים־באָם!

און אזוי ווייטער. פּלוצים שטעלט זיך מענדעל אָפּ:

— אידען! איך וואָלט וועלען וויסען, וואָס איז נאָך דאָ בעסערס אויף דער וועלט, ווי אז מען איז א איד? ניין. איך פּרעג נאָר אין זאך: וואָס קאָן זיין בעסער, ווי אז מען איז א איד?

דער עולם איז מסכים, אז ס'איז גאָר נישטאָ קיין בעסערע זאך אויף דער וועלט, ווי אז מען איז א איד, און מע ווערד וואָס ווייטער אלץ לעבעדיגער און פרייליכער; די פּיס הויבען זיך אליין, און עס גלוסט זיך אלעמען מיט איהם חאפּען א טענצעל. נעמט מען זיך מיט איהם פּאָר די הענד, און מע מאכט א ראָד, און מע דרעהט זיך, און מע טאנצט, און מע טופּעט מיט די פּיס, און מע הוליעט, און מע הוליעט.

נו, אוֹן פּיש? וואָו וועט מען נעמען פּיש אויף שבת? זאָגט ער: עס וועט זיין פּיש. זאָגען זיי: פּון וואַנען? זאָגט ער: פּון טייך. זאָגען זיי: וואו האָבען מיר אַ טייך? זאָגט ער: אָט איז דער טייך. כך הוה. מע הויבט אויף די אויגען, — אַ טייך, אַ ים, איין אוקינוס! וועדר זיי שוין אביסעל גרינגער אויפֿן הארצען. זאָגען זיי: וואו־זשע נעמט מען אַ גוי? זאָגט ער: אויף וואָם דאַרפט איהר אַ גוי? זאָגען זיי: ער זאָל אונז חאַפּען פּיש. זאָגט ער: אוֹן וואו זענט איהר? וועדען זיי מבויש אוֹן זאָגען: מיר זאָלען חאַטש האָבען אַ נעץ. זאָגט ער: נאַט אייך מיין אַטשיילע. האָבען זיי פּארשטאַנען, וואָם ער מיינט; האָבען זיי ענומען די פּאַטשיילע, אוֹן זענען אַרייגעגאַנגען מיט דער פּאַטשיילע אין טייך אַריין, אוֹן זענען געגאַנגען אוֹן געגאַנגען, געגאַנגען אוֹן געגאַנגען, געגאַנגען אוֹן געגאַנגען — נישטאָ קיין סימן פּון קיין פּיש! דרעהען זיי אויס דעם קאָפּ צו איהם אוֹן מאַכען צו איהם: סע שלעכט. זאָגט ער: וואָם איז די שלעכטיגקייט? זאָגען זיי: עס חאַפּט זיך נישט. זאָגט ער: עס וועט זיך חאַפּען. אוֹן כך הוה. ווי נאָר ער האָט אויסגערעדט די דאָזיגע פּיער וועדטער, האָבען זיי גלייך דערפיהלט, אַז די פּאַטשיילע וועדר וואָם וויטער אַלץ שווערער אוֹן שווערער, שווערער אוֹן שווערער, שווערער אוֹן שווערער. איין עק. זיי בלייבען אָהן כחות. וועדר זיי שוין וויעדער מארקאָטנע אויף דער נשמה. קוקען זיי צו איהם מיט די אויגען, שטויסט ער זיך אָן אוֹן זאָגט צו זיי: שלעפּט וויטער, שלעפּט! אוֹן אז ער זאָגט: שלעפּט — דאַרף מען שלעפּען. האָבען זיי זיך אַ נעם געגעבען מיט די לעצטע כחות אוֹן האָבען ענומען שלעפּען, האָבען זיי געשלעפּט אוֹן געשלעפּט, אוֹן געשלעפּט, אוֹן געשלעפּט אוֹן געשלעפּט, אוֹן געשלעפּט אוֹן געשלעפּט...

— אַ, פּארשלעפּען זאָל מען איהם! אז אַ וועלט זאָגט „אפּיקורס", זאָל מען גלויבען! — אוֹן מע שפּייט־אוים אוֹן מע טרעט־אָפּ פּון דעם אפּיקורס. נאָר אַ אידישע נשמה קאָן מען

צולייעב דעם האָט ער ליעב, אז מע קומט צו איהם מיט א זייגער פערריכטען, זאָל ער זיך אוועקזעצען חקירה'ן, פילאָזאָפירען און אָפּלאָכען פון א גוט אויג, און פון א חלום, און פון בעגענענען א גלח, און פון לערנען עמערס, אין אָפּ'לצ'עוועו, להבדיל, פון א גוטען אידען, מאכען חוזק פון די חסידים.

אָפּלאָכען פון א גוטען אידען — דאָס איז ביי איהם א גאַנצער צימעס. ער קאָן אייך ארומקלויבען ארום זיך א גאַנץ רעדעל און דערצעהלען אייך א מאָדנע מעשה, אָהן איין אָנהויב און אָהן א סוף, און שטעלט־אוועק דערבי איין ערנסט פּנים, קיין שמייכעל אפילו נישט צו טהון, אזוי אז איהר קאָנט זיכער מיינען, אז דאָס דערצעהלט אייך א הייסער חסיד א מופת פון'ם רבי'ן.

— פאָהרט ער, הייסט עס, אייגמאָל אין וועג — אזוי הויבט אָן גאַנץ שטיל משה־יענקעל צו דערצעהלען גלייך פון'ם מיטען, און איהר זענט שוין אַליין מחויב צו וויסען, ווער איז דער „ער" — פאָהרט ער זיך אזוי איינמאָל אין וועג, פרייטאָג איז דאָס געווען פאַר ליכט־בענטשען, פאָהרט ער און פאָהרט, פאָהרט און פאָהרט, פאָהרט אוֹן פאָהרט. ווערד דאָך זיי קשה — ביז וואַנען? ס'איז דאָך שוין באַלד שבת? מאכען זיי צו איהם: וואָס וועט זיין? ענטפערט ער נישט דאָס אַנדערע ווארט און הייסט פאָהרען וויי־טער. העלפט זיך נישט: אז ער הייסט פאָהרען, דארף מען פאָהרען. פאָהרט מען און מע פאָהרט, פאָהרט מען און מע פאָהרט, פאָהרט מען און מע פאָהרט. די זון הויבט שוין אָן צו זעצען זיך. אט־אט, נאָך א שעה, נאָך א האַלבע שעה, און עס ווערד נאכט. ווערד זיי קאַלעמוטנע, הויבען זיי שוין אָן א ביסעל שטארקער: גוואַלד, וואָס וועט זיין דער תכלית? מע וועט דאָך שוין באַלד־אָ נישט טאָרען! רופט ער זיך אָן: טפּרררו! בלייבט מען שטעהן, שטעהט מען און מע שטעהט, און מע שטעהט און מע שטעהט, און מע שטעהט און מע שטעהט. נוערד זיי נמאס, מאכען זיי צו איהם: אט דא וועלען מיר האַלטען שבת? זאָגט ער: פאַר וואָס נישט? זאָגען זיי: וואָס הייסט?

דער עולם האָט גאָר פערגעסען, אז משה־יענקעל איז א חקרן, א פילאָזאָף און איין אפיקורס, און מע טרינקט מיט איהם לחיים און מע נעמט זיך מיט איהם ביי די הענד, און מען א־ז זיך משמח מיט'ן יום־טוב, און מע הוליעט, און מע הוליעט.

נישט שאצען. דוקא אט דער אפיקורס, אז עס קומט שמחת־תורה, ווערד אויף איהם א נייע הויט. עס איז איהם גארנישט צו דערקענען. זיין טרינקען האט קיין שיעור — קיינער פון דער חברה הולי׳אקעם וועט זיך נישט אונטערנעמען ארויינגיסען אין זיך אזוי פיעל משקה, וויפיעל אט דער משה־יענקעל. און משה־יענקעל, אז ער שטעלט אריין די ערשטע עטליכע כוסות, ווערד ער שכור? הם מלהזכיר! — נאר פרייליך. ער ווערד אליין פרייליך און מאכט דעם עולם פרייליך. א גאנץ יאהר איין אפיקורס, און שמחת־תורה איין עהרליכער איד. א גאנץ יאהר א פילאזאף, און שמחת־תורה א מארשעלאק, און נאך וואס פאר א מארשע־לאק! עס איז כדאי אנצוקוקען משה־יענקלען, ווי ער טאנצט מיט א בעזעם אין האנד, מיט איין שטיוועל און מיט איין באַרפוס און זינגט א ליטוויש ליעדעל:

האפ־טשוק, בערעל!
האפ־טשוק, שמערעל!
מיט איין באַרפוס און מיט איין זאק,
מיט׳ן לאנגען יאמשענשטאק,
מיט׳ן ווייסען לייבסערדאק...

דערבייַ ציהט־ארויס אונזער אפיקורס א מוראַ׳דיג לאנגען טלית־קטן און טאנצט אזוי גרינג, ווי א פעדער, קוים־קוים וואס ער ריהרט אן די ערד מיט די פיס. און ער נעמט זיך ארום מיט אלעמען, און ער קושט זיך מיט אלעמען, מיט חסידים און נישט מיט חסידים, און טענה׳ט מיט טרערען אויף די אויגען:

— בארעבענט נאר, וואס פאר א גרויסען גאט מיר האבען! וואס פאר א גרויסען גאט, און וואס פאר א שטארקען גאט, און וואס פאר א געוואלטיגען גאט, וואס מע קאן איהם גארנישט משיג זיין מיט׳ן שכל! נו, ווי אזוי זאלען מיר זיך נישט איבער־נעמען? ווי אזוי זאלען מיר זיך נישט פרייהען, נישט טרינקען קיין לחיים? לחיים, אידען! לחיים! לשנה הבאה בירושלים!...

היינט האָט דער כלי־זמר א טבע זאָגען צוויי מאָל א וואָרט און צוויי מאָל א שורה — ער האָט מורא, טאָמער האָט ער דורכ־געלאָזט. לאָז, זאָגט ער, מיינס איבערגעהן: „ברוך ברוך, שאָמר שאָמר, והיה והיה — ברוך שאָמר והיה, ברוך שאָמר והיה... העולם העולם, ברוך ברוך, הוא הוא, ברוך ברוך, גוזר גוזר — העולם ברוך הוא ברוך גוזר, העולם ברוך הוא ברוך גוזר"... משוגע צו ווערען! די, וואָס זיצען נעבען איהם, זאָגען, אז ס'איז פון איהם נישט אויסצוהאלטען; ער פערשרייט זיי דעם קאָפּ, און מיט זיין איבער'חזר'ען צוויי מאָל א וואָרט שלאָגט ער זיי אראָפּ, זאָגען זיי, פונ'ם וועג.

וואָס איז די מעשה, וואָס שעיה־דוד איז מיט א מאָל גע־וואָרען אזא פרומער איד — וויסט קיינער נישט. אז איהר וועט איהם פרעגען, וועט ער אייך נישט ענטפערען. און אז איהר וועט פון איהם לאָכען, וועט ער זיך מאָכען נישט וויסענדיג. און בכלל וויסט איהר נישט, וואָס מיט איהם טהוט זיך. א שטילער איד, א פערבאָרגענער, א בעל־תשובה.

עפּים האָט מיט דעם מענשען בעדאַרפט פאָרקומען. אין שטאָדט זאָגט מען, אז דאָס וויב האָט איהם אוועקגעוואָרפען, נאָך אין דער יוגענד. און מיאוס אוועקגעוואָרפען. אנטלאָפען מיט א „פּאָמאָטשניק פּריסטאָוו". געזעסען אין שכנות, א שטי־לער גוי. ליעב געהאַט א אידען. געה ריכט זיך, אז וועט מע וועט איהם אריבערפיהרען אין אַין אנדער שטאָדט, וועט ער איבערלעבען שעיה־דוד דעם כלי־זמר'ס וויב, זי זאָל מיט איהם מיטפאָהרען. וואָלט דאָס חאָטש געווען בייטאָג, וואָלט זי אפשר שעיה־דוד איבערגערעדט צוריק, אדער פערהאלטען מיט גוואלד. האָט זיך עס אבער בעדארפט טרעפען ביינאכט, און נישט אין א פּראָסטען טאָג, נאָר אין א פרייטאָג־צו־נאכטס, — געה פאָהר איהר נאָך! דער בזיון איז געווען גענוג גרויס, און דער וועהט־נ נאָך גרעסער. זי האָט איהם איבערגעלאָזט א קינד נאָך אין די וויקעלעך. אויפ'ן קינד האָט די שטאָדט געשמועסט, אז . . . נאָר

ה.

שעיה־דוד בעל־תשובה.

מסתמא איז ער אין די יונגע יאָהרען געווען א גרויסער בעל־חטא, אז ער איז אויף דער עלטער געוואָרען א בעל־תשובה.

אמאל האָט ער געהייסען איין אנדער נאָמען: שעיה־דוד דער כלי־זמר. ער איז א כלי־זמר. דאָס רוב כלי־זמר זענען געחאפט, זאגט מען. די פּרנסה זייערע איז אזעלכע. מע האָט צו טהון מיט מיידלעך און מיט ווייבלעך. און וועלכע? אויף חתונות, אויף פּאָרשפּיעלען און אויף חתן־מאָלס. פון פּרומקייט איז מען ווייט, פון אידישקייט — אָפּגערייסען. היינט די הלבשה זייערע, דאָס אָנטהון זיך ביי זיי איז אומעטום און פון תמיד אן מעשה פּראנט.

פּאַרהאן מענשען, וואָס געדענקען נאָך שעיה־דוד דעם כלי־זמר מיט א פּאטלע האָר אויפ'ן קאָפּ געקרייזעלטע, מיט איין אונטערגעהאקטער קאפּאָטע, און א שווארצע טענדעווערענדע האָט ער געטראָגען אויף די אכסלען, און דאָס בערדעל — א סברא — איז געווען אונטערגעפּוצט.

היינט האָט ער זיך פערלאָזט באָרד און פּאות, א קאפּאָטע טראָגט ער א לאנגע, א אידישע, און איז דער אינציגער צווישען די כלי־זמר, וואָס לאָזט נישט דורך אין דערפריה און אויף דער־נאכט דאָס דאוונען.

נאָר ס'איז פּארהאן אלערליי דאוונערם אויף דער וועלט. שעיה־דוד דאוונט נישט, ווי אלע מענשען. ערשטענס, שרייט ער. ער גוואלדעווט אזוי, גלייך ווי דער אידישער גאָט וואלט שוין באמת געווען אזוי אלט, אז מע דארף צו איהם שרייען.

איבער דער נאָז: „רב זייט־זשע־מוחל, שטעהט אויף צו סליחות". חברה כלי־זמר האָבען דען זייטען פון שעיה־דוד'ען? מע טהוט איהם, וואָם מע טהוט קיין אידען נישט. מע גנבה'ט אוועק ביי איהם די קאנעפאָליע, אמאָל שמירט מען איהם אָן דעם סמיטשיק מיט פוטער, מע לעגט איהם אריין א קאַץ, אין שיידעל — און שעיה־דוד זאָל דאָם איבערקעהרען די צונג! א שטילער איד, א „פערבינענער" — זאָגען אויף איהם חברה כלי־זמר ווען טהוען איהם צום טויט.

מעהר פון אלע דעקוטשעט איהם „פריץ דער דיריזשאָר" פאר זיין פרומקייט. פריץ איז א יונגערמאן א שטשאָגעל מיט א גאָל אונטערגעשוירען בערדעל, מיט קליין אויף די הענד, האָלט זיך פאר א גרויסען מוזיקער, „מאָטשיניאָעט נאָטען" און מאכט בעת דיריזשירען אזעלכע אָנשטעלען מיט'ן אָרקעסטער, אז מע קאָן שטאַרבען! ביי פרצ'ען ארבייט נישט נאָר דאָם שטעקעלע — ביי איהם ארבייטען די הענד, און דער קאָפּ, און די אויגען, און די ברעמען, און די נאָז, און די פיס, און וואָם איהר ווילט. דאָם שפיעלען, זאָגט ער, מאכט איהם נערוועז. נאָר חברה כלי־זמר רופען עם משוגע. דען זיין משוגעת לאָזט ער אויס, מיינסטענס, צו שעיה־דוד'ען. א זם לאָזט ער נישט אָפּ אויף קיין מינוט. „רב זייט־זשע־מוחל" — קיין אנדער נאָמען האָט ער נישט ביי'ם „דיריזשאָר".

— רב זייט־זשע־מוחל, פארשפיליעט די קאפּאָטע.

— רב זייט־זשע־מוחל, באהאלט די ציצה.

— רב זייט־זשע־מוחל, איהר קאָנט שוין נעהן דאָוונען.

— רב זייט־זשע־מוחל, וויפיעל קאפּיטעלער תהלים האָט איהר שוין היינט אריינגעשלונגען אויפ'ן גיכטערען הארצען?

חברה כלי־זמר ווערען צעשמאָלצען פונ'ם נעלעזען דיריזשאָר'ס חכמות, און שעיה־דוד דער סעקונדניק — שא, גלייך ווי נישט איהם מיינט מען. א פערטראָגענער מלאך.

וואָס מע קאָן ביי אונז אין שטאָדט אויסטראַכטן!... דאָס קינד איז געוואַכסן און אויסגעוואַכסן. א מיידעל, און נאָך א יפת־תואר דערצו, געראָטן אין דער מאַמע, אינגאַנצן די מאַמע, אפילו מיט'ן כאראקטער... שוין געווען א כלה, געהאט א גאַנץ פיינעם חתן — וועט איהר הערן. געהט זי און וואַרפט אַוועק דעם חתן מיט'ן טאַטן און טהוט אָפּ א זאַך, וואָס נאָר אַזא מיידעל, וואָס האָט אזא מאַמע, קאָן אזעלכעם טהון. לאַנג דערצעהלען אייך בעדאַרף מען נישט, עס איז שוין אין אלטע מעשה. די שטאָדט האָט שוין לאַנג פערגעסן. נישט פערגעסן האָט עס נאָר דער פאָטער. ווי קאָן א פאָטער פערגעסן אין איין־אונ־איינציג קינד, זי מע זיין די גרעסטע בעל־עבירה'ניצע, די שענד־ליכסטע פערברעכערין אין דער וועלט? פאָרט א קינד!

אמת, שעיה־דוד האָט נאָך מיט קיין מענש דערפון נישט גערעדט. מיט וועמען וועט ער רעדן, אין עלענדער און א פער־באַרגענער? און ווער וועט איהם פרעגן אזא זאַך? ווער וועט איהם געהן זאלצן אויף די וואונדן? און וואָס וועט העלפן דאָס רעדן? א גליק, וואָס עס מאכט זיך אמאל א חתונה, א פאָר־שפיעל און א חתן־מאל און מע דארף געהן שפיעלן. שפיעלן איז שעיה־דוד געגאַנגען אויף דער אנדערער וואָך נאָכ'ן אומגליק. וואָס זאל מען טהון? — פרנסה! נישט געהן שפיעלען — וועט מען איהם ארויסוואַרפן פון אַרקעסטער. איצט האָט ער שוין האר ארויסוואַרפן קיין מורא נישט. שוין באלד פופציג יאָהר אז א מענש שפיעלט. מאהלט אייך, אלץ הייסט געשפיעלט. אמאל, אין דער יוגענד, קאָן זיין, האָט ער אפשר געשפיעלט. היינט רימפעלט ער. ער האלט־צו אויף דער צווייטער פיעדעל, אויף דער סעקונדע.

ראַם־טאַם, טאַם־טאַם
ראַם־טאַם, טאַם־טאַם

און בשעת רימפּלען מאכט זיך, אז שעיה־דוד הויבט־אָן צו זיימלען, בעקומט ער מיט'ן שטעקעלע פון פּריץ דעם דירעזשאָר

— איז מען מכבד התורני הסנדלר רב קאפעל בעל־מח מיט'ן צווייטען פסוק פון אתה־הראית!

— איז מען מכבד התורני הסאמאווארניק רב מענדעל דער בלעבענער מיט'ן דריטען פסוק פון אתה־הראית!

און אזוי ווייטער. מען איז שטארקער פון אייזען, אז מע האלט דאס אוים! נאר מע האט געדולד. מע לאכט און מע קוקט, וואס וועט זיין ווייטער. דער עולם וויסט שוין פריהער, וואס וועט זיין ווייטער. מע געדענקט דאס פון פאר־א־יאהרען שמחת־תורה; מע ווייסט, אז נאכ'ן אויסטיילען די פסוקים פון אתה־הראית וועט שעיה־דוד דער כלי־זמר נעמען אויסטיילען אויך די הקפות צווישען דער חברה הוליאקעס, מיט'ן זעלבען ניגון און מיט'ן אייגענעם סדר, וועמען די ערשטע און וועמען די צווייטע און וועמען די דריטע הקפה, נאר זיך לאזט ער אויפ'ן סוף און גיט זיך אליין אויך אפ כבוד:

— איז מען מכבד התורני הכלי־זמר רב שעיה־דוד מיט דער לעצטער הקפה!

און נאכדעם נעמט מען זיך אלע חברה הוליאקעס פאר די הענד, און מע גהט ארום באלעמער א ראד, און מע זינגט „עזור־דלים", און מע טאנצט, און מע פרייהט זיך מיט דער תורה, און מעהר פון אלעמען — שעיה־דוד דער בעל־תשובה. ער האלט צוגעטוליעט די ספר־תורה נאהענט צום הארצען, ווי מע טוליעט צו א קינד א טרייסט.

— פרייהט זיך, אידען, מיט גאט'ס תורה! — שרייט שעיה־דוד אויסער זיך פון התפעלות. — הוליעט, אידען, הוליעט! קיינער האט נישט אזא תורה!

און מע פרייהט זיך מיט דער תורה, און מע טאנצט מיט איהר, און מע הוליעט, און מע הוליעט.

וואהנען וואהנט שעיה־דוד אין עק שטאדט, ערגיץ ביי א גוי, קאכט זיך אליין אף דאם עסען אין א טעפעלע און טהוט אליין אלסדינג, וואם מע דארף. זומער קאכט איהר איהם בעגעגענען געהן פונ׳ם מארק מיט א דיני אדער מיט א רעטאך אונטער׳ן ארעם. געהט שטילע טריט, דער קאפ אראפגעלאזט ארף, און געקומען אהיים, זעצט ער זיך אוועק אדער דאוונען, אדער זאגען תהלים שטילערהייד אויף א ניגון, און צוויי מאל א וואכרט, ווי זיין שטייגער איז: „אשרי אשרי, האיש האיש, אשר אשר, לא לא, הלך הלך — אשרי האיש אשר לא הלך, אשרי האיש אשר לא הלך"... א שטילער בעל־תשובה!

פלוצים וואכסט־אוים אונזער שטילער בעל־תשובה מיט א גאנצען קאפ העכער, און פלוצים חאפט ער זיך אויף, ווערד מונטער, לעבעריג און פרייליך.

דאם איז אינ׳ם טאג פון שמחת־תורה.

ווער רייסט זיך ארײן א פארטיגער, א פערקנאקטער מיט די הוליאקעם אין שוהל ארײן, בעת דער עולם איז נאך ניכטער און דאוונט נאך? ווער שלעפט־אף דעם חזן פונ׳ם עמוד און שטעלט־אוועק אויף זיין ארט אליק דעם מעכאניק, אז ער זאל זיך צעבאמקען אויף זיין באס־אוועק שטימע און חברה הוליאקעם זאלען איהם אונטערהעלפען מיט׳ן גאנצען פארד? ווער שטעלט זיך אוועק ביי׳ם ארון־קודש אויסטיילען די פסוקים פון „אתה־הראית" צווישען די הוליאקעם?

קיינער נישט, נאר שעיה־דוד דער כלי־זמר. אט דער שטילער בעל־תשובה, וואם מע הערט פון איהם קיין הויך וואכרט א גאנץ יאהר, איז דאם מיט א מאל געוואקרען א גאנצער ברעכער, א קאמאנדיר, א רעדעלפיהרער. ער רופט־ארוים מיט א ניגון די חברה הוליאקעם אויפצוזיגען און איז מכבד יעדען מיט א פסוק פון „אתה־הראית":

— איז מען מכבד התורני רב אליק מעכאניק מיט׳ן ערשטען פסוק פון אתה־הראית!

לינען זיי שוין אויף דער אויבערשטער באנק, אייגנעהילט אין א
געריכטער היק, מע זעהט נישט איינם דאָס אנדערע, און איבער
זיי, אין דער הויך, געוועלטיגט יונה מיט'ן בעזעמעל, פּארעט זיי,
בעזעמט זיי, שמייסט זיי און דרעשט זייערע לייבער און רעדט
בעת מעשה איבער זיי העכער האלב אויף רוסיש, ווי זיין שטייגער
איז: „ער, דערזשים, בראטצי, לכבוד שבת באודיעם פּארו פּאָ־
דאוואט!"...

העכער האלב אויף רוסיש רעדט יונה דערפּאר, ווייל ער האלט
זיך פּאר אַיין עכטען פּאָני, פון „טיעף ראסעיא", פון „סימביר".
און ס'איז טאקי אזוי. דאָס הייסט, אייגענטליך, איז יונה דער
בעדער, אויב איהר ווילט וויסען, נאָר א אונזעריגער, טאקי פון
אונזער שטאָדט. נאָר ס'איז מיט איהם א גאנצע מעשה, און די
דאָזיגע מעשה ווילען מיר אייך איבערגעבען אין קורצע ווערטער.

אמאל — שוין לאנג — האָט יונה געהאט אויף זיך א „דיעלע".
וואָס — וויים מען נישט, נאָר א דיעלע. יונה אליין זאָגט, אז
די דיעלע איז געווען א „פּוסטיאשנע דיעלע". א פּוסטיאשנע,
נישט קיין פּוסטיאשנע — מע האָט איהם געבראכט צום גערעכט,
אָפּגע'משפּט און פערשיקט אויף א היבש שטיקעל צייט אהין,
וואו מע לאָזט נישט אריין קיין אידען, סיידען מע האָט איהם
געהאפּט מיט א גנבה. און אז די צייט איז אוועקגענאנגען און
יונה האָט זיך בעראפט אומקעהרען צוריק, האָט איהם אונזער
שטאָדט אפילו נישט אזוי שטארק חשק געהאט צוצושרייבען,
און מע האָט איהם דאָך צוגעשריבען, און „יונה דער סימבירניק"
איז געווארען צוריק א אונזעריגער. האָט ער אָבער אין שטאָדט
נישט געטראָפען שוין קיינעם פון זייניגע; מען איז זיך צע־
קראכען: דער איז ארויסגעפאָהרען, דער איז אוועקגעשטאָרבען.
האָט ער זיך אויפגעהאלטען די ערשטע צייט אין בית־מדרש.
נאָר וואָס קאָן טהון אין בית־מדרש, נישט אויסגערעדט זאָל זיין,
א איד איין עם־הארץ, וואָס ווייסט נישט קיין צלם פּאר קיי.
אלף? עס איז נאָר געווען שטאָף פּאר די לצים אויף אפּצולאכען;

ו.

רבינו יונה.

או באניו — אין באָד אריין!
אידעלעך, פֿאמיטסא,
שמייסען זיך, פֿאסטריטסא,
קאָסטאָטשקי פֿאפֿראָוויט,
צרות טאָם אָסטאָוויט,
או באניו — אין באָד אריין!

אָט דאָס ליעדעל קאָנט איהר ביי אונז הערען יעדען ערב־שבת און יעדען ערב יום־טוב.

דאָס זינגט יונה דער בעדער, א איד איין אָטלעט, א באָר־דיגער, א האַריגער, א נעלעער, מיט געלע געדיכטע ברעמען, מיט זעהר א זיסער שטימע, האַלב אויף גוי'יש, האַלב אויף אידיש — בכדי יוצא צו זיין לכל הדעות, פֿאר אידען ווי פֿאר נישט אידען, וואָרום חאָטש אונזער באָד איז א קהל'שע באָד, געבויט פֿאר אידיש געלט פון אידען'ס וועגען, און ווערד געהייצט אלע ערב־שבת, אייגענטליך, פון אידען'ס וועגען, דאָך איז אונזער באָד אָפּען פֿאר אלעמען, אָהן א שום אונטערשיער און אָהן א שום פֿראָצענט־נאַרמע פֿאר „פֿרעמדע"... און בכדי אלע טאָקי זאָלען וויסען, וואוהין מע רופט זיי, האָט יונה דער בעדער אָנגעהאָנגען אויף א גאַנץ הויכען שטעקען א בעזעם — איין עמבלעם אויף אין באָד אריין.

דערזעהען דעם בעזעם און דערהערט יונה דעם בעדער'ס גע־זאַנג, פֿיהלען אידישע קינדער בעציטענם דעם טעם און דעם ריח פון דעם תענוג פון באָד, און עס מאַהלט זיך זיי אויס, אז אָט

הקדש. ווי׳ל א איד שלאָפען, זאָל ער שלאָפען אין דרויסען, זאָל ער גאָרנישט שלאָפען, אבי נישט ביי איהם אין שוהל...

א שוואר שטיקעל צייט איז איינגעטראָטען פאר אונזער „רבינו יונה", א ביטערע צייט. וואָלט ער געווען א איד, וואָם קען לערנען, אדער וואָלט ער חאטש געווען א קראנקער, א בעל־מום, א קאליקע, צו אלדי שווארצע יאהר, ווי, אשטייגער, „זיסעל דער יורד", וואָלט זיך שוין געפונען א איד, ווי, למשל, „רב רפאל בעל־משגיח", וואָם וואָלט זיך פאר איהם געזאָרגט, ווי ער זאָרגט פאר אנדערע ארעמע לייט. איז ער אבער, אויף צו־להכעיס, גלאָט און געזונד און שטארק, נישט ווי אין גוי, נאָר ווי צעהן גויים, און געהן בעטלען קאָן ער נישט, חאטש האקט איהם אָפּ דעם קאָפּ!

ליגענדיג אין דרויסען ביי׳ם בית־מדרש מיט א קולאק צו־קאָפענם, האָט אונזער „רבינו יונה", וואָם האָט זיך נישט אויף קאטאָווטם פערבענקט נאָך „יענער ווייטער מדינה", ווי א קליין קינד נאָך א מאמע, נישט איין מאל געזעהען אין חלום דאָם בריטע, דאָם פרייע, דאָם קאלטע לאנד פון טאיגעם און שנייען, און ער האָט זיך פערשאָלטען דאָם געבויען — „וועלכער רוח האָט איהם געבראכט צו טראָגען אהער, אויף זיין „ראדינא", אין אזא העק, א לאָך, וואו אידען ליגען איינם אויף דאָם אנדערע, ווי די הערינג אין א פעסעל, אויף דערשטיקט צו ווערען?!"...

דער גוטער רבונו־של־עולם אָבער פערלאָוט נישט קיינעם. געקומען א צייט אויך אויפ׳ן ארעמען עלענדען „רבינו יונה". איהם האָט געטראָפען א גליק, וואָם נישט ער, נישט קיינער האָט זיך דערויף געריכט: רב אהרן, דער אלטער בעדער, זאָל האָבען א ליכטיגען גן־עדן (געווען איין עהרליכער איד), איז אוועקגע־נאנגען, און ס׳איז געבליבען אין שטאָדט א פרייע וואקאנס אויף א בעדער. דאָרף מען דען האָבען נאָך א בעסערען פערטרעטער, ווי „רבינו יונה"? ס׳איז געווען טאקי נאָר מן השמים.

— לע ראָא ע מאָר — ווייו לע ראָא! — אזוי זאָגט דער פראנצויז. דער טייטש איז: דער קעניג איז געשטאָרבען —

ווי אזוי א איד א סימבירניק זאגט עברי, זעצט ווי א באנדער. און ווי אויף־צו־להכעיס, האט מסתמא יונה ליעב, ווי אלע גראבע יונגען, דאוונען דוקא הויך אויף א קול, בכדי די גאנצע וועלט זאל וויסען, אז ער קען נישט קיין שטיקל עברי. אט דעמאלט האט דאס איהם חברה געקרוינט מיט'ן נאמען „ר ב י נ ו י ו נ ה", וואס איז פאר איהם ווי אנגעמאסטען.

— נו, רבינו יונה! זעצט זיך אפארשט, זייט מוחל, אוועק אט דא ביי'ם אויוועז און דערצאהלט אונז עפיס פון די ווייטע מדינות, פון סימביר... יונגע לייט, דרך ארץ! צערוקט אייך, קוועטשט אייך, מאכט איין ארט פאר רבינו יונה'ן!...

און „רבינו יונה" זעצט זיך אוועק, און חברה — ארום איהם, און ער דערצאהלט זיי מעשיות פון די ווייטע מדינות, פון די קעלטען, וואס דארטען, אזן פון דער ארבייט, וואס מען ארבייט, און פונ'ם עסען, וואס מען עכט, און פונ'ם שלאפען, וואס מע שלאפט. אין די מעשיות איז דא א טייל אמת, א טייל צוגע־שמאלצען פון יונה'ס פאנטאזיע, נאר חברה הערט זיך צו מיט אינטערעס און מיט פערגעניגען, וואהרום „רבינו יונה" האט אין זיך א כח — ער קען דערצאהלען. עס גיהט ביי איהם גלאט, נישט צו דערקענען, וואו לאזען זיך אוים פאקטען און וואו הויבען זיך אן פאנטאזיעס... נאנצע נעכט וואלט מען, דאכט זיך, אזוי געזעסען און אויסגעהערט זיינע שענע מעשיות. איז אבער דער חסרון, וואס עס עסט זיך צו. קרעפלעך עסען, זאגט מען, קאן אויך נמאס ווערען. וואס וויטער, איז געוואהרען ווינציגער בעלנים אויף רבינו יונה'ס מעשיות, און רבינו יונה איז געוואהרען אוים מיוחס, און דער שמש, אונזער אלטער בעקאנטער „געצי־גובער־נאטאר", וואס האט שוין לאנג געקוקט קרום אויפ'ן „סימבירניק", חאטש ער אליין האט אויך נישט פיינט געהאט הערען זיינע מעשיות, האט געוואהרפען אויף איהם איין אום־חן און האט ג ע־זאגט איין מאל פאר אלע מאל: ס מקום קדוש איז נישט קיין

נישט זיין יום־טוב? איז דען זייער שמחה נישט זיין שמחה? איז דען זייער תורה נישט זיין תורה?

ראדויסיא, איזראעל,
סעוואדניא שמחת־תורה!

אזוי זינגט „רבינו יונה" דער בעדער אויף זיין העכסטער אקטאווע, מיט'ן קנאק און מיט'ן קוויטש, אויפ'ן עכט פאנישען שטייגער, און אנו — לאו עמיצער פון דער חברה הוליאקעס אדער פונ'ם איבעריגען עולם נישט וועלען מיטטאנצען מיט איהם אט מיט דעם פאנישען שמחת־תורה'דיגען ניגון! ניין, ווער וועט זיך דען איינשטעלען אזעלכעס צו טהון? סיידען דער, וואס וויל פערזוכען „רבינו יונה'ס" האריגע האנד, וואס וועט איהם א נעם טהון מיט גוואלד, ער זאל געהן אין קאהן ארויין. שוין גלייכער מיט גוטען. און אלע געהען מיט איהם דעם דאזיגען פרייליכען רוסישען טאנץ. אלע זינגען, אלע פליעסקען, אלע טאנצען, אלע זענען זיך משמח מיט'ן יום־טוב. און מעהר פון אלעמען און העכער פון אלעמען הערט זיך „רבינו יונה'ס" קול, האלב אויף רוסיש, האלב אויף אידיש:

ראדויסיא, איזראעל,
סעוואדניא שמחת־תורה;
דאזשע איוו סיבירי —
פאר וועמען האב איך מורא?!...

און עס גיסט זיך בראנפען, אזוי ווי וואסער, און אידען טרינקען, אידען שכור'ען, אידען הוליען אהן איין עק.

לעבען זאָל דער קעניג. איין מלך אַראָפּ, דער אַנדערער אַרויף — אָט אַזוי פיהרט זיך עס אויף גאָט׳ס וועלטל.

ווי ווייט הויך „רבינו יונה" האָלט די פּאָהן פון בעדערי — דאָס האָבען מיר געזעהען אינ׳ם אָנהויב פון דער דאָזיגער ערצעה־לונג פון זיין זינגען און פון זיין רופען דעם עולם „או באניו — אין באָד אַריין". נישט דאָס איז אָבער ביי אונז דער עיקר. די הויפּטזאַך איז, וואָס אָט דער „רבינו יונה" איז אייגער פון די סאַמע פריילִיכע און סאַמע טיכטיגע אין אונזער בעריהמטער „חברה הולִיאָקעס". וועט עס האָט נישט אָנגעקוקט, ווי אַזוי „רבינו יונה" הולִיעט שמחת־תורה, דער האָט קיין שענס נישט געזעהען. א איד, וואָס איז אַליין געווען א „פערשיקטער אויף סימביר", אַליין „געאַרבייט טאַטשקע", געטהאָן כל עבודת־פּרך, אויסגעווען זיין צייט און געקומען בשלום צוריק „נא ראָדינו", אין זיין שטאָדט אַריין, צוויישען זייַנע אידען, זאָל ער נישט זיין פריילִיך? זאָל ער נישט אַרומחאָפּען אַלעמען קושען זיך, האָלִיובען זיך — „ער, בראַטיקי ראָדימיע, גיסט מיר אָן נאָך א גלעזעל ווייַן!"

א איד, וואָס איז אויסגעשטאַנען אַזוי פיעל אין זיין לעבען, וואָס איז שוין געווען, ווי יונה זאָגט אויף זיך, „נא קאָניע און פיד קאָניאָם", זאָל ער נישט אויסרעדען אַלעמען דאָס האַרץ ביי אַזא שלעכטער צייט, זיך אויסלאָכען פון אַלע הייַנטיגע צרות, יסורים און גלות?

— ער, בראַטצי! — טענה׳ט זיך אוים „רבינו יונה" אויף זיין געמישטער שפּראַך. — צרות — ניע ביעדא! גזירות — פּוסטיאָקי! גלות — נאָפּליוואָט! אידען זענען מיר געווען — און אידען וועלען מיר בלייבען... א פּאָטאָמו — לחיים, און דא־וואָיטע לכבוד שמחת־תורה א פריילִיכס!

אמת, „רבינו יונה" איז נישט מעהר טאַקי ווי א בעדער, אין נאָך א „סימבירניק" דערצו. אָבער א איד איז ער דאָך! א איד גלייך מיט אַלע אידען, טשאָרט פּאָבערי! איז דען זייער יום־טוב